భారతి

మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

సెప్టెంబరు 1963

సంపుటము 40 : సంచిక 9

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1963

విరహోత్కంఠిత

శ్రీ బాలగంగాధరతిలక్

ఈ గది స్వప్నాలతో నిండిపోయింది
నా మది స్వగతాలతో క్రుంగిపోతోంది
ఇంకా రావెందుకు ప్రభూ
శంకాకులమై యీ రాత్రి సడలిపోతోంది.

ఎన్ని సరదాల అగరు వత్తులు వెలిగించుకున్నాను
ఎంత కాంతా శ్రీగంధమ్ము మైనలది కొన్నాను
సవ్వడైతే చాలు ప్రభూ
రివ్వున స్మరశరం హృదయాన్ని దూసుకు పోతోంది.

నా వొంటి నిగనిగలవంటి శయ్యను సజ్జితం చేశాను
నా కంటి మిలమిలలవంటి మధువు పాత్రల నింపాను
త్వరమాణమై ప్రభూ, నా
తనువు స్వీయ యౌవన భారాన తడబడి పోతూన్నది.

కిటికీ అవతల హిమస్నాతమాలతీలత నన్ను పలుకరింపదు
కిటుకు తెలిసిన పొదలోని గువ్వజంట నన్నూరడింపదు
కందళించే యీవలపు ప్రభూ
గాఢాశ్లేష దోహదం లేక క్రమవికాసితోద్భాసితం కానేకాదు.

అవధరించ వెందుకు పరిపక్వమైనా నా యౌవన విన్నపాన్ని
సవదరించ వెందుకు అసకృదతిశయోక్తి శీలమై నా తనూకావ్యాన్ని
జాగుసేయకు ప్రభూ- కడ
జాము వచ్చెనా, తెలివెలుగు పారెనా-నిష్ఫలమివన్నీ.

సేవంతికా సురభిళ శ్రీమంతమీ నిశాంతమ్మునమ్మ వేగిరించును
హేమంత సమీరపోత మేమింతగా క్రొవ్వి నన్నలయించును
ఎందు కింత నిర్దయ ప్రభూ
ఏకాంతకుంత నిహతమ్ము రసైక మద్భావనా శకుంతమ్ము.

అర్ధశతాబ్దపు ఆంధ్రకవిత్వము:

దోషవిమర్శలూ, పురోగమనమూ

డాక్టర్ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

11

సభాముఖాన్న కవిత్వము వినబడినప్పుడు సమూహ మనస్తత్త్వము మాత్రమే మేలుకుని వింటుందీ పక్కనున్న వారు మెచ్చుకుంటే ప్రతివారిలోనూ మెచ్చుకునే సౌజన్యమే చప్పట్లు కొట్టుతుంది. నండూరి, త్రిపురారిభట్ల వారూ వంటి గాయకులూ, కృష్ణశాస్త్రిగారి వంటి ఉచ్చారణ దక్షులూ కళాశాల విద్యార్థులకూ, విద్యావంతుల సభలకూ ఆధునిక కవిత్వాలు— తమవీ ఇతరులవీ— వినిపించినప్పుడు అనేక సభలు వారిని అభినందించాయి. తెనాలిలో వేదాంతము వారూ, రాజమండ్రీలో దామెర్లవారూ, విజయవాడలో భాగవతుల వారూ అభిమానించి తమ ఇళ్లలో ఈ కావ్య పఠన సభలు పెట్టించేవారు. సాహితీ సమితి వార్షికోత్సవాలు వీటికి తోడై ఆధునిక కవిత్వానికి ప్రచారమిచ్చాయి. కావ్యపఠనము సభాకార్య క్రమాల్లో తప్పనిసరి అంశమైంది. నవకవులకు ధైర్యము వచ్చింది. గిరజాల జుట్లూ, నున్నని ముఖాలూ, వల్లెవాటు కండువాలూతో పట్టణవీథుల్లో వీరు గుంపుగా కదులుతూండేవారు. ఠాగూరు కవి తన రచనల అర్థము చెప్పమని ఎవరో అడిగితే 'కవితావేశములో వ్రాశాను. ఇప్పుడు— సామాన్య పరిస్థితుల్లో— వాటికి అర్థమేమిటో నాకు మాత్రము ఎలాగ తెలుస్తుందీ ?' అన్నారట. ఆయన కవితారచనా పద్ధతులను వదిలేసినా, ఈ జవాబును దొరకబుచ్చుకుని ఆధునికులు తమ రచనలకు డాలుగా ఉపయోగించేవారు. వారి ఇంగ్లీషు అన్వయాలు, వింత భావాలూ, పాతము విన్నట్టు అర్థమయ్యేవికావు. దానితో ఏ మహానుభావుడో పెట్టేసిన "భావ కవిత్వము" అన్నమాట వీరి రచనలకు గట్టిగా అతుక్కున్నది. వీరి జీవిత పద్ధతులు కూడా— స్వేచ్ఛా ప్రేమ వాదాలతో, ప్రేయసీ కవిత్వాలతో అనుమానాస్పదంగా కనబడేవి. అవకాశం దొరికితేచాలు, తామేదో అమృత నిష్యంది రచనలు చేసేస్తున్నట్టుగా సంప్రదాయ పద్ధతిలో పద్యాలు వ్రాసేవారిని అప్పుడప్పుడు సభలలోనూ, అన్నిచోట్లా, అన్నివేళలా భోజనానంతరము, నదీ సైకతాల్లోనూ, అపహాస్యము చేసేవారు. ఏదో అజ్ఞాత సౌందర్యమున్నదనే నమ్మకము విద్యార్థిలోకానికి వీరి రచనలను చుట్టిన ప్రాకార మయింది. కాలము గడిచినా ఆ వింత సౌందర్యాన్ని వెదికి చూపించగల విమర్శకులుగాని యత్నముగాని కనపడక పోవడముతో ప్రతికూల శక్తులు గడ్డకట్టి ఒక్కమారు విరుచుకు పడ్డాయి 'భావ కవిత్వము' మీద. అక్కిరాజు ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులు 'నేటి కాలపు కవిత్వము' అని ఒక పెద్ద గ్రంథము— సిద్ధాంతమూ పూర్వ పక్షమూ అని వాదాలు వెలయించి— రచించారూ, కాశీ భట్ట సుబ్బయ్య శాస్త్రిగారు 'సాహిత్యకల' అని విమర్శ గ్రంథము రచించారూ, అనంత పంతుల రామలింగస్వామిగారు 'శుక్ల పక్షమూ', కొల్లూరి ధర్మారాయకవిగారు 'చాకిరేవు', ఆలపాటి కామేశ్వరరావు గారు 'దూదేకుడు', తాపీ ధర్మారావు జానువాగార్లు ఖండ కావ్యములనూ, ఇంద్రకంటివారు 'కళాభాయి' అన్న కథనూ రచించారు.

ఇంద్రకంటి వారికథ ఈ భావకవుల ప్రేమ కవిత్వపు వెర్రి తిరుగుళ్లమీద. వ్రాసిన దెవరి మీదనైనా, ఏ జుగుప్సాకర పరిస్థితులలో నైనా ఈ స్వైర ప్రేయసుల ప్రేమాలాపాలు— బిడియమూ జంకులేని వ్రాతలైనా— కవిత్వంగా చలామణీ అవుతున్నాయని వారి విమర్శ. వాస్తవానికి చదువరికి కవి తన రచనను ఏ పరిస్థితులలో రచించాడో తెలియదు. నటుడు ఏ అనుభవాన్ని తలుచుకుని— ఏ గ్లిసరీన్ రాసుకుని— కళ్ల వెంబడి నీళ్లు తెచ్చుకున్నాడో ప్రేక్షకునికి తెలియదు. కవి రచనా, నటుని నటనా వాటంతట అవే కానవస్తాయి. వాటి విలువ వాటినిబట్టే ఉంటుంది గాని, వాటికి కారణములైన పరిస్థితులు తెలియని కారణముచేత, వాటి

దోషవిమర్శలూ, పురోగమనమూ

చరిత్రను బట్టి ఉండదు. పరిస్థితుల బలము వల్ల ఒక రచన బాగుండవచ్చును. కాని ఈ బాగు ఆ కవి రచనకి ఎల్లప్పుడూ ఉండదు ఒకటీ, ఈ బాగు చాలా పరిమితమై ఉంటుంది. రెండూ ప్రతికూలాలు. వాల్మీకి రామాయణము వంటి సుదీర్ఘమూ సర్వాంగ సుందరమూ అయిన కావ్యములో వర్ణనలూ రసఘట్టములూ భావములూ చక్కగా అమరి ఉంటాయి. దానిలో మంధర దుర్బోధ, రావణకృత రామ నింద, త్రిజట సీతానునయమూ, సంపాతి కుమారుని ఉబ్బూ, చాలా వైవిధ్యమూ గల ఘట్టాలు ఉంటాయి. వీటినన్నిటినీ తాపీగా పఠిస్తూ ఓపికగా చివరివరకూ చదివితే, జీవితంతో సమాన మయ్యేటంత అనుభవమూ, తత్ఫలమైన కల్మషక్షాళనమూ, సద్యః పరనిర్వృతీ కాంతా సమ్మితోపదేశమూ లభిస్తాయి. అంత రామాయణములోనూ, గభీమని తెరచి ఏదో ఘట్టము చదివినా, అప్పటికప్పుడు అంతకీ అంత అనుభవము కలుగుతుంది. సైజులో చిన్నవైన ఖండకావ్యాలు జీవితపు లోతుల్ని పెకలించి తలకెత్తడము అసాధ్యముకాదు కాని అసామాన్యము మాత్రవౌను. కనుకనే అవి తరచు కావ్యఖండాలే అయి వూరుకుంటాయి. పరిస్థితుల ప్రత్యేక బలమువల్ల కవి పలికిన రచనలు కావ్య ఖండములు కాగలవుగదా, ఖండకావ్యాలు కాకపోతే మానె ?

జాషువాగారి 'దాంభికుడు' 'నా కవిత్వమునందు రత్నములు గలవు. వాని పెకలించి చూపెడు వాడులేడు' అన్న కవిగానిని గురించినది. వెకిలి తనపు హేళన నిసర్గసుందర భాషతో చేసినంత మాత్రాన ఉదాత్తము కానేరదు. జాషువాగారే ఆ ఖండములోని అభిప్రాయాల్ని ఎంతమాత్రము వాదము వల్ల—నిలబెట్టుకోగలరో నాకు సందేహము. వెక్కిరింపులకు వాదమేమి ఉండగలదూ ? .... తాపీవారి 'విచారణ దినము' సుదూర భవిష్యత్తులో ఆధునిక కవిత్వము సాధించినట్లుగా గుర్తించగలిగిన దెంతో ఉండదనే అభిప్రాయముతో సరస్వతీ రాజ్ఞి చేసిన విచారణను ఖండకావ్యముగా వ్రాసినట్టిది. ఖండకావ్య రచన లాఘవ కార్యమనీ, సర్గబంధ రచనే గొప్ప పని అనీ వీరి అభిప్రాయము కావచ్చును. అది సరికాదు. ఆధునిక కవుల ఖండకావ్యాల్లో ప్రపంచ వాఙ్మయాల్లో దేనిలోనైనా సరే వాటి కాళ్లమీద నవి నిలబడగల రచనలు పెక్కు లున్నాయి. అవే ఈ ఉద్యమానికి శ్రీరామరక్షలు. నాకూ నా రుచికీ అందినంతవరకూ జ్ఞాపకము వచ్చిన వాటిని ఇదివరకటి వ్యాసాల్లో వివరించే ఉన్నాను. ఆధునిక రచయితలు విశ్వసాహిత్యానికి నివేదించిన ఖండకావ్యాల్ని సేకరించిన సంకలనము రావలసే ఉన్నది. ఆలపాటివారి పద్యాలు వేగవంతాలు. వారి భావాలు, తిట్లూ సవాళ్లూను, 'దూదేకుడు' వారి రచనలను కూడా ఏకగలదు.

అక్కిరాజా ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులే ఈ విమర్శకులలో ప్రముఖులు. తెలుగు కవులు—నన్నయగారి నుంచీ నేటివరకూ గలవారు అందరూ చేసిన ఛందో వ్యతిక్రమాన్నీ, వ్యర్థపదప్రయోగాన్నీ, సంస్కృత పదప్రయోగాన్నీ విమర్శించారు ఉమాకాన్తముగారు. నన్నయగారు పద్య చ్ఛందస్సు లుపయోగించి భారతాన్ని ఇప్పు డున్నట్టుగా తయారుచేయక మాత్రాచ్ఛందస్సులలోనే రచించియుంటే మన వాఙ్మయము రూపు మారిపోయి ఉండును. వారూ, వారి తర్వాతివారూ పద్యములకు గొప్పదన మారోపించారు. తెలుగుభాషకు పద్యఛందస్సు సంకెలయే అయి ఈనాటివరకూ రచనా వైవిధ్యాన్ని కాక సంస్కృత వృత్తానుకరణాన్నే నేర్పింది. ఆధునికులు ఛందో నియమాన్ని పాటించక రచనను సులభమే చేశారు. ఉమాకాన్తముగారు ఆధునిక కవుల శబ్దవాచ్యతను—విశేషణాలతో వర్ణనను సాగించుటను— విమర్శించారు. ఈ శబ్దవాచ్యత అనేది వెంకట పార్వతీశ్వర కవులూ, శివశంకరశాస్త్రిగారూ ఎక్కువగా చేశారు. కృష్ణశాస్త్రిగారు కొంతా, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు బాగా ఎక్కువగానూ, వెంకట పార్వతీశ్వరుల ననుకరించిన రచన చేశారు. పద్య పురాణావసరము కొంత కారణము శబ్దవాచ్యతకి .... ఉమాకాన్తంగారే 'హృదయ వనజాత సుమ. మృదు మనోహర దళము లదయతను త్రుంచినారే, భయదాగ్ని, కీలలను వేర్చినారే' అన్న రచనలో 'పాదాలలో ఇమడని మాటలను రెండు పాదాల మధ్యన వేసి దరువు కొట్టుతున్నాడు.' అని విమర్శించారు. చేస్తే నేమి ? కవి తనకు నచ్చిన ఛందస్సులో రాయకూడదా ? రాయలేదా ? పాటలోని అక్షరాలన్నీ నింపరు, నింపకూడదు కూడాను. వారికి ఇలా 'దరువు' చేస్తే వచ్చిన కష్టము ఏమిటీ అని ! ఇవి వికారాలా ? ఇవికాదు వికారాలు. మీకు పట్టనివన్నీ తప్పనకోడము వికారము. పద్య ఛందస్సు పనికిరాదంటిరి. మరి మాత్రాచ్ఛందస్సులలో కొంచెము వైవిధ్యము చూపగానే వికారమైపోయింది ! .... 'జడకుచ్చులు, తొలకరి' అని ఇంపైన పేర్లు పెట్టరాదట. పేరువల్ల సాధించేది పేరు ఒకటే. ఏ పేరు పెట్టితే నేమి ? ఖండఖాద్యకం, సిద్ధాంతకౌముది, అద్వైత రత్నరక్షణము ఇంపైనపేర్లు కావా ? నలుగురి వ్యవహారానికి పనికిరావడానికి పెట్టిన పేర్లు ! వీటిలోని మాధుర్యమును ఎవరు గొప్ప చెప్పుకున్నారనీ అలాటి ఇంపైన పేర్లు పెట్టరాదంటారూ ? పద్యమంజరులు, కావ్యమాల, అని ఎన్నటికి పెట్టగలమూ ? ఇది మాత్రము వికారముకాదా ఈ పేర్లమీద దండయాత్ర ?

'భావకవిత్వ మనడమే అసంగతం', 'భావంలేనిది కవిత్వమే లేదు' అన్నారు విద్యాశేఖరులు. ఒక వస్తువు, దృశ్యము, అనుభవమును గురించిన భావాల్ని నిశ్శ్రేణిగా కూర్చిన రచనలు కీట్సు, షెల్లీ, బైరను వంటి ఆంగ్ల కవుల రచనలలో కొల్లలుగా ఉన్నవి. కథాకావ్యమువల్ల కాని, భావకావ్యంవల్ల కాని, కవి చదువరులలో సద్యః పరనిర్వృతి కలిగించగలడు. 'నా కుగాదులు లేవు నా కుషస్సులు లేవు, నేను హేమంత కృష్ణానంత శర్వరిని, నాకు కాలమ్మొక్కటే కారురూపు, నా శోకమ్మువలెనే నా బ్రదుకువలెనే, నావలెనే' భావకావ్యం. 'నవ్వుచును పొంగిపోవుచు నాట్యమాడు తరగలను వెల్గు చుక్కల తళ్కొగాని, అబ్ధి గర్భోజ్జ్వల ద్బడబాగ్ని శిఖల హృదయమున దూరి యెవరు చూచెదరు సఖుడ' అన్నది భావకావ్యము. 'ఉవని

షత్పాలలోన ఫూరేగు దేవా, ఉర్వీ దౌర్జన్యాల కూరుకున్నావా ?' అన్నది భావకావ్యం. 'ఎక్కడున్నావోయి వెర్రి శంకరుడ ఉంగాయి (కాత్యాయని) నీ కౌఅకు బెంగతో ఉంది' అన్నది భావకావ్యం. భావము ఒక్కటే అయితే భావమే. అది మనలో అనురణనము కలిగించి మన భావానికి పరిణతి కలిగిస్తే అది కావ్యమే. పరిమాణములో చిన్నదైతే అవునుగాక. ధూర్జటివి అంతా మిథ్య, ఏ వేదంబు, రాజుల్మత్తులు వంటి పద్యాలు—వాటి కవి పూర్తి అయినట్టివి భావకావ్యాలే, ఆధునికులు—ఆంగ్లేయుల పద్ధతిలో—లోకానుభవాల్ని భావాల నిశ్రేణిగా నమర్చి భావకావ్యాలుగా తీరుస్తున్నారు. తెలుగులో చాటు పద్యాలలోనూ శతకాలలోనూ ఈ కావ్యాల్ని పోలినవి—బహు చిన్నవి—ఉన్నాయిగాని, వాటిలో నిర్మాణముకన్నా పలికేయడమే ఎక్కువ. మన వాఙ్మయంలో కావ్యత్వసిద్ధి కలిగిన భావకావ్యం అనే పృథక్శాఖ లేదు. భావాలున్న కావ్యా లున్నాయి, భావకావ్యాల శాఖ లేదు. కావ్యత్వసిద్ధి కలిగిన భావ నిశ్రేణుల శాఖ లేదు. భావాలున్న పద్యమంజరులు భావ కావ్యాలు కావు. కావ్యత్వసిద్ధి అన్న పదమును అన్నిమార్లు వయోగించీ కూడా దానిని తాము చెప్పిన సూర్య శతకాదులకు అన్వయింపచెయ్యక దాటుకుపోవుడము ఉమాకాన్తుల కార్పణ్యదోషానికి పెద్ద ఉదాహరణము.

ఆధునిక రచనలు అయోమయంగా ఉన్నవని "బుద్ధి అపరిణితమై .... నప్పుడు .... మాటలు అయోమయంగా ఉండడము సహజమ"ని వ్రాశారు అక్కిరాజువారు. ఈ మాటలు చదువరిపట్ల కూడా నిజమే. షేక్స్పియరు నాటకాలలో 'Sermons in stones; books in running brooks' అన్న మాటల్ని ఇలాటి విమర్శకులే అయోమయ వ్రాతలని తీర్మానించి "Sermons in books, stones in running brooks' అని దిద్దినారట. ధ్వనించే రచన చెయ్యడానికి కావలసినట్లే, ధ్వనిని పట్టడానికి కూడా చెవులూ, చైతన్యమూ కావలెను. 'పంజరంబున నున్న కట్లను పగుల దన్నగ లేక క్రుక్కితి' నన్న గురజాడ వారి రచన ఈ విద్యాశేఖరులచేత బడితే, 'పంజరంలో కట్లు ఉండవు. కట్లను ఎవ్వరూ పగులదన్నరు' అని విమర్శించేవారు కాబోలు. కృష్ణశాస్త్రి 'కల విహంగమ పక్షముల దేలియాడి' అన్న రచనలోని స్వేచ్ఛ సూచించే ఉత్సాహము ఈ పండితులకు అందనేలేదు. 'గంగాయాం ఘోషః' అంటే ఏమిటో వ్యాఖ్యానముకోరే పండితశాఖలోనివారు వీరు ! వేమన్న పద్యం "బ్రహ్మ గుఱ్ఱమాయె భవుడు పల్లంబాయె, నాదివిష్ణువెన్న నంకెనాయె నందు మీదివాడు ఆడదో మొగవాడొ, విశ్వదాభి రామ వినురవేమ" అన్నదీ వీరికి అయోమయమే ! కర్మ ! మళ్ళీ వేదాంత శ్లోకాలు మొదలుపెట్టితే మరి విడవకుండా ఏకరువు పెట్టగలరు. కాలజ్ఞాన తత్వాలలో గోప్యతను కోరి వేదాంతులు తమ నిత్య వ్యవహారమూ కాలక్షేపమూ కొరకు కూర్చుకున్న తత్వాల్ని అయోమయ రచన లన్నారు. ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖం" అన్న అభిప్రాయము—మొనలు మీదుగ తలలు క్రిందుగ మొలచి యున్నది వృక్షమూ అని తెలుగై

నట్టిది—కూడా వీరి కొరడాకు గురి అయింది. రవీంద్రుని కవిత్వము అర్థము కాలేదనేవారు చాలామంది ఉన్నారు. ఆయన రచనలు భారతీయ సంప్రదాయంతో సంశ్లిష్టముగానే ఉన్నప్పటికీ ఆ సంప్రదాయముతో పరిచయములేని పాశ్చాత్యులు వాటి నర్థము చేసుకుని ఆనందించి భూషించారు. ఆకాశ వీథిలో కానవచ్చే స్వాతంత్ర్యాన్ని 'కలవిహగములు, తారలు, మొయిళ్ళు, మెఱుపులూ' ఉపయోగించి కృష్ణశాస్త్రి వర్ణిస్తే, ఉమాకాన్తంగారి వంటి అలంకారికులు "ఈ కృష్ణపక్ష కర్త యిట్లా తుమ్మెద అయి, మేఘ మయి, గారడీ చేస్తుంటే చూడవలెనని నేను కుతూహల పడుతున్నాను." అంటున్నారు ! 'తాడి వనమున ఆగి చంద్రుడు తాను చెవి యొగ్గెన్' అని విని చంద్రుడికి చెవులున్నాయా ? చంద్రుడాగెడా ? అంటే, భూమి తిరగడము మానేసిందా ? అని ప్రశ్నలువేయడ మారంభిస్తే అంతముంటుందా ? ఒక అలంకారము చాలదా, పది యెందుకూ అంటే జవాబేమిటి ? కవి రచనలో ఒకప్పుడు అలంకారాలు పెనవేసుకుంటాయి. వాటిని వేరేవేరే ఇస్తే వాటి సమ్మేళనమువల్ల చదువరిలో జరిగే భావమేళనము జరుగదు. కనుకనే 'పంజరంబున నున్న కట్లను పగులదన్నగలేక క్రుక్కితి' నంటారు గురజాడవారు. 'విపశాఖి కాగ్రపత్ర మార్గములలోని ఇరుల గుసగుసలు ఆమె కన్నులతో అపుడపుడు వినబడుచు నుండు' నంటారు కృష్ణశాస్త్రిగారు. 'పాండవేయుల పదును కత్తులు మండి మెరసిన మహితరణ కథ' అంటారు రాయప్రోలువారు. కత్తులు మండుతాయా ? 'మోహినీ సాట్టహాస కోలాహలములు పండువెన్నెల లలిమె బ్రహ్మాండమెల్ల' నంటారు వేదులవారు. 'ఖంగుమని మ్రోసె నీ కంఠస్వరమ్మహో, పొంగిపోయెను ఉదధి భంగమాలికలోహో' అంటారు విశ్వేశ్వరరావుగారు. రూపకమంటూ ఒక అలంకార మున్నప్పుడు మిశ్ర రూపకముగా ఉంటుంది. ఈ మిశ్రమములోని అలంకారాలు పెనవేసుకుని జమిలిగా తాకుతాయా లేక తీర్థానికి తీర్థమూ ప్రసాదానికి ప్రసాదమూ అన్నట్టుగా విడిగానే నిలుస్తాయా అన్నది కవి అల్లిక మీదనే కాదు, చదువరి చైతన్యము మీద కూడా ఆధారపడుతుంది.

ఆధునికులు ఒక దర్శనమిచ్చి తృప్తిపడక చాలా ఉదాహరణాలు గుప్పుతున్నారని నిందిస్తూ "భావం హృదయంమంగా స్ఫుటపడ్డ తర్వాత దాన్ని ఇంకా చెప్పడం విసుగును రోతను పుట్టిస్తుంది. కాళిదాసులో నిదర్శన బాహుళ్యం అరుదు" అని వ్రాశారు విద్యాశేఖరులు. ఈయనది కావ్యరసాస్వాదన విషయంలో చాలా దళసరైన పుస్తె. సున్నితపు భావాలు ఒక పట్టాన ఎక్కవు లోపలికి. కాళిదాసు శాకుంతలములోని "అనాఘ్రాతం పుష్పం, కిసలయ మలూనం కరరుహైరనావిద్ధం రత్నం మధునవ మనాస్వాదిత రసం.... అఖండం పుణ్య తపః ఫలానాం" అన్న శ్లోకం ఈయన చదవలేదా ? మరిచిపోయాడా ? దాచేశాడా ? అయిదు నిదర్శనాలిచ్చాడు కవిలోకగురువు శకుంతల సౌందర్యాన్ని దుష్యంతుడి చేత వర్ణింపజేస్తూ "మురువుగ లోకముల్మనుప మూర్తి

దోషవిమర్శలూ, పురోగమనమూ

ధరించిన అస్త్రవేదమో, కరుణ సజాండ గుప్తముపకై మెయి దాల్చిన క్షాత్రవ ధర్మమో, స్థిరతరశక్తి సంచయమొ ధీర గుణ ప్రకరంబొ, వ్యక్తతాకరమయి గోచరించెడి జగద్ఘన పుణ్య విధానరాశియో'' అని అయిదు ఉదాహరణ లిచ్చాడు. వాల్మీకి అగ్నిహోత్రములో ప్రవేశించిన జానకీదేవికి ''పవడపు రాశిలోని వవభర్మ శలాకయు బోలె, చారు పల్లవముల కుప్పలో నిడిన .... '' అంటూ ఉదాహరణ లిస్తాడు. ఆదిశంకరులవారు సంసారానికి ఎన్ని ఉదాహరణ లిచ్చారూ 'లక్ష్మీనరసింహ స్తోత్రం' లో ! ''భావాన్ని వ్యక్తదశకు తెచ్చి వదిలితే అఖండ బలంతో హృదయాన్ని అధిష్ఠిస్తుంది.'' అన్న ఉమాకాంత పండితులు భావావేశాన్ని చదువరి కందించడానికి పెక్కులు ఉదాహరణాలు అవసర మవుతాయని గ్రహించలేక పోవడము వారి అల్పరాసిక్యానికి గుర్తు. అయితే పుష్పదళాలకు పీఠంలాగ ఉదాహరణాన్ని బంధించే భావము కూడా ఉండాలి ఆ ఉదాహరణాలతో. నాటకంలో నటుని అభినయమూ ఆతని భావావేశమూ నిదర్శన పరంపరను బిగించి చేర్చుతాయి. కావ్యములో —బసవరాజు అప్పారావు కల్పించేటట్లుగా—నాలుగు చరణాల్ని బంధించేభావ ముండాలి. కృష్ణశాస్త్రిగారు 'ఆశ' లో ఉదాహరణాలు మాత్రము—పీఠములేని పుష్పదళాలుగా మిగిలి పోయాయి. ఉమాకాన్తంగారు దుయ్యబట్టేరు. అయితే కృష్ణపక్షంలోని తొలి ఖండకావ్యము దట్టంగా ఉన్న అడవిని వర్ణించేది. దానిలో వృక్షాలూ, గాలీ, సెలయేరూ, వరిమడీ, నీలాకాశమూ వర్ణిస్తూ 'ఈ కరణి దిరుగాడ .... అకలా దాహమూ చింతలా వంతలా' అని చరణదళాల్ని బంధించే భావపీఠము అమర్చారు. ఆ ఖండము చదువరిని పట్టుకుంటుంది. ఉమాకాన్తంగారిని మాత్రము ముట్టుకోలేదు !

వనకుమారి అన్న కావ్యంలో రామిరెడ్డిగారి తత్త్వాలు ఏవో రెండు చెప్తే అవి పూర్వ వేదాంతులు చెప్పేవాటికన్నా గొప్పవి కావని ఆక్షేపించారు ఉమాకాన్తంగారు. ఆ మాటల్లో నూతనానుభవం లేదట. అనుభవ మన్నది ఎప్పటికప్పుడే నూతనం. మీకు ఈరోజున అనుభవ మైనది నాకు రేపు కావచ్చును. ప్రకృతిసౌందర్యము దీనికి గొప్ప ఉదాహరణం. ఎవరు అనుభవించిన సౌందర్యము వారి కప్పుడు కొత్త. ఎవరికి ఎప్పుడే సత్యం నాటితే వా రప్పుడా సత్యము చెప్తారు. అది 'నూతనానుభవం కాదు, వీరి స్వదృష్టి లేదు అంటే అర్థమేమిటీ ? ''పగగొను త్రాచుపామువలె ప్రాణి జనించిన దాది వెంబడిన్ దగిలి చరించు మృత్యువు విధాతయు దాని వశంబె యన్నచో మిగిలిన భూతజాలము ప్రమేయము చెర్పగనేల నిత్యమై నెగడెడి దొండులేదు, కననేరదు లోకము కన్ను లుండియున్'' అన్నారు పింగళి కాటూరీ కవులు సౌందరనందములో. ఇది అశ్వఘోషునిది కావచ్చునూ, కాకపోనూ వచ్చును. కొత్తదైతేనే చెప్పాలా ? 'నేటికాలపు కవిత్వం' లో చెప్పిన విషయాన్ని చెప్పకుండా, అక్కడ దిక్కడ పులమకుండా వ్రాయలేకపోయారే విద్యాశేఖరులూ, అనుభవాలు చెప్పకుండా ఎలాగుంటారూ కవులు ఆ సన్నివేశం వచ్చినప్పుడూ?

ఈనాటి కవుల దృష్టి సంకుచితమంటూ ''కవి తన మనోవిభుత్వంవల్ల ఉన్నతాలు, ఉత్తమాలు అయిన ప్రకృతుల్లో ప్రవేశించి అంతర వీక్షణంచేసి ఈ ప్రకృతుల ప్రవృత్తులను లోకానికి ప్రసాదిస్తున్నాడు'' అన్నారు ఉమాకాన్తంగారు. అలాటి కవులు తెలుగులో రాలేదు. మా తెలుగు కవుల దృష్టిలో ప్రకృతి పరిశీలించి అర్చించవలసిన పూజాపీఠ మేమీ కాదు. దేవతలూ ఋషులున్నూ గొప్ప వ్యక్తులేమీ కారు. అన్నట్లు కాళిదాసుగారి భోజుని కీర్తి జగతిని ధవళితము చేయగానే బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు కృపణులై బయల్దేరారు. ఆ దేవతల చైతన్యాన్నే తెలుగు కవులు ధారాళంగా దిగుమతి చేశారు. ఆధునికులు అలాంటి గారడీలు చేయించక తమ అనుభవాల్ని—పల్లకరించగలట్లుగా దిద్దితున్నారు. పలకరించివని పలకరిస్తాయీ, లేనివి వాటి దారిని అవి పోతాయి. వీటిని 'అనుభవ కవిత్వం, ఆత్మనాయక కవిత్వం' ఏదో కవిత్వం అని పేరుపెట్టి ఊరుకోక సంకుచితత్వమంటు వెక్కిరిస్తారేమీ ? మీ హోయిమాయి గారడీలు ఏ తత్త్వమూ ? ''ఇదివరలెవరూ దీన్ని యెరగరని, ఇది కొత్త అని, ఇది స్వేచ్ఛ అని, స్వేచ్ఛాకుమారుడని ఇది మహా కవిత్వమని'' వెక్కిరిస్తూ అక్కడి దిక్కడ పులుముతారేమీ ? ''కన్నులర విప్పి నే నిన్ను గాంచినపుడె, ఆర్ద్ర హృదయంబు చలియించి యుపశమాయె'' వన్నాడు పాపినేని వెంకటేశ్వరరావు. అది సంకుచిత దృష్టా ? ఉష అనిరుద్ధుణ్ణి స్వప్నంలో చూచింది. ''నడిరేయిని కలలోన నాకు నీవు కానిపింపగ మేల్కాంటి కలతజెంది'' అని 'భారతి' లో ఒక కవి రాస్తే మీకెందుకు వింత అయిందదీ ? భవభూతి సీతాస్పర్శకు శ్రీరామునిచే పలికించిన పలుకులకు మీ సంప్రదాయార్థాలు చెప్పరేమీ ? శ్రీరాముడికి వెర్రెత్తిందా, భవభూతికా ?

'నూతనత్వాధికరణం' అనే మొదటి అధ్యాయంలో ఉమాకాన్తంగారు ఆధునిక కవిత్వంలో నూతనత్వమే లేదన్నారు. అయితే ఎక్కడా 'కవిత్వంలో నూతనత్వ మన్నది యేమిటీ ?' అని వారు వివరించనూ లేదూ, ఆ నూతనత్వపు లక్షణాలు ఆధునిక కవిత్వములో లేవని ఖండించనూ లేదు. ''కావ్యంలో రసభావాలు ప్రధానం'' అన్న పలుకులు మాత్రం పలికేరూ, 'వీటిలో నూతనత్వ ముండడం సాధారణంగా కవిత్వ ధర్మమే గాని విశేషమేమీ లేదు' అనీ అన్నారు. అయితే ''ఆధునికులు, పూర్వులవలె సంప్రదాయ రచనలనే అనుకరిస్తూ, చెప్పే చమత్కారం కోసమే శ్రద్ధ పెట్టుతూ కథలోని రస భావ సౌందర్యాల కోసము చూడక తా మాశ్రయించిన ప్రభువుల సభ, వేట, శృంగారమూ గుదిగుచ్చి దివాణపు కవిత్వమే రచించి, అభూత కల్పనలతో తృప్తిపడలేదూ, సృష్టి సౌందర్యాన్ని తమ స్వంత గొంతుతో వర్ణించ యత్నించారూ, కొత్త అంతా ఉద్యమములో ఉన్నది'' అన్న అభిప్రాయాన్ని నేరుగా ప్రతిఘటించి కవుల యత్నమేమీ మారలేదు అని నిరూపించకుండా ''మాటలు కొత్తకాదు, మధుర పదాలు కొత్తకాదూ, ఛందో స్వాతంత్ర్యము కొత్తకాదూ అంటూ ప్రబంధకవులు అంగాంగ సౌష్ఠవాన్ని వర్ణించినట్లు—అంగాంగ విమర్శ చేశారు.

పదవ పుటలో "ఈ నూతనత్వం ఇప్పటి కవిత్వానికి ఉంటే కవిత్వ ధర్మం సిద్ధించిం దనవచ్చును" అన్నది చక్కని మాట. అనేక కృతక ప్రక్రియలవల్ల తెలుగులో నిండుగా ఆవిర్భవించని కావ్యత్వసిద్ధి నేడు పొడచూపుతోంది. అసలు కవిత్వ కళ తత్త్వమే మారిందని ఆధునికు లన్నట్టుగా వాదించారు ఉమాకాంతంగారు. అది తప్పు.

కొల్లూరి ధర్మారాయ కవిగారు ఆంధ్రపత్రిక వ్యాసాల్లో ఆధునికుల శబ్ద వాచ్యతనీ, మర్మ కవిత్వాన్నీ విమర్శించారు. శబ్దవాచ్యత నెవరూ మంచిదనరు. చిరకాలంగా సంస్కృత సమాసాలు విన్న అలవాటువల్లా, సంస్కృత పదప్రయోగము చెవికి ఇంపుగా ఉండడమువల్లా సంస్కృత విశేషణాలు ధారాళంగా ఉపయోగించారు తెలుగు కవులు. వృత్తాలూ, పద చ్ఛందస్సులూ తగ్గిపోవడంతో ఈ రచనలు తగ్గిపోతున్నాయి. అతి నవీనుల వచన-కావ్యాల్లో మాట చెప్పనక్కర్లేదు. మర్మ కవిత్వమని పేరుపెట్టి నిందించడము మాత్ర మన్యాయము. నా యెఱుకలో ఏ ఆధునిక కవీ తన కవిత్వంలో ఇతరుల కందని అర్థా లున్నాయని అనలేదూ, వ్రాయలేదూ. 'నీ కవిత్వానికి అర్థము చెప్పుమ' న్నప్పుడు, "నేను వ్రాయగలంత అందముగా వ్రాశాను. కవిత్వమును పాఠము చెప్పినట్లు చెప్ప రాదు" అన్న వారిని నే నెరుగుదును. ఇంతమాత్రానికి కోప మేల ? నన్నయాదులు మాత్రము తమ రచనలకు వ్యాఖ్యానము చేశారా ? వీరి ఊహ లేమిటో తెలియవు. ఏదో ఉన్న దనుకునే వ్యాఖ్యాతలు తాము ఊహించని గొప్ప అర్థాలు చెప్పుదురనే ఆశ కావచ్చును., మించిపోయేదేమీ ? అంత మాత్రానికి 'ఈ కవికి గర్వమూ, ఏదో అంతరార్థము నిమిడ్చి రచించా ననుకుంటున్నాడు' అని వెక్కసపడడ మెందుకూ ? ఆ అర్థ మేదో ఆ కవి జీవితకాలమంతా ఆకాశంలో వేచిఉండి ఆ తరవాత ఆయన స్మృతితో ఎగిరి పోతుంది. ఠాగూరు కవివలె అజ్ఞాత సౌందర్యాన్ని పట్టి తిగిచి పద్యాల్లో బిగించగల కవి ఆధునికులలో లేడు, ఆయన లాగ రచించబోయి, సకలేశుని వేరుగాను, ఆరాధ్యద్వైవాన్ని వేరుగానూ వర్ణించేవారూ, ఆయన అభిప్రాయాల్నీ, ఊహల్నీ ఆయనవని చెప్పకుండా ప్రచురించుకునేవారే గాని ఆ ఎత్తు వందుకునే దృష్టి నలవరచుకున్నవారు తెలుగు కవులలో లేరు. పూత మెఱుగులు కోసము గోప్య రచన చేసేవారి రచనలు అలాగ మూసుకుని ఉండడమే శ్రేయము. రాలని పూలు వారికి అందవు.

అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు నవకవుల వేషాన్నీ, పమితులనీ, అంకితాల్నీ, కవితా సామగ్రినీ, కొత్త పోలికల్నీ, కావ్యనామాల్నీ, అచ్చువేసే పద్ధతినీ, సంప్రదాయ కవి దూషణాన్నీ, ఆంగ్ల కవిత్వ చౌర్యాన్నీ ఎత్తి యూసడించారు 'శుక్లపక్షములో. తా మే ఆకాశం మీదనుంచో వూడి పడ్డట్టు, నిన్న మొన్నటిదాకా "గడియకు నూఱు పద్దెములు గంటములేక రచింతు' నంటూ టప్పాలు కొట్టిన కవులు ఏ నవకవి పక్కనో చేరి సంప్రదాయ కవిత్వాన్ని 'వెక్కిరిస్తే శుక్లపక్షములాంటి రచనలు రాకేం జేస్తాయీ ? ఒక్కొక్క కవికి ఒక్కొక్క ప్రేయసి. 'నీ పాదలాక్షకు నా హృదయ రక్త మిస్తానని ఒకడూ, ఆమె కుచ్చెళ్ళ రేపే దుమ్ములో త్రసరేణు వౌతానని ఇంకొకడూ, తరుణి చీర కుచ్చెళ్ల కాగితాలమీద భాగవతాలు రచియించి పాడుకొందునని మరి యొకడూను. కొందరి ప్రేయసిని గుర్తించి మధురవాణి రామప్ప నడిగిన ప్రశ్న అడగాలి కూడాను. 'వలపుటాకలి ప్రసుక్క నా బ్రదుకుమీద ఇనుప పాదాల నిడి లోక మిపుడు నడచు' నని ఒకరంటే 'వలపు తీపి యెరుంగని వట్టి రాతి గుండె లోకమ్ము నిప్పులు గురియనిమ్ము' అని వారి స్నేహితులూ, "చుర చుర కాలిపోవు బ్రతుకుటిసుక యెడారిలో బాహులెత్తి, దాహమని మ్రోగు నా మహత్తర పిపాస" అని వారి అనుయాయులూ, 'కనికరపు నీడ కరవైన కఱకురాతి లోకమందున నీ వెవ్వరో కృపాబ్ధి' ? అని వారి హితులూనూ. 'తరులెక్కి అల నీలగిరులెక్కి మెలమెల్ల చదలెక్కి జలదంపు నీలంపు నిగ్గులై' పోతాను అని ఒకరంటే, 'ఇళ్లదాటి సెల యేళ్లను దాటి నదులు దాటి కాననములు దాటి ఎగిరిపోదు నే నెచటికో' అని రెండు చింతలవారు. 'ఎవ్వరని యెంతురో నన్ను ఏననూనభావ విభవాభిరామ ప్రభాన్వితుండ ..... ఏ నపూర్వ కల్పనానల్ప ప్రజ్ఞాన్వితుండ' నని గోవర్ధనరావు గారు ? "తరతరమ్ముల ప్రేమ స్వతంత్రు లరుగు దారి బోయెడు నూతనాధ్వగుల మనల బరిహసించెడు పాడు ప్రపంచమునకై పారవేయుము నీ యలంకార భరము" అని ఒకరూ, "ఇర్వరము పాపపంకిల మీ జగాన, నిముస ముండక .... నిర్మల పవిత్ర భరత మాతృ విశాల గర్భాంతరాళ నాళ జీవస్రవంతుల నోలలాడ గ్రుంకిపోవు మిప్పు డకుంఠితగతి, భువనమెల్ల విభ్రాంతి నీరవము గాగ" అని ఇంకొకరూను. ఇలాంటి రచనల్ని చూసే కుందుర్తి నరసింహారావుగారు "ఆడదీ మగవాడు చేరీ, అంటగట్టుకు దూకబోతే యేఱు గొలుగొల్లుమంటూ యింకిపోయింది. ఇంకిపోయిన యేటి నీటిని, యేమి యిదియని ప్రశ్నవేస్తే 'చావబోతూ కౌగి లేలని జవాబిచ్చింది !" అన్నారు. దుఃఖము షేషనై పోయింది. పురిపండావారు "ఈ నిశివేళలందు, గగన పథమున దారకా గణము రాల్చు నశ్రుకణముల నానయనాశ్రుధార గలిపివైతును. గాఢాంధకార పటలి వెక్కివెక్కి దుఃఖింతు" నంటాడు 'హృదయ వేదన' లో; ఏమి అంటే, 'నాదు ప్రణయ సామ్రాజ్యలక్ష్మి నన్ను నెడబాసిపోయిన నాటనుండి నా మనోబ్జము ముకులించి నవసిపోయె" నట. గోవిందు వేంకటనరసింహశర్మగారు నిట్టూర్పులులో 'కొంచెమైన వ్యథము తోపదు పాడు ప్రపంచమందు, బోరుమని యేడ్వనీయవు' అన్నారు, రెంటచింతలవారు భగ్నమనోరథుడులో "ఎవరివాడవు నాయనా ఈ నిశీథవేళ నేడ్చుచున్నావు వెక్కివెక్కి ఒంటరిగ గూరు చుండి ? .... నన్ను దఱియంగరాకుడు నా యవస్థ విన గుతూహల మైనచో విన్నవింతుగాని నన్ జేరరాకుడు, కలవు నా హృదంతరంబున గీతికాతతులు" అంటున్నారు.

దోషవిమర్శయూ, పురోగమనమూ

దీపం క్రిందనే క్రీనీడ. అనుకరణ, అనువాదమూ తెలుగు వారి జాతీయ కళలు. శతాబ్దాలపాటు జీర్ణించిన అలవాట్లు. అనంత పంతులవారు 'ఒక్కని యర్థ మింకొక్కరు దుర్విని సంగ్రహణంబు సేయుచో నిక్కము' అని పరిహాసముగా కాక పరమార్థంగానే వ్రాశారు. బాణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వమట కొత్త దన్నది ఎక్కడనుంచి వస్తుందీ అన్నారు. వీరిది పూర్తిగా ప్రబంధ పాండిత్యమే. వీరి కావ్యములో 'సామాన్య లోచన మీక్షించెడు లీలతే కవన కాచద్వారమున్ జొచ్చి'నవి. కాని "దర్శన భావాధిక విస్మయార్థములు' తోచలేదనేనా అభిప్రాయము. కథలు వారు నడిపినట్లున్నవే కాని జరిగినట్లు లేవు.. శుక్లపక్షము అధిక్షేపకావ్య మాయిరి. అయితే పది సంవత్సరాలపాటు దీనిని తలచుకొని ఆధునిక కవిత్వ ప్రతిపక్షులు చాలా సంతోషించారు. రామలింగస్వామిగారి వృత్తాలు మహా జోరుగా నడుస్తాయి. వారి పుస్తకము విద్యార్థులకు పాఠ్యగ్రంథము రెండు విశ్వవిద్యాలయాలలో.

అక్కిరాజువారి విమర్శన కవులకు గట్టిగా తాకింది. ఆయనకు గట్టిగా ఆనా డెవరూ సమాధానము చెప్పలేదు. ఆయన విమర్శ అయితే వేంకట పార్వతీశ్వరులు, రాయప్రోలు, కృష్ణశాస్త్రి, నండూరి, రామిరెడ్డి, కవులమీద నైనప్పటికీ నవ్యత్వానికి ప్రాతినిధ్యం వహించిన సాహితీ సమితికే దెబ్బ తగిలింది. పురోగామి ఉద్యమాలకు ఆటంకము కలగడము అభ్యుదయకాము లెవరూ సహించరు. గిడుగు రామమూర్తిగారూ, తెలికిచెర్ల వెంకటరత్నంగారూ, చిలుకూరి నారాయణరావుగారూ, సాహితీసమితి సభాపతులు శివశంకర శాస్త్రిగారూ వంటి పెద్దలంతా చేరి నవ్యసాహిత్య పరిషత్తును స్థాపించారు. వచన రచన, గేయరచన, కథానికలూ, విమర్శలూ కూర్చుకుని వర్ధమానుల ప్రతిభ "ప్రతిభ" పత్రికగా రూపొందింది. ఆధునిక కవిత్వములో నూతనత్వమే లేదని సులోచనలములు లేని పండితులకు అనిపించినా, సామగ్రిలో, ఛందస్సులో, వర్ణనా పద్ధతిలో ఆ సమయములో వికసించిన నూతనత్వమే ఆధునికత్వానికి పునాది అయినది. పెక్కురు కవులు సుందరములైన ఖండకావ్యాలు రచించారూ, ప్రచురించారు. అందమైన పరిణామముగల కథలూ, సుందర భావములోనికి చదువరిని మీటగల ఖండకావ్యములూ చాలా వచ్చాయి. వీటికి ప్రోత్సాహము నవ్యరచనోద్యమమూ, ఆధునికులు రచించిన ఖండకావ్యములున్నూ.

సహదేవ సూర్యప్రకాశరావుగారు వేదులవల్ల ప్రాభావితులైనారు. 'నిర్మలంబైన గౌతమీ నీరమందు తన సొగసు వన్నెలను చూచుకొనుచు సందె చెఱగులను సర్దుకొను నభశ్రీ లతాంగిని చిత్రించినారు. "మునిమాపు" లో గౌతమీ తీరములో ఉపవిష్టులై నిర్వేద సమాధిలో పరిసరములను మరచిన సమయంలో సూర్యాస్తమయమూ సంధ్యా నిష్క్రమణమూ నక్షత్ర ప్రకాశమూ మేఘావసరమూ జరిగేవి "చుక్కలు మాయమయ్యె గౌతమీనదీ నిద్రలో కలవరించె' ననుకునేవారు వీరు. వీరి మునిమాపు, దివ్య తేజస్వి అనుభవాన్ని పట్టి నిలిపే రచనలు. పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి గారు విశ్వనాథ ప్రభావము పొందినవారు. వీరి పద్య పఠనము కూడా విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి పఠన పద్ధతిలో ఉంటుంది. 'శతపత్రము' కాబోలు వారికి అంకితముచేస్తూ వారిని వీరు తమకు గురువు లన్నారు. అయితే వీరి "ఆంధ్రశ్రీ' లోని ఖండకావ్యములలో విశ్వనాథవారి కథా కావ్య రచనా రీతులు కానరావు. కొడాలి వెంకటసుబ్బారావుగారిలో స్ఫుటమైన సత్ప్లైనా కానరావు. పద్యాలకు మధ్యన విరామాలూ, వచన సన్నిభములైన రచనలూ, క్రియలను ముందు చెపుతూ వాటి వెనుక వస్తుభారము నమర్చే సీసములూ, వీరి రచనలలో కానరావు. ఆర్తులూ ఆవేశపరులూ అనే వాక్యాల నడుమ (చదువరి మనసు లో) వంతెనలు ఏర్పడిపోయే కాళీలు మాత్ర మున్నాయి. "ఆంధ్రశ్రీ" అధునిక కవిత ఆంధ్రవాఙ్మయానికి కూర్చిన అలంకారాలో ఒకటి. గండపెండేరము, డొక్కా దంపతులు, రామదాసు, త్యాగరాజు, మాధవశర్మ అనే అయిదు ఖండకావ్యా లున్నాయి అందులో. చక్కని ఊహాలతో పెద్దనగారి పసిడి పలుకుల జ్ఞాపకాలతో గండపెండేరము మెరుస్తోంది. ఈ కథ మన తెలుగువారి మొదలన్ మెదలున్. 'డొక్కా దంపతులు', సీతమ్మగారు 'పార్వతియు బోలె తన తాళిబలము నమ్మి' గట్టు లొరసికొని ప్రవహించిన గోదావరి కడ్డముగా నిజేశు నంపిన కథ, ప్రథిత ప్రబోధ ఘన మధుపథము. రామదాసులో 'జారీ కాబడి హుకుము జరూరై యొక తెప్పపాటులో గోపన్నన్ కారాభీకర దృశ్యము పొరాయెడె తూర్పు తెల వారిన తీర్పే.' గడువు తీరు రాత్రి తానీషా కోటలో "ధణధణామని కోట తలుపు లదిరి, చకచకల్ మణి నడక సాగిసాగి, తళతళై చిఱునవ్వు తాండవించి దివ్యలోచులు రూపుతేరి నిలచి, నందనారామ కుసుమ నిష్యంద మాధురులను మఱపించు వనమాల తెలియరాక ఘుమఘుమై తానిషా యెద కొల్లగొనగ నయిరి—రామయ్య యొకడు". విశ్వనాథవారు మిగిల్చిన 'దయాదాన ధర్మవీరుల రసాస్పద కథనమును ఈయన చేసినారు. వారి ఉపోద్ఘాత వాక్యములవలె వీరివి కథలలోని భాగములు కావు.

మద్దిపట్ల వెంకటరమణయ్యగారు, వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారి శిష్యులట. వారు భక్తచింతామణిని పౌరాణిక గాథా కథనాలు వాడకుండా రచించినట్లుగా, వీరు 'ఝురీ తరణము' అను రాణా ప్రతాపసింహుని ఝురీ తరణమును ప్రబంధకాలపు ఏనుగ కాలి ఊహాలు లేకుండా—కథవలె చెప్పినారు. ఏ కవితా సంకలనములోనికైనా చక్కగా ప్రవేశించ గలిగిన ఖండకావ్య మిది. "ప్రథితమేవాడ రాజ్య సంభరణశాలి వీరనిలయ శిసోదియావారిధీందు డల్ల రాణాప్రతాప సింహాధిపుండు చనెడు నొక్కడు చైత్రకాశ్వంబుమీద" అని ప్రారంభించి చదువరిని "చైతకా చైతకాయంచు శ్మశ్రులేశుడనుగు మోమును దన యొడియందు జేర్చి, కనుల వీరొల్క పుల్కపుల్కనను దొరనుగాంచి యాతేజి కడసారి కన్నుమూసె"

వరకూ చక్కగా తీసుకుపోతా రీయన. ఎప్పటికేనా తన రచనలు భావుకుల కంట బడుననునాశతో తల ంచుకు తిరిగి ఆశ్లే వెళ్లిపోయిన యువ కవు లీయన .... పెనుమర్తి వెంకటరత్నముగారిది కోయిల గొంతు, ప్రచురణ 'రత్నా పణము' ఆయన వెళ్లిపోయిన తర్వాత వచ్చింది. ''ఈ సమున్నత తాళ భూమీరుహమ్ము లేయుగాల నా వంటివో యిపుడనూన విశ్వలాస్పంద ముకుళిత నేత్రములను తలచుచున్నవి యుగ యుగమ్ముల చరిత్ర'' అని ప్రారంభించి ''ఈ యుగాంతర జీవు లెన్నెన్నిమార్లు ఆశలను పెంచుకొనిరో దిగంతములకు ప్రాకలేని యాశల తలపై ధరించి, ఇల నిలంబడి శీతోష్ణ ములు సహించి'' అని ముగిసిన వీరి ''తాళవని'' విశ్వ సాహి త్యానికి కానుక పెట్టదగిన రచన. తునుకలుగా నిల్చిపోయినవి వీరి రచనలు పెక్కులు .... బొడ్డు బాపిరాజుగారు ఏలూరు నగరము నవ్య సాహిత్యానికి కానుక పెట్టిన ముగ్గురు రత్నా లలో ఒకరు. (నండూరీ, మొక్కపాటి తక్కినవారు) వీరి వ్యాపారశాలి తీయదన మెంతో నాకు తెలియదుగాని వీరి కవితావాణి సజీవమూ లలిత మధురమూను. ఆధునిక కవిత్వ నౌక కిట్టివారి రత్నాల రచనలు పెక్కులు లభించకుండినచో తెరచాపల బుగ్గలే మిగిలి వేగానికి తగిన పరుకు లేదనిపించేది. 'ఈ తిమిరావ గుంఠనము లించుక యుంచుక దించుచున్, సుధాశీతల మందహాస పరిశిక్త విలోల విలోచనోన్మిష జ్యోతు లతో దిగంతముల నొక్క పరిప్ వెలిగించుచుండి, నిర్వృతి జరింతు, వింత వివరింపుము నీ కథలో లటన్నటే !'' అని వీరు మెఱుపును సంబోధించి చేసిన ఖండకావ్యము ఆధునిక కవి సౌందర్య చైతన్యానికి చక్కని ఉదాహరణము. వీరి కవితా కన్య రుచిస్ఫారముల్తైన ఉదయాచల సానువులను, మిన్ను వదలనట్టి రవికీ కొలకు గదలని నీరజ లతాంగికీ గల ప్రణయ బంధములనూ, మన్నున్ మిన్నులు గూడు చోట నివసించే సాగరుని ప్రారబ్ధాన్నీ, పరువెత్తు మున్నీటి తరగ గుర్రాల సవారీ యొనర్చు చందమామనీ, పడమటి కొండ నెత్తముల పై చిలికించిన కుంకుమంబు లాగడపల బిల్లగాలి తరగల్ విర జిమ్మే అందాన్నీ ''విపంచి'' లో మీటింది. 'చరిత్రలకు నందని కాలపు కంచుకోట ద్వారములను ప్రేల్ శతాబ్దపు తెరల్ తొలగించు కథా నిధానముల' గాంచిన అజంతా పరిస రాల వ్యాఘ్రనదిని వర్ణించినది. కోణార్కులో కింశుకచ్ఛాయ నిలిచి మనోహరునికై నిరీక్షించు నలరు బోణినీ, విలాసినీ లాస్యవేళ మోగిన మృదంగ శ్రావ్య నినదమ్ములనూ, చిత్రించి నది. బాపిరాజుగారి కవితావేశము శైల గర్భాంతరాళ నిర్ఝరము వలె నైసర్గికము.

రామచంద్ర అప్పారావుగారిది వింతయైన గొంతు. యౌవనము రేపు సాహసోత్సాహాలతో లోకములో అడుగు పెట్టే యువకుని తలపులుపట్టి చూపిస్తా రీయన. 'నీకొఱకు నేను పుట్టుట నాకై నీవు నిలుచుటింక నీ జగ మెట్టు తలచి కొన్న నేమి కొఱత ?' అంటారు. 'చీర విడిచి యెంటి పారతో, చెరువుకు దిగు నూత్న యౌవనకన్య మనోధినాథు నెంచుకోక హఠాత్తుగా గాంచిన బెదరును వీరు కుంచెతో గాక మాటలతో పట్టబోవడము చిత్రము. వీరు చిత్రకారులే కావలసినవారు. కలముపట్టి రంగూ రేఖాకి బదులు మాటలు వచ్చేరు. వీరి రచన తదనంతర పరిణామాన్ని తెలుపుతుంది. 'చటుల ఝంఝూనిలా కంపితోర్మికా శిరశ్చలిత చంచలేందు శకలములూ, నగ్న సౌందర్యమూ, చిగురుపుంత కావి, దీర్ఘ కుంతలమ్ములు కప్పుకొన్న నగ్నాంగన, జలకేళీలోలబాల, పూల మొగ్గల నగలతో మురిసే రసాలమూ, పాల్లు కెరటాల నురుగు కేశాలూ' వాలుజడ సౌందర్యమూ' వర్ణిస్తూ ఈ చిత్రకారులు కవియౌట చిత్రము. వీరిని చిత్రములు వ్రాయుమని కోరుతున్నాను.

ఆధునిక కవిత్వము ఉమాకాన్తముగారు ఎదుర్కొనే సరికే దాని లక్షణములతో, పద్ధతులతో ఒక రాజ్యమైంది. దాని సత్తను గుర్తించలేనివారూ దాని రాజ్యములో—కారణా లేవి అయితే నేమి—ప్రవేశించలేనివారూ దూరముగా నిలబడి వీపుకి కళ్లు మొలిపించుకుని అవకాశ మున్నంతవరకూ దానిని తమ పరిసరాల్లో నిషేధించి తమ ఆధిక్యము నిలిచిం దను కున్నారు. అన్ని పురోగామి ఉద్యమాల వలెనే ఈ ఉద్యమము కూడా ముందుకు సాగిందీ పాత మైలురాళ్లు వెనక నిల్చి పోయాయి తమ పురోమార్గగమన శక్తిని నిరూపించు కుంటూ.

గీ. ఆంధ్రభాషా వధూటికో యార్యులార !
ఇచ్చవచ్చినయట్లు మీ నచ్చినట్లు
నగలు నాణెంబులను బెట్టనగునుగాని
సూత్రములు త్రెంపకుండాంధ్ర శూరులార !

—తిరుపతిశాస్త్రి

హిందీ - తెలుఁగు*

శ్రీ లకంసాని చక్రధరరావు

భారత రాజ్యాంగముచే గుర్తింపబడిన ఇతర భాషలలో సమానముగాఁ గల హిందీ పదములను పరిశీలించి వివిధ పద పట్టికలను కేంద్ర విద్యామంత్రిత్వ శాఖవారు ప్రకటించిరి. ఈ వ్యాసమందు "హిందీ— తెలుఁగు" అను పదపట్టిక యందలి ఔచిత్యానౌచిత్య చర్చగావింప బడును. ఈ పరామర్శకు పూర్వమా పదపట్టిక యందున్న తొలి పలుకులను పరిశీలింప వలయును.

"ఈ పద పట్టిక యందుఁగల పదములా యా భాషలలో పండితులయినవారి చేతను, హిందీలో అత్యంత పరిచయము గలవారిచేతనీ బడినవి."1

"సంస్కృత భాషనుండి హిందూ దేశ భాషలన్నియు అనేక పదములను తీసికొనిన వను విషయము తెలియుట చేత సారస్వతమున మిక్కిలి వాడుక గల పదములు మాచే నీబడుట లేదు. అట్లిచ్చినచో పద పట్టిక పెరుగుటయే. గాని దాని వలన గలుగు ప్రయోజనము శూన్యమగును.' 2

ఈ పద పట్టిక యందొసగఁ బడిన తెలుఁగు పదములను పరిశీలించినచో ఆ సంకలన కర్తకు తెలుఁగులో ఏ విధమైన పరిచయమున్నట్లు తోచదు. పదపట్టిక మొదట నుదాహరింప బడిన పదమును పరిశీలింపుఁడు.

"హిందీ—అంక్. తెలుగు—అంక్"=సంఖ్య

తెలుగులో సంఖ్యా వాచకములను "అంకె"లందురు గాని అంక్"లని ఎవ్వరును వ్యవహరింపరు. మరియు ఆంధ్రులీ పదమును తద్భవముగా గ్రహింతురు. గాని అన్య దేశ్యముగా అంగీకరింపరు.

"ప్రథమ కబళే మక్షికాపాతః" !

"అడుగులోనే హంసపాదు" ! !

ఇక ఈ దోషములను పరిశీలింపుడు.

హిందీ	తెలుగు	ఒప్పురూపము.
స్త్రీ	ఇస్త్రీ	స్త్రీ
కుల్‌వంతీ	కుల్‌వంతీ	కులవతి
కుల్‌బధూ	కుల్‌బధూ	కులవధువు
కుల్‌ద్రోహీ	కుల్‌ద్రోహీ	కులద్రోహి
కుమ్హారినీ	కుమ్హారినీ	కుమ్మరిది

ఇట్టి దోషములు లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నవి. ఆంధ్రులు స్త్రీని "ఇస్త్రీ" అందురా ?

ఈ పద పట్టిక యందున్న పదములలో ఆంధ్ర సారస్వత ప్రసిద్ధములయిన సంస్కృతాది భాషాపదముల సంఖ్యయే యెక్కువ. వారు తామేర్పరచు కొనిన బాటననుసరించి ప్రయాణ మొనర్పకుండిరి. పద పట్టిక యందలి మొదటి పది పుటలలో మొత్తము 256 పదములు గలవు. అందు సంస్కృతము 96, ఉర్దూ 71, సందేహాస్పదములైన పదములు 34, తెనుగులో లేని పదములు 12, సరియైన పదములు 29, తద్భవములు 9, ద్రావిడ పదము 1, పోర్చుగీసు పదము 1, ధ్వన్యనుకరణ శబ్దములు 3 కలవు. పద

---

*కేంద్ర మంత్రిత్వవిద్యాశాఖవారు "Hindi words common to other Indian languages."

Hindi—Telugu Part XI, pp II+114.

(Publication No. 305. Ministry of Education & Scientific research; Government of India) New Delhi. 1958 అని ప్రచురించిన గ్రంథ సమీక్షా ఫలితమే ఈవ్యాసావిర్భావము.

1. The lists in this series have been prepared by scholars whose mother--tongue in the language concerned and who are at the same time, thoroughly familiar with the Hindi language.

2. But loan words of predominantly literary usage, whether borrowed from Sanscrit or from other sources have not been included since they are already well known as the common heritage of all Indian languages. Their inclusion would have made the lists unduly bulky and unwiedly, without bringing to light any new facts.

పట్టిక యందలి పదముల సంఖ్య రమారమి 2500 ఉండును. పై పదిపుటల పరిశీలనము బట్టి గ్రంథ స్వభావము తెలియ గలదు. ఈ గ్రంథమును పరిశీలింపగా ఇందుగల దోషములు దశ విధములుగా పరిగణింప వీలగును.

1. ఆంధ్ర సాహిత్యమున సుప్రసిద్ధములయిన సంస్కృత పదములతో ఈ పట్టికను నింపుట.

2. తద్భవముల ననేకముల నిచ్చుట.

3. మహమ్మదీయు సంపర్కము వలన ఆంధ్రమున విపుల ప్రచారమున ఉన్న అరబీ, పారశీ పదములను ఈ పట్టికలో ఇచ్చుట.

4. ద్రావిడ భాషా పదములనే హిందీవని భ్రాంతితో ఒసంగుట.

5. పోర్చుగీసు పదములను గూడ ఇచ్చుట.

6. తెలుఁగు వారి కపరిచితములయిన పదముల నొసంగుట.

7. తెనుఁగు వారి కత్యంత పరిచితములగు హిందీపదముల కీపట్టికలో స్థానము లేకుండుట.

8. తెలుగు విభక్తి ప్రత్యయములను చేర్పకయే యనేక ప్రకృతుల నొసగుట.

9. లిపి సంకేతములను నియతముగా పాటింపకుండుట.

10. అర్థములను తప్పుగా ఇచ్చుట.

ఈ దశ దోషములు సోదాహరణముగా నిరూపింపబడును.

1. సంస్కృత పదములు.

ఈ పద పట్టికలో ఈబడిన సంస్కృత పదముల్ు ఆంధ్ర సారస్వతమున అత్యంత ప్రసిద్ధములు. నన్నయ్య భారత భాగమున ఆదిపర్వములో ప్రథమాశ్వాసములోనే ఈ పదములు అనమానకముగా ప్రయోగింపబడెను.

హిం. దాన్ (దానము), ఫల్ (ఫలము), ఇతిహాస్ (ఇతిహాసము), పర్వ్ (పర్వము), దిన్ (దినము).

దానము మొదలగు పదములాంధ్ర మహాభారతమున నన్నయచే ప్రయుక్తములు. ఇట్టి పదములను హిందీ భాష వలన ఆంధ్రమునకు సంక్రమించినవని ఒసఁగుట దోసఁగు గదా !

2. నన్నయాదులచే పేర్కొనఁ బడిన తద్భవములను తెగకు చెందిన పదము లీపట్టికలో ఎన్నియో కలవు.

హిందీ	తెలుగు	ఒప్పురూపము	సంస్కృతము
అంకుశ్	అంకుస్	అంకుసము,	అంకుశః
యతన్	జతన్	జతనము	యత్నః
సింగార్	సింగార్	సింగారము	శృంగారః

3. ముస్లిములచే వ్యవహృతములయిన అనేక పదములను తెలుగు కవులు తమ తమ గ్రంథములలో ప్రయోగించిరి. ఈ తెలుగు కవుల గ్రంథములు హిందీ భాష కంటె ప్రాచీనములు. ప్రభుత్వమువారి పద పట్టికయం దీయబడిన అనేక "ఉర్దూ" పదములకు ఆంధ్ర సారస్వతమున విపుల ప్రచారము గలదు. అంబారీ (రంగా1—161), కమరు (కాశీ 3—240), కాగితము (భీమఖం—1—73)కొలు (అంబా. 2—188), ఖర్చు (పలనాటి వీర చరిత్ర) ఖుదా (రంగా 2—252), వజీరు (యయా1—3)

4. ద్రావిడ పదముల్లు.

సంస్కృత ప్రాకృతములనుండి ఆంధ్రాది ద్రావిడ భాషలు అనేక పదములను గ్రహించినప్పటికిని ద్రావిడ భాషాగత శబ్దజాలమును సంస్కృత ప్రాకృత భాషలందు ప్రవేశించెను. నేఁటికిని అనేక ద్రావిడ పదములను సంస్కృత భాషాగత పదములుగా అనేకులు భ్రమించుచున్నారు.

హిందీ. అమ్మా. తెలుగు అమ్మా (అమ్మ) సంస్కృతము (అంబా). "అమ్మ" అనుపదము ద్రావిడ భాషా కుటుంబమునకు చెందినది. కాల్డ్వెల్‌గారు ఈ యభిప్రాయమునే ప్రకటించిరి.[3] ద్రావిడ భాషలలో ఈ శబ్దమునకున్న ప్రచారము ఇండో యూరపియను భాషలలో వేనిలోను ఇంతగా లేదు.[4] హిందీనుండి కాని సంస్కృతము నుండి కాని "అమ్మ" అనుపదము తెలుఁగునకు రాలేదు. "అమ్మ" తెలుగు "అమ్మ" యేకాని హిందీ "అమ్మా" కాదు.

5. పోర్చుగీసు పదములు.

పోర్చుగీసు వారికి ఆంధ్రదేశముతో అత్యంత పరిచయము గలదు. హిందీ వారికిని బుడత గీచులకును ఇంతగా పరిచయము లేదు. పోర్చుగీసు పదములు గూడ ఈ పట్టికలో ఉండుట వింత !

అనన్నాస్ (హిందీ) అనాస్ (తెలుఁగు) అనానస్ (పోర్చుగీసు)

6. అపరిచిత పదములు.

---

3. Amba. Please refer to "A comparitive grammer of the Dravidian" (cold well 1961) Page 568.

4. Please refer to "A Dravidian Etymological Dictionary" (T. Burrow and M. B. Emenean 1961)

5. Ananas (m. Bat) the pine-apple (Ananas satibut or a comosus) better known as ABA. CAXI (A Portuguese. English Dictionary) James and Tayler 1958.

తెలుగువారికి అపరిచితములయిన అనేక పదములిం దున్నవి. ముస్లిములకుగాని, హైదరాబాదు నివాసులకుగాని హిందీ భాషా విశారదులకుగాని ఈ పదముల యర్థము తెలియునేమో గాని జనసామాన్యమున కాపదములు సుపరిచిత ములుగావు.

హిందీ	తెలుగు	అర్థము
అంతరా	అంతరీయా	సంగీత సంజ్ఞ
కౌమ్	కౌమ్	ప్రజ
అంధాధుంద్	అంధాదుంద్	నిర్లక్ష్యముగా
లబ్	లబ్	పెదవి.

7. సుపరిచిత పదములు.

హిందీ పదములయి ఆంధ్రమున విపుల ప్రచార మందిన కొన్ని పదముల కిందు స్థానము లేకుండుట శోచ నీయము.

చమ్‌డా (చర్మము), మాయి (తల్లి), ఖేన్ట్ (కలయిక), అచ్ఛా (మంచిది) ఈ పదము లీపద పట్టికలో లేవు.

8. ప్రకృతులు.

సంస్కృత భాషనుండి తెలుఁగులోనికి పదములు ప్రవేశించునపుడు "డు, ము, వు,లు" అను ప్రత్యయములు చేర్పఁబడి వ్యవహరింప బడును. ఈ ప్రత్యయములు చేర్చ బడనిచో తెలుగు బాషాముద్ర పదములపై పడలేదన్నమాట. ఈ ప్రత్యయములు చేర్చబడకుండ ఈ పద పట్టికలో ఎన్నో తెలుగు పదములుగా ఉన్నవి.

అట్టహాస్, నాథ్, లోప్, కిరణ్, దురాచార్—ఇవి తెలుగు మాటలా ? ప్రత్యయములైనను చేర్చలేదు.

9. లిపి సంకేతములు.

(ఎ) లిపి సంజ్ఞల నుపయోగించుటలో వీరికొక పద్ధతి లేదు. "గుట్ట" అను తెలుగు మాటను పట్టికలో "Gutta" అని ఇచ్చిరి, "Gutta" అనునది ఒప్పురూపము.

(బి) హిందీ భాషలో రెండచ్చులకు మధ్యవచ్చు డకార మును శిథిలముగా ఉచ్చరింతురు. (గాఢీ, అగాఢీ), ఇట్టి శిథిలోచ్చారణము తెలుగున లేదు. ఆంధ్రమున లేని పద్ధతిని వీరు ప్రవేశపెట్టిరి.

ఉదా : ఖిచడీ, అఢంగా, ఛఢీ. ఇందు "ఢ" వర్ణ ముండకూడదు. డకారము సాధువు.

(సి) తెలుగున గల ఎ, ఒలకు ప్రత్యేక చిహ్నము లిడ బడలేదు. వారిచ్చిన తెలుగు రూపములు చూడుఁడు. ఏకా యేకీ (ఎకాయెకి— ఒప్పు) కోజ్జా (కొజ్జా— ఒప్పు)

10. తప్పుటర్థములు.

కొన్ని పదములకు తప్పుటర్థముల నిచ్చిరి. అణు (భాగము), అతీతము (ప్రాత) ఇంద్రప్రస్థము (స్వర్గము), ఖులాసా (చిన్న పద్దు) సంసారీ (ప్రపంచ సంబంధమైన) తెలుగునగల ఈ పదములకీ అర్థములులేవు.

ఆంధ్ర భాషయందు అత్యంతాదరముగల పాశ్చా త్యాంధ్రేతర పండిత ప్రముఖు లనేకులు లెక్కకు మిక్కి లిగా గలరు. ఈ పదపట్టిక కేంద్ర విద్యామంత్రిత్వ శాఖ వారిచే ప్రచురించ బడుటచే వారి గ్రంథ ప్రామాణ్యమును శంకించుటకు అవకాశము లేదు. ఇందున్న వన్నియు ఒప్పులని వారు తప్పుగా భావించినచో భాషా శాస్త్రమున అనే కానర్థ ములు సంభవించును. ఇతర దేశములకు వెడలవలసిన ఈ గ్రంథములో ఇన్ని దొసగులుండుట భావ్యముగాదు గదా![6]

ఈ పద పట్టికను పునర్ముద్రించునపుడు పై దోషముల లను పరిహరించుకొనవలెను. మొదట దీనికిగల "Hindi words common to other Indian languages" అను శీర్షికను "Words common to Hindi and other Indian languages" అను రీతిని మార్చుకొన వలెను. ఇట్లు మార్చినయెడల ప్రతిష్ఠ (Prestige)కు భంగము కలుగునని భయపడరాదు. కేంద్ర విద్యామంత్రిత్వ శాఖవారిట్టి బృహత్కార్యమును వహించునపుడు మా ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమందలి ఆంధ్ర శాఖవారి సాహాయ్యమును ఆకా క్షించిన ఇన్ని అనర్థములు జరిగియుండెడివిగావు. హిందీ భాషా ప్రచారమునకు శుద్ధమయిన పద పట్టిక యుండుట చాల అవసరము. ఇకనైనను కేంద్రము వారీ విషయమున ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహింతురు గాక !

---

6. నా ప్రతిలో 25, 28, 29, 32 పుటలు తెల్ల కాగితములే. ప్రభుత్వము వారి యశ్రద్ధకిది మంచి యుదా హరణము.

మొల్లకవయిత్రి కాలము

శ్రీ తురగా కృష్ణమూర్తి

ఆంధ్ర కవయిత్రులలో కాలమునం దేమి, కవితాప్రాభవమునం దేమి ప్రథమస్థాన మలంకరింపదగు "మొల్ల" కాల నిర్ణయములో మొన్న మొన్నటి వరకు భిన్నాభిప్రాయము లున్నను, యీమె తన కవిస్తుతిలో శ్రీనాథుని పేర్కొనియున్న కారణమున నిస్సంశయముగా శ్రీనాథున కీమె తరువాతిదని నిశ్చయింపవలసి యుండునని భాషావేత్తలు, విమర్శకులు, పరిశోధకులు నిర్ణయించినారు. ఒకరిద్దరు విమర్శకులు ఆమె కృష్ణదేవరాయల కాలమునకు చెందినదని, అల్లసాని పెద్దన కర్వాచీనురాలని తమ నిశ్చితాభిప్రాయమును వెల్లడించినారు. అట్టి నిర్ణయములు చేయుటకు వారు వారికి తోచిన యుపపత్తుల సిద్ధము చేసుకొనియే యుండి యుండురు. కాని—ఉన్నట్టుండి శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు (భారతి సంపుటము 40 సంచిక 7) "మొల్ల కవయిత్రి కాలము" ను తిరుగ నిర్ణయింప నుద్యమించి, ఆమె ఎఱ్ఱాప్రెగడ సమకాలీనురాలును, శ్రీనాథ కవికి ప్రాచీనురాలును నను సిద్ధాంత మొనరింప ప్రయత్నించిరి. వారి వాదనా సరళి వారి వాక్యములలోనే యుట్టంకించుచున్నాను.

"ఇట్లందరు పెద్దలు వ్రాయుచున్నను మొల్ల రామాయణము నందలి కవిత్వాదిపూర్వ కవిస్తుతిలోని శ్రీనాథుడను పదమునకు శ్రీనాథ కవియే యని యర్థమగునా? యని నాకు ఆ పద్యమును చదివిన పిమ్మట సందేహము గల్గినది. ఎందులకనగా యీయమ వాల్మీకి, వ్యాస, భారవి, మాఘ, భవభూతి, భట్టబాణ శివభద్ర, కాళిదాసాదులను స్తుతించి, తర్వాత గతమందు ఆంధ్ర కవులను స్తుతించుచు ఒక్కొక్క కవికిని ఒక విశేషణమును తగిలించినది.

సీ. సురసన్నుతజ్ఞాను సువివేకి వాల్మీకి,
నఖిల వేదాగమాభ్యాసువ్యాసు
ఘోరాంధకార ప్రభారవి భారవి,
సత్కాంతి హిమకరశ్లాఘు మాఘు
వివిధ కళాన్విత విఖ్యాతి భవభూతి,
ప్రకట కార్య ధురీణుభట్టబాణు
మానినీ లోకసమ్మద ముద్రు శివభద్రు,
గవి తారసోల్లాసుగాళిదాసు

గీ. స్తుత గుణోద్దాము నాచన సోము భీము,
నవ్య మంజుల వాగ్ధుర్యు నన్నపార్యు
రసికు డైనట్టి శ్రీనాథు రంగనాథుఁ,
దిక్క కవిరాజును నుతించి ధీనిమించి

వీరిలో భీమునికిని, రంగనాథునకును విశేషణములు కనుబడవు. ఇతరుల కందఱికు వదలక ఒక్కొక్కటి కూర్చినట్టి యీ కవయిత్రి వారిని మాత్రమేల వదలును? కావున భీము డనునది వేములవాడ భీమకవి యనుటకన్న నాచన సోమునికే విశేషణముగా గ్రహించుట యుక్తము. అట్లే శ్రీనాథు డనునది రంగనాథునకు విశేషణము. తాను రామాయణ కర్త్రి యై, రంగనాథ రామాయణము మీది యభిమానముచే ఆ కవిని "రసికు డైనట్టి శ్రీనాథుడు" అనగా లక్ష్మీపతి యని విశేషించి పలికినది. ఇదియే సాధువని తోచుచున్నది. ఏలయనగా శ్రీనాథుడు కవి సార్వభౌముడే యైయుండిన ఆ విషయమును చెప్పమికిని, తత్పూర్వుడై, కవిత్రయములో నొకడుగా పూజ్యుడైన ఎఱ్ఱనను వదిలినందులకును కారణము వేరు కవలసి యుండును."

ఇంతవరకు యే యాధారమును బట్టి మొల్ల శ్రీనాథునకుఁ దరువాతి కాలములోనిదని నిర్ణయింప దొరకొన్నారో, ఆ పద ప్రయోగమునకే వేరొక యర్థమును చెప్పి మొత్తముమీద మొల్ల జీవిత కాలమును సుమారొక శతాబ్ది కాలము ముందునకు నెట్టి విడిచినారు శ్రీ శాస్త్రిగారు! శ్రీ శాస్త్రిగా రిచ్చిన యీ అర్థము సమంజసమైనదా? కాదా? యన్న అంశము మీదనే యీ నూత్న సిద్ధాంత మాధారపడి యున్నది. కావున వారి యర్థ సామంజస్యమును గూర్చి విమర్శింతము.

మొల్ల తొలుదొల్త తన పద్యములో గీర్వాణ కవితల్లజుల స్మరించి, పిదప నెత్తుగీతలో ఆంధ్రకవుల-నగ్గించినది. గీర్వాణ కవుల నైనను క్రమ ప్రకారము ప్రశంసించియుండక తన యిష్టము వచ్చినట్లే వర్ణించినది. వారు జీవించిన కాల స్వభావమునుబట్టి, పూర్వాపర సందర్భముల నేర్పరింపక, ఇచ్చవచ్చిన తెరంగున యగ్గించి విడిచినది. అటులనే ఆంధ్ర కవి స్తుతిలో గూడ నొక వరుసక్రమమునకు, పద్ధతికిని కట్టుబడలేదు. నన్నయకంటె ముందు నాచనసోముని, తిక్కన కంటె ముందు రంగనాథుని స్తుతించి, క్రమమును తప్పించి

నది. అందుచే ఆంధ్ర కవులలో మొల్లకన్న ముందుతరమువా రెవరో, సమకాలీను లెవరో వరుసగా తెలుసుకోదగు నాధారములు లభింపకుండ బోయినవి. క్రమపద్ధతి నీ కవిస్తుతి జరిగి యుండినచో వాఖరున ప్రశంసింపబడినవాని సమకాలీనయో లేక అర్వాచీనయో యీ కవయిత్రియై యుండవలెనని నిర్ణయింప వీలు కలిగియుండెడిది. అట్టి దిందు జరుగలేదు. కావున వేరు విధముగ నీ విషయ విచారణ జరుగవలసి యున్నది.

ఇక శ్రీ శాస్త్రిగారు తెల్పిన రెండవ విశేషము. మొల్ల పూర్వకవుల స్తుతియించు పట్ల నొక్కొక్కనికి యొక్కొక్క విశేషణము తగిలించి భీమునకు, రంగనాథునకు నా గౌరవముం గల్పింపక వదలుటచే నది యామె వర్ణనా విధానమునకు, వక్తృత్వమునకు వ్యతిరేకము గాన సవరింపబడవలెనని సిద్ధాంతీకరించి, అట్టి సవరణ జరుపుటలో "భీము" డన్న పద ప్రయోగము "వేములవాడ భీమకవి" ని స్ఫురింపజేయక నాచన సోమునకు విశేషణ పదముగా పర్యవసించవలెననుట, "రసికుడైనటి శ్రీనాథు రంగనాథు" యనునది రసికుడైన లక్ష్మీపతి యగు రంగనాథుడని నిశ్చితార్థముగా వాకృచ్చుటయు ననునవి. ఈ నిర్ణయమునకు వచ్చుటతోనే శ్రీ శాస్త్రిగారు పొరబడినారు. మొల్ల తన కవిస్తుతిలో నొక్కొక్క కవికి యొక్కొక్క విశేషణమును తగిలించి, అట్లు చేయక తప్పినది "భీము" విషయమునను, "రంగనాథు" ని విషయమునను యను శాస్త్రిగారి వాక్యము యదార్థము. నాచన సోముని "స్తుత గుణోద్దాము" డని వర్ణించినది. కావున సోమునకు విశేషణము లేకపోయెనను చింత లేదు. వాని వెనుకనున్న "భీము" నకే యీ అపచారము జరిగినది. శ్రీ శాస్త్రిగారి వాదననుబట్టి "భీము" నకు విశేషణ పదము జంటింపబడవలెను. అందులకు భిన్నముగా శ్రీ శాస్త్రిగారు "భీము" పదమే నాచన సోమునకు విశేషణ పదముగా నన్వయించుకొనవలెనని యాదేశించు టెంత సమంజసమో దురూహ్యముగా నున్నది. ఒకవేళ వారి యభీష్టము ననుసరించి య ట్లొనరించినను శ్రీ శాస్త్రిగారి లక్ష్యము సిద్ధించ నేరదు. ఏలనన—"స్తుత గుణోద్దాముడగు నాచన సోముడు" అని వాక్యము పూర్తియైన వెనుక "భీము" పదప్రయోగ సమన్వయ మెట్లు చేయవచ్చునో శ్రీ శాస్త్రిగారు సూచించ లేదు. సూచించి యున్నను యది కుదరదనుట నిశ్చయము. ద్రావిడ ప్రాణాయామము గానట్టి ప్రయోగ సమన్వయ మొనరింతుమన్నను యది యతుకదు. కావున—నాచన సోమునకు "భీము" యన్న పదము విశేషణ మెంతమాత్రము కానేరదని రూఢి యగుచున్నది.. అట్లనే "రసికుడైనట్టి శ్రీనాథు" యను ప్రయోగము కూడ శ్రీ శాస్త్రిగారి వాదనకు వ్యతిరేకముగనే పర్యవసించుచున్నది. "రసికుడైనట్టి శ్రీనాథు" యను వాక్యము "స్తుత గుణోద్దాము నాచన సోము" యను వాక్యము వలెనే అర్థస్ఫూర్తి పూర్తిగా గల వాక్యమై యున్నది గాని విశేషణ పదప్రయోగముతోగాని సంపూర్తి కానిదై యుండలేదు ! కావున—నూత్న సిద్ధాంతమును వెలార్చి "మొల్ల" కవయిత్రి కాలమును పునర్నిర్ణయము గావించు కృషిలో శ్రీ శాస్త్రిగారు సఫలీకృతులు కాలేదనియే చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది.

భారత కవిత్రయములో నెఱ్ఱనను పరిహరించుటలో గల అంతరార్థమును శ్రీ శాస్త్రిగా రొక విధమున సమర్థించినారు. అదేమన—మొల్ల గూడ నెఱ్ఱన సమకాలీనులైన మడికి సింగనాదులవలెనే యెఱ్ఱన ప్రసక్తి మానివేసిన దనుచు, అందుచే మొల్ల నాచన సోముని యనంతరమును, ఎఱ్ఱన స్తుతిపాత్రు డగుటకు ముందును యుండియుండవలెనని, మరల వెంటనే తమ వాదనలోని దౌర్బల్యమును గుర్తించి, ఎఱ్ఱన, నాచన సోములు సమకాలీనులో గాన యామె కావలసియే యెఱ్ఱనను వదలివేసినదేమో ! యను సందేహము వెలిబుచ్చిరి. అందుచే శ్రీ శాస్త్రిగారి దృష్టిలో మొల్ల నాచనసోముని, ఎఱ్ఱనల సమకాలీనయై యుండి, తన కవిస్తుతిలో వనివడి యెఱ్ఱనను స్తుతింప పరిహరించి, నాచనసోముని, రంగనాథుని, నన్నపార్యుని తిక్కయజ్వను యుగ్గించినదని నిర్ధారించినారు.

ఈ సమర్థనము వెంత పరిపెట్టుకొంద మన్నను పరిపోవుటలేదు. మొల్ల సమకాలికులు శ్రీ శాస్త్రిగారు వచించినట్లు నాచన సోముడు, ఎఱ్ఱాప్రెగడలనే యంగీకరింతము. అట్టియెడ నాచనసోముని కవిత్వములో గల యే లక్షణమునకు మొల్ల సమ్మోహితయై యతని స్తుతించినది ? యెఱ్ఱాప్రెగడలో నా లక్షణములు లేకుండ పోయెనా ? యథార్థములో నెఱ్ఱాప్రెగడ కంటె నాచన సోము డెందులో గణ్యత సంపాదించుకొన్నాడు. ? ఎఱ్ఱాప్రెగడ నాచన కన్న కొంచెము ముందువాడనియే కదా విజ్ఞు లందరి యభిప్రాయము ? అట్టియెడ నాచనసోముని స్తుతించి, యెఱ్ఱనను వదలివేయుటలో మొల్ల యభిప్రాయ మేమని శ్రీ శాస్త్రిగారు వచింప గలరు ? కావలసియే మొల్ల యెఱ్ఱనను ప్రస్తుతింపక విడిచివేసె నందురా ? ఆ వాదన కొక నమస్కార మిడి దూరముగా తొలగిపోవలసినదే గాని ప్రత్యుత్తర మీయగల యాస్కారము లేదు !

పై విధముగా తమ వాదనా పటిమచే నూత్న కాల నిర్ణయమును సిద్ధాంతీకరించితిమని నమ్ముచు శ్రీ శాస్త్రిగారు మొల్ల రచనా విధానమునే శ్రీనాథుడు అనుకరించినాడని శృంగారనైషధములో నొక పద్యము నుదహరించిరి. అంతతో బోక మొల్ల భావమును పెద్దనయే గ్రహించెనని గూడ ఘంటాపథముగ నుడువ సాహసించినారు !

కవి కాలమును నిర్ధరింపవలెనన్న యే తత్కవి కృత గ్రంథములలోగల అంతస్సాక్ష్యము (Internal evidence) బహిస్సాక్ష్యము (External evidence) అను రెండు ముఖ్య హంశము లాధారములుగాఁ దీసుకొని వ్యవహరించుట నేటివరకు నవలంభింపబడుచున్న పద్ధతి. అంతస్సాక్ష్య మనగా

నా కవి కృతిలో నుదహరింపబడిన సన్నివేశములు, వర్ణనలు వ్యక్తీకరణలు మొదలగువాటి నవలంబనముగా కాలనిర్ణయము చేయుట. బహిస్సాక్ష్య మనగా నా కవి సమకాలీన సాహిత్యములో గాని, తరువాతి వాఙ్మయములో గాని శాసనాదులలో గాని, నాతని గూర్చి గాని యాతని కృతులఁ గూర్చి గాని గల ప్రస్తావనల నాధారము చేసికొని కాల నిర్ణయము చేయుట. ఈ రెండు పద్ధతులలో మొదటి పద్ధతి నవలంబించియే యిది వరలో మొల్ల శ్రీనాథుని కర్వాచీన యని నిర్ణయించిరి. కాని దాని నిపుడు శ్రీ శాస్త్రిగారు లేదని నూత్న సిద్ధాంతమును వెలార్చినారు. ఆ సిద్ధాంత సామంజస్యము గూర్చి పైన వివరించడమైనది. గాన—అంతస్సాక్ష్య ప్రక్రియ నింకొక విధముగా ప్రయోగించి, మొల్ల కాలనిర్ణయ మొనర్ప ప్రయత్నింతము.

మొల్ల తన సుకవి స్తుతిలో నుగ్గడించిన గీర్వాణకవి తల్లజాలమాటటుండనిచ్చి ఆంధ్ర కవుల విషయమై కొంత పరామర్శింతము. మొల్ల తాను వర్ణింపదలచుకొన్న కవుల క్రమముగా వర్ణించినచో నా క్రమ మిట్లుండి యుండును—నన్నయ, వేములవాడ భీముడు, తిక్కన, రంగనాథుడు, నాచన సోముడు, శ్రీనాథుడు. ఈ క్రమమున సుకవిస్తుతి యున్నచో నామె శ్రీనాథుని తరువాతి కాలమునకు చెందిన కవయిత్రి యని సులభముగాఁ దెలియును. అట్లుగాక యీమె కవి కాలాదుల క్రమము తప్పించి, ఆమె యిచ్చ వచ్చిన తెరంగున సుకవి వందనము నొనర్చినది. అట్లు చేయుటలో నామె కేమైన ప్రత్యేక యుద్దేశ మున్నదా ? లేక—యుద్దేశ రహితముగా యధాలాపముగా నట్లొనరించినదా ? యున్న విషయమును పరిశీలించవలసి యున్నది.

మొల్ల తన రామాయణమును ప్రబంధమనక కావ్యమనియే వాకొన్నది. ఆ కావ్యభాష యెట్లుండవలెనో యీ క్రింది పద్యములలో తెలుపుకొన్నది.

చ. వలిపపు సన్నపయ్యెదను వాసిగ గందపుఁ బూత తోడుతన్
గొలఁదిగఁ గానవచ్చు వలి గుబ్బ చనుంగవ తీవి నొప్పఁగాఁ
దెలుఁగని చెప్పుచోటఁ గడు తేటల మాటలఁ గ్రొత్తరీతులం
బొలుపు వహింపకున్న మతిపొందగునే పటహాది శబ్దముల్.

కం. మును సంస్కృతముం దేటగఁ
దెనిగించెడి చోట నేమి దెలియక యుండన్
దన విద్య మెఱయఁ గ్రమ్మఱ
ఘనమగు సంస్కృతముఁ జెప్పఁగా రుచి యగునే ?

గీ. తేనె సోక నోరు తీయన యగు రీతి
తోడ నర్థమెల్లఁ దోచకుండ
గూఢ శబ్దములను గూర్చిన కావ్యమ్ము
మూఁగ చెవిటివారి ముచ్చటగును !

ఇట్టి కవితా స్వరూపముగల రచనలు, కావ్యములు మొల్ల కభిమాన పాత్రములు. తత్కవులు వందనార్హులు. కావున యీమె చేయ తలపెట్టిన సుకవి స్తుతిలో నట్టి కావ్య కర్తలకే చోటుండవలె గాని, తదన్య లక్షణములుగల వారల కందు తావులేదు. ఈ లక్ష్యముతోడనే ఆమె ఆంధ్ర కవుల నగ్గించు నవసరమున వివక్షతను చూపించినది. తదనుగుణముగనే ఆమెకు వరుసగా నాచన సోముడు, భీముడు, నన్నయ, శ్రీనాథుడు, రంగనాథుడు, తిక్కనలు దృష్టిపథమున నిల్చిరి. వారల యెన్నికలో గల విశేషము నిట నుట్టంకించుట ప్రస్తుతము గాదనుకొందును.

నాచన సోముడు క్రీ. శ. 1344 ప్రాంతమున నున్నవాడు. ఈతడు నెల్లూరు మండలవాసి యగుటచే నాతనిపై నెక్కువ భక్తి భావమున ప్రశంసించి, సమకాలీనుడైన యెఱ్ఱాప్రెగడను పరిహరించినదని వ్రాసిన శ్రీ శాస్త్రిగారి వ్రాత యీ యెడల గూడ సార్థక మగుటలేదు. నాచన సోముడు "పెంచుకల దిన్నె" వాసియగుడు కడప మండలమునకు జెందినవా డగుచున్నాడు గాని నెల్లూరు మండలమువాడు కాడు. మాచయ బ్రహ్మన శాసనమునుబట్టి గుంటూరు మండలవాసి యగుచున్నాడు. అగుట—శ్రీ శాస్త్రిగారు నాచన సోముపై మొల్లకు గల మండలాభిమానమే యీమెచే సోమనను మున్ముందుగా స్తుతిఁ జేయింపఁ జేసిన దనుట పొసగుట లేదు. అట్లయిన నాచన సోమునకు మొల్ల తన కవిస్తుతిలో నగ్రస్థాన మిచ్చుటయేల సంభవించినది ? నా దృష్టికిఁ దోచినదిది :

మొల్ల తన కావ్య భాషగా యెన్నుకొన్న తెనుగు, సంస్కృత పదాడంబరములేక తేటతెల్లమై, విదేశీయ పద భూయిష్టమై, మృదుమధురమై, చదివినంతనే యర్థమగు ఫక్కిని యుండవలె నను నియమము గలది. అట్టి లక్ష్యముతో నాచన సోముని "ఉత్తర హరివంశము" రచింపబడి, ప్రజా సుబోధకమై యుండుటచే, మొల్ల తత్కావ్య రచనా శిల్పమునకు ముగ్ధురాలై, యీతని యగ్గించుటలో ప్రథమస్థాన మిచ్చి గౌరవించినది. ఇక వేములవాడ భీమకవిని ఛందశ్శాసన కర్తగా, సాక్షాత్పరమ శివునవతారముగా యెంచి ప్రస్తుతించినది. మొల్ల శైవ మతావలంబిని యగుటచే నిట్టి భక్తి ప్రపత్తు లుండుట సాజము. నన్నపార్యునకుఁ దృతీయ స్థానమిచ్చుట కాతడు నానా రుచిరార్థసూక్తి నిధి యగుటయే కారణము. నన్నయ కవిత్వమున సంస్కృత శబ్దములు మెండుగా మున్నను నవి మృదులములై, సుబోధకములై, మనోహరములుగా నుండుట మొల్ల వ్యాఖ్యానించిన రీతి "మును సంస్కృతముం దేటగఁ దెనిగించెడి చోట నేమి దెలియక యుండన్ ఘనమగు సంస్కృతము జెప్పు" పోలిక గాక, సుబోధకములగు పద, వాక్య ప్రయోగ దక్షతను ప్రదర్శించినవా డౌటయుఁ గూడ నొక కారణము. ఇక "రసికుడైనట్టి శ్రీనాథుని" విషయము. ఇట

మొల్ల కవయిత్రి కాలము

మొల్ల శ్రీనాథుని "రసికుడ" నుటలో "శృంగారి" యను యర్థము దృష్టిలో నుంచుకొని యీ విశేషణమును వాడినదని నే ననుకొనను. శ్రీనాథుడు "రసికుడ" నుటలో మొల్ల యర్థము "కళాశీలి" యన్నదే! ఈ కళాశీలత్వ మాతని రచనలలో పతాక స్థాయి నందుకొనుటచే గూడ నామెకు శ్రీనాథునందధిక గౌరవ మేర్పడి యుండి యుండవచ్చును. ఇదియునుఁ గాక, నాతని కావ్య కళయే క్రొత్త రీతులఁ సంతరించుకొనుట గూడ మఱొక కారణమై యుండి, ఆతని వివిధ కావ్య రచనలలోని రాసిక్యతయే యాతనికి "రసిక శేఖర" బిరుద మాపాదింపఁజేసి యుండవచ్చును. కవితా ప్రపంచమున యుగ పురుషుడుగా జెన్నొందిన శ్రీనాథుడు "రస సిద్ధాః కవీశ్వరాః" యను ఆర్యోక్తికి లక్ష్యభూతుడై "రససిద్ధి" నందుకొన్నవాడగుటచేఁ గూడ "రసికుడై" నట్లు యెంచుకోవలసి యుండును. ఇన్ని కారణములవలన "మొల్ల" శ్రీనాథుని రసికుడైనట్టివాడని యభివర్ణించినది. మొల్లచే నంతటి భక్తి ప్రపత్తుల నాకట్టుకొన్న శ్రీనాథుని, మొల్ల తన సుకవిస్తుతిలో నుట్టంకింప నుద్యోగింపనే యుద్దేశించలే దనుట నిజముగా సాహసమే యగును!

శ్రీనాథుని తరువాత మొల్ల యగ్గించినది "రంగనాథుని". ఈతడు దేశి ఛందమున ప్రథమముగా రామాయణ కావ్య రచన చేసినవాడౌట నీతనికి మొల్లకై మోడ్పు ఘటించు టెంతయు నొప్పియున్నది. కడకు తిక్కనను స్మరించుచు నాతని "కవిరాజ" ని కీర్తించినది. తిక్కనకు "కవిరాజ" ను బిరుద ముండినట్లింతవరకు నెట్టి పట్టులను వినపడి యుండ లేదు. అయినను మొల్ల తిక్కనను "కవిరాజ" న్నది యేల ?

తిక్కనసోమయాజి భారతమును చిన్న చిన్న దేశియ పదములతో నింపి, యర్థ గాంభీర్యమును గనబర్చుచుఁ బద్య రచన సాగించినాడు. ఆతని కవిత్వములోఁ జాల భాగము జాను తెనుగనియే చెప్పవచ్చును. తిక్కనకు పూర్వము గల శివకవుల గ్రంథములు జాను తెనుగున రచితములై, ప్రజాసామాన్యము నాకర్షించిన విధానమును గమనించియే తిక్కన తన భారతమును మూడు వంతులు తెలుగు పదములలో కూర్చినాడు. తిక్కన హరిహరాద్వైత భావము పెంపొందుటకు వీరశైవ భక్తి ప్రాతిపదికములగు కృతులే కారణము. ఒకవైపున వీర శైవము, మఱొకవైపున వైష్ణవము వ్యాపించి సంఘములో విభిన్నత యేర్పడి, కలహములకు కారణ మగుటచేత నా రెండు తత్త్వములను సమన్వయించి, సంఘములో నేకీభావమును కలుగజేయుటకు తిక్కన హరిహరాద్వైతమును మొదట ప్రతిపాదించెను. శివకవుల రచనల నెక్కుడుగా తిక్కన యనుకరించెను. నన్నయ మార్గ కవితాస్రవంతియు, శివకవుల దేశి రచనాస్రవంతియు తిక్కన భారత రచనలో నేకమైనవి. మొల్ల దృష్టిలో కవిత్వ మన్నను, కవి యన్నను తిక్కన కవిత్వమే కవిత్వమును, తిక్కన కవియే కవియును. కావుననే నాచనను స్తుతగుణోద్దాముడని, నన్నయను నవ్యమంజుల వాగ్ధుర్యుడని, శ్రీనాథుని రసికుడని ప్రశంసించెనే గాని వారి కవితా చాతుర్యమును గూర్చి ప్రకటించి యుండలేదు. మొల్ల దృష్టిలో తిక్కన "కవిరాజు". మొల్ల ఆదర్శముగా పెట్టుకొన్న కవితాస్వరూపమును ప్రదర్శించు కవులలో నాతడు "రాజు". శృతిరంజకమును, సుబోధకమును నగు జాను తెనుగు కవిత్వ శరశ్చంద్ర చంద్రికలు బర్వజేయు రేరాజు తిక్కన.

మొల్ల శ్రీ గౌరీశ్వర వరప్రసాద లబ్ధ. గురుజంగమార్చన వినోద. అట్లయ్యును యామె శ్రీరాముని చరిత్రను కావ్యముగా రచింప సమకట్టినది. శైవ మతాచార సంపన్నయగు మొల్ల వైష్ణవ సంప్రదాయమునకు చెందిన రామచరితను గాన మొనరింప నుద్యమించుటలో హరిహరా బేధమును వ్యక్తీకరింప దొరకొన్నట్లయినది. అట్టి భావమును కావ్య ప్రపంచమున ప్రప్రథమమున ప్రవేశింపఁ జేసినవాడు తిక్కన. ఆవిధముగా గూడ నాతడు మతావేశ పరవశులై, అజ్ఞానాంధకారమున చరించు వారలకు వెన్నెలబాట చూపించిన కవి చంద్రుడు. గాన మొల్ల యాతని "కవిరాజు" గా పేర్కొనెనని గూడ ననుకొనవచ్చును.

శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ వ్యాసములో మొల్ల శ్రీనాథుని స్మరింపలేదని చెప్పుటకు మఱొక విషయమును ప్రస్తావించినారు. శ్రీనాథుడు మొల్లకు ప్రాచీనుడై యున్నచో నాతని సార్వభౌమ పదవీ ప్రస్తావన మేల చేయలేదు ? యను యాశంక వెలిబుచ్చినారు. ఇదివరలోనే చెప్పినటుల మొల్ల దృష్టిలో శ్రీనాథుని సంస్కృత పాండిత్య ప్రకర్ష యంతగా ప్రాధాన్యత వహించకపోవచ్చును. అట్టి ప్రకర్షచే నాచికొన్న సార్వభౌమ బిరుదమున కామె యధిక ప్రాధాన్యత నొసంగి యుండకపోవచ్చును. సంస్కృత పదాడంబరమును, తత్ప్రయోగములును నామె కెంతమాత్రమును రుచ్యములు గావని ఘంటాపథముగా నామె చెప్పియే యున్నది. అదియునుఁగాక శ్రీనాథునకు కవిసార్వభౌమ బిరుదము, మొల్ల రామాయణమును రచించు నాటికి లభ్యమై యుండకపోవచ్చును. ఈ విషయమైన వివరణ ముందు ముందు చేయుదలచుకొంటిని, గాన ప్రస్తుత మింతవరకే తెల్పి యూరుకొనుచున్నాను.

అంతతో నూరుకొనక శ్రీ శాస్త్రిగారు "ఈమె శ్రీనాథుని యనంతర కవయిత్రియై యుండిన యెడల "పటహోది" శబ్ద ప్రయోగములను "పొందగునే" అనియు "ఘన సంస్కృతముఁ జెప్పఁగా రుచి యగునే ?" యనియు చెప్పి యుండునా ? ఈమె నిరసించిన మార్గమునే గదా శ్రీనాథుడవలంభించినాడు. ఒకవైపు "రసికుడైనట్టి శ్రీనాథుడ" ని స్తుతించుచు, మరియొకవైపు ఆతని పద్ధతిని నిరసించుట యెట్టిది ?" అని ప్రశ్నింపుచు నందుచే మొల్ల శ్రీనాథుని కంటె ప్రాచీనురాలై యుండి యుండవలె నన్నారు, శ్రీ శాస్త్రి గారి వాదన యీ సందర్భమున సమంజసముగా కన్పట్టుట లేదు. ఎందువలననో వివరింప ప్రయత్నించుచున్నాడను.

మొల్ల తన కవితాదర్శ మెట్టిదో, స్వరూప మెట్టిదో, లక్షణ మెట్టిదో నిర్ద్వంద్వముగా వెల్లడించినది. తన లక్ష్య

ముతో పరితూగి నడిచిన రచయితల నభినందించినది. శ్రీనాథుడు కూడ నైషధ కావ్య రచనలోనే మొల్ల ఆదర్శ మునకు వ్యతిరేక పథమున నడచినాడు గాని, మరుత్తరాట్చరిత్ర, సప్తశతి, పండితారాధ్య చరిత్ర, పల్నాటి వీర చరిత్ర మొదలగువాటిని సంస్కృతపద భూయిష్ఠమును, జటిల సమాస యుక్తమును, అన్వయ కాఠిన్యము గలవానిగ రచించియుండలేదు. అందువలననే మొల్ల శ్రీనాథుని రచనల లోని రసికతకే ప్రాధాన్య మిచ్చి "రసికుడ" ని యగ్గించినది. కాని నైషధ రచనలో శ్రీనాథుని ఆంధ్రీకరణ పద్ధతియే యామెకు రుచించలేదు. శ్రీనాథుని శృంగార నైషధమును ఆమె తిలకించియే పని పట్టి ఆ రచనా విధానమునకు తన విముఖత్వమును చూపినది. శ్రీనాథుని శృంగార నైషధమును దృష్టిలో నుంచుకొనియే యామె

కం. మును సంస్కృతముం దేటగఁ
దెనిగించెడిచోట నేమి దెలియకయుండన్
దన విద్య మెఱయఁ గ్రమ్మఱ
ఘనమగు సంస్కృతము జెప్పగా రుచి యగునే ?

యని తీవ్రముగా గర్హించుట జరిగినది. ఈ పద్యమును మొల్ల శ్రీనాథుని నైషధాంధ్రీకరణ విధానమును తెగడుటకే యుద్దేశించి సాకూతముగా రచించినదని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. అంతియేగాని యెన్నడో రాబోవు రచనా విధానము నూహించి మొల్ల తన కావ్యములో నట్టి రచనా ధోరణుల నభిశంసించినదని వ్రాయుట సమంజసము గాదు. మొల్లకు ప్రాచీను లగు కవులలో నామె కవితా లక్షణమునకు, స్వభావ స్వరూపాదు లకు భిన్నమగు రచన అంతగా లేక యుండినవి. ఆమె కవితా దర్శమునకు సన్నిహితముగా నుండుటచేతనే యారీతి కవనమే మేలని, అంతకు భిన్నముగా వచ్చిన శృంగార నైషధ కావ్యాంధ్రీ కరణ పద్ధతి నచ్చక, భంగ్యంతరమున యట్టి ఆంధ్రీకరణ మును తెగడినది. అందుచే మొల్ల తెగడిన మార్గమున బోయిన శ్రీనాథుని "రసికు" డని యామెయే సంబోధించి యగ్గించునా ? యని శ్రీ శాస్త్రిగారి ప్రశ్నలో పటుత్వము లేదు. శ్రీనాథుని శృంగారనైషధ కావ్యమును చూచిన తరువాత మొల్ల తన రామాయణములో నట్టి ఆంధ్రీకరణ పద్ధతిని గర్హించుచు పద్యము వ్రాసినది గాని మరొండు గాదు. అందుచే మొల్ల శ్రీనాథున కర్వాచీనయే గాని ప్రాచీనురాలు కాదని చెప్ప సాహసించుచున్నాను.

శ్రీ శాస్త్రిగారి సందేహములలో నొకటి తీర్చవలసి యున్నది మిగిలినది. మొల్ల యెఱ్ఱాప్రెగడ సమకాలీన యగుట వలననే యాతని యగ్గింపక విడిచినది. కాకున్న కవి త్రయములో పూజ్యుడైన యెఱ్ఱాప్రెగడ నేల స్తుతింపక వద లినదో కారణము దెలుపవలె నన్నది.

ఈ కారణమును నిరూపింపలేకపోయినచో మొల్లకు యెఱ్ఱా ప్రెగడతో గల సమకాలీనత్వ సిద్ధాంతము స్థిరమైనట్లే యన్న యర్థము శ్రీ శాస్త్రిగారి రచనలో ధ్వనించుచున్నది. కాని, తమ ప్రశ్నకు తామే జవాబు చెప్పుకోవలసి యుండు నని వా రూహించి యుండరని నే నమకొనుచున్నాను. శ్రీ శాస్త్రి గారు సిద్ధాంతీకరించినట్లు మొల్ల యెఱ్ఱాప్రెగడ సమకా లీనురా లగుచో నామె నాచన సోముని స్తుతించినట్లే యెఱ్ఱా ప్రెగడను గూడ స్తుతించి యుండవలెను గదా ! ఆమె అట్లొన రింపక తప్పినందులకు కారణము శ్రీ శాస్త్రిగారే చెప్పి యున్నారు. "ఎఱ్ఱనను ప్రస్తుతింపక వదలినవారు కొందరు కలరు గాని వారు ఆయన సమకాలికులు మడికి సింగన మొద లైనవారు. కొందరు ఎఱ్ఱనను వదలి నాచనసోముని పేర్కొని యున్నారు. కాని శ్రీనాథుని తర్వాత కవిత్రయ స్తోత్ర మొక పద్ధతిగా కుదురుకొన్నది. దీనింబట్టి చూడగా మొల్ల నాచన సోముని యనంతరమును, ఎఱ్ఱన స్తుతిపాత్రు డగుటకు ముందుండి యుండవలయును. కాని—ఎఱ్ఱన, నాచనసోముని సమ కాలీమడేగాన యామె కావలయుననియే ఎఱ్ఱనను వదలినదేమో" యని సమాధానించినారు. ఆ కారణముచేతనే మొల్ల ఎఱ్ఱనను ప్రస్తుతింపక విడిచినదని యనుకొంటలో విప్రతిపత్తి యేమియు నుండకపోవచ్చు ననుకొందము. ఇంతియేగాక శ్రీ శాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు శ్రీనాథుని యనంతరము వారే భారత కవిత్రయ మును క్రమము తప్పక ప్రస్తుతించు నాచారమును నెల కొల్పినారు కాని శ్రీనాథుడు గాని, అతని సమకాలీనులు గాని, అతని వెనువెంట తరువాత కాలమున (Immediately succeeding period) నున్నవారు గాని యీ యాచార మును తప్పక పాటించినట్లు కనుబడదు. ఆ కోవలోనికే మొల్ల గూడ జేరియుండు ననుకొనుటలో తప్పులేదుగదా !

పైన పేర్కొన్నట్లు శ్రీనాథుడు ఎఱ్ఱనను కొన్ని యెడల వర్జించి, కొన్ని యెడల పరిహరించి యున్నాడు. భీమ ఖండములో శ్రీనాథుడు మొదట నన్నయను, దరువాత తిక్కన సోమయాజిని స్తుతించి, యెఱ్ఱాప్రెగడను స్మరింపక విడిచివైచినాడు. కాని, నైషధమున నొక పద్యములోనే

ధీరమతి నన్నపార్యుని దిక్కయజ్వ
శంభుదాసునిఁ గరమర్థి సన్నుతించి

యని భారత కవిత్రయ స్మరణము గావించినాడు. అంతమాత్రముచేత శ్రీనాథు డొకయెడ నెఱ్ఱాప్రెగడ సమ కాలీనుడై, వేరొకయెడ నర్వాచీనుఁడగుచున్నాడా ? కావున యెఱ్ఱాప్రెగడను మొల్ల తన సుకవి స్తుతిలో నుదహరింపక మానినంత మాత్రమున నామె యాతని సమకాలీన యుగు నని నిర్ధరించుట తగదు.

ఈపైన నడచిన వాద ప్రతివాదముల వలన శ్రీ వేంకట రాయ శాస్త్రిగారు సిద్ధాంతీకరించినట్లు "మొల్ల" యెఱ్ఱా ప్రెగడ సమకాలీనురాలు కాదనియు, ఇతఃపూర్వమే నిర్ణ యింపబడినట్లు శ్రీనాథునకు తరువాతి దనియు నిశ్చయింప వగుచున్నది.

వావిళ్లవారు "ఈమె శ్రీనాథునకుఁ దరువాతిదని మాత్రమే తెలుసును. ఆమె కృష్ణదేవరాయల కాలములో

నున్నట్లు చెప్పుదురు గాని నిర్ధారణ సేయుటకు మాత్ర మాధార మంతగా లేదు. అట్లని యామె పదునాఱవ శతాబ్దములోనిది కావచ్చు" ననియు, శ్రీ లక్ష్మీరంజనముగారు "ప్రబంధ కవులను పేర్కొనక పోవుటచే మొల్ల శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కాలమున నుండి యుండునని శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగా రూహించిరి. తెలుగు కవిత్వము తేటమాటలతో నుండవలెననియు, పటహాదిక సంస్కృత శబ్దముల ప్రాచుర్యము కాదనియు నామె పలికినది. ఈ పద్యభావము అల్లసాని పెద్దన పేర వినవచ్చు "ఉత్పలమాలిక" "పూత మెఱుంగులున్ పసరు పూప బెడంగులు చూపునట్టి వాకైతలు" అనుదాని భావము ననుసరించుచున్నది. కావున "మొల్ల యల్లసాని పెద్దన తరువాతదై యుండి యుండవచ్చును" అనియు, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు "మొల్ల కాలము సరిగా నిర్ణయించుటకు ఆధారములు లేవు. కాని పూర్వ కవిస్తుతిలో నీమె శ్రీనాథుని తరువాత నుండిన కవీంద్రుల నెల్లరిని పేర్కొని యుండమిచే ప్రబంధకవుల కాలముననే యుండెనని యూహింప వీలగుచున్న" దనియు వెలిబుచ్చిన నిర్ణయముల ననుసరించి మొల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున పెద్దన తరువాతిదిగా నుండియున్న ట్లొక వాద మున్నట్లు తెలుచున్నది. ఇది యదార్థము కాదు.

మొల్ల తన కావ్యములో శ్రీనాథుని స్తుతించుచు "రసికుని"గా పేర్కొనినదనియు నట్లేల పేర్కొనవలసి వచ్చినదో సవివరముగా నింతకుమున్నే ప్రస్తావించి యున్నాను, శ్రీ శాస్త్రిగారు కూడ "మొల్ల రసికుడైనట్టి శ్రీనాథు" ని వక్కాణించుటలో నాతడు సార్వభౌముడే యై యుండిన విషయమును చెప్పమికి మొల్ల నిజముగా శ్రీనాథుని ప్రశంసింపనే లేదని నిర్ణయింప దొరకొన్నాడు. అనగా శ్రీనాథునకు గల "కవిసార్వభౌమ" బిరుదము "మొల్ల" తన ప్రశంసలో నెత్తుకొనకుండుటచే నామె యసలే శ్రీనాథుని ప్రస్తుతింపలేదు. గాన యాతని తరువాతి కాలమునకు చెందియుండుట సంభవమను సిద్ధాంతమునకు వచ్చుటకుఁ గూడ సంశయింపలేదు. కాని— మొల్ల "రామాయణము" వ్రాయు నాటికి శ్రీనాథునకు "కవిసార్వభౌమ" బిరుదము లభింపకుండ యుండి యుండనిచో గూడ నిట్టి పరిస్థితి సంభవించి యుండవచ్చును గదా! మొల్ల "రామాయణము" వ్రాయు నాటికి శ్రీనాథుడు "కవిసార్వభౌముడు" కాలేదు. ఈ బిరుద మాతనికి శృంగార నైషధ రచనానంతరము చంద్రభూష క్రియాశక్తి రాయలచే ప్రసాదింప బడినది. శ్రీనాథుని "దీనారటంకాలతీర్థ మాడించితి, దక్షిణాధీశు ముత్యాలశాల" యను పద్యమును బట్టి యందుదాహృతమైన కనకాభిషేకము నైషధ కావ్యరచనాదికములు వాల్గను అంతకుఁ బూర్వము స్వల్ప కాలము క్రిందటనే జరిగియుండినట్లును, విశేషకాలము గడచి చనినట్లు లేదనియు తోచును. ఈ బిరుదము శ్రీనాథుడు క్రీ. శ. 1410లో నాచుకొన్నట్లు కొందరు, క్రీ. శ. 1430లో నని మరికొందరు నిర్ణయించియున్నారు. ఏది ఏమైనను శ్రీనాథుడు కర్ణాటక్షితిపాల మౌక్తిక సభాగారాంతరమున "సార్వభౌమ" బిరుదమును పొందుట క్రీ. శ. 1410 1430 మధ్యకాలమునయై యుండవలెననుట స్పష్టము. మొల్ల తన స్తుతిలో శ్రీనాథునకు గల "కవిసార్వభౌమ" బిరుదమును వర్ణింపక విడుచుటచే నామె క్రీ. శ. 1410—1430లకు ముందును, నైషధ కావ్యరచనకు తరువాతను (శృంగార నైషధ కావ్యమును రచించుటచే "రసికుడైనట్టి" యని విశేషముపయోగించియు, నాతని ఆంధ్రీకరణ పద్ధతిగా నుంచుకొన్న కవితా లక్షణమునకు, కవితా స్వరూపమునకు భిన్నముగా నుండుటచే నా విధానమును "మును సంస్కృతముం దేటఁగ దెనిగించెడిచోట...." యను పద్యములో నభిశంసించియు మొల్ల తన విజ్ఞతను ప్రదర్శించినదని నానమ్మకము) యుండి యుండవలెనని తేలుచున్నది.

వీనినన్నింటిని సమన్వయింతుమేని శృంగార నైషధ కావ్యరచనము క్రీ. శ. 1405—1415 మధ్య కాలమున జరిగి, శ్రీనాథునకు "సార్వభౌమ" బిరుద ప్రదానము క్రీ. శ. 1410— 1430 మధ్యకాలమున జరిగినట్లు నిశ్చయింపనగును. అట్లగుట మొల్లరామాయణ రచనా కాలము క్రీ. శ. 1410 అని చెప్పుట కెట్టి యభ్యంతరము నుండ నక్కరలేదు. మొల్ల తన రామాయణము నిండు జవ్వనమున వ్రాసి యుండునని మనమనుకొన్నచో నామె క్రీ. శ. 1375—1380 మధ్యకాలమున జనించి యుండవచ్చునని తేలుచున్నది. ఈ విధిని మొల్ల శ్రీనాథుని సమకాలీన యగుచున్నది.

భారతదేశంలో గ్రంథప్రచురణ

శ్రీ చిత్తరంజన్ బెనర్జీ[1]

పబ్లిక్ లైబ్రరీలకు ప్రచురణకర్తలు తాము ప్రచురించిన పుస్తకాలను విధిగా పంపితీరవలెనన్న చట్టం 1954 లో ఆమోదింపబడింది. అంతకుపూర్వం భారతదేశంలో ప్రచురితమైన పుస్తకాల సంఖ్యను తెలుసుకోవడానికిగాని, వాటిని సబ్జెక్టులవారీగా వర్గీకరించడానికిగానీ వీలుండేది కాదు. కాని పై చట్టం అమలులోకి వచ్చినప్పటినుంచి మద్రాసు, బొంబాయి, కలకత్తా నగరాలలో ఉన్న పబ్లిక్ లైబ్రరీలకు ప్రచురణకర్తలు తమ పుస్తకాలను, పత్రికలను ఒక్కొక్క కాపీ చొప్పున ఉచితంగా పంపవలసిన అగత్యం కలిగింది. అయితే దేశంలో ప్రచురితమైన పుస్తకాలన్నీ, పత్రికలన్నీ ఈ పబ్లిక్ లైబ్రరీలకు తప్పక వస్తున్నాయని చెప్ప వీలు లేదు. కొందరు ప్రచురణకర్తలు పంపకపోవచ్చు. ఈవిధంగా ప్రచురితమవుతున్న వాటిలో నూటికి పది వంతుల వరకూ పై లైబ్రరీలకు చేరకపోయ్యే అవకాశం ఉంది. కలకత్తాలోని నేషనల్ లైబ్రరీకి చేరిన ప్రచురణలు అధారంగా సెంట్రల్ రిఫరెన్సు లైబ్రరీవారు తగు విధంగా వర్గీకరణ చేసి గ్రంథముల పట్టికను తయారు చేస్తున్నారు. ఈ పట్టికనే నేషనల్ బిబ్లియాగ్రఫీ అంటారు. దీనిలో అందిన ప్రచురణల సంఖ్య, వాటి విషయాలు, రచయితలు, ప్రకాశకులు, భాష, వెల మొదలగు వివరాలు ఉంటాయి.

1961–62 సంవత్సరంలో కలకత్తా నేషనల్ లైబ్రరీకి 21,076 ప్రచురణలు అందాయి. వీటిలో మాస పత్రిక, త్రైమాసిక పత్రికలు, వార్తాపత్రికలూ ఇంకా ఇతర సీరియల్ ప్రచురణలు చేరి లేవు. వాటి లెఖ్క వేరే. పోతే సదరు సంఖ్యను విడమరిచితే ప్రాంతాలవారీ వివరం ఇది :

1. ఆంధ్రప్రదేశ్	1,084
2. అస్సాము	320
3. బీహారు	164
4. గుజరాతు	1,066
5. మధ్యప్రదేశ్	462
6. మద్రాసు	2,861
7. మహారాష్ట్ర	3,151
8. మైసూరు	632
9. ఒరిస్సా	356
10. పంజాబు	962
11. రాజస్థాన్	139
12. ఉత్తరప్రదేశ్	2,055
13. పశ్చిమబెంగాల్	3,021
14. త్రిపుర	47
15. ఢిల్లీ	3,828
16. కాశ్మీరు	3
17. హిమాచల ప్రదేశ్	33
18. కేరళ	888
19. మణిపూరు	3
20. అండమాన్, నికోబారు దీవులు	1
మొత్తం.	21,076

సంఖ్యనుబట్టి చూస్తే ఢిల్లీది ప్రథమ స్థానం. మహారాష్ట్ర రెండవ స్థానంలో ఉంది. మూడవ స్థానం పశ్చిమ బెంగాలుది. భారత ప్రభుత్వ ప్రచురణలు చాలావరకు ఢిల్లీ నుంచే వెలువడుతాయి కాబట్టి అది ప్రథమ స్థానంలో ఉంది. పుస్తకాలను పబ్లిక్ లైబ్రరీలకు ఇవ్వవలెనని నిర్దేశించే చట్టం ఇటీవలే కాశ్మీరుకు వర్తింపు చేయబడింది గనుక అక్కడివి మూడు ప్రచురణలు మాత్రమే చేరాయి.

ఇక భాషల వారీగా అందిన పుస్తకాల వివరం ఇట్లా ఉంది :

1. తెలుగు	924
2. తమిళం	886
3. కన్నడము	411
4. మళయాళము	696

---

1. కలకత్తా నేషనల్ లైబ్రరీయందు పరిశోధకాధికారి బెంగాలీలో వ్యాసకర ; గ్రంథవివరణ పట్టికల నిపుణుడు.

5.	మరాఠీ	1,038
6.	హిందీ	2,805
7.	గుజరాతీ	966
8.	ఒరియా	189
9.	బెంగాలీ	2,043
10.	అస్సామీ	173
11.	పంజాబీ	764
12.	సంస్కృతము	168
13.	ఉర్దూ	432
14.	ఇంగ్లీషు	9,361
15.	ఇతర భాషలు	220

అంటే ఇంగ్లీషు పుస్తకాల సంఖ్య అత్యధికంగా ఉందన్నమాట. హిందీ పుస్తకాలది రెండవ స్థానం. కాని ప్రథమ స్థానానికీ, ద్వితీయ స్థానానికీ ఎంతో తేడా! బెంగాలీ పుస్తకాలు మూడవ స్థానంలో ఉన్నాయి. అవి హిందీకి దరిదాపుల్లో ఉన్నాయి. ఇంగ్లీషులో ప్రచురిత మవుతున్న పుస్తకాల సంఖ్యనుబట్టి చూచినా మనం ఆంగ్లభాషపై ఎంతగా ఆధారపడి ఉన్నామో స్పష్టమవుతూ ఉంది.

అందిన పుస్తకాలను మరికొంత విశ్లేషణచేసి చూస్తే సాంఘిక, సాంస్కృతిక విశేషాలు కొన్ని తెలియవస్తాయి. మొదటి అంశ మేమిటంటే అసలు మన దేశంలో ప్రచురిత మయ్యే పుస్తకాల సంఖ్య చాలా తక్కువ. భారతదేశ జనాభా 43 కోట్లకు పైగా ఉంది. ఇంత జనాభాకు 21,076 పుస్తకాలేనా! అంటే 20,500 మందికి ఒక పుస్తకం (టైటిలు) చొప్పున పడిందన్నమాట! పది లక్షల మందికి 48 పుస్తకాల చొప్పున అందుతాయన్నమాట! మరి, పది లక్షల జనాభాకు ఇంగ్లండులో 375, ఫ్రాన్సులో 242, జర్మన్ ఫెడరల్ రిపబ్లికులో 290, జపానులో 199, రష్యాలో 188, జెకోస్లొవేకియాలో 455, బెల్జియంలో 512, నెదర్లాండ్సులో 673, స్విట్జర్లాండులో 649, థాయిలెండులో 198 పుస్తకాలు చొప్పున లభ్యమవుతున్నాయి. అంటే ఈరీత్యా నెదర్లాండ్సుది ప్రథమ స్థానం. స్విట్జర్లాండుది ద్వితీయ స్థానం. మరి ఇవి రెండూ వైశాల్యంలో చిన్న దేశాలు!

ఇంగ్లండు, అమెరికాలలో కొనడానికి పోతే వేర్వేరు పేర్లవి మార్కెట్లో ఒక లక్ష పుస్తకాలు కన్పిస్తాయి. మరి భారతదేశంలో ముఖ్యభాష లన్నింటిని కలిపి చూచినా 35,000 పుస్తకాలకు మించి కన్పించవు. ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సు, రష్యా దేశాల ప్రజా జీవితంలో ఆయా దేశాల భాషలు వహిస్తూన్నట్టి పాత్రను మన భారతదేశంలో దేశ భాషలు వహించవలెనంటే మన దేశంలో ఉన్న ముఖ్య భాషలలో ఒక్కొక్క దానిలో అధమపక్షం ఒక లక్ష పుస్తకాలైనా ప్రచురింపబడాలి. అంటే మొత్తం 15 లక్షల (టైటిల్సు) పుస్తకాలన్నమాట. వీటిలో పిల్లలకూ, కొత్తగా చదువు నేర్చుకొనే వయోజనులకూ, విద్యార్థులకూ పెద్దలకూ ఉపయోగపడే పుస్తకాలు వెలువడాలి. అవి మన జీవితానికీ, సంస్కృతికీ సంబంధించిన అన్ని విషయాలను గూర్చి ప్రచురితం కావాలి. మన దేశంలో నేటి పుస్తక ప్రచురణ ధోరణినిబట్టి చూస్తే మరి 70 ఏండ్లకుగాని మనం 15 లక్షల లక్ష్యాన్ని చేరుకోలేమేమో! ఆ 70 య్యేడ్లనైనా ప్రచురణ వ్యాపారంలో పెద్ద పెట్టున మార్పు వస్తే తప్ప, లేకపోతే పరిస్థితి అంతగా మెరుగు కాదు. గడచిన సంవత్సరాలలో ప్రచురితమైన పుస్తకాలలో చాలవరకు తిరిగి అచ్చుకాకుండా పోతాయి. అవి పోగా ముప్ఫయి అయిదు వేలో, లేదా నలభై వేలో మిగులుతాయి. అటువంటప్పుడు మన ముఖ్య దేశభాషలు ఒక్కొక్క దానిలో లక్ష పుస్తకాలు ప్రచురితం కావలెనన్న మన గమ్యాన్ని ఎప్పుడు చేరుకోగలమో చెప్పడం కష్టం.

వేర్వేరు పుస్తకాల మొత్తం సంఖ్యనుబట్టి మన దేశంలో ఉత్పత్తి అవుతూవున్న ప్రచురణల రాశిని తెలుసుకోగలం. అయితే ఇవన్నీ మన జాతి అభివృద్ధికి ఎంతవరకు ఉపయోగపడుతున్నాయో తెలుసుకోవాలంటే ఇవి ఏ విషయాలకు సంబంధించి వ్రాయబడ్డవో తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం. 1961 సంవత్సరంలో ప్రచురింపబడి కలకత్తా నేషనల్ లైబ్రరీకి అందిన పుస్తకాలలో ఇదమిత్థమైన విషయాలను గూర్చి వెలువడ్డ పుస్తకాల సంఖ్య 8,922. ఆ విషయాల వివరం ఇట్లా ఉంది:

సాధారణ విషయాలు	86
తత్త్వశాస్త్రము, మానసిక శాస్త్రము.	30
మతము	826
సాంఘిక శాస్త్రములు	2,955
భాషాశాస్త్రము	187
కేవలం విజ్ఞానశాస్త్రము	426
సాంకేతికశాస్త్రము, ఇతర ఉపయోగ శాస్త్రాలు.	67
లలితకళలు, వినోద కాలక్షేపము	98
సాహిత్యము	3,644
చరిత్ర, భూగోళము, జీవితచరిత్రలు	603

ఇక భాషలవారీగా విషయ వివరము ఈ దిగువ పట్టికలో ఇవ్వనైనది.

	సాధారణ విషయాలు	తత్వ శాస్త్రము	మతము	సాంఘిక శాస్త్రము	భాషా శాస్త్రము	విజ్ఞాన శాస్త్రము	సాంకేతిక శాస్త్రము ఇతర ఉపయోగ శాస్త్రాలు	లలిత కళలు, వినోద కాలక్షేపము	సాహిత్యము	చరిత్ర, భూగోళము, జీవిత చరిత్ర	[illegible]
తెలుగు	7	2	86	48	11	13	—	7	388	41	603
తమిళము	4	—	72	46	8	28	3	5	295	45	506
కన్నడము	2	2	36	21	—	7	—	1	100	27	196
మళయాళము	1	1	22	23	4	3	—	1	282	39	376
హిందీ	7	2	96	339	27	55	11	6	585	49	1,177
మరాఠీ	6	6	70	129	17	26	4	6	291	11	626
గుజరాతీ	4	1	46	96	4	24	5	8	215	58	461
ఒరియా	—	1	9	21	—	12	2	1	67	3	116
బెంగాలీ	11	6	76	110	11	44	4	28	649	97	1,036
అస్సామీ	—	—	8	3	2	1	—	1	56	12	83
గురుముఖి	4	1	20	56	17	8	2	7	180	12	307
ఉర్దూ	1	—	53	20	—	3	2	—	157	20	256
ఇంగ్లీషు	39	8	155	2,037	76	197	34	27	318	118	3,009
సంస్కృతము	—	—	40	5	10	—	—	—	40	2	97
ఇతరభాషలు	—	—	37	1	—	5	—	—	21	9	73
	86	30	826	2,955	187	426	67	98	3,644	603	8,922

పై పట్టికనుబట్టి భారతీయ ప్రచురణలో నూటికి 40 వంతులు సాహిత్యానికి సంబంధించినవని విశదమవుతూ ఉంది. మొత్తం పుస్తకాలలో నూటికి 4½ వంతులు మాత్రమే విజ్ఞానశాస్త్ర గ్రంథాలు. ఇక సాంకేతిక ఉపయోగ్య శాస్త్రాలకు సంబంధించిన ప్రచురణలు నూటికి 1 వంతు కూడా లేవు. దీన్నిబట్టి ఈ అంశంలో మనం ఎంత వెనుకబడి ఉన్నామో తెలుసుకోవచ్చు. మరి ఈ విషయాలకు సంబంధించిన గ్రంథాలు వ్యవసాయ పారిశ్రామికాభివృద్ధికి అత్యవసరమైనవి. రష్యాలో ప్రచురితమయ్యే పుస్తకాలలో నూటికి 48 వంతులు సాంకేతిక ఉపయోగ్య శాస్త్రాలకూ, 12 వంతులు సాహిత్యానికీ, 7 వంతులు విజ్ఞాన శాస్త్రానికీ చెందినవి. దీనినిబట్టి కేవలం సిద్ధాంతాలతో కూడిన విజ్ఞాన శాస్త్రంపట్ల రష్యనులకు ఆసక్తి లేదని తెలుస్తూ ఉంది. సాంకేతిక శాస్త్రాలకు చెందిన పుస్తకాలను రష్యా దేశమే అత్యధికంగా ప్రచురిస్తూ ఉంది. ఇండియా అత్యల్పంగా ప్రకటిస్తున్నది. సాంకేతికశాస్త్ర ప్రచురణలు విషయంలో ఈ దిగువ లోగట్టా గమనించదగి ఉంది.

దేశం	సంవత్సరం	ప్రచురణల మొత్తం సంఖ్య	సాంకేతిక శాస్త్ర గ్రంథముల శాతము.
అమెరికా	1960	15,012	12 శాతం
ఇంగ్లండు	1960	23,783	16 ,,
జర్మన్ ఫెడరల్ రిపబ్లిక్	1960	21,103	12 ,,
జపాన్	1960	23,682	12.5 ,,
థాయిలెండ్	1960	1,472	2.5 ,,
నెదర్లెండ్స్	1960	7,893	9.5 ,,
బెల్జియం	1960	3,645	11 ,,
బర్మా	1959	608	3.6 ,,
సింహళము	1960	1,767	6 ,,
జెకోస్లొవేకియా	1960	7,930	26 ,,
ఫ్రాన్సు	1960	11,872	5.5,,

భారతదేశంలో గ్రంథ ప్రచురణ

భారతదేశంలో సాహిత్య ప్రచురణలకు హెచ్చు ఆదరానికి తగు కారణా లున్నాయి. భారతీయ ప్రచురణలు డబ్బు సంపాదించేవి కావు. కొన్ని సందర్భాలలో ప్రచురణకర్తకు ఇల్లు గడవడం కూడా కష్టమే. ఆంగ్లభాషా గ్రంథాలు, ఎక్కువగా విదేశీ ప్రచురణలు పరిపాలనా వ్యవహారాలకూ, పరిశ్రమలకూ, వృత్తి పనుల వారికీ అత్యవసరమైనవి. సాంకేతిక, విజ్ఞానశాస్త్ర గ్రంథాలు అమెరికా మంచి, యూరపునుంచి మనం దిగుమతి చేసుకుంటున్నాము. ఈ విషయాలకై ఇతర దేశాలలో కేటాయింపు చేయబడ్డ శాతమును ఆధారంగా పెట్టుకొని భారతదేశం సాహిత్య గ్రంథాలను అధికంగా ప్రచురిస్తూ ఉంది. ఇట్టి గ్రంథాలు మన దేశంలో విద్యావంతులైన వారికి కాలక్షేపానికి ముఖ్య సాధనాలుగా ఉన్నాయి.

మన దగ్గిర ఒక వస్తువు లేనప్పుడు దాన్ని మన మిత్రులవద్ద మంచి తీసుకొని అవసరం గడుపుకుంటాము. పుస్తక ప్రపంచం విషయంలో ఈ ఎరువు తెచ్చుకొనే పనిని మనం అనువాదాల ద్వారా చేస్తున్నాము. అయితే ఇందులో కూడా సాంకేతిక విజ్ఞానశాస్త్ర గ్రంథాలకు ఇవ్వవలసిన ప్రాముఖ్యం ఇవ్వకుండా సాహిత్యానికే ప్రాధాన్య మిస్తున్నాము. ఇంగ్లీషు బాగా వచ్చినవారు దిగుమతి అయిన పుస్తకాలతో పని గడుపుకుంటారు. కాని తమ మాతృభాష తప్ప ఇతరభాష రాని లక్షలాది కార్మికులు, వృత్తిపనులవారి మాటేమిటి ? వారికి దేశభాషలలో సాంకేతికశాస్త్ర గ్రంథాలను లభింపజేసినట్లయితే వారు మరింత సామర్థ్యంతో పనులు చేయగలుగుతారు. మన దేశంలో ప్రచురింపబడుతూఉన్న పుస్తకాల భోగట్టాను పరిశీలిస్తే సామాన్య మానవునికి ఎటువంటి పుస్తకాలు కావాలో, వేటివల్ల మన వృత్తి పనివారల ప్రావీణ్యము పెంపొందుతుందో, వేటివల్ల జనం ఉత్తమ పౌరులుగా రూపొంది దేశాభ్యుదయానికి కారకు లవుతారో వాటి సంగతి అసలు మనం శ్రద్ధగా ఆలోచించడంలేదని విదిత మవుతున్నది.

ఇక పోతే అనువాదాల సంగతి. 1961 లో 771 అనువాదాలు రిజిస్టరు చేయబడ్డవి. వీటిలో తెలుగువి 94, మలయాళానివి 82, హిందీవి 193. బెంగాలీలోకి అనువదింపబడ్డ పుస్తకాలు 76. ఇంగ్లీషులోకి 58 పుస్తకాలు మాత్రమే తర్జుమా అయ్యాయి. ఈ అనువాదాలు ఏయే భాషల నుంచి చేయబడ్డాయో గమనిద్దాము.

మూలభాష	అన్ని భాషల్లో మొత్తం	మూలభాష	అన్నిభాషల్లో మొత్తం.
అరబ్బీ	5	మళయాళం	2
అస్సామీ	1	మరాఠీ	18
బెంగాలీ	106	నార్వీజియన్	6
చైనాభాష	8	ఒరియా	1
ఇంగ్లీషు	278	పంజాబీ	8
ఫ్రెంచి	29	పర్షియన్	8
జర్మన్	28	రష్యన్	33
గుజరాతీ	26	సంస్కృతం	108
హిందీ	38	తమిళం	10
ఇండోనేషియన్	1	తెలుగు	6
ఇటాలియన్	3	ఉర్దూ	20
జపాన్	2	ఇతర భాషలు	23
కన్నడ	3		
		మొత్తం	771

పై భోగట్టాను బట్టి సంస్కృతము కాక తక్కిన భాషలలో బెంగాలీ సాహిత్యమే పాఠకుల అధిక ఆదరాభిమానాలకు పాత్రమైనట్లు వ్యక్తమవుతున్నది. 1961 లో 106 బెంగాలీ పుస్తకాలు భారతదేశ భాష లన్నింటిలోకి అనువదింపబడ్డవి. బెంగాలీ తరువాత చెప్పుకోదగ్గది హిందీ. కాని హిందీ మంచి 38 ప్రచురణలు మాత్రమే అనువదిత మైనవి. మన అనువాదాలలో నూటికి 50 వంతులు పాశ్చాత్య గ్రంథాల నుండే చేయబడుతున్నాయి. ఇంగ్లీషునుంచి 278 పుస్తకాలు అనువదింపబడ్డాయి. అనువాదాలు చేసుకొనే విషయంలో మన దృష్టి ఇంకా ప్రాచ్య దేశాల గ్రంథాల దెస పోలేదు.

ఇక దేశ భాషలలో ఒక భాష నుండి మరొక భాషలోకి చేయబడే అనువాదాల సంగతి పరిశీలిద్దాము. ఇది అసంతృప్తికరంగానే ఉంది. మన దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలు ఒకదానిని మరొకటి చక్కగా అవగాహన చేసుకోవాలంటే ఒక భాషకు చెందిన సాహిత్యం మరొక భాషలోకి తగు రీతిలో అనువాదం చేయించి ప్రకటించవలసిన అగత్య మెంతైనా ఉంది.

తగు రీతిలో అని ఎందు కంటున్నానంటే ఇప్పుడు వస్తూవున్న అనువాదాలు సంతృప్తికరంగా లేవు. ఇందుకు తగు కారణాలు ఉన్నాయి. చాలా సందర్భాలలో అనువాదకులకు వారు ఏ భాష నుంచైతే ఒక పుస్తకాన్ని అనువదిస్తారో ఆ భాషలో పాండిత్యం గలవారు కారు. పాండిత్యం లేకపోతే పోయే, అది క్షుణ్ణంగా ఎరుగనివారు కూడా అనువదించడం జరుగుతున్నది. ఇక యూరపు ఖండపు భాషల పుస్తకాలను నేరుగా ఆయా భాషల నుంచి అనువదించడం జరుగదు. మొదట అవి ఆంగ్లంలోకి భాషాంతరీకరణము చెంది ఆపిమ్మట ఆంగ్లం నుంచి దేశ భాషలలోకి తర్జుమా చేయడం జరుగుతూ ఉంది. కాబట్టే మూల గ్రంథాలలోని గుణ విశేషాలను మన వారు గ్రహింపు చేసుకోవడం తరచు కష్టతర మవుతున్నది.

అనువదించే గ్రంథాల భోగట్టాను పరిశీలించినా ఈ రంగంలో కూడా సాహిత్యం పైననే హెచ్చు మోజు కన్పిస్తున్నది. అనువాదాలలో నూటికి 50 వంతులు సాహిత్య గ్రంథాలే. 9 గ్రంథాలు విజ్ఞానశాస్త్రానివి, 39 గ్రంథాలు సాంకేతిక ఉపయోగ్య శాస్త్రాలవి, వెలువడ్డాయి. తక్కిన విషయాలలో వెలువడ్డ పుస్తకాల వివరం ఇట్లా ఉంది.

సాధారణ విషయాలవి.	2
తత్త్వశాస్త్రము, మానసిక శాస్త్రము.	39
మతము.	112
సాంఘిక శాస్త్రాలు.	78
భాషాశాస్త్రములు.	8
లలితకళలు, వినోద కాలక్షేపము.	12
చరిత్ర, భూగోళము, జీవిత చరిత్ర వగైరాలు.	88

కొందరు మన భారతదేశంలో ప్రచురణ వ్యాపారం చాలా వృద్ధిలోకి వస్తుందని అంటూ ఉంటారు. ఆ సంగతి ఋజువు చేసుకోవడానికి ఈ దిగువ పట్టిని పరిశీలించాలి.

సంవత్సరం	భారతదేశ భాషల ప్రచురణలు	యూరపుఖండ భాషల ప్రచురణలు	మొత్తం.
1889—90	8,461	917	9,378
1920—21	10,105	1,690	11,795
1930—31	14,074	2,353	16,427
1950—51	10,377	2,312	12,689
1956—57	13,104	3,163	16,267
1961—62	11,715	9,361	21,076

పైన 1961—62 సంవత్సరం బాపతు ప్రచురణలలో 5,000 వరకూ ప్రభుత్వ ప్రచురణలే! కాని అంతకు పూర్వపు సంవత్సరాలకు ఎదురుగా చూపబడిన సంఖ్యలలో ప్రభుత్వ ప్రచురణలు చేరి లేవు. ఎందుచేతనంటే ఆయా సంవత్సరాల లెక్కలు 1867 సంవత్సరపు ప్రెస్ అండ్ రిజిస్ట్రేషన్ ఆఫ్ బుక్స్ చట్టము ననుసరించి వచ్చిన భోగట్టాను బట్టి సిద్ధము చేయబడ్డవి. దేశపు మొత్తం ఉత్పత్తిని అంచనా వేసుకోవాలంటే 1889—90 సంవత్సరం నుంచి మొదలయ్యే అయిదేండ్ల సంఖ్యలకూ సగటున 2,000 ప్రచురణలను చేర్చుకోవాలి. ఈవిధంగా నేటికి 71 యేండ్ల క్రితం భారతదేశంలో 11,378 ప్రచురణలు వెలువడ్డవి. 1930—31 లో 18,427 వెలువడ్డవి. 1961—62 లో 21,076 ప్రచురితమైనవి. 1930—31, 1961—62 మధ్యకాలంలో కంటె 1889—90, 1930—31 మధ్యకాలంలో ప్రచురణ వడిగా జరిగింది. 1930—31 నుంచి భారత దేశభాషల ప్రచురణలు వృద్ధిజెందలేదు. 1930—31 లో రమారమి 14,000 ప్రచురణలు వెలువడగా 1961—62 లో 11,715 మాత్రమే వెలువడ్డవి. కాబట్టి దేశ భాషల్లో ప్రచురణ వ్యాపారం పెంపు కాలేదనే చెప్పాలి.

అయితే ఈ మాటను మనమే నమ్మలేము. కారణమేమంటే దేశంలో విద్యావంతుల సంఖ్య ఆయేటి కాయేటికీ పెరుగుతూనే ఉంది గానీ తరగడంలేదు. గడచిన 71 ఏండ్లలో విద్యావంతుల సంఖ్య నూటికి 6 వంతుల నుంచి 23.7 వంతులకు పెరిగింది. అంటే 4 రెట్లు పెరిగిందన్నమాట. భారతదేశం స్వతంత్రమైనప్పటినుండి విద్యారంగంలో, పారిశ్రామిక రంగంలో నిజంగా ఎంతో అభివృద్ధిని సాధించింది. మరి ఆ దామాషా ప్రకారం పుస్తకాల సంఖ్య వృద్ధి జెందకపోతే, పుస్తకాల పాఠకం పెరగకపోతే ఆ అభివృద్ధి ఎలా సాధ్యమైనట్లు ? దామాషా ప్రకారం పుస్తకాల సంఖ్య పెరిగి ఉంటే 1961—62 సంవత్సరంలో 21,000 ప్రచురణలకు బదులు 45,000 ప్రచురణలు వెలువడి ఉండాలి. మనం సాధించిన ప్రగతిలో పుస్తకాల అవసరం కలిగినమాట వాస్తవమే. అయితే ఆ అవసరాన్ని మనం ఆయేటి కా యేటికి అధికంగా విదేశీ ప్రచురణలను దిగుమతి చేసుకోవడం ద్వారా తీర్చుకున్నాము. అందుకు ఈ క్రింది పట్టికయే నిదర్శనం.

సంవత్సరం.	దిగుమతిచేసుకున్న పుస్తకాల విలువ రూ.
1869—70	10,59,812
1889—90	21,50,266
1920—21	65,99,989
1930—31	60,91,405
1946—47	48,42,495
1961—62	2,34,28,479

ఈవిధంగా గడచిన 71 ఏండ్లలో విదేశీ ప్రచురణల దిగుమతి 11 రెట్లు పెరిగింది. మరి విద్యావ్యాప్తి 4 రెట్లకు ఇంకా తక్కువే జరిగింది. ఇలా విదేశీ ప్రచురణల దిగుమతిపై మనం ఆధారపడటానికి ముఖ్య కారణం భారతదేశ భాషల ప్రచురణలు క్రమేపీ వృద్ధిజెందకపోవడమే. 1889—90 సంవత్సరంలో 8,461 ప్రచురణలు వెలువడగా 1961—62 వచ్చేసరికి 11,715 ప్రచురణలు మాత్రమే వెలువడ్డవి. ఈలోగా దేశం విద్యా విషయకంగా, పారిశ్రామికంగా ఎంత అభివృద్ధి జెందింది! ఎన్ని ఎక్కువ పుస్తకాలు వెలువడ్డవి. సుమారు మూడువేల చిల్లర మాత్రమే కదా!

భారతదేశంలో గ్రంథ ప్రచురణ

ఈనాడు భారత దేశభాషల ప్రచురణలలో అధికభాగం కథలు, నవలలు, హైస్కూళ్లకు కాలేజీలకు పాఠ్యపుస్తకాలై ఉన్నాయి. ఇప్పుడు పబ్లిక్ లైబ్రరీలు పుస్తకాలు కొనుక్కోవడానికి కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు గ్రాంట్లు రూపంగా ధన సహాయం చేస్తున్నాయి. ఈ డబ్బులో అధిక భాగాన్ని లైబ్రరీలు, కథలు, నవలలు మొదలగు కాలక్షేప గ్రంథాల కొనుగోలుకు వినియోగ పరుస్తున్నాయి. కథలకు, నవలలకు డిమాండు పెరగడంతో కొత్త రచయితలు రంగంలోకి వస్తున్నారు. వారు వ్రాసినవి అచ్చులోకి వస్తున్నాయి.

ఇప్పుడు ప్రాంతీయ భాషలను కొన్నిచోట్ల డిగ్రీ కోర్సులలో కూడా బోధనా భాషలుగా అవలంబించారు. ప్రచురణ కర్తలు కూడా ఆయా భాషలలో హైస్కూళ్లకు, కాలేజీల కోర్సులకూ, ఉపయోగపడే పుస్తకాలను ప్రచురించడం లాభసాటి వ్యాపారంగా పరిగణిస్తున్నారు. కాని ఇట్టి పాఠ్య పుస్తకాలలో మౌలికత (Originality) తక్కువ. విషయం ఎందులో నుంచో ఎరువు తెచ్చుకున్నదే. ఈ పుస్తకాలు ముఖ్యంగా విద్యార్థులు పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులు కావడానికి ఉద్దేశింపబడ్డవే కాని విజ్ఞానాన్ని కలుగజేసేవి కావు. ప్రాంతీయ భాషలలో ఏదేని ఒక భాష బోధనా భాషగా డిగ్రీ కోర్సులు చదివిన విద్యార్థులకు ఆయా విషయాలపై ప్రవీణులు మేధావులైనవారు వ్రాసిన పుస్తకాలను చదివే అవకాశం లుప్తమైపోతూ ఉంది. భారతదేశంలో సైతం ఆయా శాస్త్రాలలో లేక విషయాలలో ప్రామాణికులని పేరు గాంచిన పండితులు, విద్యావేత్తలు ఆంగ్లంలోనే గ్రంథాలు రచిస్తారు. మరి ప్రాంతీయ భాషలో ఉన్నతవిద్య నభ్యసించిన వారికి ఇటువంటి గొప్ప రచయితల గ్రంథాలను, విదేశీయ నిపుణులు చేసిన రచనలను చదివే అవకాశం కలుగదు. ఈ విద్యార్థులు భారతీయ భాషలలో స్థానికులు సిద్ధపరచిన సంగ్రహములపైన, నోట్సుపైన ఆధారపడవలసిందే. ఈ పరిస్థితి మన యువకతరంవారి విద్యా వైదుష్య ప్రమాణాలు క్రమేణా తగ్గడానికే హేతు వవుతుంది.

అభివృద్ధి, పుస్తకాలు—ఇవి రెండూ ఒకదాని నొకటి అంటిపెట్టుకొని ఉండేవి. ఒకదాని మంచి రెండవదానిని విడదీయలేము. ఒకటి ఉన్నప్పుడు రెండవది ఉండి తీరుతుంది. చదువగలిగిన ప్రతి వ్యక్తికీ అతని భాషలో పుస్తకాలను, పత్రికలను. అతనికి లభ్యం చేయకపోతే ఆ వ్యక్తి జాతి అభ్యుదయానికి తన వంతు చెల్లింపజాలడు.

దేశ నిర్మాణ కార్యకలాపాలకు పరిపోవునన్ని భారతీయ ప్రచురణలు లభ్యం కానందుననే స్వాతంత్ర్యానంతరం విదేశీ ప్రచురణల దిగుమతి హెచ్చింది. కొన్ని పరిశ్రమల విషయంలో స్వయం సమృద్ధిని సాధించడానికి మనం సర్వ ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాము. ఆచరణరీత్యా గొప్ప కృషి జరుగుతూ ఉంది. అయినప్పటికీ మన ప్రచురణ పరిశ్రమను పెంపు జేసే గట్టి ప్రయత్నం జరగడంలేదు. నేటికీ విదేశీ ప్రచురణల తాలూకు భారతీయ ముద్రణలను తీసుకురావడానికీ, భారతదేశ ప్రజా జీవితమును గూర్చీ, భారతీయ సంస్కృతిని గూర్చి ఆంగ్లంలో ప్రామాణిక గ్రంథాలను ప్రచురించడానికి దేశీయ ప్రచురణ కర్తలకు తగు ప్రోత్సాహ మివ్వడం జరుగుతూనే ఉంది. భారతీయ భాషలలో ప్రామాణిక గ్రంథాలను ప్రచురించడంకన్న విదేశీ ప్రచురణల దేశీయ ముద్రణలను తేవడం లాభసాటి వ్యాపారంగా కూడా ఉంది.

బ్రిటిషువారి హయాములో భారతదేశంలో ప్రచురణ పరిశ్రమ అభివృద్ధి చెందడానికి అవకాశాలు ఉండేవికావు. అప్పుడు మనం ఆంగ్ల ప్రచురణలను దిగుమతి చేసుకొనే వాళ్లం గాని బ్రిటిషు ప్రచురణకర్తల మంచి చెడుగులను, సాధకబాధకాలను పంచుకొనే వాళ్లం కాము. రెండు శతాబ్దాలు గడచిన తరువాత కూడా మన దేశంలో అన్ని యోగ్యతలు గల గ్రంథకర్తలు, అనువాదకులు, సంపాదకులు, వ్యాఖ్యాతలు చిత్రకారులు, ముద్రాపకులు, వ్యాపారస్థుల కొరత ఉంది. మరి ఈ కొరతను పూరించి, పుస్తక ప్రచురణ పరిశ్రమను పెంపొందించాలంటే చక్కని పథకాలు వేసుకొని యోచన చేసి తగు చర్యలు తీసుకోవడం చాలా అవసరం.

(సాహిత్య అకాడమీ పత్రికనుండి)

మ. మడిగానుండిన తల్లి కన్నకొడుకున్ మైమైలగానంట నీ
కెడగల్గం జనుమంచు కోపపడు, నీకీ మర్త్యులందెంత ప్రే
ముడి, నిన్నొట్టియశుద్ధులైన గదియం బూతాత్ముఁగావింతువీ
కడలుం జేతులనంటి పావనధునీ! కల్యాణి గోదావరీ!

అధర్వణోపదిష్టమగు అన్యదేశీయము

శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావు

"అహేయ మన్యదేశీయం యత్తదేవ ప్రయుజ్యతే" అను అధర్వణకారికలోని అన్య దేశీయము కర్ణాటకమని నేను శోభకృత్ సంవత్సరాది సంచికలో వ్రాసి యున్నాను. (బసవ పురాణ కావ్య, భాషాచ్ఛందో విశేషములు) దీనిపై జూన్ భారతిలో శ్రీ త్రిణేత్రగారు సందేహములను వెల్లడించి యున్నారు. ప్రాజ్ఞులు సందేహించినప్పుడు ఉపేక్షించుట ధర్మముకాదు. కావున సంక్షేపముగా సమాధానము వ్రాయుచున్నాను.

(1) కన్నడ పదములు శ్రీ వజ్ఝలవారి మతమున నన్యదేశ్యములు కావని త్రిణేత్రగారు వ్రాసినారు. వారికి శ్రీ వజ్ఝలవారి ఆశయ మవగతము కాలేదని యచ్చటి వాక్యములే చెప్పుచున్నవి. "తమిళ కన్నడాది భాషల సంబంధము గల దెల్గు శబ్దముల నన్యదేశ్యము లనరాదు. మూరు శబ్దము తెల్గున వాడబడునప్పుడు దాని నన్యదేశ్య మనఁ జనును" అని శ్రీ వజ్ఝలవారు వ్రాసి వివరించి యున్నారు. "వారి (శ్రీ వజ్ఝలవారి) వ్రాతలు పరస్పర విరుద్ధముగా నున్నవి. మూరు శబ్దము తమిళ, కన్నడ భాషల సంబంధియగు శబ్దము కదా! 'మూరు' అన్యదేశ్యమనఁ జనును—అనినారు. అది ఏలాగు సంభవమో" అని త్రిణేత్రగారు సందేహించినారు. శ్రీ త్రిణేత్రగా రనుకొన్నట్లు 'మూరు' శబ్దము తమిళ, కన్నడ భాషల సంబంధియగు పదము కాదు. అది కన్నడ పదమే. కావుననే శ్రీ వజ్ఝలవారు మూరు శబ్దమును నన్యదేశ్య మన్నారు. తమిళ, కన్నడ భాషల సంబంధముగల శబ్దమని శ్రీ వజ్ఝలవారు ఉదహరించినది 'మూఁడు' శబ్దము. ఇది మూను —మూరు—అను తమిళ, కన్నడ శబ్దముల సంబంధము కలది. ఐనను అన్యదేశ్య మనిపించుకొనదు. ఆంధ్ర దేశ్యమే అగును. తమిళ, కన్నడ శబ్దములు—తమిళ, కన్నడ సంబంధము గల శబ్దములు— అనువాని భేదము గమనింపక శ్రీ త్రిణేత్రగారు శ్రీ వజ్ఝల వారి వ్రాతలలో పరస్పర వైరుధ్య మున్నట్లు వ్రాసినారు. వారి మతమున కన్నడ పదము లన్యదేశ్యములు కావనియు వ్రాసినారు. ఇది కేవలము పొరపాటు. కన్నడ పదములు తెల్గున వాడబడునప్పు డన్యదేశ్యములే యగునని శ్రీ వజ్ఝల వారి యాశయము. కావున నేను చెప్పిన యర్థము విరుద్ధము కాదు.

(2) అహేయ మన్య దేశీయం యత్తదేవ ప్రయుజ్యతే" అను అధర్వణకారిక వ్యాఖ్యలో శ్రీ శాస్త్రిగారు తురుష్కాది భాషా పదములను ఉదాహరించినారు, నిజమే. వికృతివివేకకర్త అధర్వణుడే అన్నది శ్రీ వజ్ఝలవారి సిద్ధాంతము. ఆనాటికీ తురుష్కాది భాషాపదము లుండుటకు వీలు లేదనియు, నందుచే వికృతి వివేక కర్త అధర్వణు డగుట పొసగ దనియు శ్రీ తూమాటి దోణప్పగారు వ్రాసియున్నారు. (జూన్ 1959 భారతి) దీనిపై శ్రీ వజ్ఝలవా రిట్లు సమాధానము నిచ్చిరి. "ఆనాఁటికిఁ దెల్గున నన్యదేశ్యము చేరలేదనుట సత్యవిదూరమగుటంజేసియు వారు మూలభూతమగు 'ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి' ని గాని దాని వివరణమగు వికృతి వివేకమునుగాని యాఘ్రాణించుటయు లేమింజేసి వారి వ్యాసమును విమర్శించుట యనావశ్యకము" (బాల ఉద్ద్యో. విజ్ఞప్తి యనుబంధము).

శ్రీ వజ్ఝలవారు "ఆనాఁటికిఁ దెల్గున నన్యదేశ్యము చేరలేదనుట సత్యవిదూర మగుటంజేసియు" అని వ్రాసిరే కాని చేరిన యన్యదేశ్యములను చూపి, యెట్లు సత్య సమ్మతమో నిరూపించి యుండలేదు. అందుచేతనే శ్రీ దోణప్పగారిట్లు వ్రాయుట కవకాశము లభించినది. "మూలతత్త్వ మిట్లున్నదని యెఱిఁగియు శ్రీ వజ్ఝలవారు తమ బాల వ్యాకరణోద్ద్యోత పీఠికలో అన్యదేశ్య ప్రసక్తిలో విమర్శక మర్యాదల నతిక్రమించి స్వవచో వ్యాఘాతముగా ప్రసంగము నడుపుట శోచనీయము" ('సాహితి'—1962 నవంబరు.)

శ్రీ వజ్ఝలవా రథర్వణుని నాటికి తురుష్కాది పదములు భాషలో చేరినవని యెక్కడను చెప్పియుండలేదు. కాన అన్యదేశ్యము చేరలేదనుట సత్యవిదూర మనుట 'బుకాయింపు'గ తోచును. మరి శ్రీ శాస్త్రిగారు బుకాయించినారా? అన్నచో లేదు. కాని వారి ఆశయము నిగూఢముగా ఉండిపోయినది.

అధర్వణోపదిష్టమగు అన్యదేశీయము

అధర్వణకారికలో 'అన్యదేశీయమ్' అని యున్నది. ఆ యన్య దేశీయమేదో మనకు తెలియదు. తురుష్కాది పదముల నాకారిక కడ నుదహరించినవారు శ్రీ వజ్ఝలవారు. అధర్వణకారికావళి టీకా కర్తలు ద్విత్రింత్రిణి సీతారామ కవిగారు "శీవి, శవర—ఇత్యాదులు" అన్నారు. తురుష్కాది భాషా పదము లధర్వణుని నాటికి భాషలో చేరుటకే వీలు లేదన్నచో శ్రీ వజ్ఝలవారిచ్చిన యుదాహరణము లధర్వణోద్దిష్టములు కావని తేలును, తురుష్కాది పదములు చేరుటకు వీలు లేనిచో కర్ణాటాది పదములు చేరుటకు కావలసినంత వీలు గలదు. నన్నెచోడాదులు కన్నడ పదములను ప్రయోగించి రనుటలో విప్రతిపత్తియే లేదు. కాన అధర్వణోద్దిష్టమగు అన్యదేశీయను తురుష్కాదికము కానిచో కర్ణాటకము కావచ్చును. ఈ పక్షమున శ్రీ వజ్ఝలవారు తురుష్కాది పదముల నాకారికకు ఉదాహరణములుగా నిచ్చుట సరికాక పోవును.. అంతేకాని అధర్వణుని కర్తృత్వమునకు భంగము కలదు. అందుచేతనే శ్రీ వజ్ఝలవారు "ఆనాటికిఁ దెల్గున నన్యదేశ్యము చేరలేదనుట సత్యవిదూర" మని వ్రాసిరి. తురుష్కాది పదములు చేరలేదనుట సత్యవిదూరమని వ్రాయలేదు. శ్రీ వజ్ఝలవారి నిగూఢాశయము నూహించియే నేను—అధర్వణోపదిష్టమగు అన్యదేశీయము కన్నడమని వ్రాసితిని.

శ్రీత్రిగోత్రగారి సందేహ నివృత్తికీ సమాధానము చాలును. గాని యిచ్చట యీ చర్చ లన్నిటికి మూలమైన 'తాయెతు' శబ్ద చర్చను గూర్చి వ్రాయవలసి వచ్చుచున్నది. శ్రీ తూమాటి దోణప్పగారు "డోలాభూషోత్తరీయాణి" అనుకారికలో నధర్వణుడు పేర్కొన్న 'తాయెతు' శబ్ద మరబ్బీ నుండి వచ్చినదనియు, అది యధర్వణుని నాటికి భాషలో చేరిన దనుటకు వీలులేదనియు 'వికృతి వివేక కర్తృత్వము' అను వ్యాసమున వ్రాసిరి. (జూన్ 1959 భారతి) ఆ సందర్భములోనే అన్య దేశ్యము—అనగా తురుష్కము నధర్వణుడు స్మరించుట కవకాశము లేదనిరి. అందుకే తురుష్కము కానిచో కన్నడ మగునని చెప్పవలసి వచ్చినది. ఇక 'తాయెతు' శబ్దము తురుష్కమగుట కర్తృత్వమునకు బాధకము కాదా ? అన్న ప్రశ్న ఉదయించు చున్నది. దీనికి శ్రీ వజ్ఝలవారు సమాధానము నిచ్చియుండలేదు. 'తాయెతు' శబ్ద మన్యదేశ్యమని శ్రీ దోణప్ప గారు తప్ప మరెవ్వరును చెప్పియుండలేదు. ఆంధ్రదేశ్యమనియే యెల్లరును అభిప్రాయపడిరి. తురుష్క పదమును నధర్వణుడు పేర్కొనుటకే వీలు లేదన్నచో ఆయన 'భూషా' శబ్దమును 'తాయెతు' గా భావించలే దనవలెను. లేదా 'తావీజు' పదముతో నేర్పడిన యాదృచ్ఛిక సామ్య మనవలెను. అన్యదేశ్య మన్నను దీనిని పేర్కొనుట కర్తృత్వమున కెట్లు బాధకము కానక్కరలేదో కొలదిగా వ్రాసెదను. అధర్వణునకు పూర్వము, అరబ్బు వర్తకులో మరెవ్వరో వచ్చియుండరాదా ? అని ప్రశ్నించుకొని శ్రీ దోణప్పగారు "వచ్చిన మాట వాస్తవము. క్రీస్తుశకము ఎనిమిదవ శతాబ్దము నుండియు భారత దేశమున వారి దాడులు మొదలైనవి. క్రీ. శ. 848 నుండి 1335 దాక సుమా రైదు శతాబ్దముల వ్యవధిలో ఇంచు

మించు ఇరువది మంది అరబ్బీ భూగోళ శాస్త్రజ్ఞులు భారత దేశమును గూర్చి అరబ్బీలో వ్రాసిరి." ఇత్యాది వివరములు తెలిపిరి. మరి 'తాయెతు' శబ్దము వచ్చియుండరాదా ? అన్నచో వచ్చియుండెననుటకు వీలుపడదని చర్చచేసిరి. "ఎన్నో పదము లుండగా ఈ యొక్క 'తాయెతు' మాత్రమే ఒంటె త్తుగా తెనుగున జారబడిన దనుట శాస్త్రీయ పరిశీలన విధానమునకు విరుద్ధము" అనిరి. ఇది 1959 నాటి ప్రసంగము. ఇటీవల "త్రాసులంబోని చిత్తంబుల తోడుతఁ బ్రజ వివాదము లెడఁ బక్షముడిగి" (శాంతి 2—374) అనుచో తిక్కన "త్రాసు" అను అన్య దేశ్యము ప్రయోగించినాడని ప్రకటించిరి. (ఆంధ్రప్రదేశ్—జూన్ 1963) ఇక "అస్తిత్వమువలె అభావము ప్రామాణ్యము కాజాలదను" పూర్వ పక్షమును "బలీయములగు ఇతర యుక్తుల సన్నిధిలో ఈ శంకకు తావులేదు" అని త్రోసివేయుట యుక్తము కాదు గదా !

"తాయెతును నుయ్యేలయుఁ బయ్యెదయును దక్క" అను ముద్దరాజు రామన పద్య మధర్వణకారిక కనువాదమే— అనుట యుక్తము. "పరుషావా స్వరూపేణ" ఇత్యాది కారికలకు చేయబడిన అనువాదమును 'కవి సంజీవని' లో కలదు.

అహోబలుడే వికృతివివేక కర్త యనియు "అధర్వణుడు నాలుగైదు శతాబ్దులు మనవైపు నడిచి వచ్చినచో వికృతి వివేక కర్తృత్వము నాయనకే కట్టపెట్టుటలో నేను మొట్టమొదటివాడను" అనియు శ్రీ దోణప్పగారు వ్రాసిరి. అధర్వణకారికావళి 13 వ శతాబ్దమునాటి దనుటకు లిపి విషయక శ్లోకాదులు ప్రమాణము లగుచున్నవి. కాన అహోబలునే మూడు నాలుగు శతాబ్దులు వెనుకకు నడువవలసి యుండును. అధర్వణకారికలు పెక్కు అహోబలున కర్థమే కాలేదు. కాన వెనుకకు నడిపించినను అతనికి కర్తృత్వమును కట్టిపెట్టుట దుర్ఘటము. ఇక అధర్వణుని ముందుకు నడువు మాటయా ? 'త్రాసు' అను అన్య దేశ్యమును ప్రయోగించిన తిక్కనగారిని మూడు నాలుగు శతాబ్దులు ముందుకు నడిపించినచో, 'తాయెతు' శబ్దమును 'భూషా' శబ్దముతో పేర్కొన్నాడని చెప్పబడుచున్న అధర్వణుని ముందుకు నడిపించు మాట చూతము.

చింతామణి వికృతివివేక కర్తృత్వముల విషయమై యిప్పటికే చాలా చర్చలు జరిగినవి. వైయాకరణ పారిజాతపు విజ్ఞప్తి యనుబంధమును సహృదయతతో చదివి పాఠకులు తమకు సత్యమని తోచిన మార్గము ననుసరించుట మేలు. ఇంకను చర్విత చర్వణములగు బహిరంగ పరీక్షలతోను, ఆంతరంగిక పరీక్షలతోను పత్రికలను నింపుటవలన ప్రయోజనము శూన్యము. కాన యీ విషయమై చర్చ లింక అనవసరము.

"అహేయ మన్యదేశీయమ్" అనుకారికలోని అన్య దేశీయము కన్నడమని నేను చెప్పుటకు కారణము శ్రీ దోణప్ప గారి "వికృతి వివేక కర్తృత్వము" అను వ్యాసమే. కావున ఆ వ్యాసమును కొలదిగా విమర్శించవలసి వచ్చినది. పై కారికకు కన్నడ పదములతోపాటు "త్రాసు, తాయెతు" శబ్దముల నుదాహరణములుగా ఈయదగునని తోచుచున్నది. 'త్రాసు' శబ్దము తిక్కన ప్రయుక్తమని కనిపెట్టిన ఖ్యాతి శ్రీ దోణప్ప గారికే దక్కినది. ఇందుకు వా రెంతయు ప్రశంసనీయులు. శ్రీ త్రిశ్రోత్రగారు సందేహము ప్రకటించుటచే ఈ విషయములు ప్రస్తావింపక తప్పినది కాదు. ఇంతటితో 'స్వస్తి'.

ఆ. వె. ఉక్కుపెట్టెలేల? ఓక్కుతాళము లేల?
రాతిగోడ లేల? హేతులేల?
ప్రజల సొత్తుగావ బలవంతుఁడగు రాజ
శాసనంబు సరిగ జరుగుచున్న.

బ్రిటిష్ చిత్రకళ

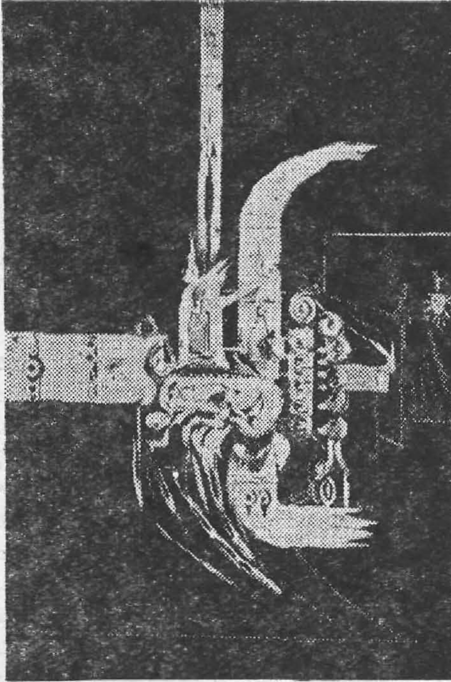
శ్రీ ఎస్. వి. రామారావు

ఈ సంవత్సరం ఎన్నో ప్రముఖ కళాప్రదర్శనలు జరుగుతున్నాయి లండన్‌లో. ఒక్కసారి ఇంత హడావుడి ఎందుకు, జరుగుతున్నదా అని ఎవరికైనా సందేహం వస్తుంది. దానికి చాలచాల కారణాలున్నాయి. ప్రపంచ చిత్రకళకు, చిత్ర శిల్పకళా రంగాలలో పలునూత్న ప్రయోగాలకు కూడలియైన పారిస్— రోజురోజుకు ప్రాముఖ్యతను గోల్పోతున్నది. దీనికి కారణం ఏమో చెప్పలేము. అమెరికా, ముఖ్యంగా, న్యూయార్కు నగరం ఈ పారిస్ స్థానాన్ని ఆక్రమించింది. ఇంతవరకు పారిస్ వైపు అర్రులు చాచిన చిత్రకారులు, కళాభిమానులు ఒక్కసారిగ అమెరికావైపు తిరిగారు. దానికి కారణం అమెరికా చిత్రశిల్ప కళల్లో గూడ, నేటి ప్రపంచ విజ్ఞాన, రాజకీయాలలో తనకుగల ప్రముఖమైన స్థానంవంటి ఒక ఉన్నత స్థానం కావాలని కృషి పెట్టడమే. ఇక్కడి చిత్రాకారుల కృషికి ప్రభుత్వం, వ్యాపార సంస్థల అండ ఎంతో ఉంది. ముఖ్యంగా సైన్సులో జరుగుతున్న ప్రయోగాలను కళలలో గూడ ప్రయోగించి ఒక పెద్ద సంచలనాన్ని తెచ్చింది. ఇంతవరకు చిత్రకళలో వస్తున్న వివిధ 'ఇజము'లను మించి ఒక క్రొత్త మార్గాన్ని కనిపెట్టిన ఖ్యాతి అమెరికాకు దక్కినది. ఒక విధంగా చూస్తే నిజానికి ఇప్పటి చిత్రకళపై ప్రేక్షకుల నమ్మికను పోగొట్టినది గూడ అమెరికాయే. జాన్‌సన్, పోలక్, మార్కు రోథకో చిత్రాలు చూస్తే ఈ అమెరికా నూత్న ప్రయోగం తెలుస్తుంది కళలో. చిత్రాలా లేక రంగులు పొరపాటున కాన్వాస్‌పై ఒలికిపోతే అదే తెచ్చి ప్రేముకట్టి ప్రదర్శించినవా అనే అనుమానానికి దారితీస్తాయివి. ఈ అనుమానం మామూలు ప్రేక్షకునిది. గాని కళా మర్మములను ఎఱిగిన విర్శకునిది గాదనుకోండి. అయినా అనుమానం అనుమానమే ప్రేక్షకునిదైనా.

నిజానికి చిత్రకళలో పారిస్ తర్వాత ఇంగ్లండు పేరున్న దేశంగా ఇప్పటివరకు చలామణి అవుతూ వచ్చింది. కాని ఒక్కసారి న్యూయార్కు అఖండ ఖ్యాతిని ఎగర గొట్టుకుపోయేసరికి ఎక్కడలేని సంచలనం కల్గింది కళారంగంలో ఇక్కడ. కనీసం ఇంతవరకు అనుభవిస్తున్న తన రెండవ స్థానాన్ని అయినా పోగొట్టుకోకుండా ఉండాలనే ఇప్పుడు జరుగుతున్న మూక ఉమ్మడి ప్రదర్శనలకు కారణం. కాస్త పేరున్న ప్రతి ఇంగ్లీషు చిత్రకారుని ప్రదర్శనలు విరివిగా జరుగుతున్నవి. బాగా పేపర్లన్నీ వ్రాస్తున్నవి. ఇక హెన్రీమూర్, బెన్‌నికల్‌సన్ ఫ్రాన్సిస్ బేకన్‌ల సంగతి, వారికి గల ప్రచారం గురించి చెప్ప నవసరం లేదనుకుంటాను. ఈ తాపత్రయంలో ఏర్పాటు చేసినదే "ఈ అరువదవ దశాబ్దంలో బ్రిటిష్ చిత్రకళ" అన్న ప్రదర్శన.

ఈ ప్రదర్శనను ఎంతో కష్టపడి ఏర్పాటు చేసినది ఇక్కడగల 'కంటెంపొరరీ ఆర్ట్ సొసైటీ'. సొసైటీ ఈ ప్రదర్శనపై బహు చక్కటి చిన్న క్యాటలాగు ప్రచురించినది. అది ఇలా ప్రారంభమవుతుంది. "మనం నేటి అమెరికన్, పారిస్, ఆస్ట్రేలియా, ప్రతి యూరప్ దేశ చిత్రశిల్ప కళా ప్రదర్శనలు చూడడం విరివిగ జరిగింది లండన్‌లో. కాని ఏలనో నేటి ప్రపంచ కళారంగానికి మన బ్రిటన్ సాధించి అందించిన, అందిస్తున్న కళా రీతులను చూపే కార్యక్రమము అసలు జరుగక పోవడం ఆశ్చర్యకరము." ఇక మనకు సులువుగ అర్థం అవుతుంది ఈ ప్రదర్శనకు బ్రిటిష్ చిత్రాకారులను అందరిని ఒక్కచోట చేర్చి ప్రదర్శించాలనే కుతూహలం ఉన్నట్లు. అందువల్ల ఈ సొసైటీ మొదట చిత్రాకారుల చిత్రాలను ప్రదర్శించి తర్వాత శిల్పకారులవి, గ్రాఫిక్ చిత్రకారులవి కలిపి ఇంత భారీ ఎత్తునా ప్రదర్శిస్తుందట త్వరలో. మొత్తం 186 చిత్రాలను ప్రదర్శించారు. ఇవన్నీ ఒకసారి 'టేట్ గ్యాలరీ'లో ప్రదర్శించుటకు వీలుపడక సగం "టేట్ గ్యాలరీ"లోను మిగిలిన సగం "వైట్ ఛాపెల్ ఆర్ట్ గ్యాలరీ" లోను ప్రదర్శించారు. టేట్ గ్యాలరీలో వయసు ఉన్న బాగా పేరున్న చిత్రకారులవి, వైట్ ఛాపెల్ గ్యాలరీలో యువతరం వారివిగ విభాగించి ప్రదర్శన ఏర్పరచారు.

ఈ ప్రదర్శన ఒక విధంగా ఇప్పుడు ఇంగ్లండులో ఉన్న చిత్రకారులను, వారివారి చిత్ర వైఖరులను పరిచయం చేస్తుంది. ఈ ప్రదర్శన చూస్తే ఇప్పుడు ప్రపంచ చిత్రకళలో బ్రిటన్‌కు ఉన్న స్థానం తెలుస్తుంది. సామాన్యంగా ఇలాంటి ప్రదర్శనలు జరిగితే ఒక న్యాయ నిర్ణయసంఘం ఏర్పడి, ఆ సంఘం వచ్చిన చిత్రాలలో మంచివి ఏరి ప్రదర్శిస్తుంది. కాని ఇక్కడ అలా జరుగలేదు. ఈ ఆర్ట్ సొసైటీ చిత్రకారులను రెండుగాని మూడుగాని వారికివారు మెచ్చి ఎనుకున్న చిత్రాలను పంపమని అడిగి వాటిని అలాగే ప్రదర్శించింది ఏమి సెన్సారు లేకుండ. నిజంగా ఇది ఎంతో హర్షించదగ్గది. చిత్రకారుడు ఏవి తను మంచివను కుంటే అవి ప్రదర్శించే స్వాతంత్ర్యం పొందాడు. సామాన్యంగా ఈ న్యాయ సంఘంలోని వారు తమకు తెలిసిన వారి చిత్రాలు చెత్తవైనా సెలక్టు చెయ్యడం ప్రదర్శనకు, బహుమతు లివ్వడం (బహుమతులుంటే)

నల్లటిపై నేలపై యంత్రం
ఆర్టిస్టు : గ్రహం సదర్‌లాండ్.

జరగడం అసంభవం కాదు అప్పుడప్పుడు ఇలాంటి పెద్ద ప్రదర్శనలలో. ఈ బెడద లేకుండా తప్పింది ఈ ప్రదర్శనకు.

ఈ ప్రదర్శనలోని చిత్రాలను గురించి వ్రాసేముందు కొద్దిగా ఈ ఆర్ట్ సొసైటీ చరిత్ర వ్రాస్తాను. ఇది పెద్ద లార్డులు, ధనవంతులు విమర్శకులు కలిసి ఏర్పరచిన సొసైటీ. మెంబరుషిప్పు బహు తక్కువ. సంవత్సరానికి 28 రూపాయలు, భార్యాభర్తకు కలిసైతే 40 రూపాయలు. మెంబర్లు అందరు చాలసార్లు కలిసి చిత్ర శిల్పకళలపై చర్చించుకుంటారు. కళలో అనుభవస్తులు చేసే ఉపన్యాసాలు వింటారు. పెద్దపెద్ద ప్రదర్శనల ప్రివ్యూలకు ఫ్రీగా వెళ్తారు. అమెరికా, రష్యా, యూరప్‌లలోని కళా సంచయములను, మ్యూజియములను చూడడానికి వెళ్తారు. ఇవన్నీ సొసైటి బహు జాగ్రత్తగా నిర్వహిస్తుంది. ఇక మిగిలిన డబ్బుతో ప్రదర్శింప బడిన ప్రదర్శనలలోని చిత్రాలను కొని చిత్రకారులకు సహాయపడుతుంది సొసైటీ. మరో విశేష మేమంటే కొన్న చిత్రాలను శిల్పాలను బ్రిటన్ కామన్‌వెల్త్ దేశాలకు బహూకరిస్తారు. అసలు ముఖ్యోద్దేశ్యము ఈ విధంగా చిత్రాలను కొని గ్యాలరీలకు కామన్‌వెల్త్ దేశాలకు ఇవ్వాలని. దాదాపు ఇప్పుడు రెండువేల చిత్రాలైతేనేమి, శిల్పాలైతే నేమి బహూకరించింది. ఇది ఎంతో శ్లాఘించవల్సిన విషయం. మొట్ట మొదటగా సొసైటీ కొన్నది కి. శే. అగస్టస్ జాన్ "నవ్వుతున్న స్త్రీ" అన్న చిత్రం. కొన్న చిత్రాలను ముందుగా ఆస్పత్రులలోను, స్కూళ్లలోను, యూనివర్సిటీలలోను పలు కళా ప్రదర్శనలలోను ప్రదర్శిస్తుంది. ఈ విధంగా కళా రంగానికి ఎనలేని సేవ చేస్తుంది. లక్షల రూపాయిల చిత్రాలను కొని ప్రజలందరు చూడడానికి గాను ఎన్నో పట్టణాలలో ప్రదర్శిస్తుంది ఇంగ్లండులో.

ఇటువంటి ఉత్తమమైన కార్యాన్ని నిర్వహిస్తున్నది గనుక, 'టేట్‌గ్యాలరి' సొసైటి కొన్ని చిత్రాలను ఉంచుకొనడానికి, ఆఫీసుకు, గదులను ఇచ్చి సహాయపడింది. టేట్ గ్యాలరీకి సహితం ఈ సొసైటీ చిత్రాలను బహూకరించింది. ఇది 1910 వ. సంవత్సరంలో ప్రారంభింప బడింది. బ్రతికి ఉన్న చిత్రకారుల చిత్రాలు మాత్రమే కొనాలనే సిద్ధాంతంతో నడుస్తున్నది.

ముందుగా టేట్‌గ్యాలరికి వెళ్ళాను ప్రదర్శన చూడడానికి. ఎన్ని సార్లో వెళ్ళాను లోగడ. కాని ఎన్నిసార్లు చూచినా క్రొత్తగానే కనిపిస్తుంది టేట్, 'మోనాలిసా' చిత్రాన్ని చూచినట్లు. ప్రదర్శనకు వెళ్లగనే మనకు ప్రముఖ చిత్రకారుడు సర్ విలియమ్స్ కోల్ డ్రీమ్స్ గారి చిత్రాలు కనబడతాయి. వాటితో ప్రారంభం అవుతాయి చిత్రాలు. ఈయన గురించి ఇంగ్లండులో తెలియని కళాభిమాని ఉండరు. భారతదేశంలో శ్రీ జి. వెంకటాచలం గారిలాగా జీవితమంతా కళకు ధారపోసిన వ్యక్తి. తేడా అల్లా జి. వెంకటాచలంగారు చిత్రకళా విమర్శకులు, కోల్డు స్ట్రీమ్‌గారు చిత్రకారులు. చిత్రకారుడుగ ఎంత పేరుందో అంతకంటే ఎక్కువగా చిత్రకారులను తయారు చెయ్యడంలో పేరుంది. ఎంతో మంది ఆయన వద్ద నేర్చుకొని ప్రఖ్యాతి గాంచారు ప్రపంచ చిత్రకళా రంగంలో. ఈయన మనుష్యుల చిత్రాలు, ముఖ్యంగా పోర్ట్రెయిట్స్, స్త్రీ నగ్న చిత్రాలు, ప్రకృతి దృశ్యాలు చిత్రిస్తారు. చాల మంది ప్రముఖ వ్యక్తులను చిత్రించారు ఇక్కడ. ఈ వ్యాసంలో ప్రచురించిన చిత్రం ఆయన మొదటి భార్యను మోడలుగ ఉంచి చిత్రించినది. దానితోబాటు మరి రెండు చిత్రాలు లార్డ్ గ్లెన్ కోనర్, వాల్టర్ బ్రాంట్‌ల పోర్ట్రెయిట్స్ ప్రదర్శించారు. వీటిలో విశేషం చిత్రించిన పద్ధతి. దాదాపు ఇంప్రెషనిష్టు పద్ధతిలో చిత్రించినా చిన్నచిన్న సన్నని గీతలలో ఫినిష్ చేస్తారు. దగ్గరగా చూస్తే చిత్రం అగ్గిపుల్లలంతటి సన్నని గీతలు రంగురంగులతో కనిపిస్తాయి ముఖం, శరీరం అంతా చిత్రంలో. ఎంతో జాగ్రత్తగా ఇలా వాడిన ఎర్రని గీతలు జీవాన్ని తెస్తాయి. ఒక్కొక్క పోర్ట్రైట్ పూర్తి చెయ్యడానికి నెలలు తీసుకుంటారు. ఈయన చేత పెయింట్ చేయించుకునే వ్యక్తికి అసాధారణ ఓర్పు కావాలి. తీసుకునే సిట్టింగులకు అంతుండదు. నాకు ఒకటి జ్ఞాపకం వస్తుంది. ప్రముఖ చిత్రకారుడు 'సిజాన్' గూడ యిలా ఎన్నో సిట్టింగులు తీసుకునేవాడు చిత్రం పూర్తి చెయ్యడానికి. ఒకసారి తన భార్యను మోడలుగా ఉంచి చిత్రణ ప్రారంభించారు. షుమారు

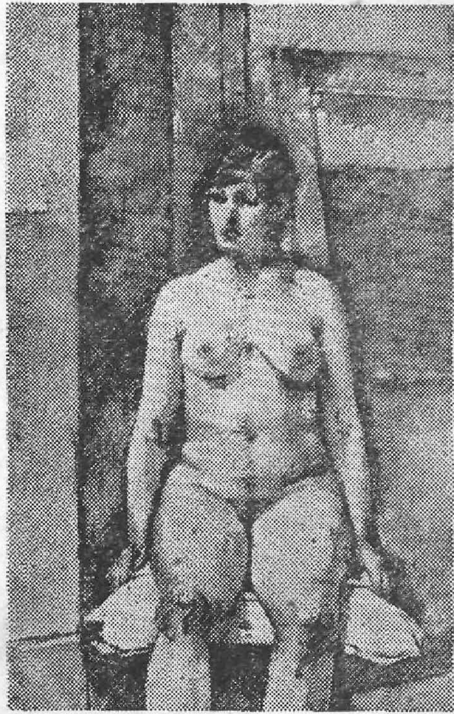
108 సిట్టింగులు తీసుకొని చివరికి "బహుశః నీ గౌను కాలరు కుదిరిందనుకుంటాను" అన్నారు భార్యతో. మరి ఆ భార్యామణి ఈ మాట విన్నాక ఎలాంటి స్థితిలో ఉండి ఉంటుందో ఊహించగలం మనం. సర్ విలియమ్ కోల్డ్ స్ట్రీమ్‌గారి పోర్ట్రెయిట్‌లు చాల విజయవంతంగా పూర్తి అవుతాయి. ముఖ్యంగా ఈయన చిత్రాన్ని పేపుల్ ఎల్లోరంగులో పూర్తి చేస్తారు. పెన్సిల్ స్కెచెస్‌తో చేసిన పెయింటింగు లాగ ఉంటుంది ఈయన చిత్రం పూర్తి అయ్యాక చూస్తే. అంటే స్కెచ్‌ను అలాగే ఉంచి పెయింటు చేసినట్లు కనిపిస్తుంది. స్కెచ్‌లో గల బలం పోకుండా ఉండాలని గాబోలు. ఈయన నాకు ప్రిన్సిపాల్‌గా ఉండడం ఎంతో అదృష్టం. ప్రస్తుతం లండన్ యూనివర్సిటీలోని స్లేడ్ కళాశాలకు ప్రిన్సిపాల్‌గా ఉన్నారు. కష్టపడి చిత్రాలు వేసే విద్యార్థులంటే చాలా ప్రేమ ఈయనకు.

మరొక ప్రపంచ ప్రసిద్ధ చిత్రకారులు ఇవన్ హిచెన్స్. ఈయన చిత్రకళ ఒక క్రొత్తరంగాన్ని సృష్టించింది. నాకు ఎందుకనో బెన్‌నికల్సన్, హిచెన్స్‌లలో సామ్యం కనుపిస్తుంది. ఇద్దరిలో ఎంతో వైవిధ్యం ఉన్నా ఒకే దృష్టితో కళా సాధన చేస్తున్నవారు. ఎవరితోను వారిని పోల్చడం కష్టం ప్రపంచంలో స్వంత పద్ధతులలో కృషిచేస్తున్న హేమా హేమీలు. హిచెన్స్ చిత్రాలన్నీ ఒకే రకంగా ఉంటాయి చూడ్డానికి. ఎందువల్లనంటే ఆయన ఎప్పుడూ చిగురాకులను చిన్న చిన్న చెట్లను మాత్రమే చిత్రిస్తారు గనుక. పొదలలో గల ముళ్ళ చెట్ల చిగురాకులను, వాటిపై ఉదయభానుని బంగరు కిరణాలను, వర్షం వాటిని తడిపి పాలిష్ చేసిన వివరణను ఎంతో ప్రజ్ఞతో చిత్రిస్తారు. మనం నిజంగా చెట్లలో ఇరుక్కుపోయామా అనిపిస్తుంది చిత్రాలు చూస్తుంటే. అలా అని ఆకులను ఉన్నవి ఉన్నట్లు వెయ్యరు. ఆబ్‌స్ట్రాక్ట్ పద్ధతిలో చిత్రిస్తారు. తైల వర్ణంలో చిత్రించినా వాడే రంగు నీటి రంగుల నాజూకుతనాన్ని కలిగి ఉంటుంది. కుంచె బహు సున్నితంగా వెడల్పైన ఆకులను మలుస్తుంది. ఈ చిత్రాలను చూడడం కండ్లకు హాయి మనస్సుకు శాంతి. ఈయన చిత్రాలన్నిటిని టేట్ గ్యాలరిలో ప్రదర్శిస్తున్నారు నిన్నటి నుండి. హిచెన్స్ జీవితంలో పెద్ద చిత్రకళా ప్రదర్శన ఇదే.

బెన్‌నికలసన్ మూడు చిత్రాలను ప్రదర్శించారు. అవి మెత్తని రంగులతో, సన్నని రేఖలతో, వివిధ కోణాకారాలలో మలచినవి. చూడడానికి ముచ్చటైన చిత్రాలు.

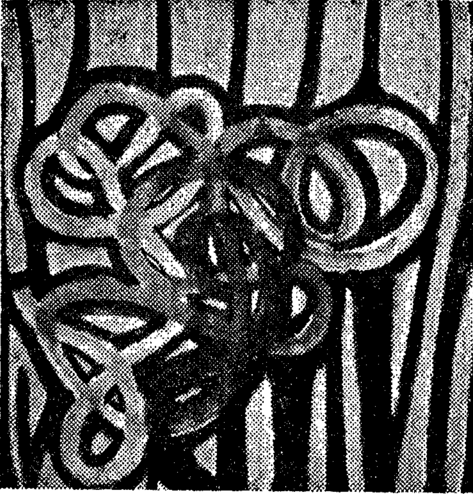
గ్రహామ్ సదర్‌లాండ్ గూడా చిత్రాలను ప్రదర్శించారు. నా ఉద్దేశ్యంలో ప్రదర్శన అంతటిలోకి ఉత్తమమైన చిత్రాలు ఇవే. ఈయనకున్న రంగులలోని బలం ఆకారాలు మలచడంలో ఉన్న భావనాశక్తి మరెవ్వరికి లేదు. చిత్రాలు ఆబ్‌స్ట్రాక్ట్ పద్ధతిలో ఉన్నాయి. ఏవో రకరకాల యంత్ర భాగాలను చిత్రించినట్లు అగుపిస్తుంది. టేట్ గ్యాలరిలో ఈయన చిత్రించిన ప్రపంచ ప్రసిద్ధ చిత్రం 'సామర్‌సెట్‌మామ్' పోర్ట్రెయిట్ ఉంది. అది చూచి ఇప్పటి నూతన చిత్రాలు చూస్తే అసలు పోలిక ఉండదు. ఎంత రియలిస్టు లోగడ చిత్రాలలో, అంత సర్రియలిస్టు ఇప్పటి చిత్రాలలో. ఒక్కొక్క చిత్రంలో ఒక్కొక్క రంగు బలంగా ఉంటుంది. సింధూరపు రంగు, ఆకుపచ్చరంగు, నలుపు రంగులలో ఉన్నాయి మూడు చిత్రాలు. గీతలతో, తెల్లని నల్లని రంగులలో ప్రాకే వికృత ఆకారాలు నడుస్తున్నాయా ఒకే ఆకుపచ్చ రంగు పూసిన కాన్వాసుపై అనిపిస్తుంది. చాల విజయవంతమైన చిత్రాలు, గొప్పచిత్రాలు.

ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించిన మరొక చిత్రకారుడు విక్టర్ పాస్‌మోర్. ఇప్పటి వరకు ఒక్క గీతలలో మాత్రమే పూర్తి చేసిన చిత్రకారుడు ఇప్పుడు కాన్వాసుపై పెద్దపెద్ద చుక్కలలాంటి ఆకారాలన్ను ఇమిడ్చారు చిత్రాలలో. సన్నని బద్దలను చిత్రాలకు అతికించి వాటికి తన మామూలు పద్ధతిలోనే రంగులు వేశారు. కాని రంగుల ఎన్నిక, ఆకారాలు పూర్తిగా మారిపోయినవి. ఇంతవరకు సాధారణంగా వాడని ముతుక రంగు వాడారు గీతలకు. కాన్వాసుపైకి ఉబికి వచ్చిన ఈ గీతల్లాంటి ఆకారాలు పెద్దపెద్ద చుక్కలలాంటి రంగుల ముద్దల మరకలతో ఎంతో వైశాల్యాని అందజేస్తుంది చిత్రం. ఈయన

నగ్న స్త్రీ

ఆర్టిస్టు : సర్. విలియం కోల్డ్‌స్ట్రీమ్.

ము డి

ఆర్టిస్టు: బెర్నార్డ్ కొహెన్.

చిత్రాలలో బేలన్స్ ఎంతో ప్రాముఖ్యంగా ఉన్నట్లు, తెలుపు రంగును చాల నాజూకుగా ఎక్కువగా వాడినట్లు కనిపిస్తుంది.

మరొక ఆయన జాన్‌స్పైవర్. ఈయన చిత్రాలు నాలుగైదు చూస్తే చాలు. అంతకంటే చూడ నవసరంలేదు. చూడలేం గూడా. ఒకే పద్ధతి, ఒకే రంగులు. విసుగుపుట్టించే చిత్రాలు ప్రదర్శన అంతటిలోకి ఏవయ్యా అంటే ఈయన చిత్రాలే అనిచెప్పాలి. నీటి రంగులు చిత్రించే ప్రత్యేకమైన పేపరుపై నలుపు, ఇటుక రంగులను మిశ్రమం చేసి చిత్రించి, దానిపై రంగుల కాగితాలను వివిధ ఆకారాలలో కత్తిరించి అతికిస్తాడు. చిత్రం అంతా రంగులు చచ్చి తేలుతున్నాయా అనిపిస్తుంది. దానిపై బ్లేడుతోనో, మేకుతోనో గీకుతాడు. కాగితం రేగి ఈ గీతలు ఎంతో అసహ్యకరంగా కనిపిస్తాయి.

మరొక చిత్రాకారుడు, బ్రిటన్ సగర్వంగా నాలుగు కాలాలపాటు చెప్పుకునే అతను, ఫ్రాన్సిస్ బేకన్. ఈయన చిత్రించినట్లు భయంకరమైన చిత్రాలను బ్రిటన్‌లో ఎవరూ చిత్రించరు. జంతువులు తింటున్న మనుష్యులను, ఉరితీయబోయే ముందు గాజుఖైదులో బంధింపబడి ఏకాంతంగా భీభత్సంగా అరచే ఖైదీని, చనిపోయే క్రీస్తు చిత్రాల లాంటివి ఎంతో ప్రజ్ఞతో చిత్రించే మేధావి. 58 ఏండ్లు ఉన్నా 35 ఏండ్ల యువకుడుగా కనిపిస్తాడు. ప్రపంచం అంతటా గొప్ప చిత్రాకారుడనిపించుకున్నాడు. చిత్రాలు వికృత ఆకారమయాలు. ఎరుపురంగును రక్తం కారుతున్నట్లు, నలుపురంగును చచ్చిన శవంలో నుండి జారుతున్నట్లు చిత్రిస్తారు. ఆయనకు రంగుపై ఉన్న అధికారం విపరీతం. ఆకారాలను మనం గుర్తించగలం. ఆబ్‌స్ట్రాక్ట్ చిత్రాలు అసలు వెయ్యరు. కాని బ్యాకుగ్రౌండుపై ఆకారాలను నిలిపే పద్ధతి బహువింతగను, ఆబ్‌స్ట్రాక్ట్‌గను ఉంటుంది. సామాన్యంగా చిత్రంలో ఒక మనిషికంటే ఎక్కువ ఉంచరు. ఇప్పుడు ఈయన చిత్రాల ప్రత్యేక ప్రదర్శన జరుగుతున్నది. వారం రోజుల నుండి పేపర్లు చిత్రాలను రంగులలో ప్రింటుచేసి బ్రహ్మాండంగా వ్రాస్తున్నవి. ఇప్పటి చిత్రాలలో రెండు మూడు మానవాకారాలను చిత్రించినవి చాల ఉన్నవి. ఇది పెద్ద మార్పు తెచ్చింది, రంగులలో గూడా.

కీత్‌వాగన్ ఈ మధ్య చాల ప్రాముఖ్యంలోకి వచ్చారు. ఈయన ఇప్పటి వరకు నిలుచున్న మానవులను వేయడంలో ఎంతో ప్రజ్ఞ చూపారు. ఈయన వాడే నీలి, ఆకుపచ్చ రంగుల మిశ్రమం, నేపుల్స్ ఎల్లో రంగులో ఎంతో ఎంతో మనోహరంగా ఉంటాయి. ఒకవిధమైన చిక్కటి సముద్రపు నీటి రంగును కలిగి గంభీరంగా ఉంటాయి చిత్రాలు. రానురాను మానవ ఆకారాలను వదలి ఆబ్‌స్ట్రాక్ట్ పద్ధతిలో చిత్రిస్తున్నారు. ఎక్కువ రంగులు మిశ్రమం చేసి చిత్రించడం ఈయనకు ఇష్టం. విక్టర్‌పాస్‌మోర్ రెండు మూడు రంగులు వాడడమే ఎక్కువగా అనుకుంటే, కీత్‌వాగన్ పద్ధతి రంగుల పెట్టెలోని రంగులన్నీ సరిపోవు అన్నట్లు ఉంటుంది. కాని ఒక విధమైన సంగీతాన్ని అందిస్తాయి చిత్రాలు. అంతగ పెద్ద సైజు చిత్రాలు వెయ్యరు. ఈయన చిత్రాలు యూరపు అమెరికాలలో చాల మ్యూజియములు కొన్నాయి. ఇప్పుడు నాకు ఈయన టీచరు. చాల మితభాషి. నెమ్మదస్తుడు.

మరొక నాటీచర్ ఫిలిప్ సట్టెన్. ఇప్పుడిప్పుడే ఇంగ్లండులో పేరు తెచ్చుకుంటున్నారు. ప్రపంచం అంతా ఎన్నో రకాల యిజవాలను దాటి ముందుకు పోతుంటే ఈయన లోగడ 'మెథీన్'ను పట్టుకొని వ్రేలాడుతున్నారు. రంగు, ఆకారాలు అన్నీ మెథీన్‌వే. నకలు అనవచ్చు దాదాపు మెథీన్‌కు. రంగులలో ఈయన స్త్రీలు అందంగా ఉంటారు చూడడానికి, పెద్దపెద్ద (వసంతకాలంలో ఇంగ్లీషు ఆడవాళ్ళువేసుకునే టోపీలలో) టోపీల కొరకు మనం చూస్తామా చిత్రాలు ? కాని ఈయన టోపీల కొరకు అయినా చిత్రాలు చూస్తారు గదా అని భావిస్తున్నట్లుంటుంది. ఒక విధంగా యీయన తైలవర్ణ చిత్రాలు నీటి రంగులవలె బహు తేలికగా ఉంటాయి. ఎక్కువగా "అద్దం ముందున్న స్త్రీ" "కుర్చీలో కూర్చున్న స్త్రీ" లాంటి పేర్లతో చిత్రిస్తారు.

ఈ పైచెప్పిన చిత్రకారులు చాల ప్రసిద్ధ చెందిన వారు. వారి చిత్రాలు లోగడ చేసిన పద్ధతిలోనే తిరుగు తుంటాయి కొద్ది మార్పులతో. అంతగా మార్పుతేవాలనే అవసరం లేదు. ఎందుకంటే మ్యూజియములు, ధనవంతులు ఎలాగూ కొంటారు వీరి చిత్రాలు లోగడ పేరునుబట్టి. గనుక చాల స్థిరమైన స్థాయిలో ఉండి పాత సంగీతాన్ని మరల మరల వినిపిస్తూ వారు ఆనందిస్తూ మనల్ని ఆనందింప చేయ ప్రయత్నిస్తారు సదా.

బ్రిటిష్ చిత్రకళ

మొత్తం 116 చిత్రాలు టేట్ గ్యాలరిలో ప్రదర్శిం చారు, వయసు ఉన్న చిత్ర కారులవి. వాటిలో పై వ్రాసిన చిత్రకారులు బాగా పేరున్నవారు. ఇక మిగిలిన వారి చిత్రాల గురించి అంతగా వ్రాయ నవసరంలేదు. బహు కొద్దిమంది స్వతఃగా పరుకు ఉన్నవారు. మిగిరిలిన వారు వయసు ఉన్నవి "మిలాన్"లోని చిత్రాకారులనో 'స్పెయిన్'లోని చిత్రాకారు లనో అనుకరిస్తారు. ఉన్న బహు కొద్దిమంది మంచి చిత్ర కారులను గురించి వ్రాస్తాను.

సెరి రిచర్డ్ చాల ప్రజ్ఞావంతుడు. ఎవరి అనుకరణ లేకుండ ఒక క్రొత్త పద్ధతిలో చిత్రించాలనే పట్టుదలతో కృషి పెడుతున్న వ్యక్తి. చిత్రాలు చూస్తుంటే ఈయనలోని మనో బలం తెలుస్తుంది. ఎలక్ట్రిక్ తీగ చుట్టచుట్టినట్లున్న ఆకారాలు నృత్యం చేస్తున్నట్లుంటాయి. పెద్ద, బండరేఖ లతో, లేత మట్టిరంగులలో పెద్ద కాన్వాసుపై చిత్రించిన చిత్రాలు చూపరులను ఇట్టే ఆకర్షిస్తాయి. గబగబా ప్రవ హించే పిల్ల సెలయేరులాగ రంగులు బండ రేఖలలో ప్రవహి స్తాయి. ఆకారాలను మనం పట్టలేము చిత్రాలలో.

సిడ్నీ నొలాన్ ఆస్ట్రేలియాలో పుట్టినా లండన్‌లో స్థిరపడ్డారు. ఈయన ఆఫ్రికావెళ్ళి చిత్రించిన "జంతువుల చిత్రకళా ప్రదర్శన" క్రితం నెల జరిగింది. ఎంతో పేరు తెచ్చింది ఈయనకు. దాదాపు అన్ని చిత్రాలు— సుమారు 70 చిత్రాలు— అమ్ముడు పోయాయి. జంతువులకు ఉన్న ఆకా రాన్ని అలాగే ఉంచాలా లేక ఆకారాన్ని విస్మరించి ఆకారాన్ని ఉన్నట్లు ఆబ్‌స్ట్రాక్ పద్ధతిలో చిత్రించాలా అన్న సంది గ్ధంలో ఉన్నాయి చిత్రాలు. చిత్రాలలో జంతువులు గాలిలో తేలిపోతున్నట్లు, జంతువులకంటే బ్యాంకుగ్రౌండు బలంగా ఉండినట్లు అనిపిస్తుంది. నాకు అంతగా నచ్చలేదు చిత్రాలు.

డెరిక్ గ్రీవ్స్, మెర్లిన్ ఇవాన్స్ చిత్రాలు నూటికి నూరుపాళ్ళు జాన్ ఆర్ప్ చిత్రాలకు నకళ్ళు. రంగులో క్రొత్త దనం తెచ్చిన చిత్రాకారులలో రోడిర్గో, లూయిన్, పాట్రిక్ హెరాక్ చాల ముఖ్యులు.

వైట్ ఛాపెల్ గ్యాలరిలో చిత్రాలు యువతరం వారివి. చిత్రాలు కూడా యువకులు అంతగ అనుభవంలేని వాళ్ళు వేసినట్లుగనే ఉన్నాయి. కాస్త మంచి చిత్రాలు చూచి ఆ ఊరి చివర నున్న టేట్ గ్యాలరి నుండి, ఈ ఊరి చివర ఉన్న వైట్ ఛాపెల్‌కు వచ్చిచూస్తే ప్రయాణంవల్ల కల్గిన ఆయాసం ఎక్కువవుతుంది. ఎవరి చిత్రాలకోసమో కళ్ళు చూస్తున్నట్లుం టుంది. అన్నీ దాదాపు అమెరికన్ చిత్రకళకు అనుకరణలు. స్థిరత్వం, తమలో తమకు నమ్మకంలేని బలహీనత తన్నుకు వస్తుంది చిత్రాల నుండి. కాస్త కాకపోతే కాస్తయినా "రాయల్ ఎకాడమి చిత్ర కళా ప్రదర్శనే" నయమనిపిస్తుంది ముసలి వాళ్ళు కండ్లజోడు— మనక కళ్ళజోడు—లోనుండి చూస్తే, ఏమి చిత్రిస్తున్నారో వారికే కనిపించకుండా వేసిన చిత్రాలు.

హెరాల్డ్ కొహెన్‌తో ప్రారంభిస్తాను. 'ఏమండీ' అని పలుకరిస్తే చాలు "నేను రెండేళ్ళు అమెరికాలో చిత్ర కళా మాస్టారుగా ఉన్నానన్నట్లు పోజిస్తారు. విజంగానే పని చేశా రనుకోండి. అది ఈయనకున్న గొప్ప. మంచి పలుకుబడి ఉన్న వ్యక్తి అవడంవల్ల కొన్ని గ్యాలరీలు చిత్రాలు కొన్నాయి. చిత్రాలకంటే ఎక్కువగా ఈయనే మాట్లాడుతారు. నాలుగు రంగులు పేద్ద ఆకాశం అంత కాన్వాస్‌పై పల్చగా పూసి ప్రేముకడ్తారు. ఈయనకు చిత్రకళలో ఇన్స్పిరేషన్ అమెరికానుండి, ఆ చిత్ర కారుల నుండి వస్తుందని ఆయనే చెప్పుతారు. తరచు వెళ్తూంటారు, ఇన్స్పిరేషన్‌ను తెచ్చు కుంటానికి తన వద్ద అయిపోయినప్పుడల్లా. ఈయన సోద రుడు బెర్‌నార్డ్ కొహెన్ గూడ చిత్రకారులే. ఈయన బహు లేతరంగులలో చిత్రాలు వేస్తే హెరాల్డ్ బహు ముతక రం గులో వేస్తారు. అంతే తేడా. బెర్‌నార్డ్‌గారు సర్కస్ రింగులు పుచ్చుకున్నారు ఈ మధ్య. అవే తరచు ప్రత్యక్ష మవుతాయి చిత్రాలలో ఒకసారి త్రాళ్ళ ముడులుగా, ఒకసారి ఒలింపిక్ రింగులుగా ఇందులో ప్రచురించిన చిత్రం "ముడి" అన్నది ఫోటోలో బాగుంది. అసలు చిత్రం చూస్తే ఊసుపోక చిత్రం ఉన్నట్లుంది. నాకు, ఈయన కూడ అమెరికానుండి ఇన్స్పిరేషన్ తెచ్చుకుంటున్నా సోదరుని వలె, ఇంగ్లీషు చిత్రాకారుడు సెరి

వాక్స్ పెట్టె
ఆర్టిస్టు : జో టిల్సన్.

రిచ్చర్డ్స్ నుండి కూడా కొంత ఇన్స్పిరేషన్ వస్తున్నట్లు అనిపిస్తుంది. ఇద్దరి చిత్రాలు అన్నదమ్ములవి ఉన్నాయి ప్రదర్శనలో.

ఇక్కడ ప్రదర్శనం అంతటిలోకి నచ్చినవి డేవిడ్ హాక్ అనే యువచిత్రాకారునివి. ఇతని చిత్రాలల్లో ప్రాక్ దేశ చిత్రాలలో ఉన్న వయ్యారం, రాగం ఉన్నది. ఈజిప్షియన్ చిత్రాలు చటుక్కున గుర్తుకు వస్తాయి. అయినా తన స్వంత ముద్ర కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. ఎక్కువగా ఇద్దరు ముగ్గురు మనుష్యులకంటె చిత్రాలలో వెయ్యరు. 'పెండ్లి కూతురు— పెండ్లి కొడుకు' అనో 'స్నానం చేస్తున్న అతను' అనే పేర్లతోనో వేస్తారు. అందరికి అర్థం అవుతాయి చిత్రాలు.

జాన్ వ్లవ్స్బ అనునతను వేసిన "నల్లబల్ల" అన్న చిత్రం ఒక మాదిరిగా ఉంది. నల్లటి కాన్వాస్‌పై రంగురంగుల సన్నని కాగితం ముక్కలు బద్దలుగా అతికించి చేసిన చిత్రం. అన్ని రంగులు దూరంగా నిలబడి చూస్తే మిళితం అయి బోర్డుపై రంగుల చిత్రం తిరుగుతు ఉన్నట్లుంటుంది. దూరానికి బాగా ఉన్నట్లు అనిపించినా దగ్గరకు వచ్చి చూస్తే తీవ్రత రంగులలో ఉండదు. బ్యాకుగ్రౌండుకు రంగు ఆకారానికి సామ్యం ఉన్నట్లు లేదు.

ఆర్. బి. కితా చిత్రాలు బాగున్నాయి. "పాప్ చిత్రకళ" అని ఈ మధ్య క్రొత్త "ఇజం" చిత్రకళలో వచ్చింది. చిత్రంపై రకరకాల ఫోటోలు, బద్దలు, చెక్కలు న్యూస్ పేపర్లలోని ఫోటోలు బొమ్మలు, సీసా మూతలు ఏదైనా సరే అతికించి సగం చిత్రించి వదిలేస్తారు. కాన్వాసుపై ఆకారాలు రూపాలు సహజంగా ఉంటాయి. గజిబిజి చిత్రించి క్రొత్త భావాలను చెప్పాలనే ప్రయత్నం ఈ పద్ధతి ద్వారా వ్యక్తం అవుతుంది. అందులో పేరున్న చిత్ర కారులలో కితా జోబాల ప్రసిద్ధి చెందినవారు. ఈయన ప్రదర్శన 3 నెలల క్రితం జరిగింది. చాల విజయవంతమైంది. దీనికి గూడ అమెరికన్ ఇన్స్పిరేషన్. ఇప్పుడు యువతరం పాశ్చాత్య చిత్ర కారులలో నూటికి 90 మంది ఈ పాప్ చిత్రకళలో చిత్రిస్తున్నారు.

జోటిల్సన్ అనే అతని చిత్రాలు ఎంతో రమ్యంగా ఉన్నాయి. ఇక్కడ ప్రచురించిన చిత్రానికి "వాక్స్ పెట్టె" అని పేరు. ఇది చెక్కలు నాలుగు అంగుళాల మంద ముని కోసి పెట్టెలాగ చేసి అందులో ఉంచినవి. Vox అన్న అక్షరాలు చెక్కతో చేసి మేకులతో బిగించినవి. నోరులో కనిపించే ఆశ్చర్యార్థకం గుర్తులు గూడ బహుమందపాటి చెక్కలో కోసి మేకులతో బిగించినవే. అవి పండ్లు కావచ్చు లేక నోరు అనే పెట్టెలో ఉన్న చుట్టలు కావచ్చు, సిగరెట్లు కావచ్చు. పెదవులను లేత గులాబి రంగులో చిత్రించాడు. పెదవులకు గులాబి రంగు, మిగిలినది నలుపురంగు తప్పితే మరో రంగు వాడలేదు. మిగిలిందంతా చెక్కకు ఉండే సహజమైన రంగును అలాగే ఉంచివేసింది. ప్రదర్శనలో చాలా బాగున్న చిత్రాలలో ఒకటి.

ఆస్ట్రేలియన్ల చిత్రాల పద్ధతిలో చాలమంది వేశారు. స్టీవెన్‌సన్ అన్న అతను 'సూర్' చిత్రాల లాంటి రంగుల చుక్కల చిత్రాలు వేశారు. దూరానికి ఈ చిన్నచిన్న రంగుల చుక్కలు కలిసిపోయి ఎంతో మనోహరంగా కనిపిస్తాయి చిత్రాలు.

ఇక మిగిలినవి చెత్త.

రెండు ప్రదర్శనలు చూచివచ్చి తీరికగా కూర్చుని ప్రదర్శన, గురించి ఆలోచించాను. అసలు ఈ ప్రదర్శనలు ఎందుకు ఏర్పరిచినట్లు ? ఏర్పరచి సాధించినదేమిటి ? బ్రిటన్ చిత్రకళ ఎలాంటి పురోగతితో, నూత్న భావాలతో ఇప్పుడు ప్రపంచ చిత్రకళా రంగంలో పరుగులు తీస్తున్నదో చూపించాలని ఈ ప్రదర్శన ఏర్పాటు చేశారు. తీరా చూస్తే పురోగమనముగాదు తిరోగమనము అని తేలింది. ఉన్న నాలుగు (బ్రిటిషు పాతపేర్లు బెన్‌నికల్‌సన్, పాస్‌మోర్, ఫ్రాన్సిస్ బేకన్, జాన్ పైపర్‌లు) పేర్లు తప్పితే క్రొత్తగా వచ్చిన పేర్లు బహు తక్కువ. ఇప్పటితరం బ్రిటిషువారి చిత్ర కళలో నూతనత్వం అసలు గోచరించదు. నూతనత్వపు ఛాయలు గూడ గోచరించవు. అమెరికా చాల చాల ముందుడుగు వేసింది. ఎన్నో రకాల క్రొత్త భావాలతో పద్ధతులలో, ఇటలీ ముందుకు పోతున్నది యూరప్‌లో.

ప్రదర్శనలో అందరికి పెద్దపెద్ద సైజు చిత్రాలు వెయ్యాలనే ఉబలాటం కనిపిస్తుంది. చిత్రాలు పెద్దవైనంత మాత్రాన గొప్పవవవు. "పాల్ క్లీ" చిత్రాలు అంగుళాలలో కొలవవచ్చు. అయినా అవి చిరస్థాయిగా నిలచేవి. ఈ ప్రదర్శనలోని చిత్రాలు గజాలలో కొలవాలి. సగం మంది దాదాపు ముతుక రంగులలో చిత్రిస్తే మరి సగం మంది లేత రంగులలో చిత్రించారు. ఏదో దారితెన్ను లేక గాలివానలో కొట్టుకుపోతున్నట్లున్నారు ఇప్పటి బ్రిటిషు చిత్రకారులు. ఎప్పటికి వారికి మరల ఏదో ఒక అండదొరికి నిలబడగలరో ఎవరూ చెప్పలేరు. పాతతరం చిత్రకారులకున్న బలం, వారి చిత్రకళపై వారికున్న నమ్మకంలేదు ఇప్పటి యువ చిత్రకారులలో. అందుకే బాగా పరుగెత్తుతున్న అమెరికన్ల వైపు అర్రులు చాచి చూస్తున్నారు. అతి త్వరలో వారు ఒక స్థాయిని చేరుకొని వారిలో వారు నమ్మకం కుదుర్చుకో గలరని ఆశిస్తున్నాను. అది లేనిదే చాల కష్టం సరి క్రొత్త భావాలను చెప్పడం రంగులలో.

చేదుమాత్ర

శ్రీ పెద్దిభొట్ల సుబ్బరామయ్య

శ్రీహరిరావుకు మెలకువ వచ్చి కళ్లు విప్పి చూడగానే కిటికీలోనుంచి ఉదయకాలపు ఎండతళతళమెరుస్తూ కనిపించింది. అతడు ఆదుర్దాగా లేచి 'టైమెంత అయిందో!' అనుకుంటూ గుమ్మం దాటి ఇవతలికి వచ్చాడు. .... వరండాలో ఎవరూ లేరు. బాగా పొద్దెక్కినట్టున్నది.

అతడు హడావిడిగా పెరటి గుమ్మంలోకి వెళ్లి కిటికీలో ఉన్న పళ్లపొడి పొట్లం చేతితో విదిలించుకుంటూ "పరీక్షవేళ మించిపోయినట్టున్నది. దరిద్రదేవత ముసించినట్టు యివాళ యిలా మొద్దు నిద్ర పట్టిందేమిటి? పైగా లెక్కల పరీక్ష .... అరగంట దాటితే పరీక్ష హాల్లోకి రానివ్వరు కూడాను ...." అనుకుంటూ రెండు నిముషాల్లోనే త్వర త్వరగా దంత ధావనం ముగించి, నీళ్లు పుక్కిలించి ఉమ్మి వేసి, పై పంచెతో ముఖం తుడుచుకుంటూ వంట యింట్లోకి వచ్చాడు.

అతని అక్కగారు వంట గదిలో కుంపటి ముందు కూర్చున్నదలా తల పైకెత్తి 'ఏమిరా? యిప్పుడేనా లేవటం?' అన్నది. శ్రీహరిరావు గాభరాగా 'అప్పుడే మొహం కడుక్కోడం కూడా అయిందిలే ....' అన్నాడు. ఆమె "ఏమో! మీ బావగారు వాచీ చేతికి పెట్టుకుని పొద్దున్నే ఎటో వెళ్లిపోయారు. .... అయినా ఏడున్నర అయిందనుకుంటాను .... ఇవాళ పాల మనిషి కూడా రాలేదు. వేళకు కాఫీ లేకపోయేసరికి ఆయనకు బాగా కోపం వచ్చింది. ఉన్న పళంగా లేచి చక్కా వెళ్లి పోయారు ...." అంటున్నది.....

శ్రీహరిరావు గబగబా ముందు గదిలోకి పరుగెత్తి పోయాడు. ఒంకెకు తగిలించిఉన్న చొక్కా తొడుక్కున్నాడు. ఆ తొందరలో అసలే చిరుగుపట్టిఉన్న ఆ పాత ఖద్దరు చొక్కా మరి కాస్త చిరిగింది. దానిమీద తనకు మామూలుగా అలవాటైన గచ్చకాయ రంగు కోటు తొడుక్కున్నాడు. బల్లమీద ఉన్న కలం జేబులో పెట్టుకున్నాడు. వెనక్కు తిరిగి మధ్య గుమ్మానికి పైగా గోడమీద వ్రేలాడుతున్న వేంకటేశ్వర స్వామి పటానికి నమస్కారం చేశాడు. దాదాపు పరుగెత్తుతూనే వీథిలోకి వెళ్లి తర్వాత పెద్ద పెద్ద అంగలతో 'బస్ స్టాప్' చేరుకుని ఆదుర్దాగా బస్సుకోసం ఎదురు చూస్తూ నుంచున్నాడు.

ఈలోపల దాదాపు అరడజను మందిని, చేతులకు గడియారాలున్నవాళ్లను ఆదుర్దాగా టైమ్ అడిగి తెలుసుకున్నాడు. ఆ అరడజను వాచీలలోనూ టైము ఒక మోస్తరుగా లేదు. ఏడు గంటల ఇరవై నిముషాల నుంచి, ఏడూ నలభై అయిదు వరకూ రకరకాలుగా సమాధానాలు వచ్చాయి. అతడా ఆదుర్దాలో చేతికి వెండి కడియం పెట్టుకున్న ఒక మనిషిని కూడా అలాగే అడగ్గా ఆ మనిషి నివ్వెరపోయి చూశాడు.

అసలే పరీక్షవేళ దాటిపోతున్నదని అతడు ఆదుర్దా పడుతూవుంటే బస్సు ఎంతకూ రాకపోవడం అతనికి మరింత బాధ కలిగించింది. మొహాన చెమట బిందువులు పొటమరిస్తూ ఉండగా ఆ ఉదయకాలపు ఉబ్బ ఎండలో కళ్లు చికిలించి రోడ్డు చివరి వరకూ నిర్నిమేషంగా చూస్తూ నిలుచుండిపోయాడు.

అతని మనస్సులో యిప్పుడు పరీక్షను గురించిన దిగులు తప్ప మరేమీ లేదు. అతడు ముప్ఫయి ఆరేళ్లవాడు. ఆ యీడులో మెట్రిక్ పరీక్ష వ్రాయవలసి రావటం అతనికేమంత ఆనందదాయకమైన విషయం కాదు. అతనికి నెలకు డెబ్భయి రూపాయల జీతం వచ్చే ఉద్యోగం ఉంది. అతడు ప్రస్తుతం కాపురం ఉంటున్నది పిడుగురాళ్లలో. అతని ఆఫీసు ఊరి బయట దూరంగా ఉంటుంది. అతని ఆఫీసులో సిరామరకలున్న టేబిలొకటి ఉంది. ఆ టేబిలుమీద అటూ యిటూ, యింకా క్రిందనూ మట్టిరంగు గవర్నమెంటు కాయితాలు కట్టలు కట్టలుగా ఉంటాయి. ఎవరెవరో కంట్రాక్టర్లు తమ తమ పనులకోసం ఆఫీసు చుట్టూ, ప్రత్యేకం ఆ సీటులో ఉన్న శ్రీహరిరావు చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటారు. తమ పనులు త్వరగా చేసిపెట్టినా, ఆఫీసరు దగ్గరికి తమ కాయితాలు త్వరగా వెళ్లేట్టు చూసినా వారు ఆ సీటులో ఉండే ఉద్యోగికి ఎంతో కొంత మామూలు ముట్టజెప్పటం తమ విధి అని అనుకుంటూ ఉంటారు. కాని, శ్రీహరిరావు వరుసక్రమంలో తన పనులు చెయ్యటం తప్ప ఇటువంటి ప్రలోభాలకు లొంగకపోవటం వారికి అట్టే వచ్చదు. పైగా ఆ తరహా మనుష్యులు అతని పరోక్షంలో మామూళ్ళు లంచాలూ తీసుకోని కారణంగా "ఆఁ! వొట్టి పిచ్చివాడు ..." అనుకోవడం కూడా అతనికి తెలుసు. కాని అతని ఆఫీసరు మంచివాడనే చెప్పుకోవాలి. ఆయనకు శ్రీహరిరావును చూస్తే పై కారణంవల్లనే కొంచెం సానుభూతి. హుషారుగా ఉన్నప్పుడల్లా "ఏమయ్యా శ్రీహరీ! నలుగురు పిల్లల తండ్రివి కదా! ముసలి తల్లి ఉంది. కదా? ఈ మూడు పాతికల జీతంలో పదిహేను రూపాయలు అద్దె కొంపకే చెల్లి పోతాయి కదా? మిగిలిన దాన్తో ఎలా సర్దుకుపోగలుగుతున్నా

వయ్యా ?'' అని అంటూవుండేవాడు. శ్రీహరిరావు అప్పుడప్పుడు తన యిబ్బందులన్నీ చెప్పుకుని బాధపడిపోయేవాడు. అదీ చాలా అరుదుగానే .... ఎక్కువ సందర్భాలలో అటువంటి మాటలు వినగానే నవ్వి వూరుకునేవాడు. ఆఫీసర్ రెండు మూడుసార్లు, ''భలేవాడివే ! అలా నవ్వుతా వేమిటె పైగా ?. నువ్వు చిన్నప్పుడు ఫోర్తుఫారం దాకా చదివానన్నావుగదా ! నామాటవిని ప్రైవేటుగా మెట్రిక్ పరీక్షకు కట్టి చదువు. అది కాస్త అయిందనిపించావంటే నాకు చేతనైన సహాయం చెయ్యగలను'' అన్నాడు. అది ఏమిటో శ్రీహరిరావుకు తెలుసు. ఆయన తనకు ప్రమోషన్ యిప్పించగలడు. దానిమూలంగా తనకు మరొక పాతికా, ముప్ఫయి రూపాయిల మేరకు ఆదాయం పెరుగుతుంది. .... అతనిలో ఆశ పొటమరించింది. ''అవును, తా నెందుకు పరీక్షకు కట్టి చదవకూడదు ?'' అనిపించింది. అనిపించిందే తడవుగా తన పాత ఉంగరం అమ్మి డబ్బు సమకూర్చుకొని ఫీజు కట్టేసి ఆ శుభవార్త ఆఫీసరుకు తెలియజేశాడు. ఆయన పెద్ద కొడుకు దగ్గరే పుస్తకాలు అప్పుడప్పుడు తీసుకొని కొన్నాళ్ల పాటు చదివాడు .... ఇంగ్లీషు, తెలుగులలో అతని కాట్టే బాధలేదు. చిన్నదీ, తక్కువదీ అయినప్పటికీ ఆ ఉద్యోగంలో అతడు పన్నెండేళ్లు పనిచేసి రకరకాల కాగితాలలో వ్యవహరించి ఉన్నందువల్ల యింగ్లీషుని గురించి అతను ఎక్కువ బాధపడలేదు. ఇంగ్లీషు పరీక్ష రోజున స్వంతంగా, చక్కని వాక్యాలతో జవాబులు వ్రాయగలిగాడు .... పోతే తెలుగు అతని కెన్నడూ సమస్య కాలేదు. అతడు చిన్నతనం నుంచీ కొద్దిగానో గొప్పగానో కావ్యపఠనం చేసినవాడు. భారత భాగవతాలు, తెలుగులో పంచ కావ్యాలు, స్థాలీపులాకంగా ఒక్కసారి తిరగవేశాడు కూడా. పైగా అభ్యాస వశాన పద్యరచన కూడా అలవడింది. అందువల్ల తెలుగు పరీక్షను అతడు సునాయాసంగా ఘనంగా పూర్తిచేశాడు..... ఇక తరువాతది లెక్కలు. ఇవాళ లెక్కల పరీక్ష అనే విషయం గుర్తుచేసుకొంటేనే అతనికి అధైర్యం పుట్టుకొని వస్తున్నది. మొదటి నుంచి అతనికీ, లెక్కలకూ ఎన్నడూ సరిపడలేదు. అతని ముప్ఫయి ఆరేళ్ల జీవితంలోను అతడు దేనికీ లెక్కలను గురించినంతగా భయపడలేదు. కొందరు లెక్కలలో నూటికి నూరు మార్కులు సంపాయించటం అతనికి చాలా చిత్రంగా కనిపించేది. లెక్కలను మించిన కొరకరానికొయ్యశాస్త్రం మరొకటి యీ ప్రపంచంలో లేదని అతని దృఢాభిప్రాయం. కూరల మనిషితో బేరసారాల దగ్గర నుంచి అప్పులిచ్చినవారు, పుచ్చుకొన్నవారూ వడ్డీలను గురించి వేసే బండ అంకెలనుంచి, బి. ఎస్‌సి చదువుతూన్న తమ యిల్లు గలవారి అబ్బాయి రోజూ చేసే విచిత్రమైన ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీ, ట్రిగ్నామెట్రీ వంటివాటి దాకా ఏ అంశమూ అతనికి అర్థంకాదు. ఎక్కడో పేచీ .... ఈ లెక్కలు నాగరక మానవుని అనవసరంగా శ్రమ పెడుతున్న పెనుభూతమనీ, లెక్క లనబడే సాలెగూడులో ఈగలా మానవుడు చిక్కుకు పోయినాడని అతని భావం. తెల్లవారి లేచింది మొదలూ పాలమనిషి దగ్గరి నుంచి ప్రతివారితోనూ లెక్కలతో పేచీయే .... నిత్యమూ అవసరమైన అటువంటి వాటితోనే బాధపడుతూవుంటే ఏమీ పనిలేనివా రెవరో తీరి కూర్చుని తిన్నది అరక్క ఆల్జీబ్రాలు, జామెట్రీలు కనిపెట్టి మన ప్రాణాలు తీశారు. 'ఏ' 'బి' లు కలిసి 'సి' అయితే మనకు ఏం ఒరిగి పడుతుందో, కాకపోతే మన ఒళ్లో పడబోయేది ఏది లగిపోతుందో అతనికి అర్థంకాదు. ఈ యీడులో యీ పరీక్షకు వచ్చినందుకు ఎక్కువమంది పసిపిల్లల మధ్య కూర్చుని పేపరు వ్రాయవల్సి వచ్చినందుకూ అత డెక్కువ బాధపడలేదు. .... లెక్కలతోనే బాధ అంతా. అందులో అతనికి ఆద్యంతాలు ఏమీ తెలియవు. ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీలు సరేసరి. అంతా అయోమయం. ఇంక మిగిలింది సామాన్య గణితం. అందులోనూ మడతపేచీ లెక్కలు చాలా ఉన్నయ్. వాటి జోలికే తను పోలేదు. ఇంక మిగిలినవి కొని వడ్డీ లెక్కల వంటివి. అతనికి అర్థమైనట్టే ఉంటాయి. కాని సాధించబోతే కుదరవు. ఎప్పుడూ ఏ లెక్కా సజావుగా శ్రమ పెట్టకుండా అతనికి లొంగిన పాపాన పోలేదు. ''అసలు లెక్కలు తీసుకోవటం పెద్ద పొరపాటై పోయింది.'' అనుకున్నాడతడు కొన్ని నెలలు ప్రయత్నించి. తోటివారు కొంతమంది కూడా ''సివిక్సో, హిస్టరీయో అయితే మన దిన పత్రిక విజ్ఞానం అంతా ఒలకపోసి పేపర్లు నింపినా మార్కులు పడిపోతయ్. ఈ లెక్కలు తీసుకొన్నా వెందుకోయ్ !'' అన్నారు. అయినా అప్పు డిక చేసేదేమీ లేక మొండిగా, ''సరే,, ఏది ఏమయినప్పటికీ యిప్పుడిక తప్పదు.'' అనుకొని తయారయి వచ్చాడు. ఆఫీసరు దయతో వారం రోజులు సెలవు మంజూరు చెయ్యడమూ, అతడు మరొక ఊరికి వచ్చి అక్కడ అక్కగారింటో మకాంచేసి మొదటి రెండు రోజులూ పరీక్ష వ్రాయడమూ జరిగిపోయాయి. పరీక్ష హాల్లో అతడి ముందు బెంచీలో కూర్చుని పద్నాలుగేళ్ల కుర్రవా డొకడు అద్భుతంగా అన్ని పేపర్లూ వ్రాయడం అతడు గమనించాడు. అతని పేరు రవి. ఎర్రగా, బక్కపలచగా ఉంటాడు. తెలివితేటలు జాలువారే ముఖం, ఉంగరాల జుట్టూ, పచ్చని శరీర ఛాయా, ముత్యాల వరుసవంటి దస్తూరీ శ్రీహరిరావును ఆకర్షించిన అంశాలు. అతడు ఆ క్రిందటి రోజున రవిని పరిచయం చేసుకొని ప్రాధేయపడుతూ, ''నాకు లెక్కలు చాలా 'డొటు'గా ఉందండీ. ఇవాళ రాత్రి ముఖ్యమైన లెక్కలు కొన్ని చెప్పగలరా ?'' అని అడిగాడు. అంతపెద్ద మనిషి అలా అడిగినందుకూ, పైగా తనను 'అండీ' అని మన్నిస్తున్నందుకూ అతడు నివ్వెరపోయి, తర్వాత సిగ్గుతో 'అలాగేనండీ. తప్పకుండా ....'' అన్నాడు. అన్న ప్రకారం క్రితం రాత్రి తమ ఇంటినుంచి రెండు ఫర్లాంగులు దూరమూ వచ్చి శ్రీహరిరావుకు రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోయేవరకూ—దాదాపు ఒంటిగంట దాటే వరకూ రకరకాల లెక్కలు విపులంగా చేసి చూపించాడు. అతని దగ్గర వింటున్నంతసేపూ శ్రీహరిరావుకు ఏమిటో అర్థమయినట్టే ఉంది. లెక్క లనబడే ఆ విచిత్రం చుట్టూ ఉన్న మాయతెర సూర్యకిరణ స్పర్శతో కరగిపోయే మంచులా విడిపోతున్నట్టే అనిపించింది. పైగా క్రిందటి రాత్రి ఆ కుర్ర

వాడు తన యింటికి వెళ్లిపోతూ శ్రీహరిరావుతో, ''అంత భయం అక్కరలేదు మాష్టారూ. ఈసారి పేపరు తేలికగానే ఉంటుందని నా అభిప్రాయం. నే నిప్పుడు చెప్పిన నమూనా లెక్కలు పరీక్ష పేపర్లో 'దిగటం' ఖాయం.'' అంటూ గొంతు తగ్గించి,రహస్యం చెప్తున్నట్టు ''అలానూ కాకపోతే ఆఖరి అరగంటలో నేను కొంచెం పక్కకు జరిగి చూపిస్తాను. రెండు థీరమ్సూ, రెండు రైడర్సూ, ఒకటో రెండో ఆల్జీబ్రా లెక్కలూ కాపీ చేసెయ్యండి. పాసు మార్కులు పడిపోతాయి'' అన్నాడు కూడా.

శ్రీహరిరావు అప్పుడయితే సర్ది వచ్చేశాడే కాని, మరునాడు ఉదయం చిటపటలాడుతున్న ఎండలో బస్సుకోసం ఎదురుచూస్తూ నుంచుని ఉండగా ఒకవిధమయిన భయమే కలిగింది. అసలే లెక్కలు. తన పాలిటి పెనుభూతం. పైగా కిందటి రాత్రి బాగా ఆలస్యంగా పడుకున్నందువల్ల ఇంత పొద్దెక్కే వరకు మెలకువ రానేలేదు. మొదటి అరగంట దాటితే పరీక్షకు రానివ్వరు కూడా .... ఈ బస్సు ఎంతకూ రావటంలేదు ......

అతడు అలా నిలబడి రోడ్డు చివరి వరకు చూస్తూనే గడియారాలున్న పెద్ద మనుషులను గమనించి దాదాపు అందరినీ ''టైమెంత అయిందండీ!'' అని అడుగుతూనే ఉన్నాడు. కొంతమంది వినిపించుకోనట్టు ఏ అర్జంటు పనులమీదనో హడావుడిగా వెళ్లిపోతున్నారు. కొంతమంది సమాధానం చెప్తున్నారు. ఒకాయన శ్రీహరిరావుకు టైమ్ చెప్పి మరేమీ పనిలేదు కాబోలు కూనిరాగం తీస్తూ అక్కడే నించుని ఉన్నాడు.

శ్రీహరిరావు బస్సుకోసం అలా నిలబడి దాదాపు ఇరవై నిముషా లవుతున్నది. అతడు పొద్దున లేచి ముఖం కడుక్కోవటం తప్పించి లోపలికి ఇంతవరకు ఏమీ తీసుకోలేదు. నిన్నా మొన్నా అతని అక్కగారు పొద్దునే కాఫీపెట్టి యిచ్చి పంపించింది. ''ఇవ్వాళ పాలమనిషి రాలే''దని కదూ ఆమె చెప్పింది ? అవును. నిన్న పొద్దున జరిగిన పోట్లాట తరువాత పాల మనిషి జన్మలో ఇంక ఎన్నడూ పాలు తీసుకురాదు. అయినా బావగారి కిదేం పాడుబుద్ధి ! అదేదో కంపెనీలో ఉద్యోగంచేస్తూ నెలకు నూట పాతిక రూపాయలు సంపాయిస్తున్న పెద్దమనిషి, పాల బాకీ మూడు నెలలుగా నిలవ ఉంచేయడం తగునా ? వారు మాత్రం మనవంటి మనుషులు కాదూ ? మనకు రెండు నెలలపాటు జీతాలు ఆపు చేస్తే ఎలా ఉంటుంది ? మన మివ్వవలసినవాళ్ల కివ్వకపోయినా అంతే .... నిన్న పాలమనిషి పోట్లాడి వెళ్లిపోయింది. మళ్లీ డబ్బుకోసం ప్రతిరోజూ వచ్చి పోట్లాట సాగిస్తుంది .... నలుగురిలోనూ నగుబాటు వ్యవహారం. ఈలోపల రోజూ యింట్లోకి పాలుండవు .... కాఫీ ఉండదు .... తాను మొగవాడు కాబట్టి జేబులో చిల్లర డబ్బులు వేసుకొని బజారుకు వెళ్లి ఏ హోటల్లోనో కాసిని కాఫీ త్రాగివస్తాడు. ఇంటో ఆమె గతి ఏమిటి ? పైగా ఇంట్లో యితర సరుకులు కూడా నిండుకున్నట్టున్నాయి. నిన్న ఆమె ఏదో పట్టిక వ్రాసి యిచ్చింది కాబోలు .... 'నెల మధ్యలో సరుకు లెలా వస్తాయి?' అని విసుక్కుంటున్నాడు బావగారు. ఆమె ఎంతో బాధపడుతున్నట్టు కనిపించింది. ఇన్నిటికి తోడు బావగారికి సెంటర్లో రూములో పేకాట !

శ్రీహరిరావు అడగ్గా ఆటువైపు నడిచిపోతున్న సిల్కు లాల్చీ పెద్దమనిషి ఎవరో 'అయిదు నిముషాలు తక్కువ ఎనిమిది' అని చెప్పి పోయాడు. శ్రీహరిరావు మొహాన పట్టిన చెమటను తుడుచుకుని 'ఇవ్వాళ అంతా పరీక్షగానే ఉందే. లేకపోతే బస్సు ఇంతవరకూ రాకపోవడం ఏమిటి ?' అనుకున్నాడు.

దూరాన మిలమిలలాడే ఎండలో తళతళ లాడుతూ రెండో నెంబరు బస్సు కనిపించేసరికి అతడి ప్రాణాలు కుదుటబడ్డాయి. జేబులో భద్రంగా దాచిన చిల్లరడబ్బులు చేతిలోకి తీసుకుని పదిహేను పైసలు ఏరుకుని మిగిలినవి మళ్లీ జేబులో పడేసుకున్నాడు. బస్సు ఆగగానే ఒక్క ఉరుటున, దిగేవారిని దిగనివ్వకుండానే ఎక్కి లోపలికి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. పక్కనున్న పెద్దమనిషిని ''టైమ్ 'కరెక్టు'గా ఎంతయింది ?'' అని ఒత్తి అడిగాడు. ఆ మనిషి అంత గట్టిగానూ ఒత్తుతూ 'కరెక్టుగా ఎనిమిదీ అయిదు నిముషాలు' అన్నాడు. తర్వాత రెండు నిముషాలు రెండు యుగాలవలె గడిచాయి.

వచ్చి నిలబడిన బస్సు ఎంతకూ కదలదు. డ్రైవరు కాఫీకి కాబోలు దిగిపోయాడు. కండక్టరు పేవ్‌మెంట్‌మీద నిలబడి ఎవరితోనో రాజకీయాలు చర్చిస్తున్నాడు. ఎక్కడో జరుగుతున్న ఉప ఎన్నిక రెండు ప్రముఖ పార్టీలకు ఎలా ప్రతిష్ఠను గురించిన సమస్య అయిందో, అక్కడి అధికార పార్టీ అభ్యర్థి ప్రతిపక్షం అభ్యర్థి చేతులలో చిత్తుగా వోడిపోవడం ఎంత ఖాయమో చెబుతున్నా డతడు. ఆ ప్రక్కనున్న వ్యక్తి మాత్రం తక్కువ తిన్నాడా ? ప్రతిపక్ష అభ్యర్థి యింతకుముందు జనరల్ ఎన్నికలలో ఫలానా చోట రెండు లక్షల వోట్ల తేడాతో ఎంత ఘనంగా ఓడిపోయాడో ఆయన తెలియజేశాడు. కండక్టరు ''అయితేనేం ? అప్పటి పరిస్థితులు వేరు. ఇప్పటి పరిస్థితులు వేరు. ఇప్పుడు ప్రతిపక్షం బలపడింది. అధికార పక్షంవారు ప్రజలమీద ఎన్నో పన్నులు వేస్తున్నారు. ఈ పన్నులభారంవల్ల ప్రజలలో అసంతృప్తి బయలుదేరింది. ఆ ప్రతిపక్షంవారు 'మేము పదవికి వస్తే పన్నులు లేకుండానే రాజ్యం చేస్తా'మని మాట యిచ్చారు' అన్నాడు. ''అవన్నీ ఎన్నికల వాగ్దానాలండీ .... రేపాటికి వారూ ప్రజలూ కూడా మరిచిపోతారు. వీళ్లు గెలిచినా మన పని ఇంతే .... '' అంటున్నాడు అవతలి వ్యక్తి.

శ్రీహరిరావు ఇదంతా వింటూ ముళ్లమీద కూర్చున్నట్టు కూర్చున్నాడు. అతని పక్కనున్న పెద్దమనిషి చేతి గడియారంలో పెద్ద ముల్లు తనకొంప ఏదో మునిగిపోయినట్టుగా గబగబా తిరుగుతున్నది. బస్సేమో కదలకుండా నిశ్చలంగా ఏదీ పట్టని ఒక యోగిలా నుంచుని ఉంది. ఈ కండక్టరు పేవ్‌మెంట్ రాజకీయాలు యిప్పట్లో తేలేట్టు లేవు. డ్రయివరు కాఫీ తాగటం యిప్పట్లో అయ్యేట్టు లేదు.

శ్రీహరిరావు మనసంతా చికాకుగా ఉంది. ఇవాళ లెక్కలు పరీక్ష అని అతడు మొదటి నుంచీ భయపడుతూనే వచ్చాడు. దీనికి తోడు ఈ ఆలస్యం కూడా జరగటం మరీ దారుణంగా ఉంది. ఆ లెక్కల పేపరు ఎలా ఉంటుందో! ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీ అంతా తనకు అగమ్యగోచరం. దాని సంగతి ఆలోచించనే అక్కర్లేదు. ఇక పోతే కాలము—పని, కాలము—దూరము, పెట్టుబడులు, నిష్పత్తులు, బారువడ్డీ, చక్రవడ్డీ లెక్కలు .... యీ వడ్డీ లెక్కలు చదువుతూ ఉంటే బాగానే ఉంటాయి .... అర్థమవుతున్నట్టే ఉంటాయి. చెయ్యబోయే సరికి ఎలా మొదలుపెట్టాలో తెలియదు. ఈ వడ్డీ లెక్కలు కనిపెట్టినవా డెవడో ? .... బహుశా అప్పులిచ్చేవాడయి ఉంటాడు. .... మరొకళ్లకు వడ్డీతో ఏంపని ? వడ్డీలకు అప్పు లిచ్చి ఎందరో లక్షలు సంపాయించి మేడలూ, మిద్దెలూ కట్టారని తాను విన్నాడు. అవును. అదీ ఒక పెద్ద వ్యాపారమే .... తన ఊరిలో తాను ఉంటున్న యింటికి ఎడమ వైపు మూడో యింట్లో ఉండే షావుకారుకు యిదే వ్యాపారం. ఆ ఎదురింటి ఆయనకు వడ్డీకి అప్పులు తీసుకోవడమే పని .... ఆ షావుకారు అంతంత మొత్తాలకు అంతంత వడ్డీలు ఎంత సునాయసంగా లెక్క గట్టగలడో .... తలుచుకుంటే ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది .... అది సరేనయ్యా! ఈ బస్సు ఎంత కాలానికి బయలుదేరును ?

ఇక పోతే మిగిలిన కాలము—దూరము, కాలము—పని, నిష్పత్తులు మొదలైనవి తన కొట్టే పరిచితమైన లెక్కలు కావు. వాటిలో ఏవి ఏమిటో మెలికలూ, మడత పేచీలూ ఉంటాయి. అవే తన కొంప తీసేవి .... అవే తన కర్థం కానిది .....

డ్రయివరు కడుపు చల్లగా నూరేళ్లపాటు వర్ధిల్లగలడు .... కిళ్లీ నములుతూ వచ్చి తన సీటులో కూర్చుని బస్సును స్టార్టు చేశాడు. కండక్టరు తన పేవ్‌మెంట్ రాజకీయ మిత్రుణ్ణి వదలలేక వదలలేక వదిలివచ్చి బస్సు ఎక్కి టికెట్, టికెట్' అని అరుస్తున్నాడు.

మరొక నిముషంలో 'రైట్' అని వెనకనుంచి వినిపించడంతోనే డ్రయివరు అప్పుడే కాఫీ త్రాగి కిళ్లీ వేసుకువచ్చి హుషారులో రిక్షాలూ, బళ్లూ, మనుషులూ, ముసలమ్మలూ, ముక్కుపచ్చలారని పిల్లలూ, సైకిళ్లూ, అన్నిటినీ అవలీలగా, హేలగా తప్పుకుంటూ ప్రయాణం సాగించాడు.

శ్రీహరిరావు మళ్లీ టైమ్ అడిగి తెలుసుకుని ఆదుర్దాగా కూర్చున్నాడు.

తర్వాత బస్సు కాలేజీ భవనం సమీపించి ఆగగానే అందులోనుంచి ఒక్క దూకు దూకి కట్టుకున్న పంచె కాళ్ల కడ్డంవచ్చి పడబోయి నిలద్రొక్కుకుని, ఉరుకులు, పరుగులుగా కాలేజీ వరాండాలో పరుగెత్తి రూమ్ నెంబరు పందొమ్మిది ముందు ఆయాసంతో వగర్చుతూ నిలబడ్డాడు. పరుగెత్తిన కుదుపువల్ల జేబులోని పెన్ను సిరా కక్కి కోటు అంతా ఖరాబు చేసింది.

ఆ రూములో వాచర్లు యిద్ద రున్నారు. అందులో ఒకాయన మరీ కుర్రవాడుగా కనిపిస్తాడు. ఎర్రగా, పొట్టిగా టొమాటో పండులా ఉంటాడు. కేవలం పాతిక యేళ్లు కూడా ఉండవనిపిస్తుం దతన్ని చూస్తే. ఎప్పుడూ నవ్వుతూ కలకలలాడుతూ ఉంటాడు. ఖరీదైన సూటుతో నిగనిగలాడేట్టు పాలిష్ చెయ్యబడిన నల్లని బూట్లతో చాలా మర్యాదస్తుడివలె ఉంటాడు. అంత చిన్న వయసులో ఎప్పుడు ఎం. ఏ. పాసై, ఎప్పుడు ఉద్యోగంలో చేరాడో తలుచుకుంటేనే శ్రీహరిరావుకు ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. రెండవ ఆయన మధ్య వయస్కుడు. గంభీరమైన మనిషి. కదలనైనా కదలకుండానే చూపులతో ఎదుటివారిని శాసించేటంతటి ఠీవి, దర్పమూ ఉన్నాయి ఆయనలో .....

మొదటి వాచరు ఆలస్యంగా వచ్చిన శ్రీహరిరావును చూసి తలవూపి 'లోపలికి రమ్మని' సైగచేసి గడియారం చూసుకుని ఒక పరీక్ష పేపరూ, ఆన్సర్ బుక్కూ యిచ్చి వెనక్కు తిరుగుతూ ఉండగా 'గణగణ' మని మొదటి అర గంట అయినట్టు తెలుపుతూ 'ఎలక్ట్రిక్ బెల్' మ్రోగింది.

శ్రీహరిరావు అసలే మాసివున్న చేతి రుమాలుతో మొహానికి పట్టిన చెమటను తుడుచుకుని, తర్వాత లెక్కల పేపరును కొద్దిగా ఒణుకుతున్న వ్రేళ్లతో పట్టుకుని, గుండెలు దడదడ లాడుతూ ఉండగా పైనుంచి క్రిందిదాకా చూశాడు.

*   *   *

ఆ హాల్లో సరిగ్గా యిరవై అయిదు మంది అభ్యర్థులు రకరకాల వయసులవారూ, రకరకాల శరీరచ్ఛాయల వారూ, సన్నటివారూ, లావుపాటివారూ, పొట్టివారూ, పొడుగువారూ నిశ్శబ్దంగా పరీక్ష వ్రాస్తున్నారు. అందులో నలుగురు ఆడపిల్లలు. రెండో బల్లమీద కుడి చివర కూర్చుని ఉన్నదొక అమ్మాయి. శ్రీహరిరావు రెండు రోజుల నుండి చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ అమ్మాయి అందరి వెనకా తల వంచుకొని నేలను చూస్తూ నడుస్తూ వచ్చి బల్లమీద తన స్థానంలో కూర్చుంటుంది. తల వంచుకొని ఉండి పేపర్లు అందుకుంటుంది. తల వంచుకునే మూడు గంటలు సేపు ఏదో గిలుకుతూ కూర్చుంటుంది. ఒక్కసారి కూడా తల ఎత్తి చూచిన పాపాన పోలేదు. మరొక అమ్మాయి చివరి బెంచీలో గోడ పక్కన కూర్చుని ఉంది. ఆ పిల్ల ఎందుకో అంతసేపు ఉండి ఉండీ జేబు రుమాలుతో మొహం తుడుచు కుంటూనే ఉంది. అటువంటప్పుడు అసలే ఎర్రనైన ఆమె ముఖం మరీ ఎర్రబడి చిత్రంగా ఉంటుంది. మిగిలిన ఇద్దరూ వెనకవైపు ఒకే బల్లమీద కూర్చుని ఎక్కువకాలం ఒకరికి తెలియకుండా మరొకరు పరస్పరం దొంగతనంగా పరిశీలన చేసుకుంటూ ఉంటారు. వారిలో ఒకమ్మాయి బాగా ధనవంతుల పిల్ల కాబోలు, రోజు కొకరకం ఉల్లిపొరవంటి ఖరీదైన చీరలు జాకెట్లతో, మెడలో ధగధగలాడే నెక్లెస్‌తో, ఒక చేతికి ఖరీదైన వాచీ, మరొకచేతికి బంగారపు గాజులతో

పరీక్షకు వస్తూ ఉంటుంది. ఆ పక్కనున్న అమ్మాయి చాలా అందమైనది. వయసులో పక్కనున్న ఆమెకంటే చిన్నది. పదహారు వన్నెల పసిడిఛాయలో ఆమె శరీరం మిలమిల లాడుతూ ఉంటుంది. నున్నగా చిన్న చిన్న అద్దాలవలె కాంతు లీనుతున్న ఆమె చెంపలకు చేరడేసి చక్రాలవంటి కళ్ళున్నాయి. పిరుదులను దాటి అందంగా కదిలే ఆమె జడ పెద్ద నల్ల త్రాచును పోలి ఉంది. అయితే ఆమె వంటిమీద చెప్పుకో దగిన ఆభరణాలేమీ లేవు. ధరించిన దుస్తులు కూడ సామా న్యంగానే ఉన్నాయి.

ఆ హాల్లో మిగిలినవా రందరూ రకరకాలవా రున్నారు. మొదటి వరుసలో రెండో బెంచీలో కుడివైపు కూర్చుని ఉన్న పద్దెనిమిదేళ్ల ఎర్రని కుర్రవాడూ, రెండో వరుసలో మూడవ బెంచీలో ఎడమవైపు కూర్చున్న నలభయ్యేళ్ల కళ్ళజోడు పెద్ద మనిషికి అల్లుడవుతాడు. పెళ్లి కొద్ది నెలల క్రితమే జరిగిం దట. మామా అల్లుళ్లిద్దరూ మెట్రిక్‌కు కట్టి ఒక్కసారే పరీక్ష వ్రాస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు నిన్నటి రోజున తెలుగు పరీక్ష వ్రాసిన తరువాత, తనలో "ఇంత ఘనమైన మామ గారు, పరీక్ష తప్పి, పసివాడైన ఆ అల్లుడు పాసయితే వాళ్ల యింట్లో ఆనా డెలా ఉంటుందో! బహుశః 'పుత్రోత్సాహము' అన్నట్టు మామగారు సంతోషిస్తారేమో" అనుకున్నాడు. అటువంటి పర్యవసానం తల్చుకొంటేనే అతనికి చిత్రంగా తోచింది.

ఇక తను కూర్చునిఉన్న బెంచీలో తన పక్క కూర్చుని ఉన్న పదిహేడేళ్ల అబ్బాయి ఎవరో జమీందారుల బిడ్డడేమో! ప్రతిరోజూ పరీక్షవేళకు తళతళలాడే కారులో .... శ్రీహరిరావు "అందులో ఒక్కసారి ఎక్కితే ఎంత బావుంటుందో" అను కున్నాడు కూడా.... ఎక్కించి తీసుకువచ్చి రూము ముందు దింపుతారు. అందులోనుంచి డ్రైవరు దిగి సవినయంగా తలుపుతీసి నిలబడి ఉండగా, అతగాడు అందమైన టెరిలిన్ షర్టుతో, నల్లని ట్వీడ్ పాంటుతో, మెడలో ఒంటిపేట బంగారు గొలుసుతో, మెత్తని ఎంబాసిడర్ బూట్లతో, చుట్టూ కమ్మగా వ్యాపించే సువాసనతో కారు దిగి, 'ఎక్కడ అలుపు వస్తుందో అన్నట్టు మెమ్మదిగా నడచివచ్చి, 'వెధవ కొయ్య బల్లమీద కూర్చుని ఎలా పరీక్ష వ్రాయటం' అన్నట్టు విసుగ్గా ముఖంపెట్టి ఖరీదైన జేబు రుమాలుతో బల్ల తుడుచుకొని కూర్చుంటాడు. తరువాత జేబులోనుంచి ఖరీ దైన బంగారు కలం తీసి ఒక గంటసేపు ఎంతో ఓపికగా కూర్చుని మెమ్మదిగా ఏదో వ్రాస్తాడు. ఆ తర్వాత యిక అక్కడ కూర్చోలేక పేపరు వాచరుకు యిచ్చేసి, పెన్ను జేబులో పెట్టుకొని, అంతమాత్రానికే నలిగిన మల్లెపూవులా బయటికివెళ్లి కారులో కూర్చుని యింటికి వెళ్లిపోతాడు.

మొదటి వరుసలో మరొక కుర్రవాడు ఎక్కడో హోటల్లో సర్వరుగా పనిచేస్తున్నాడట. అక్కడికి తరచూ కాఫీకోసం వచ్చే ఒక స్కూలు మేష్టరుతో పరిచయం చేసు కొని వినయపూర్వకంగా ప్రవర్తించి, ఆయన సహృదయంతో తోడుపడగా కృషిచేసి చదివి మెట్రిక్ పరీక్ష వ్రాస్తున్నాడు. ఇది పాసయిన తర్వాత అలాగే యితర పరీక్షలకూ కూడా ప్రయి వేటుగానే వెళ్లి ఒకనాటికి వజ్రసంకల్పంతో, దీక్షాబలంతో ఎం. ఏ. పాసయినా ఎవరూ ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు. అంతా మనలో, మన సంకల్పబలంలో ఉంది. అటువంటివాడు యీ పరీక్షలనే కాదు, జీవితపు పరీక్షలను కూడా ధైర్యంతో ఎదుర్కొని ఉత్తీర్ణుడు కాగలడు. ఆ లక్షణాలు లేని తన వంటివాడి జీవితం, "ఎక్కడున్నావే గొంగళీ" అంటే, "వేసిన చోటే ఉన్నా" నన్నట్టే ఉంటుంది. తన సాధనలూ, విజ యాలు కూడా అల్పంగానే ఉంటాయి. తనబోటివాడికి పెళ్లాం పిల్లలను పోషించుకోవడమే పెద్ద ఘనకార్యం.

శ్రీహరిరావుకు ముందు రెండు వరుసల తరువాత బల్ల మీద కూర్చుని ఉన్నవాళ్లిద్దరూ చిత్రమైన ప్రకృతులవారు. ఎడమవైపున కూర్చున్న అబ్బాయి ఎక్కడ ఒక్క క్షణ కాలం వృథా పోతుందో అన్నట్లు త్వర త్వరగ వ్రాసేస్తూ ఉంటాడు. కూర్చునే ముందే చేతి గడియారం బల్లమీద తన ముందు పెట్టుకొని ప్రతి క్షణమూ ఎంతో విలువైనదిగా భావించినట్లు పక్కకు తిరిగి కూడా చూడకుండా వ్రాసుకు పోయేవాడు. తీరా మూడు గంటలూ అయిపోయి అందరూ లేచి బయటికి వెళ్లినప్పటికీ, వాచర్లు నిర్బంధంచేస్తే తప్ప పేపరు ముగించి యిచ్చేవాడు కాడు. చివరకు "మూడు గంటలూ అప్పుడే అయిపోయిందా" అన్నట్లు బాధగా కదిలి యివతలికి వచ్చేవాడు. అతనికి ఆరు గంటల వ్యవధి యిచ్చినా చాలదేమో అనిపించేది. అతని ప్రక్కనున్న కుర్రవాడు అతి సోమరిగా ఉంటాడు. ఎన్నడూ దువ్వెన పేరైనా విననట్లు అతని జుట్టు దురుసుగా నుదుటిమీద పడుతూ ఉంటుంది. ఉండి ఉండి ఆవులిస్తూ ఉంటాడు. పేపరు తీసుకోగానే దాన్ని చేతులలో ఉంచుకొని మొదటి అరగంట అంతా ఊరికే అందులోకి చూస్తూ కూర్చుంటాడు. రెండో అరగంటలో మెమ్మదిగా జేబులో నుంచి కలం పైకి తీస్తాడు. ఆవులిస్తూ పెన్ను మూతను మెమ్మదిగా వెనకభాగానికి ఉంచి ఒక్క నిముషం దానికేసి చూస్తాడు. ఆ తర్వాత ఆన్సర్ బుక్కు మీద నెంబరు వెయ్యదలచినచోట తన నెంబరు చెక్కు తాడు. దానిచుట్టూ రకరకాల లతలూ, పువ్వులూ చిత్రి స్తాడు. ఇదంతా అయ్యేసరికి రెండో అరగంట అయిపో తుంది. గణగణమని ఆ గంట మ్రోగగానే కలం బల్లమీద ఉంచి బాగ అలసిపోయిన వాడివలె వ్రేళ్ళు విరుచుకొని మళ్లీ ఆవులిస్తాడు. తరువాత అరగంటలో ఒక ప్రశ్న గుర్తుపెట్టి ఆన్సర్ పేపర్లో కొంచెం వ్రాస్తాడు. తర్వాత మరొక ప్రశ్నకు అలాగే జవాబు వ్రాస్తాడు. మధ్య మధ్యలో నిము షమో, అర నిముషమో విశ్రాంతిగా కూర్చుంటాడు. ఆతర్వాత మూడో అరగంట కాగానే 'అబ్బో! చాలా వ్రాశానే!" అనుకొని గబగబ పెన్ను జేబులో పెట్టుకొని పేపరు వాచ రుకు యిచ్చేసి వెళ్లిపోతాడు. అతని ముందు బల్లమీద కూర్చున్నవాడివి చాల క్రౌడి చూపులు. దొంగ కోళ్ళు పట్టే వాడిలా అస్తమానం పక్క చూపులు చూస్తూనే ఉంటాడు.

జేబు రుమాలు మడతపెట్టి బల్లమీద ఉంచి, ఉండి ఉండి దాని మడతలు విప్పబోతూ, మళ్లీ మూసేస్తూ ఉంటాడు. వాచర్లు తనవైపు చూచినప్పుడు కాలు దురద పుడితే గోక్కుంటున్నట్టు గంభీరంగా అభినయం చేస్తాడు. అతని వాలకం ఒక్కొక్క అరగంట అయిపోయే కొద్దీ మరీ చిత్రంగా మారుతూ ఉంటుంది. చివరి అరగంటలో గ్రద్ద లాగ దొంగ చూపులు చూస్తూ ముళ్లమీద కూర్చున్నవాడి వలె అదుర్దాగా ఉంటాడు. పేపరు యివ్వవలసి వచ్చినప్పుడు తెచ్చుకున్న కాపీ కాగితాలు చూచేందుకు కూడా వీల్లేక పోయిందనే విచారం స్పష్టంగా కనిపించేది. ఉసూరుమంటూ దీనంగా పేపరు యిచ్చి యివతలికి వచ్చేవాడు.

మరొక పధ్నాలుగేళ్ల కుర్రవాడు నిన్నటి తెలుగు పరీక్ష రోజున బల్లమీదుగా వంగి ఎదుటివాణ్ని రహస్యంగా ఛందస్సును గురించి అడుగుతూ, ఉండగా పట్టుబడి చివాట్లు తిన్నాడు. వాచరు అతనికి గట్టిగా హెచ్చరిక చేశాడు. ''ఈసారి మళ్లీ నువ్వు యిలా చేస్తూ ఉండగా చూశానంటే ఊరుకోను జాగ్రత్త'' అని.

శ్రీహరిరావు ముందు బెంచీలో ఎడంపక్క కూర్చున్న ఒక వ్యక్తి తెల్ల కాగితాల పాలిటి రాక్షసుడివలె ఉన్నాడు. అతడు ఐదు నిముషాల కొకసారి లేచి నిలబడి, 'పేపరు సార్ !' అంటూ ఉంటాడు. ఒక్కొక్క పేజీకి పదిహేను, యిరవై పంక్తులకన్న ఎక్కువ వ్రాయడు. తాటికాయలంత అక్షరాలు వ్రాస్తాడు. చివరలో పేపరు దారంతో కట్టి యిస్తూంటే ఆ కాగితాల బొత్తి చూచి మిగిలినవారిలో కొందరు ఆశ్చర్యంతో గుండెలమీద చేతులు వేసుకోవడం కూడా జరిగింది.

శ్రీహరిరావుకు వెనుకగా కూర్చుని ఉన్న లబ్బాయికి ప్రశ్న పత్రంలో అన్నీ అనుమానాలే. నిముషాని కొకసారి లేచి నుంచుని వాచరుని ఏదో ఒకటి అడుగుతూనే ఉంటాడు. అతడు అనుమానాల పుట్ట.

శ్రీహరిరావు ముందు బల్లమీద కూర్చున్నవాడు రవి. అతడు చాల తెలివైనవాడనటంలో ఏమీ సందేహంలేదు. అతడు క్రితంరాత్రి శ్రీహరిరావుకు రకరకాల లెక్కలు చెప్పటంలోనే ఆ విషయం తేలిపోయింది. అతడు శ్రద్ధగా, నెమ్మదిగా, తొట్రుపడకుండా అన్ని పేపర్లు చక్కగా వ్రాస్తూనే ఉన్నాడు.

వాచర్లు నిశ్శబ్దంగా కాసేపు అటూ యిటూ తిరుగుతూ, కాసేపు కుర్చుని ఉంటారు. గోడనున్న గాజు వెంటిలేటర్లలో నుంచి సూర్యకిరణాలు ఆ బల్లల మధ్య ఎక్కడో పడుతూ ఉంటాయి. ఆ హాలుకు ఒక ప్రక్కన పూలచెట్లేవో ఉన్నాయి. అక్కడికి అప్పుడప్పుడు ఏదో ఒక రంగు రంగుల పిట్ట ఎగిరివచ్చి వాగివాగి మళ్లీ ఎగిరి పోతూ ఉంటుంది. హాల్లో పరీక్ష వ్రాస్తున్నవారి పేపర్ల రెపరెపలూ, కలాల బరబరలూ, వాచర్ల మెత్తని బూట్ల చప్పుడూ అంతా నీరవంగా ఉంటుంది.

2

రెండవ అరగంట అయినట్టు 'గణగణ మని బెల్ మ్రోగింది.

శ్రీహరిరావు కలం క్రింద వుంచి జేబు రుమాలుతో మొహం తుడుచుకున్నాడు. అతని మనసంతా చీకాకుగా ఉంది. అతడు హతాశుడై ఉన్నాడు. లెక్కల పేపరు అతని ముందు, బల్లమీద అతన్ని సవాలుచేస్తూ, అవహేళనచేస్తూ రెపరెప లాడుతున్నది. మొదటిసారి ఆ పేపరు చూసినప్పుడే శ్రీహరిరావుకు అనుమానం కలిగింది అందులో రెండు, మూడు, నాలుగు పేజీలలో ఉన్న ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీ, ఏవో ప్రయోగాత్మకమైన లెక్కలూ అతని కసలు తెలియవు. వాటిని గురించి అతడు మొదటినుంచి ఆశలు పెట్టుకోలేదు. ఇక మొదటి పేజీలో ఉన్న సామాన్య గణితం అయినా లొంగకపోతుందా అని ఆశపడ్డాడు. ఆ వడ్డీ లెక్కలూ కాలము—పని, కాలము — దూరము, లెక్కలూ అతనికి క్రిందటి రాత్రి రవి చెప్పినప్పుడు అర్థమైనట్టే అనిపించింది. ఇప్పుడు పేపర్లో లెక్కలు అదే ధోరణిలో ఉండటం మొదట్లో అతనికి ధైర్యమిచ్చి నప్పటికీ, సాధించబోయే సరికి అవి అతనికి తేలికగా లొంగలేదు. ప్రతి లెక్కలోనూ సూక్ష్మమైన, చిత్రమైన మెలిక ఒకటి ఉంది, శ్రీహరిరావును చికాకు పరిచేది. అలా అతడు ప్రయత్నంచేసిన ప్రతి లెక్క అసంపూర్ణంగా ఆగిపోయింది. ఒకచోట ఆగిపోతే తర్వాత ఎలా చెయ్యాలో తెలిసేది కాదు. అంతటితో ఆ లెక్కకు స్వస్తిచెప్పి మరొకటి ఎత్తుకునేవాడు. అదీ అలానే చిక్కులుపెట్టి అసంపూర్తిగా ఆగిపోయేది. తర్వాత అతడు పూర్తిగా చేసిన లెక్క ఒకటి ఉంది కాని, అందులో ఎక్కడో తప్పు జరిగింది. తాను, చేయవలసిన విధంగా కాక మరొక విధంగా చేశాడేమో, లెక్కలోని వివరాలనుబట్టి చూస్తే 'ఆన్సరు' తప్పని స్పష్టంగా తెలిసిపోతున్నది. తర్వాత కొంతసేపు ఆల్జీబ్రా జోలికి పోయి కాయితాలు ఖరాబు చేశాడు. ఆ లెక్కలు ఏమిటో అంతూ పంతూ లేకుండా పేజీలకు పేజీలు అర్థంలేకుండా పెరిగిపోయాయి. అరగంట తర్వాత అతని ముందు ఉన్న ఆన్సర్ పేపర్లో మిగిలినది అర్థం పర్థంలేని అసంపూర్ణమైన వ్రాత .... అది తన జీవితం లాగే ఉంది ....

శ్రీహరిరావు కళ్లు గట్టిగా మూసుకున్నాడు. అతని కిప్పుడు ఒక విషయం నిశ్చయంగా లేశమాత్రమైనా సందేహం లేకుండా తేలిపోయింది. తాను లెక్కల పేపరు ఏమాత్రమూ ఆన్సర్ చెయ్యలేక పోయాడు.... తాను ఎంత ఆలోచించవలసి ఉందో ప్రతి లెక్కను గురించీ అంత గానూ ఆలోచించాడు. అయినా ఏం ప్రయోజనం ? ఆ లెక్కల పద్ధతీ మూలసూత్రాలే తెలియనప్పుడు వాటిని తాను ఎలా సాధించగలడు ?

తాను ప్రయత్నంలో ఏమేమీ చెయ్యలేదు. ఎనిమిది పేజీల ఆన్సరు పుస్తకంలోనూ కొన్ని పేజీలు పూర్తిగా

నిండిపోయి తన ప్రయత్నానికి నిదర్శనంగా బల్లమీద ఉన్నాయి. ఇక తాను చేయవలసిందీ, చేయగలిగిందీ కూడా ఏమి లేదు .... ఇక యిప్పుడే బయటికి వెళ్లిపోయినా పోవచ్చు. అయినా వెళ్లి చేసేది మాత్రం ఏముంది గనుక ? ఒక లెక్క కూడా సరిగ్గా చెయ్యకుండా పేపరు యిస్తున్నాడు కాబట్టి తాను పరీక్ష తప్పటం ఖాయం. ఆ విషయంలో అనుమానం ఏమీ లేదు. ఇక ఇక్కడ అక్కగారి యింట్లో ఆ యిబ్బందులు చూస్తూ సహిస్తూ ఉండటం కూడా అనవసరం. వారికీ అది అట్టే సంతోషకరమైన విషయం కాదు. 'రాకరాక తమ్ముడు వచ్చాడే' అని ఆమె సంతోషించినా యీ దారుణపు రోజులలో వారి యింటిమీద పడివుండటం తనకూ న్యాయంకాదు. 'అందునా ఎలాగూ లాభం ఏమి లేదు కాబట్టి, ఒట్టి పేపరు యిచ్చివేస్తున్నాం, కాబట్టి సాయంకాలమే బయల్దేరి వెళ్లిపోవడం క్షేమం. ఇక్కడ సెలవు మాత్రం వ్యర్థం చేసుకోవటం ఎందుకు ?' అనిపించిందతనికి.

అతడలా సోమరిగా కూర్చుని ఆ హాల్లో ఉన్న యిరవై అయిదు మందినీ తరగతులవారీగా విభజించాడు .... ఆడపిల్లలు నలుగురు .... మొగవారు యిరవై ఒక్కమంది.... అందులో పొట్టి లాగూలవాళ్లు ఆరుగు రున్నారు. పంచెలవాళ్లు నలుగు రున్నారు తనతో కలుపుకుని .... మిగిలినవారందరూ ప్యాంట్లు ధరించినవారే .... కళ్లజోళ్లవాళ్లు ఎనిమిదిమంది ఉన్నారు. అయినా ఆమూల కూర్చునివున్న పన్నెండేళ్ల కుర్రవాడికీ, అప్పుడే కళ్ల జబ్బేమిటో పాపం ! ఆ ఈడుకే దళసరి కళ్లద్దాలు పెట్టుకుని ఉన్నాడు .... పెద్దవాడైన తర్వాత 'బైనాక్యులర్' పెట్టుకుంటే తప్ప అతనికి ప్రపంచం కనిపించదేమో ? .... శరీరచ్ఛాయలు చూస్తే తన ప్రక్కన కూర్చునిఉన్న జమీందారుల అబ్బాయే అందరికంటె పచ్చనివాడు. ఇక నల్లనివాడు ఎడమవైపు వరుసలో చివర మూడో బెంచీలో ఉన్నాతడు. ఎంత నలుపూ అంటే .... కాకిమెడ, బొగ్గుముక్క, కరక్కాయ సిరా, అమావాస్య చీకటి .... వంటి ఉపమానాలు ఉపయోగిస్తే తప్ప ఆ నలుపు ఎంతటిదో అర్థంకాదు .... సరే .... ఎవరి అదృష్టం వారిది.... దాని కెవరేం చేయగలరు ? బ్రహ్మదేవుడు బొమ్మనుచేసి ఏరంగు చేతికి దొరికితే ఆ రంగు పూసి 'పో భూలోకంలోకి' అని విసిరివేస్తాడు కాబోలు !

శ్రీహరిరావు అలా అందర్నీ తరగతులవారీగా విభజించటం అయిన తర్వాత జమీందార్ల అబ్బాయి చేతి 'ఎమరాల్డు' ఉంగరంమీద పడిన సూర్యకిరణాలవల్ల గోడమీద పడి చిత్రంగా కదులుతున్న రంగులకాంతి సమూహం వంక కొంతసేపు కన్నార్పకుండా చూశాడు. ఆతర్వాత అతని కేమీ తోచలేదు. నిద్ర చాలనందువల్ల కాబోలు ఆవులింత వచ్చింది. ఆవులించిన తర్వాత 'ఆవులిస్తే ప్రేగులు లెక్కపెట్టడమంటే ఏమిటో ?' అని కాసేపు ఆలోచించాడు. ఆ ఆలోచన తెగక తర్వాత కొద్దిసేపు జేబు రుమాలుతో ఎలుకపిల్లను తయారుచెయ్యాలని ప్రయత్నించాడు. అది కుదరలేదు కాని, లెక్కల పేపరుతో మర పడవ మాత్రం చక్కగా కుదిరింది.

ఆ తర్వాత అతడు నిర్నిమేషంగా పైకప్పువంక చూస్తూ ఉండిపోయాడు. క్రమంగా అతనికి చాలా మనస్తాపం కలిగింది. తాను లెక్కల పేపర్లో ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు. ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు. చెయ్యలేకపోయాడు .... అదేమన్నమాట ? తాను తన ముప్ఫయి ఆరేళ్ల జీవితంలోనూ ఏం సాధించ గలిగాడు కాబట్టి యీ చిన్న విషయానికి బాధపడాలి ? మొదటినుంచీ తన కెదురైనవన్నీ అపజయాలే .... తాను ఎక్కడా ఏ సందర్భంలోనూ గెలవలేక పోయాడు..... జీవితం ఒక పరుగుపందెం అనుకుంటే ప్రపంచంలో అందరికంటె వెనక ఆయాసంతో రొప్పుతూ పరుగెత్తుతున్నవాడు తాను .... పరుగు పందెంలో అందరికన్నా చివరకు వచ్చినవాడికి ఏం మిగులుతుంది ? అందరి చూపులూ వరుసక్రమంలో ముందుగా పరుగెత్తుతున్న ఏ యిద్దరి ముగ్గురిమీదనో ఉంటాయి .... అందరూ వారికే హుషారు యిస్తూ ఉంటారు. వారికి గెలిచినందుకు బహుమతులుగా వెండికప్పులూ యిస్తారు. తనకేం మిగులుతుంది ? తనకీ జీవితంలో మిగిలిన దేమిటో స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉంది. ఎదుగు బొదుగూ లేని డెబ్భయి రూపాయల ఉద్యోగమూ, ముసలి తల్లీ, నలుగురు పిల్లలూ (అందులో ముగ్గురు ఆడపిల్లలూ!) తన నర్థం చేసుకోలేని భార్యా, యిదీ తనకు మిగిలినవి. తాను యవ్వనంలో కన్న బంగారు కలలు కల్లలై తన ఆదర్శాలు వమ్మై, తన అభిరుచులు బూడిదపాలై, తన జీవితమే యిలా మొండిదయి పోయింది.

శ్రీహరిరావు తండ్రిపేరు విశ్వనాథశాస్త్రి. ఆయన మొదటి భార్య కాపురానికి వచ్చిన కొద్ది నెలలకే ఏదో జబ్బుచేసి చనిపోయింది. ఆమెను ఆ కొద్ది సాహచర్యంతోనే ప్రాణాధికంగా ప్రేమించిన కారణంగా ఆయన మళ్లీ ఏడాదికి కాని మామూలు మనిషి కాలేక పోయాడు. ఆయనకు ఒక విధవ అక్కగారు తప్ప ఇతరత్రా 'నా' అన్నవాళ్లెవరూ లేరు. ఆమె తమ్ముడి పంచనే పడిఉండి వేళ కేదో యింత వండిపెడుతూ ఉండేది. ఆయనకు అంత విచారంలోనూ మనశ్శాంతి ప్రసాదించినది వీణ ఒక్కటే. ఆ తాలూకా మొత్తంమీద వ్రేళ్లమీద లెక్కించదగిన అతి కొద్దిమంది సంగీత విద్వాంసులలో ఆయన ఒకడు .... ఆయనను ఎవరెవరో ఆహ్వానించి తీసుకుపోయి కచేరీలు చేయిస్తూ, ప్రతిఫలంగా ఏదో కొంత ముట్టజెపుతూ ఉండేవారు. ఆయన చిన్నతనంనుంచీ అంతగా చదువుకున్నవాడు కాదు. సంగీతం మాత్రం శాస్త్రీయంగా మంచి విద్వాంసుల దగ్గర నేర్చుకుని నిష్ణాతుడై రోజూ కొన్ని యిళ్లలో ఆడపిల్లలకు వాడుకగా వీణ నేర్పుతూ ఎవరయినా పిలిచినప్పుడు కచేరీలు చేస్తుండేవాడు. భార్య పోయిన తర్వాత ఆయన నెలల తరబడి పాఠాలు చెప్పడం మానేసి యింటిపట్టునే ఉండిపోయాడు. అలా ఎన్నాళ్లో

గడవలేదు. ఆయన క్రమంగా యింటి బాధ్యతలు పట్టించుకోక తప్పలేదు. క్రమక్రమంగా నలుగురిలో పడి మళ్లీ పాఠాలు ఏర్పరచుకుని ఆయన దారిలో పడ్డాడు. దానితో ఆయన అక్కగారికి మంచి అవకాశం దొరికింది. 'మళ్లీ పెళ్లి చేసుకుని ఒక యింటివాడవు కమ్మని', 'మన వంశం నిర్వంశం కావడం నీ కిష్టమా' లనీ ఒకటే గొడవ పెడుతూ ఉండేది. ఆయన కూడా ఆలోచించాడు. ఆమె చెబుతున్నది న్యాయమే ననిపించింది. ఆయన మౌనం అర్ధాంగీకారంగా ఆయన అక్కగారే వారితో వీరితో సంప్రదించి, పేదవారే అయినప్పటికీ మంచి సంప్రదాయం కల కుటుంబంతో మళ్లీ సంబంధం కుదిరేట్టు చేసింది .... తర్వాత రెండు సంవత్సరాలకు వారికి ఒక ఆడపిల్ల కలిగింది ..... మళ్లీ రెండు సంవత్సరాలకు శ్రీహరిరావు కడుపున పడ్డాడు. అతడు పుట్టినప్పటి నుంచీ వారి స్థితిగతులు మెరుగయినాయి. ఆయనకు పేరు ప్రఖ్యాతులూ, రాబడీ కూడా మునుపటికంటె పెరిగి కాలం సుఖంగానే జరిగిపోయింది. వెనక వేసేందుకు ఏమి మిగలక పోయినప్పటికీ 'లేద' నే మాట లేకుండా రోజులు గడిచి పోయేవి.

ఆయన చివరి రోజులలో దగ్గుతో, ఆయాసంతో తీసుకుని తీసుకుని తనువు చాలించేసరికి శ్రీహరిరావు చాలా చిన్నవాడు. ఎనిమిదవ తరగతి చదువుతూ లోకమంటే ఏమిటో, బాధ్యతలంటే ఏమిటో తెలియక హుషారుగా తిరుగుతూ ఉండేవాడు. అతడు చదువుతున్న పట్నానికి వాళ్లు ఉంటున్న వూరు నాలుగు మైళ్ల దూరంలో ఉంది. శ్రీహరిరావు పొద్దున్నే లేచి చద్ది అన్నం తిని, ఏదైనా హోంవర్కు ఉంటే పూర్తిచేసుకుని క్యారియర్ తీసుకుని, పుస్తకాల సంచీ భుజాన తగిలించుకుని బయల్దేరేవాడు. ఒక రిద్దరు పిల్లలను కలుపుకొని పొలిమేరదాటి రోడ్డుమీదికి వచ్చేసరికి అక్కడ జట్టు జట్టు అంతా సిద్ధంగా ఉండేవారు. వాళ్లలో ఎక్కువ భాగం క్రింది వూళ్ల నించీ నడిచి వచ్చేవారు. మొత్తం పదిమందీ గోలచేస్తూ, ఒకరి నొకరు తరుముకుంటూ, పరుగులెత్తుతూ, అలసిపోయినప్పుడు నెమ్మదిగా నడుస్తూ, మరీ ఆయాసం వచ్చినప్పుడు ఏ చెట్టు క్రిందనో మజిలీలు వేస్తూ ప్రయాణము చేసేవారు. అలా మెల్లగా మొదటి గంట అవుతుండే వేళకు స్కూలుకు చేరుకుని ఎవరి క్లాసులకు వాళ్లు వెళ్లేవారు. మళ్లీ సాయంకాలం యింటిముఖం పట్టి పొద్దు గూకుతూ ఉండగా యింటికి చేరుకునేవారు.

శ్రీహరిరావుకు తన బాల్యము, చదువూ, తలపుకు వచ్చేసరికి నవ్వు వచ్చింది. దిగులూ కలిగింది. 'తాము ఎండలో, వానలో అలా భుజాలమీద బండెడు పుస్తకాలూ, చేతుల్లో క్యారియర్లూ మోసుకుంటూ శ్రద్ధగా అన్ని మైళ్లూ నడిచి వెళ్లి చదువుకున్నందుకు ఏం దక్కింది ?' అనిపిస్తూ ఉంటుంది అప్పుడప్పుడు. ఆ స్నేహితు లందరూ అప్పుడప్పుడు గుర్తుకు వస్తూ ఉంటారు. తన ఊరి ఉమాపతి, (ఎర్రగా బక్కపల్చగా ఉండేవాడు) విశ్వనాథమూ, రంగడూ (వీడు ఎప్పుడూ పుస్తకాలు పోగొట్టుకుంటూ యింట్లో తన్నులుతింటూ ఉండేవాడు). సత్తి శంకరయ్యా (వీడికి కొప్పూ, చెవులకూ ముక్కులకూ పోగులూ ఉండేవి), జిడ్డు సూర్యమూ (వీడు మొండి వాదనలు చేసేవాడు. అందుకనే 'జిడ్డు' అనే బిరుదు) చిచ్చుబుడ్డి. (వీడి అసలు పేరు యిప్పుడు గుర్తులేదు. మరీ పొట్టిగా లావుగా ఉండేవాడు. అందుకని వాడి పేరు చిచ్చుబుడ్డి) .... వీళ్లందరూ ఏమైనారు ? ఎక్కడున్నారు ? ఎలా ఉన్నారు ?

శ్రీహరిరావు తండ్రి తన కొడుకును చూసి గర్విస్తూ ఉండేవాడు. ఆయన కొక్కటే కోరిక ఉండేది. తన కొడుకును తనను మించిన సంగీత విద్వాంసుడిగా చెయ్యాలి. తాను సాధించలేని మరికొన్ని విజయాలను అతడు సాధించాలి. ఆ ఆశయంతోనే ఒక మంచిరోజు చూసి ఆటలకని బయటికి పోబోతున్న శ్రీహరిరావును ఆపి కూర్చోబెట్టాడు. ఆనాటి విషయం తలుచుకుంటే శ్రీహరిరావు కళ్లల్లో నీళ్లు తిరుగుతాయి. తాను తన తండ్రికి ద్రోహం చేశాడు....తనకు తాను కూడా ద్రోహం చేసుకున్నాడు. ఆనాడు బడికి సెలవు కావటం మూలాన స్నేహితు లందరూ ఊరికి మైలు దూరంలో ఊరచెరువులో ఆటల ప్రోగ్రాం వేసుకున్నారు. సాయంకాలం కాగానే ఆటలకని తాను బయటికి పరుగెత్తి పోతూవుండగా తండ్రి పిలిచాడు. ఆయన ఎంతో ప్రశాంతంగా గోడవార చాపమీద కూర్చుని ఉన్నాడు. ఎన్నో నెలల నుంచీ దగ్గూ, ఆయాసమూ ఆయనను విపరీతంగా బాధ పెడుతున్నాయి. ఊళ్లో ఉన్న ఆయుర్వేద వైద్యుడి దగ్గర మందులు వాడుతున్నా గుణం ఏమీ కనిపించటంలేదు. ఉండి ఉండి దగ్గు భయంకరంగా ఆయనను లొంగదీసుకుని సతమతం చేస్తూనే ఉంది.

తండ్రి పిలవగానే శ్రీహరిరావు వెనక్కు తిరిగివచ్చి 'ఏం కావాలి ?' అన్నట్టు చూశాడు. ఆయన కళ్లలో చిత్రమైన వెలుగు. ఒక్క క్షణంసేపు .... తర్వాత ఆయనకు ఏదో అధైర్యం కలిగింది. అయినా తమాయించుకుని కొడుకును 'కూర్చోమ' ని సైగచేసి కొద్ది క్షణాల నిశ్శబ్దం తర్వాత ఎంతో ఆర్ద్రంగా, ప్రేమగా "నాయనా ! శ్రీహరీ ! నీకు వీణ నేర్పుదామని ఉందిరా ! ఎన్నాళ్లగానో అనుకుంటున్నాను. ఇతరులకు ఎందరికి చెప్పినా నాకు తృప్తి లేదు. నువ్వు నేర్చుకోవాలి. నువ్వు నన్ను మించినవాడు కావాలి. ఆ గదిలో ఉన్న వీణ యిలా జాగ్రత్తగా పట్టుకురా" అన్నాడు. తనకు ఎంతో ఆశాభంగమైంది. అయినా చేసేదేమిలేక వీణ తీసుకు వచ్చి ఆయన ముందు ఉంచి తాను కూడా అక్కడే కూర్చున్నాడు. ఆయన వీణపైని కవరు తీసి తీగలను ఆప్యాయంగా మీటుతూ నెమ్మదిగా అర్ధనిమీలితనేత్రాలతో ఏవేవో శ్లోకాలు ఉదహరించి సంగీత మహత్యాన్ని వర్ణించాడు. అంతసేపూ శ్రీహరిరావు మనస్సు ఊరికి దూరంగా చెరువులో పరుగులు పెడుతూ, కేరింతలు కొడుతూ, పందేలు వేసుకుని ఆటలాడుతున్న స్నేహితులమీదే ఉంది. తండ్రి చెబుతున్న దేమిటో

అతని బుర్ర కెక్కడంలేదు. ఎప్పుడెప్పుడు జారుకుని పారి పోదామా అనే ఆలోచన తప్ప మరేదీ మనసులో లేదు. ఇంతలో ఉన్నట్టుండి ఆయన విపరీతంగా దగ్గటం ప్రారంభించాడు. ఎడమచేతితో గుండె పట్టుకుని నిముషాల తరబడి దగ్గి దగ్గి వూపిరి ఆడక, ఆయాసంతో బాధపడి, చివరకు కళ్లు మూసుకుని గోడ కానుకుని కూర్చుండిపోయాడు. శ్రీహరి మొదట్లో తండ్రి అవస్థ చూసి కంగారుపడిన మాట వాస్తవమే. కాని కొద్ది నిముషాల తర్వాత ఆయన కళ్లు మూసుకుని ప్రశాంతంగా గోడ కానుకుని ఉండిపోవడంతో అతడు కుదుటబడ్డాడు. వెంటనే లేచి తలుపులు దగ్గరగా లాగి బాణంలాగా పరుగెత్తి వీధిలోకి వెళ్లిపోయాడు. ఇంట్లో అతని తల్లి, అక్క యిద్దరూ లేరు. శ్రావణమాసం కావడం వల్ల వా రిద్దరూ అంతకుముందే పేరంటాలకు వెళ్లి ఇంకా తిరిగి రాలేదు. శ్రీహరి బాణం నుంచి బాగా లాగి వదలిన అంబులాగా అలా వేగంగా పరుగెత్తిపోయి స్నేహితులను సరిగ్గా వేళకు కలుసుకున్నాడు. అప్పుడే ఆట మొదలుపెట్ట బోతున్నారు. అప్పటికి విశ్వనాథం దొంగ .... అతడు దూరంగా పరుగెత్తుకు వస్తున్న శ్రీహరిరావును చూసి 'అదుగో వాడొస్తున్నాడుగా .... మే మిద్దరం చప్పట్లు వేస్తాం' అన్నాడు. ఆవిధంగా నయినా దొంగ పెట్టడం తప్పుతుందని వాడి ఆశ. అయినా ఆ ఆశ ఫలించలేదు. అతడే మళ్లీ దొంగ పెట్ట వలసి వచ్చింది. అప్పటినుంచీ బాగా పొద్దు గూకేవరకూ కేరింతలు పెడుతూ పిల్ల లందరూ హుషారుగా ఆడుకున్నారు. తర్వాత కాసే పు కబుర్లు చెప్పుకున్నారు. ఆతర్వాత యిళ్లకు బయలుదేరారు. అప్పటిదాకా జగాన్ని తన కోటి కిరణాలతో ముంచి ఎత్తిన సూర్యబింబం ఏ కొండ మాటునో క్రుంగిపోయింది. నల్లని చీకటి ఒక మహాసముద్రంవలె ప్రపంచాన్ని ఆవరించి తన పాలన ప్రారంభించింది. ఆకాశం నల్లని జలార్ద్రమైన మేఘాలతో నిండి, ఉండి ఉండి గర్జిస్తున్నది. శ్రీహరిరావు ఒంటరిగా నడుస్తున్నాడు. నల్లని చీకటి ప్రతిపదార్థాన్నీ గాఢంగా, భయంకరంగా కౌగలించుకుంటున్నది. దానికి తోడు చిన్న చిన్న చినుకులు కూడా పడటం మొదలైంది.

శ్రీహరిరావు మరొక ఫర్లాంగు దూరం నడవవలసి ఉండగానే వర్షం పెద్దదయింది. నల్లని ఆకాశంలో కొలువై ఉన్న ఏవో అజ్ఞాత భయంకర శక్తులు భూమి మీద కసి తీర్చుకుంటున్నట్టు దారుణంగా వర్షం నిలిచి కురుస్తున్నది. చుట్టూ చిమ్మ చీకటి. చుట్టూ కుంభవృష్టి.

అతడు తడుస్తూనే పరుగెత్తడం ప్రారంభించాడు. ఊరి పొలిమేరమీద పెద్ద వేపచెట్టూ, దాని క్రింద గ్రామదేవత గుడీ, గుడిముందు కొద్ది గజాల దూరంలో పాతిపెట్టబడిన రాయీ అన్నీ ఒక మెరుపు వెలుగులో కనిపించాయి. శ్రీహరిరావుకు భయంతో గుండెలు దడదడ లాడినా అతడు పరుగు మాత్రం మానలేదు. అతడు పరుగెత్తుతున్నా గ్రామదేవత గుడీ, దాని ముందున్న రాయీ, వీటిని గురించే అతని ఆలోచన .... దానిని గురించిన వింత కథ ఒకటి ఉంది...! పెద్దవాళ్లు చెప్పుకుంటూ ఉంటారు. గ్రామదేవత రాత్రిళ్లు ఊరికి తిరిగి వస్తున్న ఎవరికో తెల్లని చీరెతో, నుదుట పెద్ద కుంకుమబొట్టుతో కనిపిస్తూ ఉండేది. ఒకసారి ఆ ఊరికి ఒక పొరుగూరి వ్యక్తి వచ్చాడు. అత డెక్కడివాడో తెలియదు. వచ్చి ఊరి మధ్య మరొక గుడి అరుగుమీద పడుకున్నాడు. రాత్రి బాగా పొద్దుపోయిన తర్వాత గ్రామదేవత ఊరిమీద తిరుగుతూ అటు వచ్చింది. అత డామెను చూసి తెలుసుకుని 'అదేమిటి ? నువ్విలా ఊరి మీద తిరుగుతూ ఉంటే ఎలాగమ్మా ? సామాన్య మానవులు, బలహీనులు నిన్ను చూసి గుండెలు బద్దలై చచ్చిపోతారు. ఇలా రావడం నీకు తగదు....' అని అప్పటికప్పుడు లేచి ఆమెతో ఊరి బయటి గుడి దగ్గరికి వెళ్లి, ఆ గుడిముందు ఒక రాయి పాతి తన మంత్రశక్తితో దిగ్బంధనం చేశాడు. అంటే మరెన్నడూ గ్రామదేవత ఆ రాయి దాటి యివతలికి రాలేదన్నమాట .... ఆ చుట్టుపక్కల చిన్న ఊళ్లన్నిటికీ పొలిమేరలలో యిటువంటి గ్రామదేవత లున్నారు. వారికి తలా ఒక పేరూ ....

శ్రీహరిరావు తమ వీథి మలుపు తిరిగేసరికి ఒక్కసారిగా మరొక ప్రపంచంలోకి వచ్చినట్టయింది. వీథి మొదటినుంచే తమ యింటి పంచలో వెలుగుతున్న పెట్రొమాక్సు లైటు కనిపించింది. ఆ వూళ్లో వీరయ్య యింట్లో తప్ప పెట్రొమాక్సు లైటు లేదు. అతడు దాన్ని ఎవరి యింట్లో ఏ సందడి అయినా తీసుకువచ్చి యిచ్చి సహాయం చేస్తూ ఉంటాడు. ఇప్పుడా లైటు తమ యింటి కెందుకు వచ్చింది ? అతడు తడిసి నిలువెల్లా నీళ్లు కారుతూ మెట్లెక్కుతూ ఉండగానే అరుగుమీద కూర్చొనిఉన్న వీరయ్యలేచి పెద్దగా 'ఇదుగో చిన బాబు గూడా వచ్చాడు' అంటూ అతని భుజం పట్టుకుని వరండాలోకి కాక మరొక ప్రక్కకు తీసుకుపోయాడు. వరండాలోనుంచి ఏడుపులు వినవస్తున్నాయి. ఒక పక్క యింటి యజమాని శవం పడుకోబెట్టబడి ఉంది. శవానికి తలవైపు గాలికి రెపరెప లాడుతున్న చిన్న దీపం ఉంది .... ఎవరో 'పసివాడు అటువైపు తీసుకు వెళ్లవద్దు. భయపడతాడేమో ..... ' అన్నారు. వీరయ్య అతన్ని పంచలో రెండో వైపుకు తీసుకువెళ్లాడు. వరాండాలో ఏడుపులు మరింత ఎక్కువైనాయి. శ్రీహరి ఒక్కసారిగా 'బావురు' మన్నాడు.

కొద్దిసేపు గడిచింది. అతడు వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూనే ఉండి ఉండి శవంవైపు చూస్తున్నాడు. గొంతు నుంచి పాదాలవరకు తెల్లని గుడ్డ కప్పారు. ఆయన అంతకు ముందు దగ్గుతో ఎన్నాళ్లుగా ఎంత బాధపడినప్పటికీ ఇప్పుడు ముఖం ప్రశాంతంగా ఉంది. నిద్రపోతున్నవాడివలె ఉన్నాడు. రెండు కాళ్ల బ్రొటనవేళ్లూ దగ్గరగా కలిపి దారంతో కట్టి ఉంచారు ...... అలా చచ్చిపోయినవారి కాలి బొటనవ్రేళ్లను ఎందుకు కట్టి ఉంచుతారో, తలవైపు దీపం ఎందుకు ఉంచుతారో శ్రీహరిరావుకు యిప్పటికీ తెలియదు .... సరే

తన కిప్పటికీ తెలియని విషయాలు లెక్కకు మిక్కిలిగా ఉన్నాయనుకో. ఆ మరునాడే సూర్యోదయంతో పాటుగా వూళ్ళో నలుగురూ పూనుకుని అన్ని ఏర్పాట్లూ చేశారు. శ్రీహరిరావు చాలా చిన్నవాడు కావడంచేత అపసర విధుల నిర్వహణకు ఎవరో ఒక మనిషిని మాట్లాడి తీసుకువచ్చారు. వాకిట పచ్చి వెదురుబద్దలతో. ఏడుకట్ల సవారీ సిద్ధమైంది. శవాన్ని యువతలికి తీసుకువచ్చి స్నానం చేయించారు. తర్వాత నలుగురు మనుషులు మోయగా, ముందొక మనిషి తడిగుడ్డలతో, చేతిలో నిప్పులున్న కొత్త కుండతో నడవగా, అభిమానులైన వారూ వీరూ వెంట నడవగా శ్రీహరిరావు తండ్రి అంతిమ ప్రయాణం సాగిపోయింది. అతని తల్లి తలను నేలకు బాదుకుని విలపించడమూ, అతని అక్క వెక్కివెక్కి ఏడవటమూ చూసి మళ్ళీ శ్రీహరిరావు బావురుమన్నాడు.

తండ్రి మరణం శ్రీహరిరావు మనసులో చెరగని ముద్ర వేసింది. అతడు ఆ పసియీడులోనే ఎంతగానో బాధ పడ్డాడు. ఆనాడు తాను ఆటలకని పోబోతూఉండగా ఆపి ఎంతో ప్రశాంతంగా మాట్లాడిన తండ్రి ప్రసన్నవదనం గుర్తుకువచ్చినప్పుడల్లా క్రుంగిపోయేవాడు. మనసులో ఎక్కడో, ఏ మూలనో 'తండ్రికి తాను ద్రోహం చేశాడ' ని అనిపిస్తూ ఉండేది. ఆయన వదిలి వెళ్ళిన వీణ ఒకమూల అలాగే ఉండేది. దాన్ని ఎంతోకాలం వరకూ ఎవరూ తాకనైనా లేదు. గుడ్డసంచీలో గోడమూల నిలబెట్టబడి ఉన్న ఆ వీణ ఎవరో మనిషి ముసుగు వేసుకుని కూర్చుని ఉన్నట్టుండేది. చీకటిరాత్రులలో తల్లినో, అక్కనో కౌగలించుకొని పడుకునే శ్రీహరిరావు ఎప్పుడైనా మెలకువ వచ్చి అటు చూస్తే గుండెలు భయంతో దడదడలాడేవి.

అతనిలో యిప్పటికీ సంగీతంపట్ల ఉండే విపరీతమైన మక్కువకు కారణం ఆనాటి సంఘటన అని శ్రీహరిరావు నమ్మకం. ఇప్పటికీ అతడు ఎక్కడ ఏ కచేరీ జరిగినా, ఎంత దూరమైనా సరే నడిచివెళ్లి విని వస్తూ ఉంటాడు. ఒకవేళ ప్రవేశ రుసుము ఉండి కొన్ని కచేరీలకు లోపలికి రానివ్వక పోతే బయట నిలబడి అయినా విని కానీ కదలలేడు. తండ్రి తనకు సంగీతంపట్ల అభిమానం కలిగించాడు. కాని ఆయన కల ఫలించనేలేదు. తనకు అభిమానమే కాని ప్రవేశం లేదు. అటువంటి అవకాశమే జీవితం తన కెన్నడూ ప్రసాదించలేదు. పైగా హృదయవిదారకమైన విషయం ఏమిటంటే తన తండ్రి ప్రాణప్రదంగా చూసుకుని మిగిల్చిపోయిన ఆ వీణను కూడా అమ్మివేయవలసిన దుర్గతి పట్టింది. ఆ విషయం తలుచుకున్నప్పుడల్లా అతని కళ్లవెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి. అందుకు కారణభూతుడైన బావగారిని తలుచుకుంటే చిరాకు కూడా కలుగుతుంది..... అతని అక్కకు ఈ సంబంధం స్థిర పడేసరికి పధ్నాలుగు సంవత్సరాల వయస్సు. తాము ఉంటున్నది పల్లెటూరు. ఆడపిల్లకు అంత యీడు వచ్చేవరకూ పెళ్లి చేసి పంపకుండా యింట్లో ఉంచుకోవటం ఒక పెద్ద అపచారం. పన్నెండేళ్లు కూడా నిండకుండానే ఏ ముసలివాడికో, కుంటివాడికో, గుడ్డివాడికో అయినా సరే యిచ్చి పెళ్లి చెయ్యి. ఫరవాలేదు. అలా చెయ్యకపోయావో నలుగురూ నీమాటే చెప్పుకుంటారు. నీకు పరిస్థితులు కలిసిరాకపోయినా, స్తోమతు లేకపోయినా సరే వారి కనవసరం. కాకులు పొడిచినట్టు పొడుస్తారు. ఊళ్లో తలెత్తుకు తిరుగనివ్వరు. తమ విషయంలోనూ అదే జరిగింది. తన తండ్రి చనిపోయేనాటికి కొంత అప్పు తప్ప నిలవ కానీ కూడా లేదు. ఆయన బ్రతికి ఉండగా అందరూ ఆయన దగ్గర అప్పుడప్పుడు ధన సహాయం పొందినవారే. కాని ఆయన పోయిన తరువాత ఎవరూ 'ఇదుగో .... ఆ మారాజుకు యింత బాకీ ఉన్నాం' అని తెచ్చి యిచ్చిన పాపాన పోలేదు. ఒక్క వీరయ్య మాత్రం తన లెక్క పుస్తకంతోపాటు రెండు వందల రూపాయలు కూడా తెచ్చి యిచ్చి తన ఋణం తీర్చుకున్నాడు. పొలం చేస్తున్న రైతులేమో పొగాకు పండించి అమ్మి డబ్బు చేసుకోవడమైతే నేర్చారు కాని, భూకామందులకు కానీ యివ్వడం కూడా వారికి కష్టమైంది. శ్రీహరిరావు తల్లి కొడుకును వెంటబెట్టుకుని వారి చుట్టూ ప్రాధేయపడుతూ తిరిగితే సణుగుతూ కొంతకు కొంత ముట్టజెప్పేవారు. అది కాస్తా యింట్లో జరుగుబాటుకే చెల్లిపోయేది. దానికి తోడు 'ఆడపిల్ల పెద్దమనిషై కూర్చుందే' అంటూ చుట్టుపక్కలవారు .... ఈ పరిస్థితులలో వీరయ్య ఒక్కడే వీళ్లకు దిక్కు అయినాడు. అతడు కాలికి బలపం కట్టుకుని ఆవూరూ, యీ వూరూ తిరిగి విచారించి యీ సంబంధం కుదిర్చాడు.

ఈపాటికి బావగారు యింటికి వచ్చే ఉంటాడు. ఆఫీసు వేళ అయిందిగా .... పొద్దున్న పాలమనిషి రాలేదని కోపంతో బజారుకు వెళ్లిపోయాడని చెప్పిందికదూ అక్కగారు ? బహుశా శుభ్రంగా, సుష్టుగా కాఫీ త్రాగే వచ్చిఉంటాడు. ఆమె లేక బాధపడితే మాత్రం ఆయనకు పట్టిందా ? ఈ బావగారివల్లనే తన తండ్రి మిగిల్చిపోయిన వీణను కూడా అమ్మవలసి వచ్చింది. ఈయన తక్కువవాడా ? పెళ్లి అయిన కొత్తలలో ఒకసారి పండుగకు వచ్చి మామూలు ధోవతులు చదివిస్తే వాటిని విసిరికొట్టి అలిగి లేచి పోబోయినాడు. తర్వాత పక్కనే ఉన్న వీరయ్య వచ్చి బతిమాలి 'అసలు సంగతేమిట' ని అడిగితే "పట్నంలో చదువుకుంటున్న తనకు ఆ అసహ్యపు ముతక ధోవతులు పెడితే వూరుకుంటానా ?" అని కోప్పడ్డాడు. అక్కయ్య అప్పుడు గోడ ప్రక్కనే నిలబడి కళ్ళు తుడుచుకున్నది. .... వీరయ్య అది విని "ఓస్. ఇంతేకదా ! ఈమాత్రం దానికే ఇంత తొందర ఎందుకు ? నేను మీకు కావలసినట్టు అన్నీ జరిపిస్తాను. సరేనా ?" అని ఒప్పించి లోపలికి వచ్చి శ్రీహరిరావు తల్లితో ఆలోచించాడు. ఆమె కేమీ పాలుపోలేదు. "ఏంచెయ్యాలో నువ్వే చెప్పు వీరయ్యా ! అన్నిటికీ నువ్వే ఉన్నావు." అన్న దామె. వీరయ్య దగ్గర కూడా అప్పుడు డబ్బు ఏమీ లేదు. అతడూ యిబ్బందులలో ఉన్నాడు. అతడు ఇల్లంతా కలయజూచాడు. అతని చూపులు గదిలో మూలగా ఉన్న వీణమీద నిలిచాయి. శ్రీహరిరావు తల్లి

అర్థంచేసుకుని తల వంచుకుని "సరే .... ఇక ఏమీ మిగిలి లేదు అది తప్ప. దాన్ని పట్నం తీసుకువెళ్లి ...." అంటూనే కంఠం పూడుకుపోగా ఆగిపోయింది. ఆమె తల ఎత్తేసరికి కళ్లలో నీటిపొర నిలిచింది. వీరయ్య ఒక్క క్షణం ఆగి 'సరే .... ఏం చేస్తాం .... ఇక అదే శరణ్యం' అంటూ లేచి ఆ వీణను తీసుకుని పెరటిగుమ్మంలోన్నుంచి తన యింటికి తీసుకువెళ్లి ఆ మధ్యాహ్నమే ఎద్దుల బండిలో పట్నం పోయి అక్కడ ఏ సంగీత పరికరాల షాపులోనో దాన్ని తెగనమ్మి డబ్బు తీసుకువచ్చి యిచ్చాడు. అందులో కొద్దిగా ఇంటి ఖర్చులకు ఉంచుకుని శ్రీహరిరావు తల్లి అతనిచేత ఒక యాభై రూపాయలు అల్లుడి చేతిలో పెట్టించి చాటున ఉండి "మీకు నచ్చిన బట్టలు కుట్టించుకోండి బాబు" అని చెప్పింది. అలా తన తండ్రి చివరి జ్ఞాపకచిహ్నం కూడా కాళ్లు వచ్చినట్లు యింట్లోనుంచి నడిచి వెళ్లిపోయింది. తన బావగారు యిప్పటికీ ఏమీ మారలేదు. ఆ తత్వం యిక మ్మారదు కాబోలు !....

శ్రీహరిరావు ఉలిక్కిపడ్డాడు. ఎలక్ట్రిక్‌బెల్ మరొక అరగంట అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ 'గణగణ' మని మ్రోగు తున్నది. వాచర్ల బూట్ల చప్పుడూ, కాయితాల రెపరెప ధ్వనులూ వినవస్తున్నాయి. అందరూ ఏకాగ్రతతో ఏమిటో వ్రాస్తున్నారు.

మళ్లీ కొద్ది క్షణాలలోనే పరీక్ష హాలులో నిశ్శబ్దం వ్యాపించింది. శ్రీహరిరావు సర్దుకు కూర్చుని మళ్లీ పైకప్పు వంక చూస్తూ ఆలోచనలో పడ్డాడు.

3

అతని తండ్రి చనిపోయినప్పటినుంచీ యింటి పరిస్థితులు తారుమారైనాయి. అప్పుడప్పుడు నిత్యావసర వస్తువులకు—బియ్యమూ, ఉప్పూ, పప్పూ వంటి వాటికే .... యిబ్బందిగ ఉండేది. ఆడపిల్ల పెళ్లితో అంతవరకు ఉంటూ వచ్చిన చెరువుక్రింది మాగాణి భూమి ఎకరంన్నర చెల్లిపోయింది. అంతకుముందు అది ఉండి ఒరిగించిందేమీ లేదు. వర్షాలు విపరీతంగా కురిసి చెరువు నిండితే ఏవో నాలుగు గింజలు రాలుతూ ఉండేవి. రైతులు దాన్ని పాలికిచేస్తూ వచ్చిన ధాన్యంలో కొంత ముందే దాచుకుని, కొంత చూపించి అందులో సగం తమకు యిస్తూ ఉండేవారు. అదీ చెరువు నిండితేనే. లేని సంవత్సరం పంట ఎండిపోయేది. రైతు తమకు కూడా సున్నా చుట్టేవాడు.

ఆ ఎకరన్నర భూమి పోగా వారికి రైలుకట్ట పక్కన మూడెకరాల మెట్ట పొలం మిగిలింది. శ్రీహరిరావు తండ్రి ఎన్నో ఏళ్ల క్రిందట ఆ భూమిని ఎవరో రైతుకు సాలీనా కేవలం పది రూపాయిల మక్తాకు ఒకేసారి పదిహేను సంవత్సరాలకు కౌలు వ్రాసి యిచ్చాడు. ఆ రైతు ఆ పొలంలో పొగాకు వేసిన సంవత్సరం మరొక అయిదు రూపాయలు అదనంగా యిచ్చేట్టు కౌలులో షరతు ఉంది. ఆ రైతు ప్రతి సంవత్సరమూ పొగాకే వేసి ఆ మూడెకరాల పొలం మీదనే వేలకు వేలు సంపాయించాడు. శ్రీహరిరావు తండ్రి బతికిఉండగా ఆయన సకాలంలో వెళ్లి రైతు దగ్గర ప్రతి సంవత్సరమూ మక్తా సాధించుకు వచ్చేవాడు. ఆయన పోయిన తర్వాత సంవత్సరానికే కౌలు గడువు చెల్లిపోయింది. శ్రీహరిరావు తల్లి ఒకనాడు కొడుకును వెంటపెట్టుకొని అంత దుఃఖంలోన్నూ తప్పదు కనుక మైలు దూరమూ నడిచి రైతు యింటికి వెళ్లి మాట్లాడింది. ఆ లోగిలి అంతా లెక్కలేనంతమంది పనివాళ్లతో హడావిడిగా ఉంది. పొగాకు పదునుచేసేవారు, కట్టలు కట్టేవారూ, ఇంకా యితర పనులు చేసేవారూ గంద్రగోళంగా తిరుగుతున్నారు. ఆ రైతు నల్లగా లావుగా ఉన్నాడు. మొహాన స్ఫోటకపు మచ్చలున్నాయి. అరుగుమీద గోడ నానుకుని కూర్చుని పొగాకు పాయ తీసి చుట్ట చుట్టుకుంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు తల్లి తన గోడు చెప్పుకోవటమే తప్ప అతడు పెదవి కదిపి ఒక్క మాట కూడా ఆడలేదు. అంతా అయిన తర్వాత అస్పష్టంగా, "కౌలు మళ్లీ రాసుకుందాం. మక్తా ఎక్కువచేసి రాసి యిస్తాను" అన్నాడు. శ్రీహరిరావు తల్లి "ఎక్కువచేసి యిస్తా నంటే సరిపోదు. ఎప్పుడో పదిహేనేళ్ల క్రిందట తెలిసో తెలియకో తక్కువకు యిచ్చాము. ఇప్పుడు వారూ, వీరూ నూరు రూపాయలదాకా యిస్తామని వస్తున్నారు. అలా నువ్వే యిస్తానంటే సరి. లేదా భూమి మరొకరికి యిచ్చుకుంటాను." అన్నది. ఆమె చాలా సాహసంచేసి ఆ మాటలు అన్నది. రైతు వెంటనే తల ఎత్తి గంభీరంగా "ఆ వచ్చేవాడెవడో రమ్మను .... అట్లాగే భూమి వదలిపెడ్తాను" అన్నాడు. అప్పటికిగాని శ్రీహరిరావు తల్లి తాను తొందరపడి మాట్లాడి పరిస్థితి పాడుచేశానని గ్రహించలేదు. ఇంటిదగ్గర వీరయ్య రోజూ చెబుతూనే ఉన్నాడు. "ఆ రైతు భూమి స్వాధీనమూ చెయ్యడు. మక్తా రేటును పెంచనూ పెంచడు. వాడితో యితరు లెవరూ పోటీకి వెళ్లి భూమి చెయ్యలే రక్కడ. ఎంత సేపటికి మంచిగా మాట్లాడి ముళ్లమీద గుడ్డను యివతలికి తీసుకున్నట్టు వ్యవహరించాలి, మనం" అంటూనే ఉన్నాడు.

ఆమె మళ్లీ "అయితే నువ్వు ఎంత యిస్తానంటావూ ?" అని అడిగింది. అతడు నవ్వి, "నువ్వీ బాధలన్నీ ఏం పడగలవు లేవమ్మా. నేను పాతికో ముప్ఫయ్యో యిస్తే మాత్రం నీకేం చాలుతుంది ? ఆ పొలం ఏ మూల ఎక్కడుందో కూడా మీకు తెలియదు కదా ? ఏదో రేటు చేసుకుని అమ్మేసి విరగడ చేసుకోరాదూ ?" అన్నాడు. అంటే కొనేందుకు కూడా వాడిమీదికి ఎవరూ పోటీకి రారు. వాడు చెప్పిందే ధర.

ఆమె కాదన్నది. ఇద్దరూ కాసేపు వాదించుకుని మక్తా సాలీనా నలభై రూపాయలకు ఒప్పందానికి వచ్చారు. ఆమెకా భూమి అమ్మటం అప్పట్లో సుతరామూ యిష్టంలేదు. అయినా తరువాత రెండేళ్లకే ఏ భూమి ఏ రైతుకు అమ్మ కూడ దనుకున్నదో ఆ రైతుకు ఆ భూమినే అమ్మవలసి వచ్చింది.

తరువాత రోజులు చాలా నెమ్మదిగా గడిచాయి. శ్రీహరిరావు బడి ఉన్న రోజులలో పొద్దున వెళ్లి సాయంకాలం తిరిగి వచ్చేవాడు. సెలవు రోజులలో ఆటవిడుపు ఉండేది. బడి ఉన్న రోజులలో అతని తల్లికి చాలా బాధగా ఉండేది. అంతా తన్ను వదిలిపోగా మిగిలినవాడు శ్రీహరిరావు ఒక్కడు. ఆడపిల్లను అత్తవారు తీసుకువెళ్లి సంవత్సరాలు గడిచిపోయాయే గాని ఒక్క పండక్కు కూడా వారు ఆ పిల్లను పుట్టింటికి పంపలేదు. ఎప్పుడైనా అల్లుణ్ణీ కూతుర్నీ పంపమని జాబు వ్రాస్తే "మీరు ఇంతకుమునుపు చేసిన మర్యాదలు చాలు. వాళ్లను పంపేందుకు వీలులేదు" అని ఆ పిల్ల మామగారు నిర్మొహమాటంగా జవాబు వ్రాసేవాడు. తల్లి ప్రాణం కాబట్టి ఉండబట్టలేక, ఆమె జంకు విడిచి తానే అక్కడికి వెళ్లి ఒకపూట ఉండి పిల్లను చూసుకుని వచ్చేది. దానితో అక్కడ అత్తమామలు, భర్త ఆమెను నీచంగా, హీనంగా చూడటం తెలిసివచ్చి ఆమెకు అదొక మనోవ్యథ అయిపోయింది. ఆపిల్లను అక్కడ అందరూ దాసిదానికన్నా హీనంగా చూస్తారనీ, తెల్లవారింది మొదలు అర్ధరాత్రిదాకా యింటెడు చాకిరీ చేయలేక మల్లెపువ్వు వంటి పిల్ల మసిబొగ్గులా తయారయిందని తల్లికి తెలిసింది. ఇంతకూ కారణం ఆమె బీదయింటి పిల్ల కావటం .... కట్నం, కానుకలూ, మర్యాదలూ ఘనంగా జరక్కపోవడం .... శ్రీహరిరావుకు బావగారిని తల్చుకుంటే అందుకే యిప్పటికీ అసహ్యం. అతని అక్కగారి స్థితి ఈరోజుకు అలాగే ఉంది. ఇంట్లో ఆడదానికి ఉండవలసిన గౌరవనీయమైన స్థానం ఆమెకు అణుమాత్రమూ లేదు. అత్తమామలు పోయినా, ఆమె ఏష్టాలూ, మనోవ్యథా తప్పనేలేదు. ఆమె కవి జీవితపర్యంతమూ తప్పవేమో! ఆ రోజులలో శ్రీహరిరావు తల్లి పొద్దువాటారగానే వీధి గుమ్మంలోకి వచ్చి కొడుకు కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉండేది. అతడు భుజాన సంచీతో, చేతిలో కారియర్‌తో నడిచివస్తూ వీధి మొదట్లో కనిపించగానే ఆమె కళ్లు తృప్తితో మెరిసేవి. అతన్ని లోపలికి తీసుకువెళ్లి ఆమె వేడి వేడి నీళ్లతో స్నానం చేయించి దగ్గర కూర్చుని అన్నం తినిపించేది. తర్వాత తాను ఫలహారం ముగించి ఆరుబైట వెన్నెట్లో పక్కవేసి కొడుకును దగ్గర పెట్టుకొని పడుకునేది. శ్రీహరిరావుకు తల్లి అంటే మొదటినుంచి అంతులేని ప్రేమ. అటువంటి రాత్రులలో తల్లి దగ్గర పడుకుని అతడు తమ స్కూలు కబుర్లు చెబుతూ ఉండేవాడు. తాను స్కూల్లో కొక్కో' ఆటలో ఎలా గెలిచిందీ, రంగడు యింటి కిచ్చిన లెక్కలు చేయక, పీరియడంతా ఎలా బల్లమీద నుంచోవలసి వచ్చిందీ చెప్పేవాడు. ఆమె కతని మాటలు ఎంతో ఆనందం కల్గించేవి. పట్నంలో బస్సులూ, లారీలూ వేగంగా రోడ్లమీద పోతూఉండటం తలుచుకొని ఆమె ప్రతిరోజూ అతడు బడికి వెళ్లేటప్పుడు "జాగ్రత్తగా వెళ్లు నాయనా!" అంటూ ఉండేది. తాను పరవాలేదు లేమ్మా అని చెప్పి వెడుతూ ఉండేవాడు. అయినా ఆమెకు భయమే. నిజమే మరి. తనతో చదువుకుని, తనతో ఆడుకున్న ఉమాపతి కుంటివాడై జీవితాంతమూ ప్రక్కవారికి బరువుగా జీవచ్ఛవంలా తయారయింది లారీ ప్రమాదంవల్ల కదూ! ......

ఆ తరువాత వేసవిలో ఒకరోజున ఫోర్తుఫారమ్ పరీక్షా ఫలితాల కోసం శ్రీహరిరావు 'చిచ్చుబుడ్డి' తో కలిసి పట్నం వెళ్లాడు. స్కూల్లో ప్రవేశించేసరికి ఎండ మండిపోతున్నది. వెచ్చనిగాలి సమస్త విశ్వాన్నీ నిస్తేజం చేస్తూ బాణవేగంతో వీస్తున్నది. స్కూలు ఆవరణలో పిల్లలందరూ పరీక్షా ఫలితాల కోసం గుమిగూడి అల్లరి చేస్తున్నారు. ఇంతలో హెడ్మాస్టరు రూమునుంచి బంట్రోతు ఒకడు టైపు చేయబడిన నంబర్లున్న కాయితాన్ని తీసుకువచ్చి ఆరు బయట నల్లబల్లమీద అంటించి వెళ్లాడు. అక్కడితో పిల్లల తొక్కిడి ప్రారంభమయింది.... ఉత్సాహంతో వెలిగిపోతున్న మొహాలతో కొందరూ, నిరుత్సాహంగా నల్లబడిన మొహాలతో కొందరూ యువతలకు వస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు పక్కనే నిలబడి ఉన్నాడు. అతని నంబరు కూడా చూసి వస్తానని 'చిచ్చుబుడ్డి' పిల్లలను తోసుకుంటూ లోపలికి వెళ్లాడు. వాడసలే పొట్టివాడు కావడంవల్ల ఎక్కడున్నాడో కనిపించటం లేదు. శ్రీహరిరావుకేమో మనసులో ఆదుర్దాగా ఉంది.

ఇంతలో ఇద్దరు పిల్లలను పక్కకు తొలగించి చిచ్చుబుడ్డి తల బైటికి పెట్టి "శ్రీహరీ! నేను పాసయ్యానురోయ్! నీ నంబరు మాత్రం కనిపించలేదు. .... అయినా మళ్లీ చూస్తాను" అంటూ మాయమయిపోయాడు.

శ్రీహరిరావు గుండెలు దడదడ లాడుతున్నాయి. అతని శరీరం ఒక్కసారి నిలువెల్లా ఒణికిపోయింది. తన నెంబరు లేదు..... తన నెంబరు లేదు.... తన నెంబరు లేదు. తాను తప్పాడు. ఇంక ఇంటికి ఏ మొహం పెట్టుకొని వెళ్లగలడు? తనకోసం వేయి కళ్లుగా ఎదురుచూసే తల్లికి ఏం సమాధానం చెప్పగలడు? "పాసయినా" నంటే కొండెక్కినంత సంతోషిస్తుందామె. "తప్పిపోయాన'ని ఎలా ఆమెకు చెప్పడం?

చిచ్చుబుడ్డి శ్రీహరిరావు చెయ్యి పట్టుకున్నాడు. ఆయాసంతో "ఒరేయ్! నీ నెంబరు లేదురా. ఎంతో జాగ్రత్తగా చూశాను...." అన్నాడు కళ్లలో సానుభూతి వర్షిస్తూ.

శ్రీహరిరావు నడక సాగించాడు. చిచ్చుబుడ్డి వెనక పరుగెత్తుకుని వస్తూ "ఒరేయ్, మనవాళ్లను కూడా రానివ్వు. ముందే వెళ్లిపోతావేం?" అంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు వెనుదిరిగి "మీరు తర్వాత రండి .... నేను మా బంధువుల ఇంటికి వెళ్లి వాళ్లను చూసి రావాలి" అని సాగిపోయాడు. చిచ్చుబుడ్డి యిటు శ్రీహరిని వదలలేక, అటు మిగిలిన స్నేహితులను వదలలేకా, ఒక క్షణం నుంచుని ఆలోచించి తర్వాత నెమ్మదిగా స్కూలువైపు సాగిపోయాడు.

ఎండ తగ్గుముఖం పట్టింది కాని వెచ్చని గాలి నిప్పులమీది నుంచి వలె వీస్తూనే ఉన్నది. ఇంకా చల్లనిగాలి మళ్లలేదు. శ్రీహరిరావు మనసు మనసులో లేదు. ఎటో

తోచినవైపు నడక సాగించాడు. రైలుకట్ట ఎక్కి త్వరత్వరగా నడుస్తున్నాడు. అతనికి దుఃఖం పొంగి పొరలి వచ్చింది. ఒక చోట కూర్చుని కొద్ది నిముషాలసేపు ఏడ్చి మళ్ళా చొక్కా చివరలతో కళ్ళు తుడుచుకున్నాడు.

బాగా పొద్దుగూకి చల్లని గాలి మళ్ళింది. పక్షులన్నీ వరుసలు వరుసలుగా జట్లు జట్లుగా హుషారుగా ఎగురుతూ గూళ్ళకు తిరిగి పోతున్నాయి. 'వాటి కీ పరీక్షలూ లేవు .... ఫలితాలూ లేవు .... ఎంత హాయిగా ఉన్నాయి' అనిపించి దతనికి. రైలు పట్టాలమీద ఉన్న చిలుమును తినేందుకు వచ్చిందో, లేక పట్టాలు దాటే ప్రయత్నం చేసిందో ఒక పాముపిల్ల రెండు ముక్కలై పడిఉన్నది.

దూరాన రైలు వస్తున్నది. శ్రీహరి లేచి నడవ సాగాడు. రైలు కూత పెడుతూ ముందుకు దూకి వస్తున్నది. శ్రీహరి అలాగే నడుస్తున్నాడు. రైలు దగ్గరిలోకి వచ్చింది. శ్రీహరి పట్టాలు దిగి నిలబడ్డాడు. రైలు 'గుప్పు గుప్పు' మని పొగ వదులుతూ దూసుకుని ముందుకు వెళ్ళిపోయింది. శ్రీహరి మళ్ళా పట్టాలు ఎక్కి నడవడం ప్రారంభించాడు. ఆ ప్రక్క స్టేషను ఏడు మైళ్ళు .... అక్కడి నుంచి మళ్ళా పొలంగట్లమీద అడ్డదారిన పడి మైలున్నర పోతే అతని ఊరు.

ఇంటిదగ్గర అతని తల్లి సాయంకాలం నాలుగు గంటలకే వాకిట్లో నిలబడి అతనికోసం పొద్దుగూకేదాకా ఎదురు చూసింది. శ్రీహరి తోటి పిల్లలు ఎవరూ కనిపించలేదు. అది ఊరి చివరి యిల్లు కావడంవల్ల వీధి గుమ్మంలో నిలబడితే రోడ్డుమీద మలుపు తిరిగినవారు కనిపించక తప్పదు .... అలా ఆమె కళ్ళలో వత్తులు పెట్టుకుని చూస్తూ ఎంతోసేపు నిలబడింది..... వీడు ఫోర్తుఫారమ్ ప్యాసైతే ఫిఫ్తుఫారంలోకి వస్తాడు. ఆతర్వాత స్కూలుఫైనల్ .... అంటే తన కష్టాలు యిక రెండు సంవత్సరాలు .... ఆ తర్వాత తన తమ్ముడు తన కిచ్చిన వాగ్దానం ప్రకారం వాడికి ఏదో ఒక ఉద్యోగం యిప్పిస్తాడు. ముందు స్కూలుఫైనలు కావాలి.

ప్రొద్దు గూకుతున్నకొద్దీ ఆమెకు అదుర్దా హెచ్చింది. పిల్లలెవరూ ఆమెకు కనిపించడంలేదు. వీరయ్య నీళ్ళ కావిడి మోసుకుపోతూ "ఏమమ్మా ! కుర్రాడు గట్టెక్కించాడా లేదా ?" అని అడిగాడు సాగిపోతూనే ..... "ఏదీ .... వీడింకా రాలేదయ్యా .... నాకూ అదుర్దాగానే ఉంది" అన్నదామె.

చిరు చీకట్లు వ్యాపిస్తూ ఉండగా రోడ్డు చివర నలుగురైదుగురు పిల్లలు కనిపించారు. ఆమె 'అమ్మయ్య' అనుకుంది. కానీ, వాళ్ళు తమ యింటి ముందుకు వచ్చేదాకా శ్రీహరి వాళ్ళలో లేడని ఆమెకు తెలియలేదు .... ఆమె పెద్దగా "మావాడేడీ ఉమాపతీ ?" అని అడిగింది. ఉమాపతి సమాధానం చెప్పలేదు. చిచ్చుబుడ్డి మాత్రం "వాడింకా యింటికి రాలేదా ? వాతో ఎవరో బంధువులను చూసి వస్తానన్నాడే .... మా తో కలవలేదు .... రిజల్ట్సులో వాడి నంబరు లేదు ...." అన్నాడు.

ఆమె క్రుంగిపోయింది. కళ్ళలో నీటి పొర కమ్ముకు రాగా గుమ్మాని కానుకుని నిలుచుండి పోయింది. తర్వాత పావుగంటసేపటికి వీరయ్య వచ్చి సంగతి కనుక్కొని చేతి కర్ర తీసుకుని వెదకటానికి బయల్దేరి పోయాడు.

రాత్రి పదకొండు గంటల దాకా ఆమె ప్రాణా లుగ్గబట్టుకుని ఆందోళనతో యింట్లోకీ, వాకిట్లోకీ పిచ్చిపట్టిన దానిలా తిరిగింది. అప్పటికి వీరయ్యా శ్రీహరీ యింటికి చేరుకున్నారు. శ్రీహరి ఆ చిన్న రైల్వే స్టేషనులో ప్రయాణీకులు కూర్చునే బల్లమీద పడుకుని ఉన్నాడు.

ఆమె అతన్ని లోపలికి తీసుకువెళ్ళి వంటిమీద చేయి వేసి చూస్తే వళ్ళు వేడిగా ఉన్నట్టనిపించింది. అది మొదలు శ్రీహరి రావుకు వరుసగా పక్షం రోజులపాటు వళ్ళు తెలియని జ్వరం .....

దానితో చదువుకు స్వస్తి చెప్పటం జరిగింది. తర్వాత అతనికి చదువుకోవాలని అనిపించలేదు. అతని తల్లి రెండు మూడుసార్లు చెప్పి చూసింది కాని అతడు మౌనంగా వూరుకోవడంవల్ల ఏం చెయ్యటానికి తోచక తన తమ్ముడికి ఉత్తరం వ్రాసింది. ఆయన వచ్చి శ్రీహరిరావుకు హితబోధ చేశాడు. "ఒకసారి తప్పగానే అంతగా నీరస పడిపోతే ఎలాగురా ? అందరూ అన్ని క్లాసులూ ఎక్కడా తప్పకుండానే పై చదువులకు వెళ్ళారా ? నామాట విని మళ్ళా స్కూల్లో చేరు" అని చెప్పి చూశాడు. శ్రీహరిరావు మారు పలకలేదు. అతని మనసులో ఒకటే దృశ్యం కనిపించింది. అతన్ని నిరుత్సాహ పరుస్తున్నది. పోయిన సంవత్సరం తనతో చదువుకున్నవా రందరూ ఉమాపతీ, విశ్వనాథం, రంగడూ, సత్తి శంకరయ్యా, జిడ్డు సూర్యం, చిచ్చుబుడ్డి అందరూ ప్యాసై పై క్లాసుకు వెళ్ళారు. తనొక్కడే వెనకపడిపోయాడు. తాను స్కూల్లో చేరితే మళ్ళీ పాత పుస్తకాలనే సంచిలో వేసుకుని వారి వెంట బడికి పోవాలి. వాళ్ళు కొత్త క్లాసులూ, కొత్త మాస్టర్లూ, కొత్త పుస్తకాలూ గురించి ఉత్సాహంగా మాట్లాడుకుంటూ హుషారుగా ఉంటారు. తాను పాత పుస్తకాలతో, పాత చదువుతో నిరుత్సాహంగా నిలిచిపోవాలి. అది అతని కెంతో బాధాకరమైన విషయంగా తోచింది. అందువల్ల తన మేనమామ వెళ్ళిన తర్వాత తల్లితో కచ్చితంగా 'చదువుకో' నని చెప్పివేశాడు. ఆమె నిట్టూర్చి ఊరుకుంది.

శ్రీహరిరావులో అప్పుడు బాగా మార్పు వచ్చింది. ఎప్పుడూ మౌనంగా ఉండేవాడు. ఈడుకు మించిన గాంభీర్యం, ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడక పోవడం, నిరంతరం ఏదో ఆలోచిస్తూ ఉండటం అతని తల్లికి అదుర్దా కలిగించింది. అతడు చదువు మానేసిన మొదట్లో అప్పుడప్పుడు తన స్నేహితులు కొత్త కొత్త పుస్తకాలతో కొత్త క్లాసులకు ఉత్సాహంతో పోతూవుండగా చూసినప్పుడు అతనికి బాధ

గానే ఉండేది. అయినా కాలక్రమేణా దాన్ని గురించి బాధ పడటం మానివేశాడు.

అతడు రోజూ సాయంకాలంపూట ఊరికి దూరంగా నడిచిపోతూ ఉండేవాడు..... ఆ ఊరికి ఒక ప్రక్క దట్టమైన వెదురు పొదలూ, కుంకుడు చెట్లూ, జీడిమామిడి చెట్లు, సరివి తోపులూ ఉండేవి. కొన్ని కొన్నిచోట్ల పట్ట పగలే చిమ్మ చీకటి వ్యాపించి ఉండేది. ప్రొద్దు గూకితే ఆ ప్రక్కల అంతా భయంకరంగా ఉండేది. పిలిస్తే మారు పలికేటంత దారుణంగా చీకట్లు చిక్కగా వ్యాపించి ఉండేవి. కీచురాళ్ల చప్పుడూ, గాలి విసురుకు తల లూపుతున్న చెట్ల 'ఝుమ్మ' నే శబ్దమూ, అక్కడక్కడ చిత్ర విచిత్రమైన పక్షుల రొదలూ, గుండెలు 'జల్లు' మనిపిస్తూ ఉండేవి. ఆ దోవనే దాదాపు రెండు మైళ్లు నడిచిపోతే సముద్రం.... అరమైలు దూరంలో ఉండగానే తెల్లని యిసుకనేల ప్రారంభం. నిరగ నిశీథులలో తమ ఊరికి కూడా సముద్రపు హోరు వినిపిస్తూ ఉండేది. పోగా పోగా నీలం రంగులో ఆకాశంతో కలిసిపోతున్న సముద్రమూ, పెద్ద ఘోషతో విపరీతమైన బలంతో ఎగిరెగిరి పడుతున్న కెరటాలూ, ప్రతి కెరటానికీ వెండి కిరీటాలు పెట్టినట్టు మెరిసే నురుగూ, అస్తమిస్తున్న సూర్యుని బంగారపు చివరి కాంతులు కెరటాలకు వేసే చిత్ర విచిత్ర వర్ణాలూ, పైన ఆహ్లాదంగా ఎగురుతూ పల్లటీలు కొట్టే రకరకాల పక్షులూ, శరీరాన్ని సేదదీర్చే జీవంపోసే చల్లని గాలి .... అక్కడ అంతా మనోహరంగా ఉండేది. ఆ విశాల జలరాశి ముందు ప్రశాంతంగా కూర్చున్నప్పుడు యీలలు వేస్తూ వేగంగా వీచే గాలి ఏ దూర సీమల నుంచో చిత్ర విచిత్రమైన కథలను తీసుకువచ్చి వినిపిస్తున్నట్టుండేది. అలా కూర్చున్నంతసేపూ మనసంతా చిత్రమైన ఊహలతో నిండిపోయేది. ఈ విశాల సృష్టిలో మానవుడి దెంత అల్పస్థానం అనిపించేది.

శ్రీహరిరావు అప్పుడప్పుడు మధ్యాహ్నం పూటనే బయలుదేరి వెళ్లి సముద్రతీరంలో గడిపి ప్రొద్దు గూకుతూ ఉండగా తిరుగుముఖం పడుతూ ఉండేవాడు. ఎక్కడికీ కదలనప్పుడు పగలంతా ఎవరెవరినో అడిగి తెచ్చుకున్న పుస్తకాలు చదువుతూ ఉండటమూ, సాయంకాలంపూట చెరువుగట్టుకు వెళ్లి చీకటి పడేవరకూ కూర్చుని రావడమూ, కూనిరాగాలు తీస్తూ ఉండటమూగా ఉండేది అతని పని.

ఒకనా డతడు చెరువుగట్టున కూర్చునిఉండి ఏమీ తోచక చిన్నచిన్న రాళ్లు ఏరి దూరంగా విసురుతున్నాడు. పొద్దుగూకేందుకు బహుశా ఎంతోసేపు పట్టదేమో ! సూర్యుడప్పుడే కమ్మరి కొలిమిలో ఎర్రగా కాల్చబడిన పాషాణపు బంతివలె క్రిందికి దిగిపోతున్నాడు. చెరువు గట్టున ఉన్న పెద్ద మర్రిచెట్టు దట్టమైన శాఖలలోని గూళ్లలో ఉండి పక్షి పిల్లలు రొద చేస్తున్నాయి. ఇప్పుడే చలిగాలి వీస్తున్నది. మరి కాసేపు ఉంటే చలి పెద్ద పులిలా క్రూరంగా తన పాలన ప్రారంభిస్తుంది. కొంపా, గోడూ లేని దీనులు, అనాథులూ ఆ దుర్మార్గపు పాలనను భరించలేకనూ, భరించక చేసేది లేకనూ పళ్లు పటపట లాడిస్తూ క్రుంగిపోతారు.

ఇంతలో వెనుక నుంచి ఎవరో అతన్ని పిలిచినట్టయింది. అతడు వెనుదిరిగి చూశాడు. ఒక నల్లని నడి వయసు మనిషి ఏదో పేరు చెప్పి 'వారి యిల్లెక్కడ ?' అని అడుగుతున్నాడు. లత డడుగుతున్నది కరణంగారి యిల్లు. అతని వెనుక ఒక అమ్మాయి నిలబడి ఉంది. ఆమె శ్రీహరిరావు వంక సమాధానం కోసం ఉత్కంఠతో చూస్తున్నది.

శ్రీహరిరావు వారిని తనతో రమ్మని కరణంగారి యిల్లు చూపించాడు. వా రిద్దరూ ఆ యింట్లోకి వెళ్లిపోయిన తర్వాత తన యింటివైపు నడవడం ప్రారంభించాడు.

అతని మనసులో యిప్పుడా పిల్ల కళ్లు మెదులుతున్నాయి. అతడు అంతవర కెన్నడూ అంత అందమైన అమ్మాయిని చూడలేదు. అస్తమిస్తున్న సూర్యుణ్ణి అరుణకాంతులలో నిలువెత్తు శిల్పంవలె నిలబడి ఉండి ఆమె తన వంకకు చూస్తున్న దృశ్యం గుర్తుకు వచ్చింది. ఆమె అందమంతా ఒక ఎత్తు. ఆ కళ్ల అందం మరొక ఎత్తు. ఆ కళ్లు స్వచ్ఛనీరములతో నిండిన కాసారాలవలె, నిర్మేఘమైన శరత్కాలపు ఆకాశ ఖండాలవలె కాంతు లీనుతున్నాయి. ఆమె అవయవ సౌష్ఠవం సరేసరి. అద్భుతమైన పుట్టుక. సృష్టికర్త, తన పని చూస్తూ ప్రక్కన నిలబడిన అర్ధాంగికి అసూయ కలిగించే నిమిత్తం తన సర్వ శక్తులూ వెచ్చించి యీ సౌందర్యరాశిని సృష్టించాడేమో !

మరునాడు శ్రీహరిరావు భోజనం చేస్తూ ఉండగా తల్లి ఎదుటనే కూర్చుని అవీ ఇవీ మాట్లాడుతూన్నది. ఆ మాటలలోనే కరణంగారి యింటికి వచ్చిన కొత్త మనుష్యుల ప్రసక్తి కూడా వచ్చింది. శ్రీహరిరావు అంతవరకూ అన్యాసక్తంగా వింటున్నవాడల్లా ఆ విషయాన్ని మాత్రం శ్రద్ధగా విన్నాడు. కరణంగారి కొక తమ్ము డున్నాడు. ఆయన కొక్క కూతురే సంతానం .... ఆ పిల్లపేరు వైదేహి .... తల్లి ఆ పిల్ల చిన్నతనంలోనే పోయింది. అప్పటినుంచి ఆమె తండ్రి వైరాగ్యం పొంది మళ్లా యీ సంసార జంజాటంలో పడదలుచుకోలేదు. ఆపిల్ల పోషణ చూస్తూ అలాగే కాలం గడిపాడు. ఆమెకు పధ్నాలుగు సంవత్సరాలు వచ్చాయి. ఇంతలో ఆయన హఠాత్తుగా ఏదో విషజ్వరంవల్ల కన్ను మూశాడు .... ఆపిల్ల దిక్కులేనిదైపోయింది. .... పెదతండ్రి వెళ్లి అన్ని పనులూ పూర్తిచేసి ఆమెను యిక్కడికి తీసుకువచ్చాడు. శ్రీహరిరావుకు అనుమానం కలిగింది. 'నిన్న పాలేరును కాబోలు వెంటబెట్టుకుని ఒక అమ్మాయి—ఆమే కాబోలు—కరణంగారి యింటికోసం అడిగించింది. నేను చూపించాను. అప్పుడు ఆయన వెంట లేడే' అన్నాడు. అతని తల్లి ''ఏదో పని ఉండి వెనక ఎక్కడో ఆగిపోయి ఉంటాడు. ఎలాగూ పాలేరు తోడున్నాడు కదా అని వారిని యింటికి వెళ్లమని పంపించా

డేమో' అన్నది. తర్వాత ఆమె తన యింటిని గురించీ, తన పరిస్థితులను గురించీ మామూలు పాట మొదలుపెట్టింది.

శ్రీహరిరావు తర్వాత ఒకనాటి సాయంకాలం సముద్ర తీరాన కూర్చుని ఉన్నాడు. ఇప్పు డతని ఆలోచనలన్నీ 'వైదేహి'ని గురించినవే .... ''ఎంత చక్కని పేరు' అనుకున్నాడు ముందుగా. తర్వాత అతని మనఃఫలకంమీద మళ్ళీ అదే దృశ్యం .... చిత్రంగా నిలబడి సమాధానం కోసం ఉత్కంఠతో తనవంక చూస్తున్నది ఆమె .... అస్తమిస్తున్న సూర్యుని బంగారు కిరణాలు అసలే కుందనపు బొమ్మవంటి ఆమె శరీరానికి మరింత శోభ నిస్తున్నాయి. చిలిపిగాలులు ఆమె ముంగురులతో చెలగాట మాడుతూవుండగా బంగారపు పుల్లలవంటి సన్నని వ్రేళ్లతో వాటిని పైకి తోస్తున్నది.... చెంపలకు చేరెడేసి ఉన్న ఆ నల్లని తళతళలాడే కన్నులతో పోల్చదగినవి సృష్టిలో ఏమున్నాయి ?

శ్రీహరిరావు తనకు తెలియకుండానే ఆమెను గురించి ఆలోచిస్తున్నాడు. అతని మనస్సులోకి మరేదీ రావడంలేదు. తా నామెను ప్రేమిస్తున్నాడా ? ఏమో ! కాని .... ఆమెను మళ్లీ చూడాలని, ఆమెను గురించే ఆలోచించాలనీ అనిపిస్తున్నది. ఆమెను గురించి ఆలోచిస్తూ అలా ఎంతసేపు కూర్చున్నాడో అతనికే తెలియదు..... ఒక చిలిపి కెరటం ఉవ్వెత్తున లేచి వచ్చి అతని పాదాలను తడిపి పోయింది. దానితో అతడీ ప్రపంచంలోకి వచ్చి చూస్తే అప్పుడే ఉదయించి పైకి వస్తున్న చంద్రబింబపు స్వచ్ఛ కాంతులలో ఒకవైపు సముద్రభాగమంతా కరిగించిపోసిన వెండివలె మిలమిల మెరుస్తున్నది. సూర్యాస్తమయం ఎప్పు డయిందో, చంద్రోదయం ఎప్పు డయిందో, అతనికి తెలియలేదు. అత డింత సేపు ఏవేవో కలలు కంటూ మరొక ప్రపంచంలో ఉన్నాడు. అప్పటికే పొద్దు పోయింది.. చాలా దూరం నడిచిపోవాలి. పైగా అతడు ఇంటినుంచి మధ్యాహ్నమే బయలుదేరి వచ్చాడు. ఇంటిదగ్గర అతని తల్లి ఎంత ఆరాటపడుతున్నదో !

అతడు విసురుగా నడిచి ఇల్లు చేరుకునేసరికి ఊరు మాటుమణిగిఉంది. బాగా పొద్దుపోయినందువల్ల వీథులన్నీ నిర్మానుష్యంగా ఉన్నాయి. ఉండీ, ఉడిగీ ఎక్కడో ఏపకి చేస్తున్న చప్పుడో, ఏ యింట్లో ఏ పసివాడు ఏడ్చిన శబ్దమో వినబడుతున్నది.

అతడు గుమ్మంలో అడుగు పెడుతూనే పంచలో చలి గాలికి రెపరెపలాడుతున్న బుడ్డీదీపం పక్కన కూర్చునివున్న తల్లిని చూశాడు. ఆమె కొంగు చెవుల చుట్టూ కప్పుకుని పరధ్యానంగా కూర్చునివుంది. ఆమె ప్రక్కనే దీపపు వెలుగులో మట్టి నేలమీద ఒక కార్డు ఉంది. లోపలికి వస్తున్న కొడుకును చూడగానే ఆమె గద్గదస్వరంతో ''ఇంత పొద్దుపోయేవరకూ ఎక్కడ ఉన్నావురా ? ఇంటిదగ్గర ఒక్కదాన్నీ ఉంటానన్న ఆలోచనైనా లేదా నీకు?'' అన్నది. ఆమె యింత వరకూ కనీసం అమాత్రపు ప్రశ్న కూడా ఎన్నడూ అడగలేదు. అతడు నివ్వెరపోయి అంతలో సర్దుకుని ''సముద్రం వైపు వెళ్లానమ్మా ! అక్కడ కూర్చుంటే కాలం గడిచిపోతున్నదే తెలియలేదు. పొరపాటయిపోయింది'' అన్నాడు. ఆమె ఆర్ద్రమైన స్వరంతో నెమ్మదిగా ''ఇవాళ అక్కయ్య ఉత్తరం వ్రాయించింది. నీకు తెలుసుగా ! ఆ కొంపలో దానికి ఉత్తరం కొనియిచ్చి వ్రాసిపెట్టేవాళ్లు కూడా ఎవరూ లేరు. మరి..... ఎవరిచేత వ్రాయించిందో పిచ్చితల్లి .... ఉత్తరం చదువుతూ ఉంటే కడుపు తరుక్కుపోతున్నది. అయినా నా కన్నీ బాధ కలిగించేవిగానే ఉన్నాయి. అటు చూస్తే దాని కాపురం అలా ఉంది .... ఇటు చూస్తే నువ్వేమో చదువు మానేసి యిల్లూ వాకిలీ పట్టకుండా తిరుగుతున్నావు .... ఇల్లు గడవటం కష్టమై పోతున్నది .... అయినా నువ్వు యీ విషయాలేవీ పట్టించుకోకపోతే ఎలాగురా ? నేను ఒక్కతెను ఎంతకాలమని ఇలా వేగగలను ?'' అన్నది.

శ్రీహరిరావు మనస్సు చివుక్కుమన్నది. నిజమే .... వయసుకు చిన్నవాడే అయినా ఇంటికైన పెద్దవాడు తాను. తన చిన్న యీడు చూసే తల్లి తనతో ఎన్నడూ యిలా మాట్లాడలేదనే విషయం గ్రహించేందుకు అతనికి ఎంతో సేపు పట్టలేదు. అలా చెప్పించుకోవలసి వచ్చినందుకు అతడు సిగ్గుతో తల వంచుకున్నాడు.

అతని దృష్టి ఉత్తరం మీదికి మళ్లింది. దాన్ని చేతుల్లోకి తీసుకుని దీపం వత్తి పెద్దది చేసి చదివాడు. ఎవరో పిల్లవాడు వ్రాసిన వ్రాతలా ఉంది. అక్షరాలన్నీ తప్పులు, కూడబలుక్కుంటూ చదువవలసి వచ్చింది. తీరా చూస్తే అందులో ఆమె పడుతున్న బాధలేవీ లేవు. ఉత్తరంలో కేవలం కొద్ది వాక్యాలు మాత్రమే ఉన్నాయి ! 'తమ దగ్గరి నుంచీ కొన్ని నెలలుగా ఉత్తరం రాలే' దనీ, 'కారణం తెలియద' నీ తమ్ముడు బాగా చదువుకుంటున్నాడా ?' అనీ, వ్రాయించిందామె. 'తనకు అత్తవారి యింటి దగ్గర బాగానే ఉన్నద' ని కూడా చివరలో ఉంది. శ్రీహరిరావు తలఎత్తి 'అక్కడ తనకు బాగానే ఉన్నదని వ్రాసిందే' అన్నాడు. అతని తల్లి కళ్ళు తుడుచుకుని 'కాకపోతే తను పడుతున్న బాధలన్నీ వ్రాయిస్తుందనుకున్నావా ? మన మెక్కడ దిగులుపడిపోతామో నని అలా వ్రాయించింది. అక్కడి అసలు సమాచారం నాకు తెలియదూ ? బంగారు తల్లిని అనవసరంగా ఆ యమకూపంలో పడేశాము'' అన్నది.

శ్రీహరిరావుకు ఆ రాత్రి అంతా ముందు గదిలో కిటికీ ప్రక్కన మంచంలో పడుకుని భవిష్యత్తును గురించి ఆలోచించటంతో సరిపోయింది. అయినా అర్థరాత్రి దాటి అతనికి నిద్ర ముంచుకుని వచ్చే వేళకు కూడా అతని ఆలోచనలు తెగలేదు.

తర్వాత రెండు రోజులకు అతడొక నిర్ణయానికి వచ్చి తల్లి నడిగి అయిదు రూపాయలు తీసుకుని, ఆమె అనుజ్ఞ కూడా తీసుకుని తన మేనమామగారి ఊరికి వెళ్లాడు. ఆయన హఠాత్తుగా వూడిపడిన శ్రీహరిరావును చూసి ''ఇలా వచ్చా

వేంరా శ్రీహరీ ! అమ్మ కులాసాగా ఉందా ?'' అని అడి
గాడు. శ్రీహరి తల వూపుతూ 'ఆ' అంటూఉండగా తేరు
కుని కూతుర్ని కేకవేసి ''దుర్గా ! బావ వచ్చారు. కాళ్లు
కడుక్కునేందుకు నీళ్లు తీసుకురా !'' అన్నాడు. దుర్గ
ఆయన కొక్కతే కూతురు. ఆపిల్లకు పదమూడేళ్లు దాటు
తున్నాయి. చామనచాయలో బక్కపలుచగా ఉంటుంది. ఆమె
చెంబుతో నీళ్లు తీసుకువచ్చి గుమ్మంలో ఉంచింది. శ్రీహరి
రావు ఆ పిల్లను అప్పుడప్పుడు తప్ప ఎన్నడూ కలుసుకోలేదు.
అందువల్ల వారిమధ్య పరిచయం వంటిది లేదనే చెప్పాలి.
కాకపోతే తన కొక బావ ఉన్నాడనీ, ఫోర్తుఫారం తప్పి కూర్చు
న్నాడనీ, అతడేమాత్రపు సంపాదనపరుడైనా తన తండ్రి
గంతేసి తనను అతనికిచ్చి పెళ్లి జరిపిస్తాడనీ, పరాయి సంబం
ధాల కోసం వెదకటం ఆయనకు చిరాకనీ, దుర్గకు తెలును.

ఆ పిల్లకు మొదటినుంచీ భోగభాగ్యాలమీద మనసు ....
వాళ్లు అంతగా కలిగినవారేమీ కాదు. ఏదో లోటు లేకుండా
జరిగిపోవటం తప్ప ఆ కుటుంబంలో ఆడంబరాలు ఏమాత్రమూ
లేవు. ఆమె తల్లి ఒక మెత్తని యిల్లాలు. ఎన్నడూ ఆమెకు
ఒక చీరలకు మించి ఉండేవికావు. చిరుగులు పట్టినా ఓపికగా
కుట్టుకుంటూ బాగుచేసుకుంటూ వాటితోనే కాలక్షేపం
చేసేది. భర్తగాని, మరెవరయినాగాని గమనించి 'అయ్యో !'
అనుకుని ఆమె అవసరాలు తీర్చవలసిందే తప్ప ఆమె కవి
తోచవు. అటువంటి తల్లి కడుపున పుట్టిన దుర్గకు చిత్ర
మైన వడవడి అబ్బింది. ఆమెకు మొదటినుంచి స్నేహితురా
ళ్లంతా బాగా కలవారి పిల్లలు. వారిలో కొందరికి కార్లు
కూడా ఉండేవి. ఆమె సావాసకత్తె లందరూ ఎల్లప్పుడూ
ఖరీదైన దుస్తులతో, ముఖాలకు ఖరీదైన పౌడర్లూ, స్నోలతో,
కాళ్లకు ఖరీదైన చెప్పులతో, చేతులలో సువాసనలు విరజిమ్మే
ఖరీదైన జేబురుమాళ్లతో నిరంతరం ఆడంబరంగా ఉండే
వారు. వాళ్ల యిళ్లలో రేడియోలు, సోఫాలు, పంకాలు,
అద్దాల బీరువాలు .... అంతా నయనానందకరంగా ఉండేది.
తనది కేవలం మధ్య తరగతి సంసారమని దుర్గకు తెలును.
అయినా మొదటి నుంచీ ఆమెకు అటువంటి యిళ్లలో
జీవితం సుఖంగా గడపాలనీ, ఆడంబరాల మధ్య దర్జాగా,
ఠీవిగా కాలం వెళ్లబుచ్చాలనీ ఉండేది. అటువంటి ఆలోచన
లున్నందువల్ల ఆమెకు తన బావను తలుచుకుంటే ఏమి
టోగా ఉండేది .... తనకు తెలిసినంతవరకూ అతని ప్రకృతి
మృదువైనది కాదు. ఆ నిర్ణయాని కామె చాలినంత ఉపపత్తి
తోనే వచ్చింది.

శ్రీహరిరావు వచ్చిన మూడో రోజున ఎక్కడో ఎవరో
దక్షిణాది సంగీత విద్వాంసుడు కచేరీ చేస్తున్నాడని విని వెళ్లి,
రాత్రి పది గంటలవేళ చలిలో, భోరున కురిసే వానలో నిలు
వెల్లా తడిసి యింటికి వచ్చాడు. అతని , మామా, అత్తా
యిద్దరూ కొంచెం కంగారు పడ్డారు. ఒకరు తల తుడుచు
కునేందుకు తుండూ, మరొకరు అతని సంచిలో నుంచి పొడి
గుడ్డలూ అందించారు. అతని మామ ''పోనీ .... వానల
రోజులు కదా ! వెళ్లేటప్పుడు గొడుగు తీసుకుపోక పోయావా?'
అన్నాడు.

మధ్య గదిలో మంచంలో వెచ్చగా పడుకుని దుప్పటి
మడతల మధ్య కలలు కంటున్న దుర్గ మనసులో ''ఒట్టి
అనాగరికపు మనిషి'' అనుకున్నది.

అన్నట్టు యిప్పటికి మాత్రం ఆమె తత్వం మారిందా?
ఏమీ లేదు. .... లేశమాత్రం కూడా మారలేదు. .... ఆమె
అలాగే ఉంది. తరువాతి జీవితంలో కూడా ఆమె అతని అభి
రుచుల నన్నిటినీ అసహ్యించుకోవడం అలవాటు చేసుకుంది.
అతనికి కాకరకాయ కూర అంటే పంచ ప్రాణాలూ .... ఆమె
ఆ పేరు వినగానే మొహం చిట్లించి అసహ్యం నటించి ''ఛీ !
చేదు విషం'' అనేది. అతడే లొంగిపోయి తన ఒక్కడికోసం
యింట్లో మిగిలినవా రందరూ బాధపడటం ఎందుకు
లెమ్మని ఆ కూర పేరు ఎత్తటమే మానివేశాడు .... ఆమెకు
సంగీతమంటే ద్వేషం లేదు. గాని, శ్రీహరిరావుకున్న సంగీతాభి
మానంవల్ల ఆమె దాన్ని ద్వేషించటం నేర్చుకుంది .... అత
డెప్పుడైనా కులాసాగా సంగీతం విషయం మాట్లాడితే
''పోనిద్దురూ ! వెధవ సంగీతం'' అని ఊరుకునేది. ఏనా
డైనా మంచి సంగీత కచేరీకి వెళ్లి పొద్దుపోయి యింటికి
వచ్చిన తర్వాత నాలుగు మెతుకులు తిని పడుకోబోతూ ఏదో
జ్ఞాపకం చేసుకుని హుషారుగా ''లేవకే నా యేంకి లేవకే నిదురా
ఈపాటి సుఖమూ నే నింతవర కెరుగనే .... లేవకే .... '' అని
గొంతెత్తగానే ''పొద్దుపోయింది. 'అర్థరాత్రిపూట అంకమ్మ
శివాల' న్నట్టు యిప్పుడు పాట లేమిటి ? పడుకోక ....
పిల్లలు లేస్తారు .... '' అనేది. ఆ మాటతో శ్రీహరిరావు
మనస్సు గాయపడిపోయేది. అతని ఉత్సాహ
మంతా నీరుకారిపోయేది .... అయినా లొంగిపోవటం ఒక్కటే
తనకు చేతనైంది. తన జీవితమే అంత మొదటి నుంచీ ...
అటువంటి మాటలు విన్నప్పుడు బాధతో మరొక వైపుకు
తిరిగి పడుకునేవాడు.

తర్వాత రెండు మూడు రోజులకు శ్రీహరిరావు తన
మేనమామ యింటికి వచ్చిన పని అయింది. ఆ వూళ్లో
పేరుపొందిన ఒక పెద్ద లాయరును ఆశ్రయించా డతడు.
ఆయన మధ్య వయస్కుడు. మెత్తని మనసు కలవాడు. కల్ప
వృక్షం వంటి ప్రాక్టీసు కలవాడు. శ్రీహరిరావు గోడు అంతా
విని తల ఎత్తి చూసి 'నువ్వు చదువెందుకు మానేశావు ?' అని
ప్రశ్నించాడు. శ్రీహరిరావు తన బాధలన్నీ చెప్పుకున్నాడు. వెనక
రాబడి ఏమీ లేనందువల్లనూ, జరుగుబాటు కష్టం కావడం
వల్లనూ అతడు చదువు మానేయవలసి వచ్చిందని లాయరు
గారికి అర్థమైంది. కాస్సేపాగి ''సరే .... మీవా రెవరో
యీ వూళ్లో ఉంటున్నా రన్నావుగా ! మీ అమ్మను తీసుకు
వచ్చి యిక్కడ స్థిరపడు. నేను ఏదో ఏర్పాటు చేస్తానులే''
అన్నాడు. తర్వాత అతడు అక్కడి గుమాస్తాను కలుసుకుని
మాట్లాడితే అంతా అర్థమైంది. ఉదయం నుంచీ, సాయం
కాలం దాకా అక్కడి రకరకాల డాక్యుమెంట్లకు కాపీలు

తీయటం తన పని. అందుకు అతనికి నెలకు ముప్ఫై అయిదు రూపాయలదాకా జీతం ఉంటుంది.

ఆమాత్రపు దానికే శ్రీహరిరావుకు కొండెక్కినంత సంతోషం కలిగింది. తన కాళ్లమీద తాను నిలబడి తల్లిని కష్టపెట్టకుండా గడపగలిగే రోజులు వచ్చాయని అతడు సంతోషించాడు. ఆ భావమే అతనికి ఎంతో సంతృప్తి కలిగించింది. అతడు మేనమామకూ, అత్తగారికీ యీ విషయం చెప్పాడు. వారు యీ వార్త విని పొంగిపోయారని చెప్పేందుకు వీలులేదు. కాని, కాకపోతే మేనమామ మాత్రం "ఏదో ఫర్వాలేదు. అక్కడ ఉండి పోమరిగా కూర్చోవటం కంటే ఇది నయం కదూ ? ఇదైనా మంచిదే. ఇలా గడుపుకుంటూ ఇతరచోట్ల ప్రయత్నించి మంచి దేదైనా దొరికితే స్థిరపడ వచ్చు" అనుకున్నాడు. దుర్గ మాత్రం "దస్తావేజులకు కాపీలు వ్రాయటం ఉద్యోగ మనిపించుకుంటుందా ? కూలీ అనిపించుకుంటుంది. ఉద్యోగమంటే సరళ అన్నగారు చేసేది. ఆయనకు నెలకు ఎనిమిది వందలు జీతంట .... ఆయన వెంట ఎల్లప్పుడూ నౌకర్లు ఉంటారు. ఎప్పుడూ కారులో తప్ప క్రింద కాలు పెట్టడు. ఆయన కాల్చే సిగరెట్లు ఇంగ్లండులో తయారవుతాయని సరళ చెప్పింది. అవీ ఉద్యోగాలంటే" అనుకున్నది.

శ్రీహరిరావు తన సంచీ తీసుకుని బయలుదేరి "మంచి రోజు చూసుకుని అమ్మను తీసుకు వచ్చేస్తాను. అన్నట్టు ఆ పక్క యింట్లో రెండు గదుల భాగమూ అద్దెకు మాట్లాడి ఉంచండి. నెలకు ఆరు రూపాయల అద్దె ఎక్కువే. అయిదు రూపాయలైతే తాళం తీసుకుని ఉంచండి...." అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. దుర్గ లోపలి గుమ్మాన్ని కానుకుని చూస్తూ నిలబడిపోయింది .... ఆమె తల్లి "పిల్లవాడు బుద్ధిమంతుడే" అని అనడమూ, తండ్రి అంగీకరిస్తూ తల ఊపడమూ దుర్గ కేమాత్రమూ నచ్చలేదు.

శ్రీహరిరావు రైలుదిగి హుషారుగా కూనిరాగం తీస్తూ పొలంగట్ల వెంట నడిచి యిల్లు చేరుకున్నాడు .... అప్పటికి వెన్నెల మనోహరంగా వ్యాపిస్తున్నది. ఆకాశంలో పలుచని జలతారు మబ్బులు వయ్యారంగా తేలిపోతున్నాయి. ఊరి మధ్య ఉన్న వేణుగోపాలస్వామి ఆలయం నుంచి గంటలు వినబడుతున్నాయి. ఎక్కడనుంచో మనోహరమైన సన్నాయి వాద్యం మెల్లగా వీస్తున్న గాలిలో తేలుతూ మంద మందంగా వినిపిస్తున్నది.

అతని పిలుపు కర్ణపుటాలకు సోకగానే అతని తల్లి ఆనందంతో ఉరుకులు పరుగులుగా వెళ్లి తలుపు తీసింది. అతడు లోపల అడుగు పెడుతూనే హడావిడిగా "అమ్మా ! మంచిరోజు చూడు .... సామాన్లన్నీ సర్దేయ్ .... మనం వెళ్లిపోతున్నాం .... " అన్నాడు. ఆమె కళ్లలో నీళ్లు ఉబుకుతున్నాయి. నెమ్మదిగా అడిగి సంగతులన్నీ తెలుసుకుని ఆమె సంతృప్తి చెందింది. 'అదేమీ పెద్ద ఉద్యోగం కాకపోయినా తమ కడి చాలు .... తమ కాళ్లమీద తాము నిలబడి ఏలోటూ లేకుండా యిలా జరిగిపోతే చాలు. అంతకన్నా ఇంకేం కావాలి?' అనుకున్న దామె.

అతడు భోజనం చేస్తూ కూడా ఏవేవో కబుర్లు చెప్పాడు. ఆమె అన్నిటినీ సంతోషంతో విన్నది. ఆమెకు కొడుకును చూస్తూవుంటే ఒకవిధంగా అప్పుడు గర్వం కలిగింది.

అతడు వాగివాగి యిక మాట్లాడేందుకు ఏమీ లేక మెదలకుండా మజ్జిగ అన్నం కలుపుకుంటున్నాడు. ఇంతలో గాలి విసురుకు సన్నాయి వాద్యం మెత్త మెత్తగా హాయిగా వినిపించగా 'ఎక్కడినుంచి ?' అన్నట్టు అతడు తల్లి ముఖంలోకి చూశాడు. ఆమె "ఆనాడు కరణంగారి యింటికి రాలేదూ ? నువ్వు యిల్లో చూపించిన అమ్మాయి. ఆ పిల్లకు నిక్షేపంలాంటి సంబంధం కుదిరింది. ఇవాళే పెళ్లికూతుర్ని చేశారు. ఈ రాత్రి బండికే పెళ్లివారు తరలివస్తారు. రైలు దగ్గరికి పాతిక బండ్లు వెళ్లినయ్" అన్నది. తర్వాత ఒక్క క్షణం ఆగి "మనమూ చేశాం పిల్ల పెళ్లి .... ఏం లాభం ? పువ్వులాంటి పిల్లను ఆ కుంపట్లో పడేశాము .... ఏమిటో" అన్నది.

శ్రీహరిరావు మౌనంగా విన్నాడు. మజ్జిగ అన్నం పూర్తిగా తినకుండానే చెయ్యి కడుక్కుని లేచి పోబోయాడు. తల్లి నివ్వెరపోయి "అదేమిట్రా ? అన్నం వదిలేశావేం ?" అని అడిగితే "కడుపు నిండిందమ్మా. ఇక సయించదు" అని చెప్పి ముందు గదిలోకి వెళ్లిపోయాడు.

వాకిట్లో గాలి బిగించింది. ఎక్కడా ఆకయినా కదలటంలేదు. ఆకాశంలో చంద్రబింబం ఏ మబ్బుచాటున చిక్కుబడి పోయిందో, ఉక్కపోస్తున్నది. అంటే కొద్ది సేపట్లోనే కుంభవృష్టిగా వర్షం కురువబోతున్నదన్నమాట.

శ్రీహరిరావు వరాండా చివర నిశ్చలంగా నిలబడి ఉన్నాడు. ఆ యింటిముందు నుంచి వరుసగా బండ్లు—బహుశా పెళ్లివారివి కాబోలు—కదిలిపోతున్నాయి. ఆ వీధి చివరి వరకూ ఎద్దుల మెడలలోని మువ్వల గలగల ధ్వని వినిపిస్తూనే ఉంది. ఆకాశం సిరా పులిమిన కాయితంవలె నల్లని మబ్బులతో నిండిఉంది. విరబూచిఉన్న పారిజాతాన్ని దులిపినట్టు ఏ చిన్నగాలి విసురుకో వర్షం ప్రారంభం కావచ్చు. సన్నాయి నొక్కులు ఉండి ఉండి వినబడుతూనే ఉన్నాయి.

చల్లని గాలి మళ్లింది. వరండా చివర నిలబడిఉన్న శ్రీహరిరావుమీద పెద్ద పెద్ద వర్షపు చినుకులు పడ్డాయి. అలా చూస్తూ ఉండగానే కొద్ది క్షణాలలోనే తనా నెవరో తరుముకుని వచ్చినట్టు వర్షం ఘోషచేస్తూ కురవటం ప్రారంభించింది.

శ్రీహరిరావు తల్లి గుమ్మంలోకి వచ్చి "అలా జల్లులో నిలబడ్డా వెందుకురా ?" అన్నది. అత డామె మాట విని

ంఖవతలికి వచ్చాడు. చేతిలో దీపం వెలుగులో అతని మ్లాన వదనాన్ని చూసి తల్లి ఆత్రుతగా "ఏమిట్రా ? అలా ఉన్నావేం ?" అని అడిగింది. ఆ ప్రశ్నతో అతడు యీ ప్రపంచంలోకి వచ్చి "ఆఁ! ఏం లేదులే" అన్నాడు.

ఆ రాత్రి అంతా అతనికి నిద్ర పట్టలేదు. ఏవేవో ఆలోచనలతో మనస్సు వికలం అయిపోయింది. పచ్చని నుదుట పడుతున్న ముంగురులను బంగారపు పుల్లలవంటి సన్నని వ్రేళ్లతో పైకి తోసుకుంటూ తనవంక చూస్తున్నట్లు చెక్కిన అమరశిల్పంవలె ఆ అమ్మాయి గుర్తుకు వస్తున్నది. అతడామెను ఎందుకో అభిమానించాడు. ఆమెను గురించి ప్రశాంత సాంధ్యవేళలలోనూ, నిద్రపట్టని వెన్నెల రాత్రులలోనూ ఎంతగానో ఆలోచించాడు. ఎన్నెన్నో కమ్మని కలలు కన్నాడు .... కాని తెల్లవారితే అంటే మరికొన్ని గంటలలో ఆమెకు పెళ్లి జరిగిపోతున్నది..... ఆమె పరాయిదై పోతున్నది .... ఈ రాత్రి ఎప్పటికీ తెల్లవారకుండా యిలాగే ఉండిపోతే ! .... అతడు తన పిచ్చి ఆలోచనలకు నవ్వుకున్నాడు. ఆమె తనను గురించి యిలా ఆలోచించదు. బహుశా తనను మరచిపోయి ఉంటుంది కూడా. తాము మళ్లీ కలుసుకున్న దెప్పుడు ? తెలియనప్పుడు యిల్లు చూపించినంత మాత్రంలో ఆమె తనను ఆజన్మాంతమూ గుర్తుపెట్టుకుంటుం దనుకోవడం వెర్రి కదూ ? మరి తాను ఆమెను గురించి యింతగా ఆలోచించడానికి కారణం ఏమిటి ? ఏమో ! అతని కదే అర్థం కావడం లేదు. అయినా యిప్పుడు ఆమెను గురించి ఆలోచించడం పాపం కూడా .... అనుకుని కళ్లు గట్టిగా మూసుకుని నిద్ర పట్టించుకునే ప్రయత్నం చేశాడు.

అతనికి మెలకువ వచ్చి కళ్లు విప్పేసరికి యింకా చీకట్లు బాగా విడిపోలేదు. అప్పుడే పెళ్లివారి యింట్లో నుంచి మంగళ వాద్యాలు వినవస్తున్నాయి. అతడు లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని పంచలో కూర్చుని ఉండగా వారి యింటికి పట్టు చీరెల రెపరెపలతో నలుగురు ముత్తయిదువులు పెళ్లిపిలుపుతో వచ్చారు. గుమ్మానికి కుంకుమ పెట్టి 'తప్పకుండా' రమ్మని మరీ మరీ చెప్పి వారు వెళ్లిపోయారు.

బాగా ఎండ వచ్చింది. శ్రీహరిరావు తల్లి పంచలోకి వచ్చి "ముహూర్తంవేళ అయింది. నువ్వెళ్లిరా శ్రీహరీ ! మరీ మరీ చెప్పి వెళ్లారు. వెళ్లకపోతే బాగుండదు .... " అన్నది. శ్రీహరిరావు ముందు తల అడ్డంగా ఊపాడు. కాని తర్వాత ఎందుకో మనస్సు మార్చుకుని "అలాగే" అని సమాధానం చెప్పి పంచె కట్టుకుని చొక్కా తొడుక్కుని భుజాన కండువాతో బయలుదేరాడు. అతడలా గుమ్మం దాటుతూ ఉండగా తల్లి ఎందుకో ఉన్నట్టుండి "దుర్గ నీతో చనువుగా మాట్లాడిందిటరా ?" అని అడిగింది. అతడు వెనుదిరిగి తల్లి ముఖంలోని చిరునవ్వు చూసి ముందు నెవ్వెరపోయి తర్వాత తల ఊపి బయటికి వెళ్లిపోయాడు.

అతడు వెళ్లేసరికి మంగళసూత్రధారణ జరుగుతున్నది. అందరితోబాటు అతని చేతిలోను అక్షతలు ఉంచారు. అందరితోపాటు అతడూ వాటిని వధూవరులమీద చల్లాడు. అతడు నుంచొనివున్న చోటికి వధువు మాత్రమే ఎదురుగా కనిపిస్తున్నది. అతడు పెళ్లికొడుకును చూడలేకపోయాడు. అతనికి చూడాలనీ అనిపించలేదు. పెళ్లికూతురు తల వంచుకుని ఉంది. పలుచని మధుపర్కాలతో అక్షతలూ, పసుపూ పడిన నల్లని కేశబంధంతో ఆమె ఒక బంగారు శిల్పంవలె వెలుగులను చిమ్ముతూనే ఉన్నది.

శ్రీహరిరావు ఎందుకో నిట్టూర్చాడు. తర్వాత యిక వెళ్లిపోదామని వెనుదిరగగానే కరణంగారు ఎటో హడావిడిగా పోతున్నవాడు, ఆగి "ఎవరూ ! శ్రీహరేనా ?" అంటూ దగ్గరగా వచ్చి "గుర్తుపట్టలేక పోయానురా ! ఎలా ఉంది మీ అమ్మ ?" అని అడిగాడు. శ్రీహరిరావు బాగానే ఉన్నామండీ .... కొద్ది రోజులలో మా మేనమామగారి ఊరు పోదామనుకుంటున్నాము. అక్కడ నాకు పని దొరికింది...." అని చెప్పాడు.

ఆయన "అలాగా ? పోన్లే నాయనా ! ఏదో కష్టాల పాలై ఆమాత్రం నిలదొక్కుకున్నారు. అంతకూ మీ అమ్మ మంచితనమూ, ఓర్పూ కారణ మనుకో .... మహా యోగ్యురాలు .... నువ్వూ ఒక యింటివాడివైతే ఆమెకు అంతకుమించి కావలసిందేమి ఉంది ? .... అయినా మీ మేనమామ కూతురు ఉందిగా .... బయటికి పోనక్కర్లేదు. పోదామనుకున్నా మీ మామ ఊరుకోడు..... అన్నట్టు ఏదో పనిమీద వెడుతూ నీతో మాట్లాడుతూ ఉండిపోయాను. ఉండు నాయనా ? భోజనం చేసి వెళ్లవచ్చు .... " అంటూ మరోవైపుకు వెళ్లిపోయాడు.

శ్రీహరిరావు ఈసారి ఆశ్చర్యపడలేదు. పొద్దున అతని తల్లి ఆమాట అన్నప్పుడు అతనికి ఆ విషయం కొత్తగా తోచి అతడు ఆశ్చర్యపడిపోయిన మాట నిజమే. ఆయన మాటాడిన తర్వాత ఉదాసీనంగా నవ్వుకుంటూ వీథిలోకి వచ్చాడు. అతనికి దుర్గ జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆపిల్లకూ, అతనికీ మధ్య చనువూ, స్నేహమూ ఎప్పుడూ లేవు .... పెద్దల మనసులలో యీ ప్రస్తావన మొదటినుంచీ ఉందేమో కాని వారికీ వీరికీ మొదటినుంచీ రాకపోకలు తక్కువ కావడంవల్ల వీ రిద్దరికీ మధ్య ఎటువంటి పరిచయమూ ఏర్పడలేదు. ఇటీవల శ్రీహరిరావు వారి యింటికి వెళ్లినప్పుడు ఆమె కదలికలూ, పద్ధతీ అంతా చాలా ముభావంగా కనిపించాయి. ఆమె అన్ని రోజులూ అతనితో పెదవి కదిపి ఒక్కమాట కూడా ఆడలేదు. అందువల్ల ఆమె తనను గురించి ఏమనుకుంటున్నదో అతనిలికి తెలియదు. తన కామెపట్ల ప్రత్యేకంగా ఏ భావమూ లేదు .... అయినా పెళ్లి ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు "ఇప్పట్లో చేసుకోనంటే తీరిపోతుంది" అనుకున్నా డతడు.... కాని, అతనిలో పెద్ద లోపం ఏమిటంటే తనేమి అనుకుంటున్నాడో ఎదుటివారికి చెప్పలేక పోవడం .... అవతలివారు ఒత్తిడిచేస్తూ రెండు మాటలు అనగానే లొంగిపోవడం..

చేదు మాత్ర

మొదటినుంచీ యీ లక్షణాలవల్లే అతడు చెడిపోయాడు. అతడు లొంగనిదల్లా ఇంతవరకూ ఒక్క విషయంలోనే. ఉద్యోగంలో మామూళ్ళు (అంటే లంచాలు కాదూ ?) తీసు కోవటం మాత్రం అతనికి చాతకాదు. అది కేవలం భయం వల్లనే కావచ్చు. ఆ విషయంలో మాత్రం ఎదుటివా రెంత ఒత్తిడిచేస్తే తర్వాతి జీవితంలో దానిపట్ల అంత విముఖు డవుతూ వచ్చాడు.

కొన్నాళ్ళ తర్వాత ఒక మంచిరోజు నిర్ణయం అయింది. ఆనాడు సరిగా రాత్రి ఏడు గంటలవేళ బయలుదేరి ఎద్దుల బండిలో సామానుతో సహా స్టేషనుకు చేరుకుని పదకొండు గంటల బండి అందుకునేట్టు నిర్ణయం జరిగింది. వీరయ్య వారికి బాగా సహాయం చేశాడు. ఆ ఏటి తాలూకు మక్తా సొమ్ము రైతు దగ్గర ఒకటికి రెండుసార్లు తిరిగి సాధించుకు వచ్చాడు. అతడే ఎద్దుబండి కూడా మాట్లాడి సిద్ధంగా ఉంచాడు.

ఆనాడు ఉదయం శ్రీహరిరావు పంచలో నిలబడి ఉండగా కరణంగారి యింటిముందు నుంచి రెండు బండ్లు బయలుదేరుతూ ఉన్నాయి. ఎవరో మంచి శకునం చూసు కుని ప్రయాణ మవుతున్నట్టున్నారు. బండ్లు దగ్గరగా వస్తున్నకొద్దీ శ్రీహరిరావు ఉత్కంఠతో అటే చూశాడు. తమ యింటిముందుకు వచ్చేసరికి ముందు బండిలో పెళ్లి కూతురూ, పెళ్లికొడుకూ, కరణంగారూ, మరెవరో యిద్దరు ఆడవాళ్ళూ కనిపించారు. వెనక బండిలో ఏదో సామాను వస్తున్నది.

అతడు పరధ్యానంగానే దూరదూరంగా ఆ బండి వెంట నడిచాడు. ఆ నాలుగుమైళ్ళ దూరమూ అలాగే నడిచి వారితోపాటు స్టేషనుకు చేరుకున్నాడు. వా రక్కడికి వెళ్లిన కొద్ది నిముషాలకే రైలు రావడంతో బండివాళ్లు త్వర త్వరగా సామాన్లన్నీ రైల్లో ఎక్కించారు. వధూవరులూ కరణంగారూ, మిగిలిన యిద్దరు ఆడవాళ్లు ఒక పెట్టెలో ఎక్కి కూర్చున్నారు. శ్రీహరిరావు స్టేషను బయట నిలబడి కటకటాలలోనుంచి చూస్తున్నాడు. ఆమె కిటికీ ప్రక్కన కూర్చున్నది. ఆమె కెదురుగా ఆమె భర్త కూర్చున్నాడు. శ్రీహరిరావు మరెవరినీ చూడటంలేదు. కేవలం వైదేహి ముఖపద్మం మీదనే అతని చూపుల తుమ్మెదలు నిలిచి ఉన్నాయి. ఆ చూపులలో యిప్పుడు చిత్రమైన గౌరవభావం తప్ప మరేమీ లేదు. అలా ఎంతోసేపో లేదు. రైలు కూత వేసి ముందు నెమ్మదిగా కదిలి తర్వాత వేగంగా, మరింత వేగంగా పరుగెత్తుతూ కొద్ది క్షణాలలోనే కనుచూపుమేర దాటిపోయింది. శ్రీహరిరావు ఆ రైలు వదిలిన పొగ కూడా కనుపించనంతవరకూ చూసి తర్వాత వెనుదిరిగి పొలంగట్ల వెంట అడ్డదారిన పడి యింటికి చేరుకున్నాడు.

ఆనాడు పొద్దు గూకుతున్న సమయంలో వారి యింటి ముందు బండి వచ్చి ఆగింది. వీరయ్య సామానులను ఒక్కొక్కటిగా తెచ్చి బండిలో ఉంచి 'అమ్మా ! ఇక కదిలి రండి .... ఆలస్యం కాకూడదు .... ' అంటున్నాడు. శ్రీహ రావు యివతలికి వచ్చాడు. అతని తల్లి లోపలినుంచి నెమ్మ దిగా యివతలికి వచ్చి తాళంవేసి ఎందుకో శిలాప్రతిమలా అలాగే నిలబడిపోయింది. ఒక్క క్షణం తర్వాత వీరయ్య కేక విని మాటిమాటికీ వెనుదిరిగిచూస్తూ ఆ విశాలావరణలో నడిచివచ్చి బండి ఎక్కి కూర్చుంది. ఆమె కళ్లవెంట ధారా పాతంగా అశ్రువులు రాలుతూ ఉంటే "అదేమిటమ్మా ఊరుకో" అన్నాడు శ్రీహరిరావు.

వీరయ్య అలాగే నిలబడి "తప్పు తల్లీ ! అలా కంట తడి పెట్టకూడదు. ఇంటికొచ్చిన దిగులేమీ లేదు. మన ఊరికి కొత్తగా వచ్చిన బడిపంతులు ఉంటానన్నాడు. ఉండ మన్నాను. మన క్కావలసింది అద్దె కాదు .... రోజూ యింటి ముందు చిమ్మి ముగ్గుపెట్టి, పొద్దు గూకగానే దీపం వెలి గించేవాళ్లు కావాలి .... ఆయన యింటిని నిక్షేపంలా చూసు కుంటాడు. తాళంచెవి యిలా యివ్వు ...." అన్నాడు.

ఆమె తలఊపి కళ్లు తుడుచుకుని శ్రీహరిరావుచేత తాళంచెవి అతని కిప్పించింది. వీరయ్య తన కొడుక్కి దాన్ని యిచ్చి 'మీ అమ్మ కివ్వరా' అని పంపించి వీధి చివరకు చూసి "అదుగో రత్తమ్మగారు .... మంచి శకునం ...." అని ఎగిరి గంతేసి బండి ఎక్కి ఎద్దులను అదిలించాడు. అవి మెడలో మువ్వలు 'గణగణ' మ్రోగుతూ ఉండగా వేగంగా నడవటం ప్రారంభించాయి.

శ్రీహరిరావుకు తాను చిన్నతనం నుంచి ఆడుకున్న స్థలాలూ, తిరిగిన స్థలాలూ వెనుకబడి పోతూవుంటే కొంచెం దిగులు కలిగింది. అయినా తమాయించుకున్నాడు. తాను యిప్పుడు దిగులుపడితే ఎలా ? ఇంకా ఈవిధంగా ఎన్ని ఊళ్ళు, ఎన్ని స్థలాలు, ఎన్ని ఉద్యోగాలు మారవలసి ఉంటుందో. అతని తల్లి మాత్రం ఉండి ఉండి కళ్ల నీళ్లు తుడుచు కుంటూనే ఉంది.

స్టేషనులో బండి కదులుతూ ఉండగా వీరయ్య "అప్పుడప్పుడు వస్తూ ఉండండి .... మరిచిపోవద్దు" అంటూ చేయి ఊపుతూ నిలబడ్డాడు. అతని కళ్లలోనూ ఎందుకో నీటి పొర నిలిచింది. తల్లి సరేసరి .... దుఃఖం ఆపలేక ఒక్క సారిగా ఆమె పమిటకొంగులో మొహం దాచుకుంది. కొద్ది సేపటికే రైలు ఆ పరిసరాలనూ, పచ్చని పొలాలనూ, ఊళ్లనూ వెనక వదిలి పరుగు ప్రారంభించింది.

వారు చేరవలసిన ఊరు చేరుకుని కొత్త యింట్లో ప్రవేశించారు. ఇల్లంతా కలిసి రెండే రెండు గదులు. మట్టి గోడలు. మట్టినేల. అతనికి కొత్తలో ఉత్సాహం యిచ్చింది తన పని ఒకటే. అతడు ముందుగా వెళ్లి ఆ లాయరుగారితో మాట్లాడి వచ్చాడు. ఆయన అతన్ని 'మరునాటి నుంచే పనిలోకి రమ్మ' న్నాడు.

మరునాడు ఉదయం బయలుదేరబోతూఉండగా వీపున చొక్కా చిరిగి ఉండటం గమనించాడు. వెంటనే తల్లిని పిలిచి చూపించి 'కొంచెం కుట్టిపెట్టవమ్మా' అన్నాడు. ఆమె ఆ చొక్కా అలాగే తొడుక్కోమని చెప్పి పెద్ద పెట్టెలో వెదకి ఒక కోటు తీసుకువచ్చి అతనికి తొడిగింది. అది అతని తండ్రిది. ఆయన 'పెద్ద పెద్ద కచేరీలకు వెళ్లినప్పుడు ఉంటుంది లెమ్మ'ని ఎప్పుడో కుట్టించుకున్న కోటు అది. ఆయన తర్వాత దాన్ని ఎన్నడూ తొడుక్కోనే లేదు. అది అలాగే పెట్టె అడుగున ఉండిపోయింది.

అతడా కోటు తొడుక్కుని పనిలో ప్రవేశించాడు. ఇక ఆనాటి నుంచి దాదాపు ఎనిమిది నెలల వరకు అదే పని. రోజూ లాయరుగారి యింట్లో పంచలో మూలగా చిన్న డెస్కు ముందు కూర్చుని వరుసగా రకరకాల కాయితాలకు కాపీలు తీస్తూ ఉండేవాడు. మొదట్లో ఆపని ఉత్సాహం తోనే చేసేవాడు. కాని రాను రాను అంత కష్టమైన పని మరొకటి ఉండదనిపించేది. ఇక అతడు వారినీ వీరినీ ఆశ్రయిస్తూనే, యితర ప్రయత్నాలు చేస్తూనే రకరకాల ఉద్యోగాలకు అప్లయి చేస్తూనే పని కొనసాగించాడు. దాదాపు ఎనిమిది నెలల తర్వాత అతనిమీద అభిమానంతో ఒక పెద్ద మనిషి చేసిన ప్రయత్నాలు ఫలించినందువల్ల అతనికి అరవై మూడు రూపాయల వేతనంతో ప్రభుత్వంవారి కరుణతో యిచ్చిన ఉద్యోగం లభించింది. ఇక అప్పటినుంచీ అతని కదే దిక్కయింది. ఆ ఉద్యోగంలోనే అనేకమైన ఊళ్లు మారాడు. రకరకాల వ్యక్తులతో పరిచయం లభించింది. రకరకాల పై ఉద్యోగులు అతనిపట్ల రకరకాలుగా ప్రవర్తించారు. అతని జీవితం ఎదుగూ బొదుగూ లేకుండా అలాగే నెమ్మదిగా జరిగిపోతున్నది.

4

వాలుగవ అరగంట అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ గణ గణ మని బెల్ మ్రోగుతున్నది. శ్రీహరిరావు మళ్లీ యీ ప్రపంచంలోకి వచ్చాడు. హాల్లో కొద్దిమంది పేపర్లిచ్చేసి వెళ్లిపోయినట్టున్నారు. తన ప్రక్కనున్న జమీందార్ల అబ్బాయి యిప్పుడే లేచి వెళ్లిపోతున్నాడు. మొదటి వరుసలో ఆడపిల్ల కలం పళ్లమధ్య ఉంచుకుని దేన్ని గురించో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నది. వాచర్లిద్దరూ చెరొకవైపూ కుర్చీలలో కూర్చొని ఉన్నారు. శ్రీహరిరావు తన ముందున్న పేపరు గాలి కెగిరిపోతూవుంటే దాన్ని పట్టుకుని ఆపి తన కలాన్ని జేబులో నుంచి తీసి దానిమీద బరువుగా ఉంచాడు. తర్వాత పైకప్పు వంక చూస్తూ కూర్చున్నాడు.

తనకు గవర్నమెంటు ఉద్యోగం దొరికిందని వినగానే తల్లీ, మేనమామా, ఆయన భార్యా అందరూ ఎంతగానో సంతోషించారు. అవును మరి. ఆ రోజులలో ఆ ఉద్యోగం, ఆ జీతమూ, నిజంగానే అందరి దృష్టిలోనూ గొప్పగా ఉండేవి. ఇక దుర్గ .... ఆమె ఆ రోజులలో ఏమనుకున్నదో ఆమెకే తెలియాలి.

తన మేనమామ నెమ్మది నెమ్మదిగా తన తల్లితో పెళ్లి ప్రస్తావన తీసుకురావడం శ్రీహరిరావు గమనించాడు. అయినా పట్టించుకోనట్టు తప్పుకు తిరిగాడు. కాని అలా ఎన్నాళ్లో తప్పుకునేందుకు వీలులేకపోయింది. కొత్త ఉద్యోగంలో చేరి రెండు నెలలపాటు జీతం తీసుకునేసరికి పెళ్లి విషయం బాగా బహిరంగంగానే చర్చకు వచ్చింది. అతని మేనత్త వారి యింటికి వచ్చినప్పుడల్లా ''ఏమయ్యా! శ్రీహరీ! ముహూర్తం పెట్టించమంటావా ?'' అని అడుగుతూ ఉండేది. అతడు బలవంతంగా నవ్వి ఏ సమాధానమూ చెప్పకుండా ఎటో పోయేవాడు.

ఒకనాడు అతని అత్తమామ లిద్దరూ మాట యిచ్చి పుచ్చుకోవడం కోసం వచ్చి కూర్చున్నారు. శ్రీహరిరావు తల్లి తనమీద ఏమీ భారం ఉంచుకోకుండా ''పిల్లల కిష్టమైతే నా అభ్యంతరం ఏమీలేదు'' అన్నది.

అప్పుడు మేనమామ ''ఏమిరా నాయనా! మీ అమ్మ భారమంతా నీమీదే పెట్టింది. ఏం చెబుతావు ?'' అని అడిగాడు.

శ్రీహరిరావు యిబ్బందిలో పడి నెమ్మదిగా ''ఇప్పుడు పెళ్లికేం తొందర ? ఇప్పుడు వద్దు....'' అన్నాడు.

అతని మేనమామ గబగబా ''అదేమన్నమాట ? ఏ యీడులో జరుగవలసిన ముచ్చటలా యీడులో జరిగిపోవాలి. నువ్వు ఊఁ!' అనడమే తరువాయి'' అన్నాడు.

శ్రీహరి సందేహిస్తూ తల వంచుకుని ఉండగా అతని తల్లి ''ఇంతకీ దుర్గ ఏమంటుందో కనుక్కున్నావుట్రా తమ్ముడూ'' అని అడగటం అతనికెంతో సంతోషం కలిగించింది. పిల్ల తల్లి ఆమాట విని ''ఆఁ! పసిపిల్ల .... దాని యిష్టాని కేమొచ్చె .... మనం పెద్దలం నిర్ణయిస్తే అది కాదంటుందా ?'' అన్నది. శ్రీహరిరావు దానితో యిరుకున పడినప్పటికీ, చివరకు తలవూపక తప్పలేదు.

పెళ్లి ప్రయత్నాలు జరుగుతూ ఉండగా దుర్గ మాటి మాటికీ చిరాకుపడుతూ ఉండటమూ, ఎప్పుడూ ఒంటరిగా కూర్చుంటూ ఉండటమూ, ఎవరైనా పలకరిస్తే విసుక్కోవడమూ, అవీ యివీ విసిరికొడుతూ ఉండటమూ సాగించింది. అయినా ఆమె తల్లిదండ్రు లివేమీ పట్టించుకోలేదు. ఆమె నోరు విప్పి వారితో ''నాకీ సంబంధం యిష్టంలేద''ని ఎలా చెప్పగలదు ? అలా ఆమె చూస్తూవుండగానే జరగవలసినవన్నీ జరిగిపోయాయి.

అయితే శ్రీహరిరావు మనసును కలతపెట్టిన విషయాలు కొన్ని ఉన్నాయి. పెళ్లిలో దుర్గ తలంబ్రాలు పోయవలసిన ఘట్టంలో మెదలకుండా కూర్చుంది. బంగారం ముక్క

లుగా కొట్టిపోసినట్టున్న అక్షతలు తాను రెండు చేతుల తోనూ ఎత్తి దుర్గ కబరీభరంమీద పోశాడు. అవి ఆమె ధరించిన మధుపర్కాలమీద తళతళ లాడుతూ మిలమిల లాడుతూ బంగారపు ముక్కలవలెనే కాంతు లీనుతూ పడి జారిపోయాయి. ప్రతిగా ఆమె పోయవలసి ఉండి కూడా మెదలకుండా కూర్చున్నది. పురోహితుడూ, పెద్దలూ రెండు మూడుసార్లు చెప్పి చూసినా లాభంలేకపోయింది. అంతటితో ఆ ముచ్చట తీరిపోయింది.

తర్వాత తలుపుల దగ్గర పేర్లు చెప్పవలసినచోట తాను కొంచెంసేపు బెట్టు చేసినా చివరకు లొంగి శ్రీహరి రావు 'దుర్గ' అని చెప్పివేశాడు. కాని దుర్గచేత మాత్రం భర్తపేరు ఎవరూ చెప్పించలేకపోయారు. వారూ వీరూ "అమ్మా ! చెప్పుతల్లీ, లేకపోతే తప్పు...." అని ఎంతగా బతిమాలినా కొయ్యబొమ్మలా నిలబడిపోయిందే గాని ఆపిల్ల తన సొమ్మేం పోతుందనో పెదవి కదపనైనా లేదు. చివరకు ఆమె తల్లికి కోపంవచ్చి కఠినంగా మాట్లాడగా నిశ్శబ్దంగా ఏడుపు సాగించింది .... దానితో అందరూ "సరే .... ముచ్చ టల కేముచ్చెలే .... ఏడుపు లెందుకు .... ఫరవాలేదు. లోపలికి రండి" అని సర్దుబాటు చేశారు. "చిన్నతనం లెమ్మ" ని అనుకున్నా రందరూ.

శ్రీహరిరావుకు నవ్వు వచ్చింది పై వృత్తాంతం తలుచుకోగానే.... దుర్గ స్వతహాగా మంచిదే .... ఆమెకు అంత రాంతరాల్లో తనపట్ల గాఢమైన అభిమానమూ ఉన్నదని అతనికి తెలుసు. కాని ఆమెలో ఏదో అసంతృప్తి. ఇప్పటికీ ఎప్పుడూ నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది. పిల్లలమీద ప్రేమామరాగా లున్నప్పటికీ ఒక్కొక్కప్పుడు వాళ్లను చావగొడుతూ ఉంటుంది. ఆమెకు నగలమీదా, ఖరీదైన చీరెలమీదా, భోగభాగ్యాలమీదా ఉన్న మోజు యిప్పటికీ తీరలేదు. అది యిప్పట్లో—అంటే యీ తరంలోనే—తీరేది కాదు. తాను మాత్రం ఏం చేయ గలడు ?

తర్వాత పిల్లలూ, సంసారం, ఎప్పుడూ ఎవరికో ఒక ళ్లకు జబ్బులూ, ఉద్యోగంలో బదిలీలు, చాలీచాలని, యింక్రి మెంట్లు లేని జీతమూ, యివన్నీ అతనికి మనస్తాపం కలి గించినవే. పిల్లలు నలుగురిలో విడుపులేకుండా ఎప్పుడూ ఎవ రికో ఒకరికి దగ్గో, పడిశమో, జ్వరమో .... తాను మూడు రోజుల క్రితం యిక్కడికి వచ్చేటప్పటికి రెండోపిల్ల కోరింత దగ్గుతో విపరీతంగా బాధపడుతున్నది. ఆపిల్ల దగ్గుతో మెలి కలు తిరిగిపోతూ ఆయాసంతో బాధపడుతూఉంటే అతని తల్లి ఎవరి దగ్గరకో తీసుకుపోయి మెళ్లో ఒక పసుపు తాడు వేయించుకు వచ్చింది. అయినా దగ్గు తగ్గలేదు. ఇప్పు డెలా ఉందో ఏమిటో. పైగా వర్షాలు. చలిగాలికి ఆ దగ్గుతో మరింత బాధ.....

*

ముందు బల్లమీద జేబు రుమాలు పెట్టుకుని దొంగ చూపులు చూస్తున్న కుర్రవాడు రుమాలు మడతలు విప్పి మొహం తుడుచుకుంటున్నట్టు నటిస్తూ తాను వ్రాసుకుని వచ్చిన కాయితాలను మెల్లిగా ఆన్సర్ బుక్ క్రిందికి చేర్చు కున్నాడు. తర్వాత తీరికగా సిద్ధాంతాలు కాపీకొట్టడం ప్రారం భించాడు. తర్వాత కొద్ది నిముషాలకు వాచర్ అతన్ని గమ నించి పట్టుకుని పేపరు లాక్కుని బయటికి 'వెళ్లిపొమ్మ' న్నాడు. వాడేదో చెప్పబోతే వినకుండా 'గెటవుట్' అని అరి చాడు. అతడు నెమ్మదిగా, దిగులుగా బయటికి వెళ్లిపోయాడు.

హాల్లో అందరూ తలెత్తి అటు చూశారు. అతడు బయటికి వెళ్లిపోగానే అందరూ మళ్లీ తమ తమ పనులలో లీనమైనారు.

శ్రీహరిరావుకు ఆదుర్దా కలిగింది. మళ్లీ పేపరు చేతి లోకి తీసుకుని అన్ని లెక్కలూ చదివి 'ఏ ఒక్కటయినా లొంగకపోతుందా' అని మళ్లీ ప్రయత్నించాడు కాని, ఏమీ ప్రయోజనం కనిపించలేదు. చివరకు విసుగెత్తి పెన్ను బల్ల మీద ఉంచి నుదుటిని అరచేత్తో రుద్దుకుంటూ అలాగే కూర్చుండిపోయాడు.

రవి లెక్కలు చెయ్యటం పూర్తిచేశాడు. తిరిగి ఒక్క సారి తాను వ్రాసినదంతా మళ్లీ చూసుకున్నాడు. ప్రశ్న పత్రం మడిచి జేబులో ఉంచుకున్నాడు. కలం మూసి ఆన్సర్ బుక్‌మీద ఉంచి వెనక్కు తిరిగి చూశాడు. అతనికి శ్రీహరి రావు మ్లానవదనంతో దీనంగా నుదుట చెయ్యి ఆనించుకుని కనిపించాడు. అతని ముందున్న పేపరు అర్థం పర్థంలేని కొట్టివేతలతో నిండివుంది..... రవికి జాలి కలిగింది.

శ్రీహరిరావుకు ఎవరో కాలిమీద గికుతున్నట్టయింది. అతడు కళ్లు తెరిచి చూసేసరికి రవి ముఖం పక్కకు తిప్పి కళ్లతోనే సైగచేసి తాను కొంచెం పక్కకు తిరిగి, పేపరు మళ్లీ చూసుకుంటున్నట్టు నటిస్తూ సిద్ధాంతాలు వ్రాసి ఉన్న పేజీలు తిప్పాడు.

శ్రీహరిరావుకు అర్థమైంది. ఎదురుగా ముత్యాలకోవ వంటి దస్తూరీతో, శుభ్రంగా గీయబడిన త్రిభుజం బొమ్మ లతో రెండు సిద్ధాంతాలు అతనికి కనుపిస్తున్నాయి. అవి అతన్ని ఆశ పెడుతున్నాయి .... ఒకసారి మొహం తిప్పు కున్నాడు .... మళ్లీ అటే చూశాడు .... రెండు సిద్ధాంతా లకూ ఒక్కొక్కదానికి పదకొండు మార్కుల చొప్పున మొత్తం ఇరవైరెండు మార్కులు .... మరొక రెండు లెక్కలు చూసి చెయ్యగలిగితే మరొక పదహారు. మొత్తం ముప్ఫయి ఎనిమిది మార్కులు .... చాలు తాను ప్యాసైపోతాడు. మిగి లిన పరీక్షలు తన కసలు లెక్కలోవి కావు, ఈ లెక్కలతోనే పేచీ అంతా .... ఇలా చెయ్యగలిగితే తాను గట్టెక్కిపోతాడు.... దానివల్ల ప్రమోషన్ .... మరొక పాతికా ముప్ఫయి రూపా యల అదనపు రాబడి....

అతనికి విపరీతంగా చెమట పోస్తున్నది. ఎడమచేత్తో రుమాలుతో మొహం తుడుచుకుంటూ ఒణుకుతున్న కుడి చేత్తో కలం అందుకున్నాడు .... ఎదుటి పేపరులోకి చూశాడు. మళ్ళీ తల తిప్పుకున్నాడు. మళ్ళీ చూశాడు. ఒక్క క్షణం తర్వాత 'ఛీ' అనుకుని కలం బల్లమీద ఉంచేసి మనసు మార్చుకున్నాడు.

అయినా అతని గ్రహచారం బాగులేదు. ఒక వాచర్ గబగబ నడిచి వచ్చాడు. రవి సద్దుకు కూర్చున్నాడు. ఆయన నేరుగా శ్రీహరిరావు దగ్గరికి వచ్చి "ఏమండీ ! ఏమిటి మీరు చేస్తున్నపని ? ఆ పసివాడి దగ్గర కాపీ చేస్తున్నారా ? ఇన్నేళ్ళు వచ్చాయి. ఆమాత్రం రియలైజేషన్ లేదేమండీ.... ఈసారికి దయతలిచి వదులుతున్నాను. లేకపోతే యిద్దర్నీ బైటికి గెంటించి ఉందును. కూర్చోండి" అని గద్దించాడు.

ఆయన దగ్గరకు రాగానే శ్రీహరిరావు తన సంకల్పం లేకుండానే నిలబడ్డాడు. ఆయన అలా గద్దిస్తూవుంటే దిగ్భ్రమచెంది కొయ్యబొమ్మలా నిలబడిపోయాడు. లోపల మనసంతా కుతకుతలాడిపోయింది. విపరీతంగా బాధపడిపోయాడు. అవమానంతో మొహం కందగడ్డ అయిపోయింది. చేతులతో మొహం కప్పుకుని కూలబడిపోయాడు.

అతడు బయటికి వెళ్లిపోదా మనుకున్నాడు. కాని ఇది సమయం కాదు. అందరూ యీ గోలకు తన వంకకే చూసి సర్దుబాటు కాగానే మళ్ళీ తమ తమ పనుల్లో మునిగిపోయి ఉన్నారు. తా నిప్పుడు లేచి బయలుదేరితే మళ్ళీ అందరూ తనను చూస్తారు. ఆ చూపులను తాను భరించలేడు. అందువల్ల యిలా కూర్చోడమే మంచిదనిపించింది. అయినా చండ నిప్పులమీద కూర్చున్నట్టుగా ఉంది. లోపల మనసేమో అవమానంతో జ్వలించిపోతున్నది.

కొద్ది నిముషాల అనంతరం చివరి బెల్ మ్రోగింది. అంతా బిలబిల లాడుతూ లేచి యివతలికి వస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు అందర్నీ తప్పుకుంటూ వంచలోకి వచ్చి ఒక్కసారి గుండెల నిండుగా గాలి పీల్చుకున్నాడు. అక్కడ స్తంభాని కానుకుని రవికోసం ఎదురుచూస్తూ నిలబడ్డాడు. రవి యివతలికి వచ్చాడేగాని వారినీ వీరినీ అడిగి తన లెక్కల ఆన్సర్లు రిఫర్ చేసుకుంటున్నాడు.

శ్రీహరిరావు చాలా అసహనంగా ఉన్నాడు. అందుకు ఒక కారణం విపరీతమైన ఆకలి .... రెండవది సరేసరి .... అనుకుంటేనే బాధగా ఉంది.

రవి అతనివైపు నడిచివచ్చాడు. అతని లెక్కలన్నీ రైటయినాయి. అతడు పేపరు మడిచి జేబులో పెట్టుకుంటూ సానుభూతితో శ్రీహరిరావువంక చూసి "ఏమైనా ప్రయత్నం చేశారా ?" అని అడిగాడు.

శ్రీహరిరావు తల ఊపి "చేశాను. కాని ఏం లాభం..." అన్నాడు. ఇద్దరూ నడవటం ప్రారంభించారు.

శ్రీహరిరావు నెమ్మదిగా "ఇవాళ ఒక లెక్క కూడా చెయ్యకుండా పేపరు యిచ్చాను... ఇక మిగిలిన పరీక్షలు వ్రాయడం దేనికి ? దండుగ .... నేను మధ్యాహ్నం బండికే బయలుదేరి వూరికి వెళ్లిపోతాను" అన్నాడు.

రవి అది విని "ఈసారి లెక్కలు తీసుకోవద్దు మేస్టారూ ! ఏ సివిక్సో, హిస్టరీయో తీసుకోండి" అన్నాడు.

శ్రీహరిరావు మనసులో "ఇక ఈ పరీక్షకు వచ్చేదీ లేదు. వ్రాసేదీ లేదు. మళ్లీ ఫీజు కట్టేందుకు శక్తి చాల వద్దూ. ఉన్న ఒక్క ఉంగరమూ దీనికే చెల్లిపోయింది. ఇంకా ఉంగరాలు తన దగ్గర కుప్పపోసి లేవుగా ...." అనుకున్నాడు.

ఇద్దరూ బస్సులో కూడా నిశ్శబ్దంగా కూర్చున్నారు. బస్సు దిగగానే కొంతదూరం నడిచిన తర్వాత రవి ఒక ఇంటిముందు ఆగి "ఇదే మా యిల్లు. లోపలికి రండి" చూసి ఒక్క నిముషం కూర్చుని వెళ్లవచ్చు" అన్నాడు.

శ్రీహరిరావుకు ఆకలిగా ఉంది. "ఏపాటు తప్పినా సాపాటు తప్పదుగా .... అయినా సరే ఈ కుర్రవాణ్ణి నిరుత్సాహపరచటం దేనికీ. ఒక్క నిముషం ఆగి వెంటనే వెళ్లిపోదాం" అనుకుని అతడు రవి వెంట లోపలికి వెళ్లాడు.

అది పెద్ద యిల్లు. ముందు గదిలో పేము కుర్చీలూ, ఒక గుండ్రని ఖరీదైన బల్లా, రేడియో, ఫంకా, గుమ్మాలకు పలుచని తెరలూ అంతా ఒక పెద్ద ఆఫీసరు యిల్లని చెప్పక చెబుతున్నాయి.

రవి అతన్ని ముందు గదిలో కూర్చోబెట్టి "ఉండండి. ఇప్పుడే వస్తాను" అంటూ లోపలికి వెళ్లాడు. శ్రీహరిరావు కుర్చీలో కూర్చుని చుట్టూ చూశాడు.... ఏ ప్రక్క చూసినా చక్కని అలంకరణ కనిపిస్తున్నది. అక్కడ కూర్చుంటే మనసుకు ఏదో చక్కని అనుభూతి కలుగుతున్నది. ఎందరెందరో సంపన్నులు ఉన్నారు. లక్షాధికారు లున్నారు. అయినా యింటిని శుభ్రంగా అందంగా ఉంచుకోవడం ఒక కళ .... డబ్బున్నంతమాత్రంలో అది రాదు. తన ఊరిలో తమ వీధిలో ఉంటున్న వడ్డీ వ్యాపారికీ ఉంది లక్షలకొద్దీ డబ్బు. ఉండి ఏం ప్రయోజనం ? ఇల్లు ఇరకాటం .... సన్నగా పొడుగ్గా ఉంటుంది. గాలీ, వెలుతురూ రాదు.

కుడివైపు గోడమీద వ్రేలాడుతున్న ఛాయాచిత్రం అతని దృష్టి నాకర్షించింది. వారేనేమో రవి తల్లిదండ్రులు. అతడు లేచి దగ్గరకు వెళ్లి చూశాడు .... రవి తండ్రి మంచి తేజస్వి. ఠీవీ, హొదా ఆయన ముఖంలో ఉట్టిపడుతున్నాయి. ఆ ప్రక్కనే రవి తల్లి కాబోలు కుర్చీమీద ఒక చెయ్యి ఆనించుకుని నిలబడి ఉంది. ఆ ముఖం తనకు పరిచితమైనదిగా తోచింది. అవును. ఈమెను తాను ఎక్కడో చూశాడు. ఎక్కడ ? ఏమో గుర్తు రావటంలేదు.

ఇంతలో రవి ఆ గదిలోకి ఫ్లాస్కుతో గాజు గ్లాసుతో వచ్చి కాఫీ గ్లాసులోకి వంచుతూ "మేష్టారూ! కొంచెం కాఫీ తీసుకోండి" అన్నాడు.

శ్రీహరిరావు వెనుదిరిగి చూసి "ఇప్పుడు కాఫీ ఏమిటి? ఇంటిదగ్గర నాకోసం కనిపెట్టుకుని ఉంటారు. భోజనంవేళ అయిందికదా?" అన్నాడు.

గుమ్మం వెనక రవి తల్లి నిలబడి ఉంది. కర్టెన్ ఒకచేత్తో తొలగించి పట్టుకుని ఆమె "ఫరవాలేదు. తీసుకోండి" అన్నది. శ్రీహరిరావు గ్లాసు అందుకుని కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

రవి గుమ్మంవైపు తిరిగి "నేను చెప్పలేదూ అమ్మా? ఆయనే వీరు" అన్నాడు.

ఆమె అలాగే నిలబడి రవితో 'అలాగా' అని శ్రీహరిరావు వంక తిరిగి "నిన్న రాత్రి వీడు ఒంటిగంట వరకూ యింటికి రాకపోయేసరికి నేను దిగులుపడిపోయానండీ. ఇక ఉండబట్టలేక వాళ్ల నాన్నగారిని లేపి పంపబోతూ ఉండగా వీడు ఎదురు వచ్చాడు. వీడికంటె పెద్దవాళ్లిద్దరూ గుంటూరులో కాలేజీల్లో చదువుతూ హాస్టళ్లలో ఉంటున్నారు .... ప్రస్తుతం నాదగ్గర ఉన్నది వీ డొక్కడే .... అందుకని నిన్న రాత్రి బాగా గాభరాపడిపోయాము" అన్నది.

శ్రీహరిరావు గ్లాసు ఎదురుగా ఉన్న బల్లమీద ఉంచి తల ఎత్తి చూసి "మీ అబ్బాయి చాలా తెలివైనవాడండీ. నాకు చాలా సహాయం చేశాడు కూడాను. అది ఫలించలేదు కాని ...." అన్నాడు.

ఆమె "అదేమి టన్న"ట్టు చూసింది. రవి మాట్లాడలేదు. శ్రీహరిరావు "ఇక వెళ్లి వస్తానండీ. మా అక్కగారు నాకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. పైగా బండివేళ కూడా అవుతున్నది" అంటూ లేచాడు.

ఇంతలో చిలిపి విసురుగాలి తరంగం ఒకటి రివ్వున వీచింది. గుమ్మంలో నిలబడిఉన్న ఆమె ఒక్కసారి నుదుట పడుతున్న నల్లని ముంగురులను బంగారపు పుల్లలవంటి సన్నని వ్రేళ్లతో పైకి తోసుకున్నది.

శ్రీహరిరావు మెదడులో మెరుపు మెరిసినట్టయింది. అతడు క్షణంలో సగంలోనే మళ్లీ ఆమెవంక చూశాడు. ఆ కళ్లు అతని కెవరినో గుర్తు చేశాయి. ఆమె ... వైదేహి... సందేహం ఏమాత్రం లేదు.

అతడు మెట్లుదిగి బయటకు వచ్చాడు. ఎందుకో కాళ్లు తడబడ్డాయి. తమాయించుకున్నాడు. తనవెంట వాకిలి దాకా వచ్చిన రవిని భుజంతట్టి వాత్సల్యం కురిసే కన్నులతో "బాగా చదువుకో" అని చెప్పి త్వరత్వరగా సాగిపోయాడు. ఆతర్వాత కొద్ది నిముషాలలోనే అతడిల్లు చేరుకుని భోజనం చేస్తూవుండగా అకస్మాత్తుగా మేఘాలు క్రమ్ముకువచ్చి అయిదే అయిదు నిముషాలసేపు వర్షం కురిసింది.

మరొక గంట తర్వాత అతడు పక్క గుడ్డలు మడత పెట్టుకుని, తాటితో కట్టుకుని, చేతిసంచి సర్దుకుని ప్రయాణానికి సిద్ధమయ్యాడు. అతని బావగారు ఇంట్లో లేడు. అక్కడ పేకాటలో పీకలలోతున మునిగిపోయి ఉంటాడు ఇప్పుడు. ఆయనతో చెప్పి వెళ్లే వ్యవధిలేదు. బండి మరొక అరగంటలో వచ్చేస్తుంది. అడ్డదారిన పోతే తప్ప యిప్పుడైనా అందుతుందనే నమ్మకంలేదు. అందువల్ల అతడు గుమ్మంలో ఏదో చెప్పరాని దిగులును గుండెల్లో, కళ్లలో నిలుపుకుంటున్న అక్కగారితో "బావకు నువ్వు చెప్పు. నాకు బండి టైమయింది" అన్నాడు. తర్వాత ఒక చేతిలో పక్క చుట్టతోనూ మరొక చేతిలో సంచితోనూ అతడు బయటికి వచ్చాడు. అతని అక్కగారు గుమ్మందాకా వచ్చి "ఒరే తమ్ముడూ! వెళ్లగానే జాబు వ్రాయి. అమ్మను పంపడం మర్చిపోకు" అన్నది గద్గదస్వరంతో.

అతడు త్వరత్వరగా నడిచిపోతున్నాడు. అది స్టేషనుకు అడ్డదారి. ఎత్తయిన గట్టు. అప్పుడే వర్షం పడినందువల్ల బురదతో నిండి జారుతున్నది. అతడు ఒక చేతిలో పక్క చుట్టతో మరొక చేతిలో సంచీతో జాగ్రత్తగా 'బ్యాలెన్సు' చూసుకుంటూ ముందుకు సాగిపోతున్నాడు. అతని కప్పుడు తాను చిన్నతనంలో చూసిన ఒక దొమ్మరి ఆట గుర్తుకు వచ్చింది. అందులో ఒక దృశ్యం. ఒక పచ్చని అందమైన పిల్ల ఎత్తుగా కట్టిఉన్న తీగమీద చేతిలో పొడుగాటి వెదురుబొంగుతో యిలాగే నడిచింది. తా నిప్పుడు చేస్తున్నది కూడా తక్కువ 'ఫీట్' కాదు. ఇలా నడవటం సామాన్యమా?

పరీక్ష విషయం, తనకు జరిగిన అవమానం విషయం గుర్తుకువచ్చి కొంచెం బాధ కలిగించింది. అయినా "అబ్బే! ఈమాత్రపుదానికి బాధపడటం పురుషలక్షణం కాదు. ఇంతకుపూర్వం మనం ఎన్ని చేదు మాత్రలు మింగివుండలేదు గనుక?" అనుకుని హుషారు తెచ్చుకున్నాడు.

అప్రయత్నంగా అతని నోటివెంట యీల వచ్చింది.

శ్రీనివాస సభావర్ణన మాలిక

శ్రీ వట్టిపల్లి నరకంఠీరవశాస్త్రి[1]

శ్రీకరమై సముల్ల సదశేష ధరాభరణాయమాన ద
ర్వీకర సార్వభౌమ పృథివీధర శేఖర కల్పశాఖివై
నా కధు నీ వతంస సురనాయక పావక భూవినాయక
శ్రీకమలాసన నైలబిల శీతమయూఖ ముఖాఖిలామరా
నీక కిరీట కోటి తట నిర్భర గుంభిత కల్పమాలికా
స్తోకగళన్మరంద రససుందర దివ్యపదారవింద ని
ర్ధాకన విభ్రమ భ్రమర రాజివిరాజిత గీతమాధురీ
వ్యాకలన ప్రతిక్షణ హాహాహిత సంతతరోమహర్షణ
శ్రీమలాకపోల పరిశీలన శాలివిశాల కౌతుకో
ద్రేక నటత్కటాక్ష లహరీ బహు రీత్యహరీశ నూతనా
లోక నిపాతధూత నతలోక నిరంతర దంతురాంతరా
నేక తమోవితానమయి నీలమణీ రమణీయ సత్ఘృణీ
వ్యాకృత గర్వ నిర్వహణ వైభవ ధూర్వహ సర్వతోముఖా
టీకిత దోర్యుగాంతరతటీనికలు ప్రకటీభవత్ప్రభా
వ్యాకలనాభిరామ మకరాభరణోజ్జ్వల నూత్నరత్న రే
ఖా కమనీయకాంతి కలికావలికా వలితేంద్రచాప శం
కాకుల కేకిలోక కుతుకాకలితా విరతాతి తారకే
కాకలనా కలిశ్రవణ కాతరతాభ్యక కుట్మలీభవ
నైకటికేందు శేఖర వినాయక భూషణ భోగి భోగ భా
గైక వికాన కార్యఖిల కానన సర్వపథీన రాణ వీ
ణాకర కిన్నరీకుల సనాథసభారత భారతీ వధూ
టీ కల కంఠగీత కమఠీంద్ర కిటీంద్ర నటీంద్రముఖ్య నా

కీ. శే. వట్టిపల్లి నరకంఠీరవశాస్త్రిగారు అరువదేండ్లక్రిందట తిరుపతి సంస్కృత కళాశాలయం దధ్యాపకత్వము హించిన మహా విద్వాంసులు. వారి తెలుగురచన యమరుకాంధ్రీకరణమున పద్యములు భారతిలో ప్రకటితములు.

శ్రీనివాస సభావర్ణనమాలిక

నా కుహనావతార కృతనాటిత చిత్రచరిత్ర నేత్ర పా
త్రీకరణానుభావ బహురీతిక వేష ధురీణ నిర్జర
స్వీకృత తత్కథాభినయ శిక్షణ నైపుణ వీక్షణ క్షణాం
గీకృతనైకభావ పరికీర్ణ మనోజ్ఞ నిజాననాబ్జ వీ
క్షాకుతుక ప్రసారిత సుసారమసార మరీచి వీచికా
చాకచకీ చమత్కృతి కచాకచి కల్పన శిల్పనాల్ప జ
ల్పాక మిళత్త్రిపాకన పాంగ తరంగిత రంగ దప్సర
స్త్రీకల మేఖలాముఖ పరిష్కృత కింకిణి కాకిణం కిణై
కి కృతకంకణ ప్రకర క్లుప్త ఘులం ఘులం ఘుల్ఘుల ప్రణా
నాకలనాధికాంచిత కరాంచల చంచల చారుచామరా
స్తోకతరోచ్ఛలన్మృదుర సుందర గంధవహాస్తనంధయా
పాకృత నిర్గళన్ముకుళ భావ విభాసుర భవ్యనాభి నా
ళీక దళాంతరాళ చిరలీన విరించి ముఖావళీ జటా
వీకృత వేదపాఠ బహుళీకృత నైజగుణోత్కర శ్రుతి
ప్రాకట నిర్గళత్పులక రాజి విరాజిత దివ్యవిగ్రహం
బై, కటిసీమకాంచన పటాభినవద్యుతిపుంజ ముజ్జ్వలం
బై, కడుమీఱు కార్మొగులపై దులకించు మెఱుంగు రంగులన్
వీకహసించి కన్గవకు వింతనొసంగి తురంగలింప ము
ల్లోకమునై చెలంగు సభలో శుభలోల మరాళి విస్మృతం
బై కొలువనే ఫణీంద్రగిరిపై గొలువొందుచు శ్రీనివాస నా
మాకలనంబుచేత దనరారెడు దైవతరత్నమైక ము
త్త్యాకరమైన యీసభ ననల్ప కృపార సాంద్రమానసం
బై, కరముత్తరోత్తరము నభ్యుదయంబు నొసంగి ప్రోవుతన్.

పానుగల్లు విజయనగర శాసనములు

శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ

ప్రస్తుతము మహబూబు నగరు జిల్లా కొల్లాపురము తాలూకాలోని పానుగల్లు కొండ చారిత్రకముగ కడు ముఖ్యమైనది. భూమట్టమునకు సుమారు మూడువేల అడుగుల ఎత్తున నుండి ఐదారుమైళ్ల విశాలముగల యద్భుతమైన చక్కని గిరి దుర్గ మిది. అచ్చట పడియుండిన ప్రాచీన శిథిలావశేషములు, శాసనములనుబట్టి చరిత్ర మధ్య యుగమున నందు గల రాజధాని నగర వైభవము నేటికిని విదిత మగుచున్నది. కాలక్రమమున అవి యన్నియు నశింపగా పానుగల్లు కుగ్రామముగ కొండ దిగువన వెలసి నేడా భాగ మంతయు స్వేచ్ఛగ సేద్యమున కుపయోగించబడుచున్నది. కొండపైనుండి దిగువుగ జూచిన సుమారు ముప్పదిమైళ్ల దూరమున ప్రవహించు కృష్ణానదియు మరియు నలుమూలల తత్ప్రాంతమున నెచ్చటినుండి పర సైన్యములు దండెత్తి వచ్చునదియు స్పష్టముగ గోచరించును. ఈ ప్రాచీన గిరి దుర్గమును సంరక్షించుటకుగాను పూర్వపు నైజాము ప్రభుత్వమువారిచే సుమారు ముప్పదిమంది చౌకిదారులు నియమించబడిరట. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు అందలి శాసనము నొకదానిని సుమారు అర్ధ శతాబ్దము క్రిందట మాదిరి పాఠమును ప్రకటించియున్నారు. తదుపరి వారి శాసన పాఠమునే కొద్దిగ సవరించి చరిత్రకారు లందరు నుపయోగించుట జరుగుచున్నది. కేంద్ర ప్రభుత్వ యాజమాన్యమున గత సంవత్సరము నే నా శాసన ప్రతిబింబమున కచ్చటికి పోగా మరియొక నూతన శాసనము గూడ నా కగపడినది. ఆ రెండు శాసనములును విజయనగర బహ్మనీ చరిత్రమున కత్యన్త ముఖ్యమైన వగుటచే వరుసగ వాని నిందు ప్రకటించు చున్నాడను.

రెండవ హరిహరరాయల శాసనము

పానుగల్లు కొండమీద కోట ద్వారమునకు వెలుపల యెడమచేతి వైపున గల పెద్ద బండమీదను మరల లోపల కోటద్వారమునకు దిగువున పంక్తులు మాత్రము భేదముగ నిదే శాసనము రెండుమారులు తెలుగు లిపిలో చెక్కబడి యున్నది. పశ్చిమ వైపున కోట ద్వారము వద్దను అట్టిదియే మరియొక శాసనము చెక్కియుండెనని స్థానికులచే వింటినిగాని ప్రస్తుతమా రాతిగోడ యంతయు పూర్తిగ కూలిపోవుటచే నా కేదియు నగపడలేదు. శాసన మంతయు తొమ్మిది చక్కని సంస్కృత శ్లోకములతో గలదు. దీనినే శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు South Indian Research July 1920 Vol. II No. 8 సంచిక 172—73 పుటలలో రోమను లిపినలోను, డాక్టరు నేలటూరి వెంకరమణయ్యగారు Further sources of Vijayanagara History Vol. II 38—39 పుటలలో మూడవ శ్లోకమునుండి నాగరి లిపినలోను, శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు తమ History fo the Reddy Kingdoms అను గ్రంథమున 164 పుట అధోసూచికలో 5, 7, 8 శ్లోకములను మాత్రము ప్రకటించి యున్నారు. నేను దీయించిన శాసన ప్రతిబింబములనుబట్టి చదివిన పాఠమును ముందుగ నిచ్చి తదుపరి ఆయా పాఠభేదములను చరిత్రాంశములను వివరించగలను.

శా స న మూ ల ము

శ్రీ గురుభ్యోనమః
ఉపాసతే యా జనతా విభూత్యై
సమగ్ర సస్యోదయ హేతు భూతా
కామప్రదా వః కలుషా వహంత్రీ
భూయా న్మహీ సా భువనైకమాతా. 1

యః షట్పదా నుచిత వాంఛిత దానదానా
దామోద యత్యమల గండ తలానుషక్తాన్
వందారు వృంద వరదాన నిధాన చిత్తః
పాయాత్సదా గణపతి ర్భవతోఽంతరాయా. 2

సమస్త నృపతి మండలీ ముకుటకూట కోటీస్ఫుర
న్మణి కిరణ మాలికా మహిత పాద పంకేరుహః
మహి హరిహరాహ్వ యో హరిహర స్వయంభూసమో
మహీశతిలకో మహాన్ జయతి బుక్క భూపాత్మజః. 3

పానుగల్లు విజయనగర శాసనములు

మంత్ర శ్రీ జితదేవ దానవ గురు ప్రఖ్యాత ధీవైభవః
శాస్తా దుర్జన సంచయస్య మహతా మానందనోనందనః
విశ్వానందిత సద్గుణః సమజని శ్రీబైచ దండాధిప
స్తస్యా మాత్యవరో వరేణ్య చరితశ్చాతుర్యసీమావిదేః. 4

వీరశ్రీ వరణోచితం హరిహరక్షోణీ పతిస్తత్సుతం
సామ్రాజ్య ప్రతిపాలనా పటుతర ప్రజ్ఞా బలోదంచితం
ధీమా నిర్గప మంత్రివర్య మకరోద్దండాధి నాథేశ్వరం
విద్యా వీర్య వివేకధైర్య కరుణా సత్యక్షమాలాంకృతం. 5

తస్యానుజో ద్విగుణ బుక్కణ భూమి పాలః
క్షోణీ ధురాం వహతి వీర్యవతాం వరిష్టః
యత్కీర్తి పూర పరిపూరిత దిగ్విభాగా
రాకా నిశాయివ నిశాః సకలా విభాంతి. 6

శాకాబ్దేషు నిదీందు వహ్ని శశిభిః సమ్మిశ్రితే ష్వీశ్వరే
వర్షేమాసి సహస్యనామని తథాపక్షే బలక్షేదినే
శంభోర్భాస్కర వారభాజి విజితా శ్రీ పానుగల్లుః పురీ
తే నానేక తురుష్కవీర విజయ గ్రావావళీ వేల్లితా. 7

ఇమ్మడి బుక్క మహీపతి తనయో
నంత క్షమాపతి ర్జయ తాత్
ఖర తర శర శత శకలిత బలభర
మద ముదిత విమత భుజ దండః. 8

విజిత్య తా మిమ్మడి బుక్క భూపో
విచిత్ర యంత్రావళి తోరణాఢ్యాం
నవీన పద్మాకర సాలవాపీ
మకారయ న్నూతన కర్మకర్తా. 9

శ్రీ గురువులకు నమస్కారము. ఈ గురువులు విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకులగు శ్రీ విద్యారణ్య స్వాములే కావచ్చును. తదుపరి మొదటి రెండు శ్లోకములలో భూదేవి, గణపతుల స్తోత్రము. సమగ్ర సస్యోదయ హేతుభూతయైన యేది ఐశ్వర్యము కొరకు ప్రజలచే ఉపాసించ బడుచున్నదో అట్టి భువనైకమాత, కోరికల నిచ్చునదియు, కలుషముల నడచు భూదేవి మిమ్ములను కాపాడుగాక. స్వచ్ఛమైన దనగండతలము నాశ్రయించిన తుమ్మెదలను వలసిన మద దానముచే సంతసింప జేయునట్టి, భక్తుల వరదానము నందే చిత్తముగల విఘ్నేశ్వరుఁడు అంతరాయముల నుండి మిమ్ములను యెల్లప్పుడు రక్షించుగాక. మూడవ శ్లోకమున రాజగు హరిహర రాయలు వర్ణించబడెను. నమ్రములయిన రాజ సముదాయపు శిరస్సుల యందు ప్రకాశించుచున్న మణి కిరణ జాలముచే నొప్పు పాదము గలట్టి, హరిహర బ్రహ్మలతో సమానమైన హరిహరుడను రాజశ్రేష్ఠుఁ డొకడు బుక్క భూపాలుని పుత్రుడు గలడు. తదుపరి నాలుగైదు శ్లోకముల వాని మంత్రుల ప్రశంస. మంత్రాలోచనమున బృహస్పతి, శుక్రాచార్యులను మించిన బుద్ధి వైభవము గలట్టి, దుర్జన సమూహమును శాసించునట్టి, గొప్పవారి ఆనందమునకు నందన వనము వంటియు, లోకము కొనియాడ దగిన సద్గుణములు గలట్టియు, బ్రహ్మచాతుర్యమునకు సీమయో యను బైచదండాధిపుడను మంత్రి సత్తము డొతనికి గలఁడు. వాని పుత్రుడు వీరశ్రీవరణోచితుఁడు, విద్యా వీర్య వివేక సత్య క్షమాలంకృతుఁడు. బుద్ధిమంతుఁడు, సామ్రాజ్యమును బాలించుటలో మిక్కిలి ప్రజ్ఞా బలము గల ఇరుగప మంత్రివర్యుని హరిహర క్షోణీపతి దండాధినాథేశ్వరునిగ నియమించెను. ఆరేడు శ్లోకముల ఇమ్మడి బుక్కరాజు పానుగల్లు దిగ్విజయమును గూర్చి గలదు, యెవ్వని కీర్తిచే సర్వదిక్కులు నింపబడగా రాత్రులన్నియు పౌర్ణమలు వలె నయ్యెనో అట్టి అతని తమ్ముడు మిక్కిలి బలవంతుఁడగు యిమ్మడి బుక్క భూపాలుడు రాజ్య భారమును వహించి యుండెను. శకాబ్దములు నిధి, ఇందు, వహ్ని, శశులచే లెక్కించ బడిన 1319 ఈశ్వర సంవత్సర పుష్య (సహస్య) మాస శుక్ల (వళక్ష) పక్ష ఏకాదశి (శంభు దినము) ఆదివారము నాండు చుట్టునూ రాతి ప్రాకారము గల్గి అనేక తురుష్క వీరులతో గూడిన పానుగల్లు పుర మాతనిచే జయించబడెను.

ఎనిమిదవ శ్లోకమున బుక్కరాజు పుత్రుడగు అనంతుని గూర్చి ప్రశంస. అతి తీక్ష్ణమైన శరపరంపరలచే శత్రురాజుల భుజ దండములను ముక్క ముక్కలుగఁ జేసినట్టి ఆ రెండవ బుక్క మహీపతి తనయుఁడగు అనంతుడు జయించుగాక. తొమ్మిదవ శ్లోకమున శాసన ముఖ్యోద్దేశ్యమిట్లున్నది : నూతన కర్మల యందభిలాషగల ఆ యిమ్మడి బుక్క భూపాలుడు విచిత్ర యంత్ర తోరణములతో గూడిన ఆ పానుగల్లు పురమును జయించి నవీన పద్మాకర, సాల వాపులను జేయించెనట !

ఈ శాసన ప్రధానోద్దేశ్యము ఆఖరి తొమ్మిదవ శ్లోకమున ఇమ్మడి బుక్కరాజు పానుగల్లు కోటను జయించిన తర్వాత నూతన సరోవరం, సాలవాపులను త్రవ్వించెనని మాత్రమే గలదు. కాని ఆరు, ఏడు శ్లోకముల ఆ బుక్క రాజెవ్వడు, పానుగల్లు నెప్పుడు, యెవరి వద్దనుండి జయించెననునది యున్నది. అది శక వర్షముల 1319 ఈశ్వర సంవత్సర పుష్యశుద్ధ ఏకాదశి ఆదివారమనగా క్రీస్తుశకము

1397 డిసెంబరు 30నకు సరిగ సరిపోవును. నిజమునకిది శాసనపు సరియైన కాలము కాజాలదు. ఇమ్మడి బుక్కరాజా పెనుగల్లు నగరమును జయించిన పిదప కొద్దికాలమునకు బావి సరోవరములను త్రవ్వించు తరి ఈ శాసనమును వేయించి యుండవలెను.

పై శాసన పాఠమునకు, వెనుకవారి పాఠములకు గొన్ని వ్యత్యాసములు గలవు. చారిత్రకముగ నవి యంత ముఖ్యము గాకుండుటచే వానినిట తడవుట యనవసరము. డాక్టరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు స్వయముగ శాసన ప్రతిబింబములను గంటితో జూడకుండుటచే గాబోలు శాసన పాఠమును ప్రధానముగ రెండు తావుల సవరించి యున్నారు. అందు మొదటిది కాలమున్ను గూర్చినది. ఏడవ శ్లోకమున 'మాసి సహస్య' అను పుష్య మాసమునకు బదులు 'మాసిన భస్య' అని భాద్ర పదముగ తలంచుటచే శాసన కాలము నాలుగు నెలలు ముందునకు వచ్చినది. ఆ నాడు శుద్ధ ఏకాదశి ఆదివారము కుదరదు. శ్రీరామకృష్ణ కవి, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగార్లు 'సహస్య' అనుపాఠమునే అంగీక రించిరి.

ఇక రెండవ సవరణ ఆరవ శ్లోకములోని 'తస్యానుజో ద్విగుణ బుక్కణ భూమిపాలః' యనుటకు బదులు 'తస్యాత్మజో. . . . . బుక్కణ భూమిపాలః' అనునది చాల ముఖ్యమైనది. శ్రీరామకృష్ణ కవిగారు 'తస్యానుజో' యను పాఠమునే ప్రకటించిరి. మరియు రెండు తావుల వేర్వేరుగ చెక్క బడిన శాసనముల రెండింటను 'తస్యానుజో' యను పాఠమే సుస్పష్టముగ నున్నది. అట్లైన డాక్టరు వెంకటరమణయ్య గారు 'తస్యాత్మజో' యను సవరణను యేందులకు గావించిరో, అది యెంత వరకు సమంజసమో అరయవలసి యున్నది. ఈ రెండు పక్షములను వరుసగా పరామర్శించగలను.

మొదటి పక్షము : నాలుగైదు శ్లోకములలో హరిహర క్షోణీపతి మంత్రులు, తండ్రి కొడుకులగు బైచదండ నాయక, ఇరుగపదండాధీశ్వరులను వరుసగా ప్రశంసించి వెంటనే ఆరవ శ్లోకమున 'తస్యానుజో' యనుటచే తచ్ఛబ్దముచే సన్నిహితుడగు ఇరుగప దండాధినాయకుని తమ్ముని గూర్చి దెల్పుచున్నదనుట యుక్తము. అట్లైన బైచదండ నాథుని పుత్రుడగు ఇరుగపకు నిజముగ ఇమ్మడి బుక్కయను తమ్ముడు గలడా యని ప్రశ్న వచ్చును. శ్రవణ బెళ్గొళ గుమ్మటేశ్వరాలయపు ముందటి బ్రహ్మదేవ మండపము నందలి కూష్మాండినీయ క్షిణీ విగ్రహపు వెనక నొక రాతి కంబము నకు ఇమ్మడి ఇరుగప దండనాథుని జైన శాసన మొకటి యున్నది.[1] 'శ్రీ బుక్కరాయులకు సమస్త జనులచే అభినందించ బడిన నీతియు, శత్రులోకము నంతటిని నశింప జేసినట్టి బైచ దండేశ్వరుడను మంత్రి సత్తము డొకడు గలడు. దాన, విదగ్ధత్వ, క్షాంతులచే వరుసగా సంతానక, బృహస్పతి, సర్వంసహల నతిశయించిన ఆతనికి జైనాప వర్గమునకు త్రిరత్నములు వలె జగజ్జయింతులు, చారు శీలురగు మంగప, ఇరుగప, బుక్కణ యను ముగ్గురు పుత్రులు గల్గిరి.'

శ్రీ బుక్క రాయస్య బభూవ మంత్రి
శ్రీ బైచ దండేశ్వర నామధేయః
నీతి ర్యదీయా నిఖిలాభినంద్యా
నిఃశేష యామాస విపక్షలోకం.
దానం చేత్క ధయామి లుబ్ధ పదవీం గాహేతసంతానకో
వైదగ్ధ్యం యది సా బృహస్పతి కథా కుత్రాపి సంపీయతే
క్షాంతంచే దనపాయినీం జడతయా స్వస్యైత సర్వంసహా
స్తోత్రం బైచదండనేతు రవనౌ శక్యం కవీనాం కథం.

తస్మాద జాయంత జగజ్జియంతః
పుత్రా స్త్రయో భూషిత చారుశీలాః
యై ర్భూషితో జాయత మర్త్యలోకో
రత్నై స్త్రిభిర్జైన ఇవాప వర్గః.
ఇరుగప దండనాథ మథ బుక్కణ మప్యనుజౌ
స్వ మహిమ సంపదా విరచయన్ సుతరాం ప్రథితౌ
ప్రతిభట కామినీ పృథు పయోధర హారహరో
మహిత గుణో2భవజ్జగతి మంగప దండ పతిః.

ఇందు పేర్కొనిన బైచదండనాయకుడు ఆతని పుత్రులగు ఇరుగప, బుక్కణలే మన ఈ శాసనమున గూడ ప్రశంసించ బడిన వారు కావచ్చును. బళ్ళారి జిల్లా హొసపేట తాలూకాలోని హంపివద్ద ప్రస్తుతము పురాతత్త్వ వస్తు ప్రదర్శన శాలలో భద్రపరచబడిన శిథిల విగ్రహ పీఠము న కొక శాసనము గలదు.[2] అందు అనన్య జన్య సౌజ న్యాదిగుణ యుతుండు (మూల సంఘబలాత్కారగణ సరస్వతీ గచ్ఛ ధర్మ భూషణ భట్టారకాచార్యుల శిష్యుడు బైచదండ నాథుని ప్రియకుమారుడగు ఇమ్మడి బుక్కమంత్రీశ్వరునిచే

1. ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, సంపుటము 8. పుటలు 15–24.

2. ఎన్యువల్ రిపోర్ట్సు ఆఫ్ ఎపిగ్రాఫీ. 1935–36 నవంబరు.336

కందనవ్రోలి యందు చైత్యాలయము నిర్మించబడి అందు కుంభతీర్థం కరుడు ప్రతిష్ఠించ బడెనని యున్నది. దీని కాలము శకవర్షములు 1316 భావ సంవత్సర ఫాల్గుణ బహుళ ప్రతి పది సోమవారము అనగా క్రీ. శ. 1395 మార్చి 8కి సరిపోవును. ప్రస్తుత పానుగల్లు శాసనము కంటె సుమారు రెండు సంవత్సరములు పూర్వపుది. ఇట్లు పై రెండు శాసనములను బట్టి విజయనగర బుక్క, హరిహర రాయల మంత్రియగు బైచ దండాధీశ్వరునకు ఇరుగప, ఇమ్మడి బుక్క యను పుత్రులు గలరని సుస్పష్టము. కాని ఆరవ శ్లోకము లోని 'తస్యానుజోద్విగుణ బుక్కణ' యను వాతడు ఇరుగపని తమ్ముడగు ఇమ్మడి బుక్కడే కావలెను. అట్లైన వీరిని మంత్రీశ్వర, దండాధీశ్వరులనియే గాని రాజశబ్దములతో వ్యవహరించుట తగునా యని ఆక్షేపించ వచ్చును. పైన నుదహరించిన శ్రవణ బెళ్గొళ శాసనమున ఈ ఇరుగప, బుక్కణల జ్యేష్ఠ సోదరుడగు మంగపుని పుత్రుడగు ఇమ్మడి ఇరుగపని గూర్చి 'యుద్ధా యోద్ధత శాత్రవైరిరుగ పక్ష్మా న్నపః, యాత్రా యాంధ్వజనీ పతే రిరు గపక్ష్మా న్నపస్య' అనియు 'ఇరుగేంద్ర దండన్నపతి' రిత్యాదిగా వచించినాడు. బైచదండ నాథుని పుత్రుడు ఈ పానుగల్లు శాసనమునందు ప్రశంసించ బడిన ఇరుగప దండనాథుని గూర్చి విజయనగర మందలి ప్రస్తుత గాణిగిత్తి ఆలయ శాసనమునందు ఇట్లు గలదు.

హరిహర ధరణీశ ప్రాజ్య సామ్రాజ్య లక్ష్మీ
కువలయ హిమధామా శౌర్య గాంభీర్య సీమా
ఇరుగప ధరణీశ స్సింహ నంద్యార్య వర్య
ప్రపద నలిన భృంగస్స ప్రతాపైక భూమిః.

ఇందు హరిహర, ఇరుగప లిరువురును ధరణీశ శబ్దము చేతనే వ్యవహరించ బడిరి. వీనినిబట్టి పానుగల్లు శాసనమున పేర్కొన బడిన ద్విగుణ లేక ఇమ్మడి బుక్క భూపాలుడు బైచదండ నాథుని పుత్రుడు ఇరుగపని తమ్ము డనుటయే యుక్తమనునది మొదటి పక్షము.

రెండవ పక్షము: ఈ శాసనమునందు మూడు, నాలుగైదు శ్లోకములలో వరుసగా విజయనగర రెండవ హరిహరరాయల ప్రశక్తి యున్నది. ఆతనికి తాత పేరింటి వాడు బుక్కరాయలను పుత్రుడొకడు గలడు. వీనినే శాసన కర్తలు, చరిత్రకారులు 'ఇమ్మడి' లేక 'రెండవ' బుక్క రాయలని వ్యవహరించెదరు. ప్రస్తుత శాసనములోని 'ద్విగుణ' శబ్దము 'ఇమ్మడి'కి సంస్కృతీ కరణము మాత్రమే. తన తండ్రి కాలమున నీతడు యువరాజుగ నుండి అనేక యుద్ధ ములలో పాల్గొని విజయనగర సామ్రాజ్యాభి వృద్ధికి మిక్కిలి పాటుపడెను. వైద్య రాజవల్లభమను సంస్కృత గ్రంథమును ఈతడు యువరాజుగ రాజ్య భారమునంతయు వహించు సమయమున ఆంధ్ర నగర మొక్కదానిపై గొప్ప సైన్యములతో దండెత్తి యచ్చటి తురుష్క సైన్యముల నన్నింటిని నిర్జించెనని చక్కగా[4] వర్ణించబడియున్నది. అందలి వ ఖ్యమైన. గొన్ని శ్లోకముల నిట నుదాహరించ గలను.

నిధాయ భూమేర్భర మత్ర పుత్రే
నిధీశ్వరే శ్రీమతి బుక్కరాజే
దానైక శీలో ఙ్మగయా విహారీ
మృగేక్షణాభింస ఏబదం విభత్తే.

సయౌవ రాజ్య శ్రియ మత్నువానః
సమ్రశియాం సన్నిధి రత్రకాలే
బిభర్తి పిత్రా సమమేవ పృథ్వీం
భుజేన బుక్క క్షితిపః సమస్తాం.

అథ విజేతు మభంగుర విక్రమో
హరిహరేశ్వర సూను రుదారధీః
అగము దంధ్ర పతిం న్మయ మంథరం
యవన సంఘ తరంగిత సంపదం.

సమచల న్నృపనందన సైనికాః
తతఇతః పరివేల్లితవాహనాః
నగవనాంతరితాంధ్ర మృగీ దృశా
మివ వదాని తతాని దిదృక్షవః

ధ్వజ పటైః కరవాల విధూన నైః
పటహ శంఖరవైర వృణోదఖ్రశం
వివిధ హేషిత బృంహిత సంహితం
బలమ రంధ్ర మథాంధ్ర పతేః పురం.

తతస్తురుష్కాః సముదగ్ర పౌరుషాః
సమభ్య రుక్షన్ సహసా తురంగ మాన్
సమంతతో హంతుమ భంగు కార్ముకాః
ప్రచాల యన్తః పరవాహినీ ముఖం.

ఉత్క్షిప్యమాణా సమరే తురుష్కైః
దన్తావళై ర్మందర కూటకల్పైః
ఆకాశ గంగా ప్రతిమా తురుష్కైః
రపూర్వ్య మాయోధన మాచరన్తి.

3. దక్షిణ హిందూదేశ శాసన సంపుటము. 1పుట 157.

5. ఎపిగ్రాఫియా కర్నాటికా. సంపుటము 12. పుట 212.

శ్రీ బుక్క భూపక్షితిపాల యోధ్యై
 రభగ్నైబలే మానుష రాక్షసానాం
ఆంధ్రేశ్వరో వృస్య పదార విన్ద
 మాపద్దనం మూర్థ్ని ముదైవధత్తే.

ఇందు బుక్కరాయలు దండెత్తి జయించిన ఆంధ్ర నగరము పేరుగాని లేదా ఆ తురుష్క ప్రభువుగాని పేర్కొన బడి యుండలేదు. తుముకూరు జిల్లా చిక్కనాయకని హళ్లి తాలూకా బూదిహాళు గ్రామములోని దొడ్డతేకలవట్ట ఈశ్వర దేవస్థానమందలి వీరగల్లున కొక 5శాసనమున్నది. అందు శ్రీ వీరబుక్కరాయని పౌత్రుడు, హరిహర రాయల పుత్రుడగు బుక్కరాయలు ఓరుగల్లు దేశముపై దండు పోయి అచ్చటి కొత్త కొండవద్ద తురుష్క సైన్యముల నెదిరించి పోరాడినట్లు గలదు. దీనికాలము శక 1306 రక్తాక్షి సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశి వడ్డవారమునగా క్రీ. శ. 1384 జూలై 30 శనివారమునకు సరిపోవును. దీనిని బట్టి ఈ పానుగల్లు శాసనమునకు పదిమూడు సంవత్సరాల పూర్వమే ఇమ్మడి బుక్కరాయలు తెలంగాణముపై దండెత్తి ప్రస్తుతము వరంగల్లు తాలుకాలో కొత్త కొండ వరకును పోయి తురుష్కులతో యుద్ధము గావించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. కాని పై వైద్యరాజ వల్లభము నందభి వర్ణించబడిన దిగ్విజయము ఈ కొత్త కొండ, పానుగల్లు యుద్ధములలో నేదియో మాత్రము తెలియదు. పానుగల్లు శాసనములోని 'క్షోణీధురాం వహతి వీర్య వతాం వరిష్ఠః' ఇత్యాది యిమ్మడి బుక్కరాజు వర్ణన యువరాజు లేక రాజకుమారునికి తగినట్లున్నది. కాన పైన నుదహరించిన బూదిహాళు శాసనము, వైద్యరాజవల్లభముల ఆధారమున ఇందు పేర్కొనబడిన ఇమ్మడి బుక్కరాజు విజయ నగర మొదటి బుక్కరాయల పౌత్రుడు, రెండవ హరిహర రాయల పుత్రుడనుటయే యుక్త మనునది రెండవ పక్షము.

ఈ రెండవ పక్షమునకు 'తస్యామజో' యను శాసన పాఠము సరిగాదు. అందులకే డాక్టరు వెంకటరమణయ్య గారు తచ్ఛబ్దమునపై ఐదవ శ్లోకమున పేర్కొన బడిన హరిహర క్షోణీపతిని గ్రహించి పై గ్రంథస్థ, శాసనాధారము లను బట్టి చరిత్రాంశములకు తగినట్లు శాసన పాఠమును 'తస్యాత్మజో' యని చక్కగ సవరించి నేటివరకును మరి యొక సమస్యయే లేకుండ జేసిరి. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖర శర్మగారును దీనినే అంగీకరించిరి. విశేష మేమన 'తస్యా నుజో' అని తొలుత శాసన పాఠమును జదివిన శ్రీ మాన వల్లి రామకృష్ణ కవిగారును ఆ యిమ్మడి బుక్కరాజు విజయ నగర హరిహర రాయల పుత్రుడే యని వచించిరి.

ఈ రెండు పక్షములలో నేది సరియైనదియో నిర్ధారణ సేయుట మనకంత సులభముకాదు. శాసన కవి పద ప్రయోగమునకే ప్రాధాన్యము నిచ్చిన పానుగల్లు జయించిన యిమ్మడి బుక్కరాజు బైచదండ నాథుని పుత్రుడు, ఇరుగపని అనుజన్ముడేయగును. అట్లుగాక కవి ధోరణి, వర్ణన తదితర చరిత్రాంశములను బట్టి జూచిన ఆతడు విజయ నగర బుక్కరాయల పౌత్రుడు, హరిహర రాయల పుత్రుడే యనిపించును. సమకాలికులగు రాజకుమార, మంత్రికుమారుల పేరులొక్కటిగా ఇమ్మడిబుక్క యని యుండుట చేతను బహుశః యిరువురును పానుగల్లు యుద్ధమున బాల్గొని యుండుటచే శాసన కర్త పొరపడి యుండెనేమో!

ఈ శాసనమునం దెనిమిదవ శ్లోకమున నిమ్మడి బుక్క మహీపతి తనయుడగు అనంత క్ష్మాపతి యొకడు పేర్కొన బడెను. ఈతడు గూడ పానుగల్లు యుద్ధమున పాల్గొని యుండును. నెల్లూరి మొదటి శాసన సంపుటమున ప్రకటించబడిన క్రీ. శ. 1390 నాటి పరచూరు తామ్ర శాసనమును6 బట్టి యిమ్మడి హరిహర రాయల పౌత్రుడు, దేవరాయల పుత్రుడునగు రామచంద్రుడు దన తండ్రికి తురుష్కులపై దండయాత్రలో మిక్కిలి సాయపడినట్లు దెలియుచున్నది. ఈ అనంతుడు నిజముగ విజయనగర రాజకుమారుడే యైన రామచంద్రుడు దేవరాయనికి వలె దన తండ్రి బుక్కరాయలకీతడు పానుగల్లు యుద్ధమున మిక్కిలి సాయపడి యుండును.

విజయనగర బహ్మనీ రాజ్యములకు వైరము ఆ జన్మ సిద్ధము. తమతమ సామ్రాజ్య ప్రాభవమునకు వారనేక తావుల ప్రత్యక్షముగనో పరోక్షముగనో సుమారు శతాబ్దము తరబడి పోరుచునే యుండిరి. క్రీ. శ. 1377లో విజయనగర సింహాసనము నధిష్ఠించిన రెండవ హరిహర రాయలు తమ సమకాలిక బహ్మనీ సుల్తానులగు రెండవ మహమ్మదు షాహ, ఫిరోజ్ షాహాలతో యనేక పర్యాయములు యుద్ధము గావించెను. పై నుదహరించిన బూదిహాళు, పరచూరి, పానుగల్లు, కాళేశ్వరము మున్నగు శాసనములను బట్టియు వైద్య రాజ వల్లభమునుబట్టి విజయనగర హరిహర రాయలు తన పుత్రులగు దేవరాయ, బుక్కరాయలను పౌత్రులగు రామ చంద్ర, అనంతులు, సుప్రసిద్ధ దళ నాయకులగు సాళువ రామదేవ, గుండ, బుక్క, ఇరుగప దండ నాథాదుల సహాయమున పలుమారులు తెలంగాణముపై దండయాత్ర నడపి

6. నెల్లూరిజిల్లా శాసన సంపుటము 1. పుటలు 1—7.

నట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. పానుగల్లు దుర్గము యుద్ధ తంత్రమున కనువైన చక్కని గిరిదుర్గము. అది విజయ నగర రాజులకై వశమైన బద్ధ శత్రులగు బహ్మనీ సుల్తా నుల నుండి తమ సామ్రాజ్యమున కుపద్రవమ్ము తగ్గుటయే గాక తెలంగాణా, కొండ వీడులతో గొంత సంబంధము గూడ యేర్పడగలదు. క్రీ. శ. 1397లో రెండవ మహమ్మదు షాహ్ మరణించుట తోడనే బహ్మనీ రాజకుటుంబమున అంతః కలహములు చెలరేగి రాజ్యము తాత్కాలికముగ అరాజిక మయ్యెను. అట్టి తరుణమునకై వేచియుండిన హరిహర రాయలు ఇమ్మడి బుక్క, అనంతాదులను మరల తెలంగాణ ముపై పంపి యుండును. విజయనగర సేనలు హుటా హుటిన పానుగల్లు దుర్గమును ముట్టడించి అచ్చటి తురుష్క వీరుల నందరిని పాఱద్రోలి గిరిదుర్గమును స్వాధీనము గావించుకొని విజయ నగర చక్రవర్తి చిరకాల వాంఛితమును నెరవేర్చినవి.

ఇమ్మడిలేక ప్రౌఢ దేవరాయల శాసనము

ఈ శాసనము ప్రస్తుతము కొండమీద రామన్న గుండ మనబడు దిగుడుబావి ముందరగల యొక శిథిలాలయ కంబమునకు మూడు ప్రక్కల చెక్కబడి యున్నది. ఇది తెలుగు లిపిలో సంస్కృత, కన్నడ భాషలలో నున్నది. ఇంత వరకిది ప్రకటించబడని సరిక్రొత్త శాసనము. పానుగల్లు దుర్గము నధిరోహించి ఈ శాసనములను కనుగొని ప్రతి బింబములు దీయుటయే కడు ప్రయాసతో గూడినది. ఉదయము టీ మాత్రము సేవించి కొండపైకి పోయిన మేము ఈ శాసన ప్రతిబింబములను దీసికొని నిరాహారముగ మరలి వచ్చుసరికి సాయంత్రము నాలుగు గంటలైనది. ప్రభుత్వ, ధన సహాయములుండినంత మాత్రమున దేశము లోని మారు మూలల పడి యుండిన శాసనములను సేక రించుట సులభ సాధ్యముకాదు.

శాసన మూలము

ఓం స్వస్తి.

పాయాచ్ఛ్రీ శైల పాద్రాదిం పానుగల్లు మపాయతః
పశ్చిమ ద్వార సంచారీ ముక్తి రామేశ్వరో ముదా.1
భారద్వాజ మునీంద్రగోత్ర విలసత్కాశ్మీర విప్రాన్వయే
జాతో విఠ్ఠల నాయకో౽జని తతః శ్రీ సింహనారాయణః
తత్పుత్రః సుచరిత్ర సంభృత గుణః శ్రీ దేవ నారాయణః
పిత్రోరర్థమ చీకరద్గృహ మచ్ఛేద్యం ముక్తి రామేశితుః2
రసాబ్ధి రామ రాజాంకే శకే క్రోధిని వత్సరే
దేవ నారాయణో తానీమ్మక్తి రామేశ్వరాలయం.3
ద్వ్యంకాత్యక్త్వా త్పంచ సంఖ్యా వియుక్తా
త్సంఖ్యా షట్కాదేక ముఖ్యాచ్ఛ కాబ్దే
క్రోధిన్యా సీమ్మార్గ రాకా ప్రతిష్ఠం
రామేశీయం వేశ్మ నారాయణాంకాత్ 4
అవ్యాదవ్యయ చిన్మయశ్రీ వర్ధయః శ్రీ ముక్తిరామేశ్వరః
శ్రీ శైలోత్తమ పాదపాన్గలు గిరౌ దుర్గే వసంతంరసాత్
కాశ్మీరం గడియంక భీమ బిరుదం పేరోజ సేనాచ్ఛి దం
విద్వద్బాంధవ బంధు రక్షణ చణం శ్రీ దేవనారాయణం.5
భూపాక శాసనే దేవరాజే రాజతి రాజని
సోమ నామోత నోమ్మక్తి రామేశాలయ శాసనం6
స్వస్తిశ్రీ శకవర్ష 1346 క్రోధి సంవత్సరద
మార్గ శిర సు 15 సింహ నారాయణ వరపుత్ర
దేవ నారాయణ దుర్గా ధీశ్వరను శ్రీ ముక్తిరామే
శ్వర శివాలయ నిర్మాణమం మాడిసి దదాచం
ద్రార్క శ్రీయో యశస్కర ముక్క మంగళ
మహా శ్రీ శ్రీ శ్రీ

పశ్చిమ ద్వార సంచారుఁడగు ముక్తి రామేశ్వరుడు, శ్రీ శైల పాద్రాది యైన పానుగల్లును అపాయముల నుండి రక్షించుగాక. కాశ్మీర విప్రాన్వయము నందు భారద్వాజ గోత్రజుఁడగు విఠల నాయకుడు, అతనికి సింహ నారాయ ణుడు, వానికి సుచరిత్ర సంభృత గుణుండగు దేవ నారాయణుఁడు జన్మించిరి. శక వర్షములు రస, అబ్ధి, రామ, రాజులచే లెక్కించ బడిన 1346 క్రోధి సంవత్సరమున దేవ నారాయణుడు దన దండ్రికి బుణ్యముగ ముక్తి రామేశ్వరాలయమును నిర్మిం చెను. నాల్గవ శ్లోకమున మరల ఆ విషయమునే శాసనకాలము నొక సమస్యగా పేర్కొనినాడు. ఒకటి నుండి ఆరువరకును గల వరుస సంఖ్యలలో రెండు, ఐదులను విడిచిన (1346) శక సంవత్సర క్రోధి మార్గశిర శుద్ధ పౌర్ణమి నాడు సింహ నారాయణుని పేర రామేశాలయమును గావించెను. శ్రీ శైల ఉత్తమ పాదమైన పానుగల్లు గిరి దుర్గమునందు సుఖ ముగ నివశించుచున్నట్టి, కాశ్మీర దేశీయుడు, గడియంక భీమ బిరుదాంచితుఁడు, పెరోజు సుల్తాను సేనలను ధ్వంసము జేసినట్టి, విద్వద్బాంధవ బంధు రక్షణ చణుడైన శ్రీ దేవ నారాయణుని అవ్యయ చిన్మయశ్రీ వర్ధింతుఁడగు ముక్తి రామేశ్వరుడు రక్షించుగాక. భూపాక శాసనుఁడగు దేవరాజు రాజ్యమును బాలించుచుండ సోమనామాంకితుఁడీ ముక్తి రామేశాలయ శాసనమును రచించెను. తదుపరి పై సంస్కృత శ్లోకములలో వర్ణించబడిన సారాంశము మరల కన్నడములో గలదు.

ఈ శాసన కాలము మూడు, నాలుగు శ్లోకముల లోను మరల కన్నడ భాగమునను గలదు. అందు నాల్గవ శ్లోకము లోని "ద్వ్యంకాత్యక్షాత్ప్రంచ సంఖ్యా వియుక్తా త్పంఖ్యా షట్కా దేకముఖ్యాచ్ఛ కాబ్దే" యనునది పండితులకు చక్కని సమస్య. శకవర్షములు 1346 క్రోధి సంవత్సర మార్గశిర శుద్ధ పౌర్ణమి అనగా క్రీ. శ. 1424 డిసెంబరు 6 నకు సరిపోవును. ఆరవ శ్లోకమున పేర్కొనబడిన భూపాల శాసను డగు దేవరాజు విజయనగర దేవరాయలే గాన ఈ శాసన కాలమును బట్టి ఆతఁడు క్రీ. శ. 1423 నుండి 1446 వరకును విజయనగర సామ్రాజ్యమును బాలించిన ఇమ్మడి లేక ప్రౌఢ దేవరాయలనియే నిశ్చయము. పై రెండవ హరిహర రాయల శాసనమునకును దీనికిని కాలభేదము నుమారు రిరువదియేడు సంవత్సరములు. క్రీ. శ. 1397లో యిమ్మడి బుక్కరాయలచే జయించబడినప్పటి నుండియు గిరి దుర్గము విజయనగర రాజుల యధీనముననే నుండె ననుటకీ రెండవ శాసనమే ప్రమాణము. ఈ గడి దుర్గ మును బాలించుటకు మిక్కిలి నిపుణులగు దండ నాయకులు నియమించ బడుచుండిరి. అందొక్కని వంశము నాతం డొన రించిన ఘనకార్యము లిందు మూలమున మొట్టమొదటిసారి తెలియ వచ్చెను.

ఈ శాసన ప్రధానోద్దేశ్యము కాశ్మీర దేశ విప్రుఁడు భారద్వాజ గోత్రజుఁడగు విఠల నాయకుని పౌత్రుడు, సింహ నారాయణుని పుత్రుడగు దేవనారాయణుఁడు ముక్తి రామేశ్వర శివాలయమును గావించెనని దెల్పుట. ఈతఁడు పానుగల్లు దుర్గాధీశ్వరుఁడట. విజయనగర రాజుల కాల మున బ్రహ్మణులు గూడ దండనాయకులుగ, దుర్గాధ్యక్షు లుగ నుండి రనుటకిది యొక తార్కాణము. ఇక నీ దేవరాయ ణుని తండ్రి తాతలు కాశ్మీర దేశ బ్రాహ్మణులని వచించ బడినది. అహోబలపతి విరచితమైన విరూపాక్ష చంపువును గ్రంథమున పంపావిరూపాక్ష దేవుని వసంతోత్సవ సందర్భ మున సేవించిన విజయనగర హరిహర రాయల సామంత రాజులలో కాశ్మీర భూపాలుఁడొక్కఁడు గలఁడు.[7] కాశ్మీర భూపాలుడన గాశ్మీర దేశమును బాలించెడి రాజే హరిహరుని సామంతుఁడనుట యసంభవము. మరియు హరిహర రాయల తమ్ముఁడగు మారప మంత్రులును తండ్రి కొడుకులగు చౌండప మాధవులు తాము కాశ్మీరజులమని దెల్పుకొనుటచే నీతఁడు వారి వంటి వాఁడే యగును. వీనినిబట్టి కాశ్మీర దేశస్థులగు కొందరు విప్రులు, క్షత్రియులుగూడ విజయనగర రాజుల ఆదరాభిమానము లకు బాత్రులై మహామంత్రి, దుర్గాధీశాదిపదవుల నలంకరించి వారి సామంతులుగ నాంధ్ర దేశమును బాలించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. దేవ నారాయణుని తండ్రి తాతలగు సింహ నారాయణ విఠల నాయకులు గూడ బహుశః విజయనగర రాజుల కొలువులోని వారై యుండవచ్చును.

ఐదవ శ్లోకములోని దేవనారాయణుని గూర్చిన 'గడి యంక భీమ', 'పెరోజి సేనాచ్ఛిద' యను బిరుదు, విశేషణ ములు రెండును ముఖ్యమైనవి. పైన వివరించినట్లు పాను గల్లు దుర్గము తూర్పున కొండవీటిరెడ్డి రాజ్యముతోడ, ఉత్తర, పశ్చిమోత్తరములుగ వెలమ, బహ్మనీ రాజ్యముల తోడను యుద్ధము సేయుట కనువైన గడి దుర్గము. ఆ దుర్గమును వశపరుచుకొనుట యందే దేవ నారాయణునికి 'గడియంక భీమ' బిరుదు వచ్చి యుండును. రెండవ విశేషణ మగు 'పెరోజ సేనాచ్ఛిద' మనునది కడుముఖ్యమైనది. రెండవ మహమ్మదు షాహ యనంతరము క్రీ. శ. 1397లో బహ్మనీ సింహాసనమునధిష్ఠించిన ఆతని సోదర పుత్రుడు అల్లుఁడునగు ఫిరోజషాహయే ఈ పెరోజి ప్రభువు. ఈతడు క్రీ. శ. 1422వరకు మాత్రమే రాజ్యమును బాలించెను. కాన దేవ నారాయణుడు ఫిరోజిషాహ సేనలను నాశము గావిం చుట ఈ యిమ్మడి దేవరాయల కాలమున కానేరదు. అది మొదటి దేవ రాయలకు ఫిరోజిషాహకును జరిగిన క్రీ. శ. 1417—19 నాటి పానుగల్లు యుద్ధమున కావలెను. ఈ యుద్ధమును గూర్చి సుప్రసిద్ధ చరిత్ర రచయితలగు డాక్టరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారి హృదయంగమ మైన వాక్యములనే యథాతథముగ లిఖించెదను.[8]

"తెలంగాణా వెలమ, కొండవీటిరెడ్డి రాజ్యములి నందు కట్టునందు ఆయువు పట్టుస్థానమై పానుగల్లు దుర్గము ఇమ్మడి హరిహరరాయల కాలము నుండియు రాయల యధీనమందు ఉండి యుండుటవలన దేవరాయలకు రాజ మహేంద్రవర రెడ్డిరాజులకు బలసహాయ మంపుట కరమను కూలముగ నుండెను. కావున రాజమహేంద్రవర రాజ్యమున మిత్రుడైన అన్నదేవ చోళుని నిలబెట్టి తన యాధిపత్యమును స్థిరపరుచుకొన వలయుననిన ఫిరూజిశాహునకు పానుగల్లు దుర్గమును స్వాధీనము చేసికొని విజయనగర దళములకు పూర్వ దేశమును చొచ్చుటకు అవకాశము కలుగకుండ జేయుట అత్యంతావశ్యకముగ గన్పించెను. మరియు వెలమ రాజులతో

---

7. Further sources of vijayanagara History Vol. I. p 56 f. n.

8. విజ్ఞాన సర్వస్వము, తెలుగు సంస్కృతి. సంపు టము 3–పుట 350–51.

మైత్రి అవిచ్ఛిన్నముగ సాగుచుండినంత కాలము సుల్తాను నకు పానుగల్లు దుర్గముయొక్క విలువ స్పష్టముగ తెలియ రాదాయెను. ఏ కారణమువల్లనో ఈ దండయాత్ర సందర్భ మున వారికి సుల్తానుపై ద్వేషము జనించెను. దానికీ లెరిగి దేవరాయలు వెలమ రాజులతో సఖ్యము చేసికొని రాజమహేంద్ర వర ప్రాంతము నుండి సుల్తాన్ యొక్క పశ్చాత్ గమన మార్గమును అరికట్టెను. అటుమీదట సుల్తాన్ పూర్వ దేశమున దండుసేయుట విపత్కరమని గ్రహించి, హుటా హుటి దండు మరల్చుకొని పానుగల్లు దుర్గమునకు వచ్చి ముట్టడి వేసెను. ముట్టడి క్రీ. శ. 1417 మొదలు 1419 వరకును రెండేడ్లు కాలము సాగినను కోట సుల్తానుకు స్వాధీన పడలేదు. ఈ రెండేండ్ల లోపల సుల్తాను సైన్యము చాల కష్టములనుభవించ వలసి వచ్చెను. అడుగడుగునకును హిందు వులుపై గవయుచుండిరి. అన్న పానీయాది పదార్థములు దుర్లభమాయెను. స్కంధావారమున దైనందిన జీవనము దుస్సహ మాయెను, ఇది ఇట్లుండ గోరుచుట్టుపై రోకటి పోటు పడినట్లు శిబిరమునందు మారి మసగెను. భీతచిత్తు లైన సుల్తాను సైనికులును, సర్దారులును పెక్కండ్రు పరారి చిత్తగించిరి. ఆ సమయము కనిపెట్టి దేవరాయలు దళములను కూర్చుకొని పానుగల్లు ముట్టడిని లేవదీయు టకు వచ్చిన సుల్తాను ఫౌజులను కదిసెను. ఉభయ పక్షముల కును సంకుల సమరము సంప్రాప్త మాయెను. హిందువులు పట్టుదలతో పోరాడినందున సుల్తాను బలము వారితో సరి పోర జాలక పటాపంచలై పారిపోయెను. ఫీరూజ్ శాహు గాయపడి ఎట్లో ప్రాణము దక్కించుకొని పలాయన మొన ర్చెను. హిందువులు విజయోన్మత్తులై ఖండిత మహమ్మ దీయ వీర శిరములను ప్రోవుచేసి గుట్ట వేసిరి తరువాత సుల్తాను రాజ్యముపై బడి పట్టణములను గ్రామములను కొల్లగొట్టి పరశురామ ప్రీతి గావించిరి. అసంఖ్యాక ప్రజ లను బొరిగొనుటయే కాక మసీదులను నాశనము కావించి మహమ్మదీయులపై పగ దీర్చుకొనిరి.''

తదుపరి కొద్ది కాలమునకే క్రీ. శ. 1422లో ఫిరోజిషాహ్ మృతి నొందెను. క్రీ. శ. 1417 నుండి 1419 వరకును జరిగిన ఈ పానుగల్లు ముట్టడి యందే మొదటి దేవరాయల కాలముననే దేవ నారాయణుడు ఫిరోజిషాహ సేనలను పూర్తిగ ధ్వంసము గావించి పానుగల్లు గడి దుర్గ మును సంరక్షించి 'గడియంక భీమ' బిరుదును వహించి యుండును. బహుశః అప్పటి నుండియే పానుగల్లు దుర్గా ధీశ్వరుండుగ కూడ నియమించ బడియుండును. ముక్తి రామేశ్వర శివాలయము నాతడే కట్టించెను. ప్రస్తుతము ఈ శాసన కంబము గల రామన్న గుండమని పిలువబడు బావి కెదురుగ నుండిన శిథిలాలయమే అది కావచ్చును. పానుగల్లు శ్రీశైల పశ్చిమ ద్వారము, ప్రత్యంత పర్వతమునట !

ఈ శాసనమును రచించిన కవి సోమన నామధేయుడు. శాసన కాలమును బట్టి ఆతడు క్రీ. శ. 1425 ప్రాంతము వాడని స్పష్టము.

ఈ శాసనములను ప్రకటించుటకు దయతో ననుమతి నొసంగిన శ్రీ భారత ప్రభుత్వ శాసన పరిశోధకులకు నా కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనములు.

శా. పోస్టాఫీసున పోస్టుచేయుఁ డొకజాబున్ నేడు నా మాటలన్
బెస్టుం జేయగవచ్చు స్టాంపిమిడి యెట్లీయంచు వైరిచ్చుటే
బెస్టన్నింటను దీని చూచుకొనుచో వేవేగ మేల్ ట్రెయిన్నులో
నే స్టాంప్ సతఁడార్పణాలు కద మీకేమైన వేస్టయినచో.

భోగరాజు నారాయణమూర్తి.

శబ్దార్థ కల్పతరువు

శ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి

శబ్దార్థ కల్పతరువుపై 1962 జూన్ భారతీ పత్రికలో నేను వ్రాసిన సమీక్షపై,— నారాయణమూర్తి యనువారు వారి భ్రమలను నివారింపఁబూని వ్రాసిన వ్యాసమును అక్టోబరునెల భారతీ పత్రికయందుఁ జూచితిని. "సుఖానందగారి శబ్దార్థ చింతామణిని, వాచస్పత్యమును వీక్షింపకయే వ్రాసితి"నని— నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసినది వాస్తవము. కావుననే యా గ్రంథములను జూచియే వారికి నా కృతజ్ఞత తెలుపుకొనుటకై ఇన్నాళ్లదాఁక యత్నించుటలో ఆలస్యమైనది. అందు శబ్దార్థ చింతామణి ఇప్పటికిని లభింపలేదు. కాని (తారానాథ) వాచస్పత్యము లభించుటచేత నా భ్రమలు తీరినవి తీరినట్లును, లేనివి లే నట్లును భారతీ పత్రికా ముఖమున— నారాయణమూర్తిగారికిఁ దెలుపుకొనుచున్నాను.

శబ్దార్థ కల్పతరు పరిష్కర్త లగు శ్రీ చైతన్యస్వాములు భూమికలో "ఈ పద్ధతిచేత ఎన్నియక్షరములు గల పదము కావలె ననిన ఆ విధ మగు పదసమూహములో వెదకవలసిన శ్రమ లేకుండ ఒక్కచోటనే చూచుటకు వీలుపడును. అదియునుగాక అందరును గద్యపద్యాత్మక మగు కవిత్వ మల్లుటకును ఈ పద్ధతి చాల ఉపకరింపఁగలదు." అని వ్రాసిన దానిపై— 1962 మార్చి 25 తేది ఆంధ్రపత్రికా సారస్వతానుబంధమున "గ్రంథసమీక్ష"లో శ్రీ వావిలాల రామమూర్తిగారు "కాని మామూలు నిఘంటువును చూచెడి దానికంటె నిది సులభపద్ధతి కాదు అనవలసి యున్నది." అని వ్రాసిన వాక్యము నాపట్లనే చరితార్థమైనది యని యొప్పుకొను చున్నాను.

పదునాల్గేండ్లు శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్య స్థానమునఁ బని చేసిన నేను శబ్దార్థ కల్పతరువునం దున్న ఆన్వీక్షకీ పదమును కనుఁగొన లేకపోయిరి అనిన దెలిసినవా రెవరును నమ్మరు. కాని నిత్యము వాచస్పత్యము, పరవస్తువారి లఘుశబ్దార్థ సర్వస్వము, సంస్కృత శబ్ద కల్పద్రుమము ఆప్టే సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు, మోనియరు విల్యమ్సు సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు, కిట్టెలు కన్నడ నిఘంటువు, విన్స్లో అరవనిఘంటువు, గండర్టు మళయాళాంగ్ల నిఘంటువు మున్నగు వివిధ నిఘంటువులలో ప్రధాన, ముద్రిత సమాస పదములు (ఏకదేశములైనను) చూచు నభ్యాసము గలిగినను, వానిత్రోవ వేరు, నేఁటి ఈ ముద్రిత శబ్దార్థ కల్పతరువుత్రోవ వేరునై యుండుటచేత పదములను వెదకి పట్టుకొనుటలో నేనే కాదు, నా వంటి మధ్యమాధికారు లెందరో భ్రమపడక మానరని, నావి కొన్ని భ్రాంతిమూలకములును గావచ్చు నని వ్రాసిన దాధారముగాఁ దీసికొని, అర్థ నిర్ణయముపట్ల పరిష్కర్తలు పొరపడిన విషయములు కూడ నా భ్రాంతులే యని— నారాయణమూర్తిగారు ధైర్యముగా వ్రాయఁగలిగినందులకు వారి సాహసము మెచ్చఁదగినది.

ఈ నిఘంటు నియమములను మరచి "ఆన్వీక్షకీ" పదమును గనుఁగొనలేకపోవుటయు, ఆశ్రవణ శబ్దముక్రింద "శ్రయణ" ఈయఁ బడినది అని వ్రాయుటయు భ్రాంతిమూలకములే.

శ్రీ వేంకటార్యుని మూల గ్రంథమును జూచి సరిగా వ్రాసికొనిన వ్రాతప్రతియం దిన్ని తికమకలు లేవు. విశ్వ, కేశవ, హలాయుధాది నిఘంటువులందువలె పదాంత్యాక్షర నియమమే కాక, పదాదినిగూడ నక్షర మాలాక్రమమును, ఏక, ద్వి, త్రి, చతురక్షరాది కాంకముల విభాగమును మాత్రమే కలవు. ముద్రితమునసో ఆ నియమములతోపాటు, మూఁడు నాల్గక్షరములు గలపదములలో నొకదానిని ప్రధాన పదముగా గ్రహించి, ఆ పదము క్రిందనే రెండేసి మొదటి అక్షరములు విడిచి తక్కిన భాగము మాత్రమే (ప్రధాన పదముయొక్క అర్థముతో సంబంధము లేకున్నను) చూపి, దాని కర్థాదులు వ్రాయుచు వచ్చిన నూత్న సంస్కారము నాకు భ్రాంతి గలిగించిన మాట వాస్తవము.

నిఘంటు నిర్మాణమునఁ గల క్లేశము కొంచె మెఱిగిన వాఁడను గాన "ప్రమాదము అని నేను చూపునవి భ్రాంతి

మూలకములు కావచ్చు"నని వ్రాసిన వాక్యము గైకొని — నారాయణమూర్తిగారు "శ్రుతశ్రేణి" మొదలగు పదములను గురించియు "శ్రీ శాస్త్రిగారు చాల పరిశ్రమించి వ్రాసినారు. కారణము వారు పైన పేర్కొనినదే కావచ్చును." అని ఇట్టి సమాధానము వ్రాసిరి. అనగా భ్రాంతుడనై యింతగా వ్రాసితి నని భ్రమ ప్రమాదములు లేని— నారాయణమూర్తిగారు పోలగా నా భ్రమను వారించినైచిరి. ఆ యొక్క వాక్యముతో వారివ్యాసమే పూర్తికావచ్చును గదా ! మరల అవు నని కా దని, నా వ్యాసమునకు సమాధానముగా నే వేవియో వ్రాసి వృథా శ్రమ పడిరే ! పాపము ! అచట నా వ్రాసిన యనుపత్తి వారికి బోధపడిన నట్లు వ్రాయరు. చర్విత చర్వణముగా వెనుకటి "శ్రుతశ్రేణి" శబ్దవిచారణము వ్రాయుట వ్యర్థము. కాన సావధానముగాఁ బరిశీలించి వాస్తవ మెరుఁగఁ గోరెదను.

"సంజ్ఞప్తి, సంజ్ఞపన" పదములు రెంటికిని "మరణము" అని యొక యర్థముమాత్రమే యుండగా, సంజ్ఞప్తి పదము వద్ద అర్థమునకై చూ. సంజ్ఞపనమ్. అనుటలో సౌలభ్యము కనఁబడదు. ఆ రెండు పదములును దరిదాపులవి కావు. రెండు చోట్లను "మరణము" అని అర్థము వేర్వేఱ చూపిన సులభముగాఁ దెలియునే" అని నేను వ్రాసితిని.

ఈ వాక్యములు —నారాయణమూర్తిగారికి "సంజ్ఞప్తి" పదమునకు "మరణము, మరణము" అని రెండుమార్లు వ్రాసినట్లర్థమై "మారణమేకదా" యని వ్రాయించినవి. ఇం దేమియు సందర్భశుద్ధి గోచరింపదు. నేను వ్రాసినది వారి హృదయమునకు మారణముగా స్ఫురించినది కాఁబోలును "శాంతం పాపమ్".

దానికే యింక నొక సమాధానము వ్రాసిరి. "ఆ పదములు రెండు పర్యాయ పదము లని తెలిసికొనుట కఁట చూ. అనుదానికి "ఏదే నొక వివక్షితాంశమును మాత్రము చూడుడు అని యర్థ మనినట్లు కలదు. కాని "చూ అనఁగా పర్యాయ పదముగా గ్రహింపవలెనని సంజ్ఞాసూచియందు లేదు. ఇది సమాధాన మె ట్లగునో వింతగా నున్నది. వారిని మరల వివరింపుఁడనిన మరింత బాధించిన ట్లగును. కాన ఈ యుమంగళ ప్రసంగము విరమించి, ముందటి విషయమునకు వత్తము.

"గమ్యా" శబ్దమును గూర్చి నే నిట్లు వ్రాసి యుంటిని— "శబ్దార్థ కల్పతరువు" వ్రాఁత ప్రతియందు గమ్యా శబ్దము లేదు. ముద్రిత ప్రతియందు (విశేష్యమైనట్లును) భార్య యను నర్థమున నున్నది. వ్రాఁత ప్రతిలో "గమ్యమ్" అను పదము విశేషణముగా మాత్ర మున్నది. "భార్య" అను నర్థమున వ్రాఁత ప్రతియందే కాదు. శబ్దకల్ప ద్రుమమునఁ గాని, అమర విశ్వ నానార్థ రత్నమాలా నిఘంటువులలోఁ గాని కనఁబడదు. దీని కేదేని కవి ప్రయోగ మున్నయెడలఁ జూపుట మంచిది. శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి నైనఁ జూపక సంజ్ఞాపరముగా నిచ్చుట యుచితము కాదు." అని.

దీనిని గూర్చి —నారాయణమూర్తిగారు "గమ్యుఁడు అనుపదము శబ్దార్థ చంద్రికయందును గలదు. తద్వత్ "గమ్యా" అనుకొనరాదా ?" అని నా భ్రాంతి నొకదానిని దొలఁగింప నొక చిన్న సమాధానము వ్రాసిరి.

"గమ్యుఁడు, గమ్యా, గమ్యమ్" అను శబ్దము లుండ వని కాని, ఉన్నచో అశాస్త్రీయములవిగాని నేను వ్రాయలేదు. అవి వారి కట్లర్థ మైనవి కాఁబోలు. వ్రాఁత ప్రతియందు వేంకటార్యుఁడు "గమ్యమ్" అనుపదము విశేషణముగా చూపె నని వ్రాసియే యుండ "శబ్దార్థ చంద్రిక యుందును గల దనుట యెంత యుచితముగా నున్నదో ! గమ్యా అనఁగా "భార్య" అనుట కాధార మున్నయెడల జూపినారు కారేమి అని మాత్రమే—నే నడిగితిని.

దాని కింకొక సమాధానము సప్రమాణముగా నిట్లు చూపినారు ఈ సమాధానము నిలుచుఁగాక నిలువక పోవుఁగాక— ఇది న్యాయ్యమైన మార్గము.

"అస్తు. శబ్దార్థ చింతామణి ప్రథమ భాగము 785 పృష్ఠమున —గమ్యా స్త్రీ— వర్ణ్యం. ఖేదాత్ స్త్రీషు ప్రవృత్తి ర్భవతి. సమానశ్చ ఖేద విభాగో గమ్యాయా మగమ్యాయాం చ. తత్ర నియమః క్రియతే ఇయం గమ్యాఇయ మగమ్యా ఇతి భాష్యం. ఖేదయతీతి ఖేదః రాగః ఇంద్రియ నియమ నాऽసామర్థ్యం వా ఖేద ఇతి కైయటః— ఏవం చాగమ్యాదినిషేధ స్యైతర్యాభనుజ్ఞా ఫలకతయా స్వదారగమనే దోషాభావః" అని స్పష్టముగా దృగ్గోచర మగుచున్నది. సంశయాత్మ లెల్లరును వీక్షింప వచ్చు" నని ఘంటాఘోషముగాఁ జాటి చెప్పినారు.

సంశయాత్ములు నా వంటివా రింకను బెక్కు రుండ వచ్చును. వేంకటార్యుని సుమారు 18 వేల పదములు గల నిఘంటువున 60 వేల పదము లధికముగాఁ జేర్పఁబడినవి గదా వీని కన్నిటికిని ఇలాయొక్క సంశయమును సూచించుచు వచ్చినచో, ఈ సంశయాత్ముల కిందరకు సమాధానములు చెప్పుటయేనా మావని ? అని వినువచే కాఁబోలును నాకును, నావంటి వారికిని నేక సమాధానముగా —నారాయణమూర్తి

గారు "సంశయాత్ము లెల్లరు వీక్షింప వచ్చు"నని విస్సంశయముగా వ్రాసినారు.

వారు ప్రమాణముగా విచ్చిన శబ్దార్థ చింతామణియ టుండనిచ్చి ఆ చింతామణి చూపిన మహా భాష్యము గాని ప్రదీపము గాని, ఉద్యోతము గాని గమ్యా శబ్దమునకు వా రనుకొనిన "భార్య" అను విశేష్యార్థము చెప్పక పోవుట శోచనీయము.

ఈ ప్రసంగము మహా భాష్యమున నెందులకుఁ గల్గెనో ముం దరయుదము. "సిద్ధే శబ్దార్థ సంబంధే" అనువార్తికము నెత్తికొని 'శబ్దము, అర్థము, సంబంధము' అను మూఁడును లోకము వలననే సిద్ధించుచుండఁగా నిఁక శాస్త్ర మెందులకు ? అని శంకించి, "లోకతో ర్థప్రయుక్తే శబ్ద ప్రయోగే శాస్త్రేణ ధర్మనియమః క్రియతే" ఇతరుల కర్థజ్ఞానము కలుగుటకై లోకవ్యవహారము ననుసరించి శబ్దము ప్రయోగింపఁబడును. శబ్ద ప్రయోగ మారీతిగా లోక వ్యవహారము వలననే సిద్ధించినను, శాస్త్రము శబ్దములయొక్క ప్రకృతి ప్రత్యయములను విభాగించి, సుశబ్దములుగ నిరూపించి, అట్టి సుశబ్దములను ప్రయోగించుటయే ధర్మ మని నియమము చేయును. అని ధర్మ నియమమును గూర్చి చెప్పుచు "యథాలౌకిక వైదికేషు" లోకమునందును వేదమునందును స్మృతులందును శ్రుతులందును మరొక విధముగా సిద్ధించుదానికిఁ గూడ నియమ మున్నట్లే, శబ్దముల విషయమునను వ్యాకరణము నియమము చేయును. అను సమాధాన భాష్యమునందు లౌకిక సిద్ధాంతములందు ధర్మ నియ మె ట్లుండునో ఈ క్రింది రీతిని భాష్యకారులు చెప్పుచున్నారు.

లోకే తావ దభక్ష్యో గ్రామ్య కుక్కుటః, అభక్ష్యో గ్రామ్యసూకరః, ఇత్యుచ్యతే, భక్ష్యంచ నామ— క్షుత్ప్రతిఘాతార్థ ముపాదీయతే, శక్యం చానేన శ్వమాంసాది రపి క్షుత్ప్రతిహంతుం తత్ర నియమః క్రియతే. ఇదం భక్ష్య మిద మభక్ష్య మితి. తథా ఖేదాత్ స్త్రీషు ప్రవృత్తి ర్భవతి. సమానశ్చ ఖేద విగమో గమ్యాయాం చాగమ్యాయాంచ. తత్ర నియమః క్రియతే. ఇయం గమ్యా ఇయ మగమ్యా ఇతి."

లోకమున అనఁగా స్మృతులందు, "గ్రామ్య కుక్కుట గ్రామ్య సూకరము లభక్ష్యములు "అను నియమము కలదు. ఆఁకలి దీర్చుకొనుటకు తిండి తినుట లోకసిద్ధమే. కుక్క మాంసము చేతనైనను ఆఁకలి తీర్చుకొనవచ్చును. అట్టియెడ "ఇది తినఁ దగినది. ఇది తినఁదగనిది" అని శాస్త్రము నియమము చేయుచున్నది.

మరియు ఇంద్రియములను నిగ్రహించుకొనఁ జాలక ఖేదము తీర్చుకొనుటకై స్త్రీ ప్రవృత్తి గల్గును. అట్టి ఖేదము తొలఁగించుకొనుటలో గమ్య (పొందఁ దగినది) యైనను, అగమ్య (పొందఁ దగనిది) యైనను సమానమే. అట్టియెడ "ఈమె గమ్య ఈమె యగమ్య" అని శాస్త్రము నియమము చేయును." అని.

ఇట్లు వైదికములందును (శ్రుత్యుప నిబద్ధము లందును) మూఁ డుదాహరణములు చూపఁబడినవి. అదియుఁ నిటుఁ జూపుట శాఖా చంక్రమ మగు నని ప్రకృత మగు గమ్యా శబ్దమును గూర్చిమాత్రమే ఉద్యోత ప్రదీపము లేమనెనో మనవి చేసికొందును.

కైయటుఁడు ప్రదీపమున : లౌకికము లనఁగా స్మృత్యుప నిబద్ధము లనియు వైదికము లనఁగా శ్రుత్యుప నిబద్ధము లనియు వ్యాఖ్యానించి భక్ష్యా భక్ష్య గమ్యాగమ్య శబ్దములను వివరింపక, స్త్రీలింగ కృచ్ఛబ్దమునకు నపుంసకలింగ శక్యశబ్దముతో నన్వయము గూర్చి చర్చించి, ఖేద శబ్దమునకు రాగము అని వాని యింద్రియ నియమ నాఽసామర్థ్యము అని కాని అర్థము గ్రహింపవలె నని మాత్రము చెప్పెను.

దీనిపై నాగేశభట్టు ఉద్ద్యోతమున : ఏవంచ గ్రామ్య కుక్కుట పరదారాదౌ విశేష నిషేధస్య ఇతరాభ్యనుజ్ఞాఫలకతయా ఆరణ్యక తద్భక్షణ స్వదార గమనయో ర్యథా దోషాభావో, యథాచ గ్రామ్య కుక్కుట పరదార గమనయో రధర్మః, తథా శాస్త్రజనిత జ్ఞానపూర్వకే గవాది ప్రయోగే అపూర్వోత్పత్తి రూపకం ఫలం శాస్త్రేణ బోధ్యతే తేషాం సాధుత్వ బోధనాత్ అర్థా దపశబ్దానా మధర్మ జనకత్వం బోధ్యతే. ఏకవిధే స్తదితర నిషేధ ఫలకత్వాత్. యథా ఏక నిషేధస్య అపరాభ్య నుజ్ఞా ఫలకత్వ మితి భావః" అనెను. అనఁగా భాష్య ప్రదీపముల వలనఁ దేలిన సారాంశ మే మన : గ్రామ్య కుక్కుట పరదారాదుల విషయమునఁ జెప్పబడిన విశేష నిషేధము ఇతరాభ్యనుజ్ఞాఫలము కల దనుటచేత, ఆరణ్యక కుక్కుట భక్షణమునను స్వదార గమనమునను దోష మెట్లు కలుగదో, గ్రామ్య కుక్కుట భక్షణ, పరదార గమనములందు అధర్మ మెట్లు కలుగునో, అట్లే శాస్త్రజనిత జ్ఞానపూర్వక మగు గవాది శబ్ద ప్రయోగముచే (శాస్త్రముచే శబ్దములు సాధుత్వము నొందినవి కావున) అపూర్వోత్పత్తి రూప మగుఫలము కలుగునని శాస్త్రముచే బోధింపఁబడును. ఒకదానికై చెప్పఁబడిన విధి తదితరమునకు నిషేధమును, ఒకదానికిఁ జెప్పఁబడిన నిషేధము తదితరమునకు విధియునై ఫలించును అని భావము" అని.

'ఏవంచ' అనియు 'ఇతిభావః' అనియు జెప్పుటచే భాష్య ప్రదీపముల తాత్పర్యము చెప్పుటయే యుద్దేశ్యము యొక్క యాశయము. కాని ప్రతి పదవ్యాఖ్య మాత్రము కా దని స్పష్టము. దీని ననుసరించి గమ్యా—పొందఁ దగినది అని విశేషణార్థ మాత్రము చెప్పుటయే న్యాయము. ఈ వివరణము ప్రతిపదార్థమని యెంచి గమ్యా వి. పత్ని అనియే గ్రహించునెడ అగమ్యా. వి. పరదార అనియు, భక్ష్యము. వి. 1. ఆరణ్యకుక్కుటము 2. ఆరణ్య సూకరము అనియు. అభక్ష్యము వి. 1. గ్రామ్యకుక్కుటము 2. గ్రామ్య సూకరము అనియు గ్రహింపవలయునుగదా ? శబ్దార్థ కల్పతరు వట్లు గ్రహింపలేదేమి? చూడుఁడు.

'అభక్ష్యః. అ. త్రి. గ్రామ్యకుక్కుట సూకరాదిషు, తినఁగూడని పదార్థములు. ఊరఁగోడి, ఊరబంది, మొ. అని 80 పుటయందును భక్ష్యః త్రి. అదనీయే, తినఁ దగినది, ఖాద్యే (అపూపాది) చిరుతిండి, పలిదిండి, తినుబండము మొ. అని 1117 పుట యందును.

గమ్యమ్. అ. న. ప్రాప్యే పొందఁ దగినది. గమనయోగ్యే గమింపఁ (వెళ్ల) దగినది. జ్ఞేయే, తెలియఁ దగినది. అని 482 పేజీలోను

అగమ్యమ్. అ. త్రి. అజ్ఞేయే, ఎఱుఁగరానిది, గమనాయోగ్యే, పొందరానిది అని 80 పేజీలోను.

విశేషర్థములతో మాత్రమే యేల యాశబ్దములు గ్రహింపఁ బడెను ? (గమ్య శబ్దము. అ. న. అని విశేష్యమైన ట్లున్నను అర్థములను బట్టి విశేషణము స్పష్టము. అ. న. అనుట —నారాయణమూర్తిగారి మతమున "అప్రమాణము కానేరదు. నిరర్థ శబ్దము. పుం. అనుట ప్రమాద మని నేను వ్రాయఁగా "నిరర్థ. త్రి. అనుటకు పుం. అని పకినంత మాత్రాన నిఘంటు ప్రామాణ్యమునకు భంగము కలుగఁ బోదు" అని వారు వ్రాసియుండుటచే విశేష్య విశేషణ విభాగమునఁ బ్రమాదము లున్నను జూపుట ప్రమాదమని విరమించుచున్నాఁడను). శబ్దార్థ చింతామణి ననుసరించి, తక్కినవి గూడ విశేష్యములుగా నేల గ్రహింపలేదో, ఆ నిఘంటువు 'గమ్యా'శబ్ద మొకటియే కాని తక్కినవి గ్రహింపలేదో, గ్రంథ విస్తరభియా శబ్దార్థ కల్పతరువు విడిచినదో తెలియదు.

వాచస్పత్యమునందు, శబ్దార్థ చింతామణి చూపిన మహాభాష్యాదిక వాక్యములతో విశేషణ మాత్రముగానే యున్నది. కానీ— నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన— పత్న్యాం అను విశేషార్థము మాత్రము లేదు. సంశయాత్ములు భ్రాంతి నొందకుండుట కట్లందున్న విషయమే యిట పొందు పఱుతుము—

గమ్య. త్రి. గమ్. పవర్గాంతత్వాత్ కర్మాదౌ యత్. 1. గమనీయే 2. ప్రాప్యే అర్థార్థేయత్. గమనయోగ్యే. "గమ్యాన్యపి తీర్థాని కీర్తనీయా న్యగమనాని. భా. వ. 85." అధికామాం కామాం స్త్రియం య శ్చ గమ్యాం రహసి యాచితః భా. అ. 73. "గమ్యం త్వభావే దాతౄణాం కన్యా కుర్యాత్ స్వయంవరం. యాజ్ఞ్యా— సమానశ్చ ఖేదవిగహా గమ్యాయా మగమ్యా యాంచ. తత్రనియమః క్రియతే. ఇయం గమ్యా ఇయమగమ్యా ఇతి మహాభాష్యం. ఖేదయతీతి ఖేదో రాగః ఇంద్రియ నియ మాసామర్థ్యంవా— ఇతికైయటః, ఇతరాభ్యనుజ్ఞాఫలకతయా స్వదార గమనే దోషాభావః, (ఇతి) వివరణం. అని కలదు.

ఈ వివరణ మంతయు— (త్రి— అను) విశేషణమైన గమ్య శబ్దమును గూర్చియే కాన —నారాయణమూర్తిగారు "పత్ని" అను వర్థమును విశేష్యమనుటకు సాధకముగా జూపుట వృథాయని మాత్రము తెలుపుకొను చున్నాను.

"చక్రగజ" పదము నేనుదాహరించితిని. కాని "చక్రగణ" శబ్దము కాదు. అని నేను తప్పుగా వ్రాసితినో, అచ్చు ప్రమాదమో నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేను. అది నాభ్రాంతులలో నొకటిగా నెంచి "చక్రగణపద మే నిఘంటువులోనిదో" యని యొక విసరు విసరినారు. చక్రగణ పదము నేను జూచిన యే నిఘంటువులలోను లేదు. శబ్దార్థ కల్పతరువులోని "చక్రగజ" శబ్దముగా గ్రహింపఁ గోరెదను.

"వ్యుత్పత్తులు సంబంధములు చూపించుటను పరిష్కర్తలు పాటించినవారు కారు" అనియు, "భూమికాదులు సమగ్రముగా సమీక్షించి యున్న యిన్ని సందేహములు కలిగెడిది కా వేమో" అనియు —"గమ్యా శబ్దమునకు "పత్ని" యను విశేషార్థ మేనిఘంటువులందును లేనిది వ్రాసినారే ! అట్టి యర్థ విశేషము వచ్చిన తావున నైన వ్యుత్పత్తిని గాని కవి ప్రయోగమును గాని చూపిన బాగుగా నుండు" నని నేను సూచించినదానికి సమాధానము కాఁబోలు ననుకొన్నాను. భూమికాదులు సమగ్రముగ సమీక్షింపక వ్రాసినది కా దని నారాయణమూర్తిగారికి మనవి చేయుచున్నాను. ఇచట విశేష మున్నది కాన సామాన్య సూత్రము నతిక్రమించుట గుణమే ననుకొన్నాను.

"పరిష్కర్తలు చతుర్వింశతి నిఘంటువులు ముందిడుకొని పరిష్కరించినారే కాని స్వకపోలకల్పిత మిం దొకింతయు లేదు" అని— నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిరి. ఎన్ని నిఘం

టువులను జూడక, వేంకటార్యునివంటి మహా పండితుని నిఘంటువున 60 పదములను జేర్పఁగలరు ? ఆ నిఘంటువు అం దున్న దున్నట్లు కొన్ని తావులందుఁ జూప మఱచిరని మాత్రము తెలుపుచున్నాను.

''ఆత్మసాత్ అన్నశంసి, ఇదంతాది పదములు వాచస్పత్యాది ప్రాచీన నిఘంటువులలోనివే'' అని— నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిరి. ఆ పదములను జేర్పఁదలఁచినపుడు లక్ష్య లక్షణములను దెలిసి పరిపూర్ణముగా నా నిఘంటువుల వర్థము చేసికొని వ్రాయవలసినదని నా సూచన.

''ఆత్మసాత్'' అనుపదము నొద్ద —సాతి ప్రత్యయాంతము లగు నిట్టివానికి 'సంపద్యాదియోగ మున్ననే సాధుత్వము కలుగు' నను వాచస్పత్యము మున్నగువానియందన్నిటను విడువక చెప్పఁబడిన వాక్యము విధిగా నుండవలె నని నేను వ్రాసినదానికి ''వాచస్పత్యాదులందుఁ గల దీశబ్ద'' మని సమాధానముగా వ్రాసిరి. ఆశబ్ద మెందును లేనిదే పరిష్కర్తలు సృష్టించి రని నేను దలఁపలేదు. కాని అచట నేది ప్రధానమో యది విడువఁబడె నని వ్రాసితివి. సంపద్, కృ, భూ, అస, అనుధాతువుల యోగము నిత్య మని వ్రాయక పోవుట ప్రమాద మను నభిప్రాయముతో ''ఆప్టే'' వ్రాసినది చూపినితి. ఇక వా రనిన వాచస్పత్యాదులలో ఆదియగు వాచస్పత్యమునందు ''ఆత్మసాత్ అవ్య కార్త్స్న్యేన ఆత్మనో అధీనో భవతి, సంపద్యతే, తథా భూతే, క్రియ మాణే చ అని చెప్పి అన్యచ సంపద్యాదియోగే ఏవ సాధుత్వం ఆత్మసాద్భూతః ఆత్మసాత్సంపన్నః, ఆత్మసాత్కృతః ఇత్యాది'' అని సంపద్, కృభూ, అసధాత్వనుప్రయోగమందే సాధుత్వము అని యున్నది. ప్రధాన మగు నీ వాక్యమును జూపకుండుట ప్రమాద మగునో కాదో పరిశీలింతురు గాక.

వాచస్పత్యాదులను దానిలోని ఆదిపదముచే నేయితర నిఘంటువులందేని వ్యవహితముగానో అవ్యవహితముగానో సంపత్ కృభ్వస్తి యోగము నిత్య మని చెప్పఁ బడనిచో, నది శాస్త్రీయము మాత్రము కా దని మనవి.

వాచస్పత్యమున 'ఇదంతా' స్త్రీ ఇదమోభావః, ఇదం శబ్దార్థభావే—అంగుళ్యాదినా దర్శన యోగ్యతాయాం సునిర్దేశ్య మితి శ్రుతిపద వ్యాఖ్యానే ''ఇదంతాయా నిర్దేష్టు మశక్యమ్'' ''భాష్యం'' అని కలదు. దాని ననుసరించియే వ్రాసినచో 'ఇదంతా' అనఁగా 'ఇదమర్థే' ఇది అని శబ్దార్థ కల్పతరువున వ్రాయుట ప్రమాద మనుట తప్పా ?'' ఇదమో భావః, అనఁగా ఇదమ్ అను శబ్దము యొక్క భావము అని శబ్దపరము. ఇదం శబ్దార్థ భావః అనఁగా ఇదంశబ్ద వాచ్యము లైన, వీఁడు, ఈమె, ఇది' అను వాని భావము అని అర్థపరము. ఈ రెం డర్థములను మాని ''ఇదమర్థే, ఇది '' వ్రాయుట అసంగతము కాదా ? అప్పుడు తల్ప్రత్యయము స్వార్థమున వచ్చినదా ? అహంతా, మమతా శబ్దములకు అహమ్ (—నేను) మమ (నాయొక్క) యని మాత్రమే అర్థము లగునెడల నిదియును సాధు వగును. 'ఇదంతయా' యను శ్రుతిపద వ్యాఖ్య యందలి పదమునకు 'ఇదిగో' అని హస్త నిర్దేశముతో' అను తాత్పర్యార్థ మూహించుటకైన నవకాశమున్నది. కాని ఇందతా శబ్దము తెలుగర్థము స్ఫురించుటయే కష్టముగా నున్నది. ఇదంతాలో భావార్థమును విడిచివేసి ఇది అని యర్థము వ్రాయుట శాస్త్రీయముకాదు. తెనుఁగున సుభోధముగాఁ జెప్పలేనట్టియు వేంకటార్యుఁడు గ్రహింపనట్టి ఈ పదమును కల్పతరువునఁ జేర్చి వేంకటార్యునిదే యనిపించుట న్యాయము కాదని మనవి. చమర పుచ్ఛః అ. పుం. కోకడము. న. చామరము అని మాత్రము కలదు. కోకడ మన నేమియో యని చూడ—నచట బిలేశయమృగ భేదే అని యొక యర్థమును, చమరీమృగే అని రెండవ యర్థమును గలవు. దాని ననుసరించి పుంలింగ చమరపుచ్ఛ శబ్దమునకు ఈరెం డర్థములును గలవా ? ఉన్నయెడల నిఘంటు నియమానుసారము'' ,, ఇట్టి గుర్తు ఉండవలదా? అది నేను వ్రాసితిని.

దానికి— నారాయణమూర్తిగారు రోపికతో యోజించి ''చమరపుచ్ఛ శబ్దమునకు'' చామర మనియు, కోకడ శబ్దమునకు చమరీ మృగ మనియు అర్థభేద ముండ ''చూ'' అని యెట్లు వ్రాయ నగును ? కొంచె మోపికతో యోజింపవలసి యున్నది'' అని వ్రాసినారు. కొంచె మోపికతో యోజింపవలసి యున్నది నేనా ? నారాయణమూర్తిగారా ? నేను 'కొంచెమేల ? మిక్కిలి యోపికతో యోజించితిని. వారిపుడే వోపికతో నేను వ్రాయునది యోజించుకొనుట మంచిది.

నపుంసక మగు చమరపుచ్ఛ శబ్దమునకు 'చామరము అని అర్థ మున్నట్లును, కోకడ శబ్దమునకు ''చమరీ మృగము'' అని రెండవ యర్థ మున్నట్లును, నేను జూపియే యున్నాను. అది వారు సరిగా చిత్తగింపక, పై విధమున సందర్భ దూరముగా సమాధానము వ్రాసిరి. పుంలింగమగు ''చమరపుచ్ఛ'' శబ్దమునకు'' బిలేశయ మృగ భేదము, చమరీ మృగము'' అను రెండర్థములు గల ''కోకడము'' అని మాత్రమే అర్థమీయఁబడెను. పుంలింగ చమరపుచ్ఛ శబ్దమునకు 'కోకడ' శబ్దమునకుఁ గల రెండర్థములును గలవా ? అట్లున్నచో నియమామసారము '' '' ఇట్టి గుర్తు లేదేమి ? అని నేను వ్రాసినది సరిగా యోజింపక యేదియో వ్రాసివైచిరి. రెండర్థములు లేక ''చమరీ మృగము'' అనునొక యర్థమునే

చెప్పఁ దలచినపుడు మొదటి యర్థమగు బిలేశయ మృగభేదము నకు వ్యావర్తకముగా "కోకడము, చమరీ మృగము" అని వ్రాసిన నుచితముగా నుండును.

"పరిష్కర్తలు చతుర్వింశతి నిఘంటువులను ముం దిడుకొని పరిష్కరించినా" రని—నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసినారు. ఆ చతుర్వింశతిలోనిదే ఆంధ్ర వాచస్పత్యమును కావచ్చును. అందు "కోకడము. సం వి. అ. పుం. బిలేశయము, తేలుమేపరి" అనియు, బిలేశయ శబ్దము నొద్ద. సం. వి. అ. స్త్రీ. రూ. బిలేశయము, అంకజము, కోకడము, గోధ, గోధిక, గోళి, నిహాక, నిహాక, పంచనఖి ముసలి (తె) ఉడుము ఉరుము, ఏపరి, తేలుమేపరి —అనియు నున్నది. దీని ననుస రించి "బిలేశయే, ఉడుము, అని కోకడ శబ్దము నొద్దను, చమరపుచ్ఛ శబ్దమునొద్ద కోకడే, ఉడుము, అనియు నిచ్చి యుండిన నావంటి వాని కే సందేహమును కలుగ కుండును. నా సందేహము దీర్ప— నారాయణమూర్తిగారి కిట్టి వృథా యాసమును కలుగక పోవును. అంతియ కానీ చమర పుచ్ఛము అనఁగా "కోకడము" అనియు, కోకడము అనఁగా "బిలేశయము" అనియు మాత్రమే అర్థము వ్రాసినచో నావంటి సంశ యాత్ములకు నేమి తెలియును ?

"కొన్ని పదములకు విశేషార్థము లనవసరము లని గ్రంథ విస్తరభియా బుద్ధి పూర్వకముగా వదలివేసినారు." అనియు "గ్రంథము పెద్దది కాకుండుటకును" అనియు— నారాయణమూర్తిగారు ఆయా తావుల నంతకంటె సమా ధానము లేకపోవుటచే వేఱు సందర్భమున సమాధానముగా వ్రాసినారు. "గ్రంథ విస్తరభీ" సార్వత్రికముగాఁ గానరాదు. మచ్చున కొకటి, రెండు:

<u>కంచుకః</u>— సర్ప నిర్మోకే, పాము కూసము— వార వాణే, అంగరేకు అనినచోఁ జాలును. అయినను చట్ట, చొకా, చొక్కా, చొకాయు (యి) చొక్కా, చొకా, చోలా, చొక్కా, అని పర్యాయపదములు వ్రాయుట గ్రంథ విస్తరభియా మానవలె నని గోచరింపలేదు.

<u>కవచః</u> అ. పుం..... తనుత్రాణే, మయి మఱువు, మఱువు, మెయిమఱుగు (వు) మెయి మరువు, మెయి మర్వు,మై మర్వు,మై మఱువు, కవురు, జోడు, దగళా, జీరా, జిరాయి, జిరా, తొడుగు(వు, వు) తొడ్గు , బొందడ(ళ)ము, దుప్ప టము, చిలుకత్తు, బందు, కత్తళము, సమకట్టు, చట్ట, పక్కెర, పేరణి, కవచము, అనియు

సూర్య శబ్దమునొద్ద సుమారు డెబ్బది పర్యాయ పదము లచ్చ తెలుఁగువి <u>సూర్యః</u>. అ. పు. దివాకరే." అనిఁ బడ్డ వెలిబంటులరుగు త్రోపకల, నంజావరుల తెన్ను పొరనీళ్లెడు మొనగాండ్రు పొపుదారి, ఇవము మేపరి (సూడు), ఎంకదొర, వేఁడి (ఎట్టిని) వేలుపు, ఏడు గుఱ్ఱ ముల తేరెక్కుజోదు, కెంపురా గముల ఱేడు, చదలు మానికము, చవదాయ, చాయపెనిమిటి (మగుడు), చీఁకటి గుండె దిగులు, ఇరులు (చీఁకటి) గొంగ, చీఁకటుల గొంగ, చెయు వుల (పనుల) సాకిరి, జక్కవలయింటు (ఱేడు), జగముకన్ను, జగము చుట్టము, జముతండ్రి (నయ్య), తమ్మి చక్కిలిగింత, తమ్మి వాల్గంటి మగఁడు, తమ్మి చుట్టము (దొర), తమ్ముల విందు, తామరచెలి, తొగకొమ్మ తొలఁగుబావ, దుగపది రూపుల దుండగీఁడు, దారమేనుల ప్రోడ, చార రూపుల వేలుపు, పగటిజోతి, (వేలుపు) పగలింటి దొర, పగలు సేయువలంది, పచ్చగుఱ్ఱముగలాఁడు, పచ్చవారువపుజోదు, పొంజక్కి సామి, ప్రొద్దు, ప్రొఁజదువుల పెట్టె, పొద్దు, మింటి తెరువరి, మినుకులబరణి (యిక్క), ముబ్బాస వాల్గిము, మువ్వన్నె కాఁడు, మువ్వేలుపుల యిక్క, మొక్కు పొక్కుసామి, మొదలి గాము, మ్రొక్కులాన వలంతి, రేకంటు, రేవెల్గుజోడు, వినుకెంపు, వినురతనము, వెన్ను వలకన్ను (చూపు), వెలుఁగు ఱేడు, కాఁక (వేఁడి, వే, సెక) వెలుఁగు, వేయిచేతుల దిట్ట, సతహామాఁడణి, సయితుఁడు, కలువలదాయ (సూడు), తొగ సూడు, తిగవేలుపుల సెంకి, తొవలరాయిడి కాఁడు, వెల తోఁడు, సూర్యుఁడు.

ఇచ్చటయు "గ్రంథ విస్తరణ కిఁ గారణములు లే వను కొవలెనా ? 'సంవర్తి శబ్దమునకు నవళవ్ అనియు సంవర్తికా శబ్దమునకు చూ. సంవర్తి యనియు అర్థము విషయమును జూపుట జిజ్ఞాసువునకు శ్రమకరము గాదా, అనినేను వ్రాసినదానికిఁ గాఁబోలును "అల్పాక్షరముల అర్థము వ్రాసి అధికాక్షరముల యొద్ద ఆ అల్పాక్షరమును చూపి, చూ. అని వ్రాయుట పరిష్కర్తల నియమము, "గ్రంథముఁ పెద్దది కాకుండుటకును, ఆపదము కూడ పర్యాయపదమే యని యెఱుగుటకును" అని సమాధానము వ్రాసినారు. పై నిచ్చిన అచ్చిక పర్యాయపద మాలికల వంటి వెన్నియో యుండినను గ్రంథ విస్తరము కాదు కాఁబోలును ? ఎక్క డెక్కడనో, ఏదియో యొకటి వ్రాసినఁ జాలదా ? అని అప్పటికి తోఁచినరీతి వెనుక ముందులతో నిమిత్తము లేకుండ వ్రాసిపైచుట యన సామాన్యవిషయమా ? పర్యాయ పద ములు గ్రంథము తెల్లుకొనికొనువారి సౌకర్యమునకు వ్రాసివా రని సమాధానము చెప్పుదురు కాఁబోలును ? "గ్రంథ కర్తలు పదములు వెదకి పట్టుకొనుటయందును, పట్టు

కొనినను విశేషణ విశేష్య భావ సాంకర్యమందును, అర్థము తెలిసికొన నిటునటు పరిభ్రమించుట యందును గల క్లేశ కల్పనమును గూర్చియే వ్రాసితిని. కాని యన్యము కా దది— నారాయణమూర్తిగారు గ్రహింపఁజాలక శ్రమపడినారు.

తామ్రశిఖి : తామ్ర. చుడ పదము వేఱే యుండ సమానార్థక పదములతో దీనిని సృష్టించుట నిరుపయోగము అని నేను వ్రాసితిని. భూమికలో.... పుండరీక అక్ష అనఁగా పద్మములవంటి కన్నులు గలవాఁడు అనునర్థమును, "పద్మా కమలాక్ష.... అని యిట్లు పదములను కల్పించుకొనియే శబ్దకల్పద్రుమము, శబ్దచింతామణి, తారానాథ వాచస్పత్యము, పెద్ద నిఘంటువులై పోయినవి అని పరిష్కర్తలు వ్రాయుటయే హేతు వని వ్రాసితిని.— నారాయణమూర్తి గారు పృథాగా పెరిఁగిపోయిన శబ్దకల్ప ద్రుమాదులు అనిన వానిలోనిదగు శబ్దార్థచింతామణిలో నున్నదే ఈ తామ్రశిఖి పదము గాని, సృష్టింపఁబడినది కా దని సమాధానము వ్రాసినారు. 1074 పుటయందుఁ గల దనియు వ్రాసినారు' పదములను కల్పించుకొని పృథాగా పెద్ద దగు చింతామణి పృథాగా వ్రాసిన తామ్రశిఖి పదమునకు ప్రమాణమఁట !

"నిరర్థం : పుం. వ్యర్థే, వ్యర్థము— అర్థరహితే. అర్థము లేనిది. అని కలదు. ఆ పదము విశేష్యమైనటు పుం. అని ఇచ్చుట ప్రమాదము. అని వ్రాసి ఆ ప్రమాద మెట్టిదో తెలుపుటకై ఆ పదము క్రిందనే— స్త్రీ. (అనఁగా నిరస్థ). ఇ. త్రి. దూరీ భూతాస్థితే. అని కలదని చూపి, నిరర్థ పుంలింగ మనుటయు, నిరస్థి. త్రిలింగ మనుటయు పొర పాటు" అని ఏకజాతికములుగా నుండఁదగు "అను నా సూచనపై— నారాయణమూర్తిగారు ' నిరర్థ, నిరస్థి రెండును విశేషణము లైనపుడు రెండును పొరపా టెట్లగునో స్వవచోఘాతము" అని యొక యాక్షేప మొనర్చిరి. రెండును విశేషణములు ' కావుననే నిరర్థ శబ్దము పుంలింగ మనియు, నిరస్థిశబ్దము త్రిలింగ మనియు వ్రాయుట "స్వవచోవ్యాఘాత" మైన దని వాచ్యముగా వారు వ్రాసినట్లు వ్రాయఁ జాలక సూచించితిని. ఆ విషయము వారి మనసు నకు రాక కొంచెము తీవ్రముగా వ్రాసిరి. నిరర్థ ప్రక్కన త్రి అనుటకు పుం.అని పడినంత మాత్రమున నిఘంటు ప్రామాణ్యమునకు భంగము కలుఁగఁబోదు.' అని— నారాయణమూర్తి గారు గట్టిగా వ్రాసిరి. విశేష్య విశేషణములను దెలుపుట లోని నియమములకు వామచార మున్నట్లు కల్పతరువు భూమికయందుఁ గాని మరియే యితర నిఘంటువులందుఁ గాని చూచి యుండకఁ పోవుటచేత ప్రామాణ్యమునకు భంగ మగునేమో యని యిట్లు వ్రాసితిని. ఆపాటి భేదమునకు బాధ లే దని పరిష్కర్త లంగీకరించి నారాయణమూర్తిగారు సమ్మతించినచో సర్వము చక్కఁబడినట్లే కదా ! మఱియు "పుం. అని పడినంత మాత్రమున" అనుటచే వ్రాఁతలోఁ గాని , అచ్చులోఁగాని పడిన పొరపాటై యుండవచ్చును. అట్లు వచ్చుట సర్వసామాన్యము. కాని తప్పొప్పుల పట్టిక యందు జూపఁబడవలసినది. అట్లు చూపబడకుండుటచే వారు వ్రాసినట్లు స్వవచోవ్యాఘాతమే యగుచున్న దని మరల వ్రాయవలసివచ్చినది.

"నూట యిరువదేండ్ల క్రితమే కీర్తికాయుఁడైన వేంకటార్యుని నిఘంటువునందు గాంధి, రాధాకృష్ణ, జవహరు లాలు, అబ్దుల్‌కలామ్ అజదు, ప్రకాశం, పొట్టి శ్రీరాములు, మున్నగు దేశనాయకుల నామములు పంౘ్రెండు కనఁబడు చుండుట యుచితమా ?" అని నేను వ్రాసినదానికి —నారాయణమూర్తిగా రిట్లు సమాధానము వ్రాసిరి.

"గాంధి మున్నగు దేశనాయకుల పదములను పరిష్కర్తలే స్వయముగఁ జేర్చినట్లు చేసిన మనవి (ని) భూమిక 51వ పుటలో క్షకార విషయము క్రింద రెండవ పేరాలో గమనింపఁదగును".

పరిష్కర్త స్వయముగఁ జేర్చినను జూపిన విరోధము తొలఁగినదా? వేంకటార్యుని యస్తమయము నాఁటికి నాయకులలో వేఱొకరైనను పుట్టిరో లేరో ! ఇట్టి యకారణ మగు పెరుఁగుదలచే నీనిఘంటువు వేంకటార్యునిదా ! శుద్ధ చైతన్యస్వామిదా ? అనిపింపదా ? అని మరల నడుగుచున్నాను. భూమికలో పరిష్కర్తలేమి వ్రాసినారు ? గాంధి ప్రభృతు లగు దేశనాయకుల నామము లిందుఁ జేర్పఁ బడినవి అని వ్రాసిరి. అవి చూచియే పై విధముగా వ్రాసితిని —నారాయణమూర్తిగారి యీ సమాధానమే పరిష్కర్తలు స్వయముగాఁ జేర్చిన చేర్పులోని ఔచిత్యము తెలుపుచున్నది. శంకకు సరి యగునది యైనను, కాకున్నను, ఏదియో యొకటి వ్రాసి పారవేసినఁ జాలదా యనుభావమున అన్నిటితోపా టీసమాధానమును వ్రాయఁబడినది. ఇంకను నిట్టివి కొన్ని కలవు. కాని యిప్పటికే వ్యాసము విస్తరించి నది అని విరమించితిని.

—నారాయణమూర్తిగారూ !

శ్రీ వేంకటార్యునిపట్ల పరిష్కర్తలకును, మీకును మాత్రమే గౌరవము కలదనియు, మావంటి వారికి లే దనియు మీ రెన్నఁడును దలంపకుఁడు. అంతటి సర్వతో

ముఖముగు వైదుష్యముగల వాఁడెచటనో, ఎన్నఁడో కాని పుట్టఁ డను నమ్మకము గలవాఁడను. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యస్థానమున ఆ మహనీయుని "ఆంధ్రదీపిక" వ్రాతప్రతి యుండెడిది. అది చూచి యుప్పొంగెడి వాఁడను. దురదృష్టవశమున ఆ కార్యస్థానమందలి కొన్ని ప్రమాణ గ్రంథములతో పాటు నే డదియు నదృశ్యమై పోయినది. రెం డేండ్ల క్రిందట రాజమహేంద్రమున గౌతమీ విద్యా పీఠమునందు శబ్దార్థ కల్పతరువు వ్రాతప్రతి కనఁబడఁగా నేను పొందిన సంతసమునకు మితి లేదు. పదపడి ముద్రితప్రతి కనఁబడఁగా రెండిటిని బెక్కుతావుల సరిచూచితిని. వేంకటా ర్యుల గ్రంథ మల్పముగాను పరిష్కర్తలు చేర్చినది యన ల్పముగను ముద్రితమునఁ గన్పట్ట నివ్వెర పడితిని. 18832 పదములు గల వ్రాతప్రతికి 60 వేల పదములను జేర్చి 80 వేల పదములు గలదిగాఁ జేసినపుడు పరిష్కర్త పేరితోఁ గాక వేంకటార్యుని పేరితో ప్రకటించుట సముచిత మనిపింపక పోవుటయు, చేర్చిన పదములందు నేను స్థాలీపులాకముగాఁ జూపినట్టి ప్రమాదములు కనఁబడుటయు హేతువుగా వానిని పరిష్కర్తలు సవరించి సర్వాంగసుందరముగా ప్రకటించుదు రనియే బహిరంగ మొనర్చితిని. నాసూచనలలోని వాస్తవ మును గ్రహించితిరా సంతోషము, కా దని త్రోసివేసితిరా ? అంతకంటెను సంతోషము. మీరు నన్నును, నా వ్రాతలను ఆక్షేపించినను (నిరసించినను) సరియే కాని మీగౌరవము కాపాడుకోవలె నను పట్టుదలతో వేంకటార్యుని వంటి పండితు లకు తరతరములుగా నిల్చిపోవు న్యూనతను మాత్ర మాపా దింపవల దని పరిష్కర్తలను, వారిని సమర్థింపఁ బూనిన మిమ్ములను కోరుచున్నాను.

అభీష్టపదములను వెదకి పట్టుకొనుటలో వ్రాత ప్రతికంటెను ముద్రితప్రతి క్లేశకరముగా నుండుట చేతను, ఒక్క బుద్ధితో నిర్ధరించునపుడు భ్రమ ప్రమా దము లుండుట సహజమను భయముతోను "నేను జూపిన వానిలోను భ్రాంతు లుండవచ్చు"నని వ్రాసినమాట గాన్క అవియే సార్వత్రిక మని నా సమీక్షలో రుజువుచేయ మీ రొప్పడిన శ్రమ (నిలుచుఁగాక, నిలువకపోవుఁ గాక) మెచ్చుకోఁ దగి యున్నది. ఆన్వీక్షకీ, ఆశ్రయ శబ్దముల వద్ద నేను పొందిన భ్రమ మీరు చెప్పినదాక నాకుఁ దొలఁగలే దని ముందే వ్రాసితిని. మరల వ్రాయుచున్నాను. సారస్వత విషయమున వర్ణములు గాని ఆశ్రమములుగాని ప్రమాణము కానేరవని మాత్రము మఱువకుఁడు. "వాది దౌర్బల్య ముండినను వాదదౌర్బల్య ముండ"దని యందఱు నెఱింగినదే. అట్లని వాదప్రతివాదములు సాగించుచు, క్రమముగా వ్యక్తి దూష ణమునకు దిగిన వాదములు మన మెన్ని యెఱుంగము ? అంతదాక వలదు. అది మన కిరువురకును శ్రేయస్కరము కాదు. కావున పరిష్కర్తలును, మీరును, నేనును గూడ చేతనైన సత్య దృష్టితో వాఙ్మయసేవ చేయుదము. లేదా హృదయములు చల్లపరచుకుని యూర కుందము.

ఏమన "అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచదుర్లభః" అనువిషయము మీకును దెలిసియే యుండును.

ఇది యిట్లుండ "పులిమీఁద పుట్ర" అనినట్లు శబ్దార్థకల్పతరువు ముడుంబ తిరువేంకటాచార్య కృతము, కాని మామిడి వేంకటార్యునిది కాదు అని రాజమహేంద్ర వాస్తవ్యులును, తులసీ రామాయణాంధ్రీ కర్తలును, నా కాప్త మిత్రులు నగు శ్రీయుత దినవహి సత్యనారాయణ గారు కొన్ని యుపపత్తులు వ్రాసి, తమయింట నున్నముద్రిత మైన ప్రాతప్రతి నొకదానిని నాకు పంపుచు— "రమారమి సంవత్స రము నాఁడు శబ్దార్థకల్పతరువును గూర్చి మీరును మఱి యొకరును భారతి పత్రికయందు వాదోపవాదములు జరుపుట చదువఁగానే "కర్తృత్వమును గూర్చి నాకు సందేహము కలిగి, నాయభిప్రాయమును గూడ మీకుఁ దెలిపి, పనిలో పని యదియుగూడ నిర్ణయింపఁ గోరుచున్నా"నని వ్రాసిరి.

ఆ గ్రంథమునకు ముఖపత్రము లేదు. ఉపోద్ఘాతము గ్రంథకర్త వ్రాసినదియులేదు. తుదను "సంపూర్ణము" అనిమాత్రము గలదు. గౌతమీ విద్యాపీఠమందలి వ్రాత ప్రతికిని, దానికిని పదముల అకారాది క్రమమందుఁ జిన్న భేదము కలదు. కాని అర్థనిరూపణమునను, పదముల సంఖ్య యందును సామ్యము కలదు. (మామిడివారి దానిలో 18832 పదములు, ముడుంబవారి దానిలో 18784 పదములు గలవు.) పిదప కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్గ్రంథా లయమున మిగుల శిథిలమైన ముడుంబవారి అచ్చుప్రతి కనఁబడినది. అందు ముఖపత్ర మున్నది. దానిలో:—

"సంస్కృత శబ్దార్థకల్పతరు వను పదమాలా నిఘం టువు"

"శ్రీ వత్సగోత్రజనుషా శుభవేంకటార్య నామ్నా బుధేన బహుకోశపయోనిధిభ్యః శబ్దార్థకల్పతరు రేష సముద్ధృతోభూ, త్తస్మాల్లభధ్వ మఖిలేష్టపదం బుధేంద్రాః". ఈ శ్లోకమందుఁ గనఁబడుచియున్న సంస్కృత ప్రాకృత వైకృతాది సకలభాషా నిపుణులు, సుభయవేదాంత ప్రవర్తకులు నగు శ్రీమాన్ ముడుంబ తిరువేంకటాచార్యుల వారిచే నీగ్రంథము రచింపఁబడి ముద్రాక్షరాంకితము కాకుండు టంజేసి వారిపౌత్రులు శ్రీమాన్ పార్థసారథి అయ్యంగారి యభీష్టప్రకారము.... శ్రీమాన్ నల్లాన్ చక్రవర్తుల శేషా చార్యులు వారిచే తెనుఁగర్థము వ్రాయఁబడి, పువ్వాడ వేంకట రావుగారి వర్తమాన తరంగిణీ ముద్రాక్షర శాలయందు ముద్రింపఁబడె. 1872 సం. అక్టోబరు 30" అని కలదు.

రెండవ పత్రమున "అంకితము" అను శీర్షికతో:

"సంస్కృత శబ్దార్థకల్పతరువను పదమాలా నిఘం టువును ముద్రాక్షరాంకితము చేసిన లోకోపకారముగ నుండు నని మ. రా. శ్రీ. సి. పి. బ్రౌను దొరగా రనేక పర్యాయములు నన్ను ప్రేరేపించినందున వారి యనుమతి ప్రకారము గ్రంథ

మును ముద్రాక్షరాంకితము చేసిన యుక్కాలమున వారి పేరిట నంకిత మొనర్చుటకు వారు విదేశగతులుగ నుండుటచే వారికి ముఖ్యప్రియులును చెన్నపట్టణపు హానరబుల్ గవర్నమెంటు సెక్రటరీగా నైన మ. రా. రా. శ్రీ డి. యఫ్. కార్మైకల్ దొరగారి అనుజ్ఞచే వారిపేర నీగ్రంథ మంకిత మొనర్పఁబడియె. పువ్వాడ వెంకటరావు.'' అనియు, **This work is with permission respectfully dedicated to, David Fremantle Charmichael Esquire, Secretary to Government by his most obidient humble servent Puvada Venkatarao pantulu, proprietar of the Vartamana tarangini press, Madras''** అనియుఁ గలదు.

పిదప పీఠిక యనుపేర.... "మరియు, అమరము, అమరశేషము, విశ్వము, విశ్వప్రకాశము, శబ్దశబ్దార్థ మంజూష, నానార్థరత్నమాల, పర్యాయ రత్నము, పర్యాయ శబ్ద రత్నము, పర్యాయార్ణవము, శబ్దార్ణవము, వైజయంతి, ఉత్పలమాల, శాశ్వతము, హలాయుధము, హారావళి, ధనంజయము, దశరూపకము, ద్విరూపకోశము. శబ్దార్థచంద్రిక, యాదవము, కేశవము, కాత్యాయన ప్రోక్తమైన వైదిక నిఘంటువు మొదలగు ననేక నిఘంటువులు వేదపురాణముల యందు శబ్దార్థములను తెలిసికొనుటకై పూర్వపండితోత్తములచే రచియింపఁబడినవి. అయిన నకారాది పదమాలా నిఘంటువులు— సంస్కృతేతర భాషలందు నేర్పడి యుండి నటుల సంస్కృతమందు లేమింజేసి, యట్టి గ్రంథము నంపాదించి ముద్రాక్షరాంకితము చేసిన లోకులకు మిగుల నుపయోగించు నని తలపోయుచుండుతఱి శ్రీ ఉభయవేదాంత ప్రవర్తకు లగు ముడుంబ తిరువేంకటాచార్యులచే రచియింపఁబడిన 'సంస్కృత శబ్దార్థ కల్పతరు వను పదమాలా నిఘంటువు' తత్పుత్రు లగు పార్థసారథీ అయ్యంగారిద్వారా మాకు లభించినందునఁ దద్గ్రంథములోని ప్రతి శబ్దమునకుఁ దెలుఁగర్థమును జేయించి ముద్రాక్షరాంకితము చేయఁబడినది. ఈ గ్రంథములోని పదములును వాని లింగనిర్ణయము, అవ్యయస్వరూపమును అమర కోశాదినిఘంటువులచేఁ గను పఱచి యున్నట్లు గ్రంథకర్తచే నేర్పఱుపఁబడి యున్నవి. ఈ గ్రంథమునందు నకారాదియగు శబ్దము కాంతము మొదలు క్షాంతము వఱకు వర్ణక్రమ ప్రకారము క్షాది క్షాంత పర్యంతము పదము లేర్పడి యున్నవి. కావ్యరచన చేయునట్టి పండితులకు సందిగ్ధపదములయొక్క యర్థములను సులభోపాయముగఁ దెలిసికొనుటకును కావ్యాభ్యాసము చేయు విద్యార్థులకుఁ దమ పాఠములోని పదార్థములు, లింగములు, పర్యాయ పదములు, అవ్యయములు, నిఘంటు స్వరూపము మొదలగునవి తెలిసికొనుటకును ఈ గ్రంథము మిగుల నావశ్యకముగ నున్నది. పువ్వాడ వేంకటరావు, అని యున్నది.

ఈ రెండు గ్రంథముల పౌర్వాపర్యమును తెలిసికొంద మనిన గ్రంథకర్త లిరువురును తమగ్రంథములం దొండొరులను బేర్కొనలేదు. మామిడివారివలె ముడుంబ వారు గ్రంథావతారిక వ్రాయరైరి. మొదటనే అ. అవ్య. అని ప్రారంభము కనఁబడుచున్నది. మామిడివా రట్లుగాక "అహం వైశ్యకులాం బోధిసోమః" ఇత్యాదిగా స్వీయ చరిత్రను రేఖామాత్రము వ్రాత ప్రతిలో సూచించిరి. ముద్రితమున గ్రంధి సుబ్బారాయ కృత "గ్రంథకర్తృ చరిత్రము"న వ్రాతప్రతిలోని యవతారిక యేమియు స్పృశింపని వేంకటార్యుని జీవితచరిత్ర 54 శ్లోకములలో నున్నది.

వ్రాతప్రతియందు వేంకటార్యుని స్వరచనలో తన జననకాలాదికము లేదు. కాని గ్రంధివారి రచనలో క్రీ. శ. 1764 మార్చి 16వ తేదికి సరియైన స్వర్భాను సంవత్సర ఫాల్గుణ కృష్ణ 13 భానువారమున వేంకటార్యుని జన్మమును 1834లో మరణమును దెలుపఁబడినది.

ముడుంబ తిరువేంకటాచార్యుల పౌత్రుఁడు 1872లో నున్నట్లు తెలియుటచే తిరు- వేంకటాచార్యులును 1834 ప్రాంతముననో అంతకు ముందో పరమపదించి యుందు రని యూహింపవచ్చును. కావున మామిడి, ముడుంబవా రిరువురును ఇంచుమించు సమకాలికు లనవచ్చును.

ఇఁక మామిత్రులు శ్రీ సత్యనారాయణగారు "ముడుంబ వారే నిఘంటుకర్త" లనుటకుఁ జూపిన యుపపత్తు లేవి యన :

ముడుంబవారి ముద్రిత ప్రతియు మామిడివారి వ్రాతప్రతియు పదముల వరుసయందు మాత్రము భేదముకలవి కాని, పదముల సంఖ్యయందును, పదపదార్థముల విషయమునను, (ఉచ్చారణమందు) థ, ధల విషయమై "ద్వితీయ మధ్యః చతుర్థమధ్యః"అని తెలుపుటలోను, ప్రమాణముగాఁ జూపఁబడిన 'అమరః, విశ్వః' మున్నగువాని విషయమునను, నొక్కటిగానే కనఁబడును. అర్థముల సంఖ్యయందు రెంటియందును కొంచె మెచ్చుతగ్గులు కలవు. ఒండొరుల గ్రంథములను జూడకుండ నంత గ్రంథము నొక్కరీతిగా నేయొకరును వ్రాయఁగలుగుట యసంభవము. అం దొకటి మాతృక. ఒకటి పుత్రిక కావలెను.

సంస్కృతమున అంత్యాక్షర నియమముతో అమర కోశ నానార్థ వర్గము వంటివి కొన్నియుఁడ —ఏకాక్షర, ద్వ్యక్షరత్ర్యక్షరాది కాండ విభాగము. నానార్థ రత్నమాల, విశ్వకోశాదు లధికముగాఁ జేసి నట్లగపడును. అవి యన్నియు బద్యమయములు. పద్య నిఘంటువులలోవలె అంత్యాక్షర నియమమే కాక ఆంగ్ల నిఘంటు సంప్రదాయమున ఆద్యక్షర నియమము గూడఁ దొలుత ముడుంబవారు స్వీకరింపఁగా, వేంకటార్యుఁడు ఆద్యంతాక్షర నియమమే కాక ఏకాక్షరాది కాండ విభాగము చేసి, కాండములందు వర్గ విభాగమును గూడఁ జేసెను. ఆ మీఁద శ్రీ శుద్ధ చైతన్యస్వామి మధా

క్షరములను గూడ క్రమబద్ధ మొనర్చి, ఒక్కొక్క పదము నొద్ద సజాతీయ శబ్దములను సంగ్రహరూపమున నిచ్చి వ్రాయుచు సంస్కరించినారు.

మరియు ముడుంబవారు తెలుఁగర్థములతోను, కాండ విభాగముతోను నున్న మామిడివారి నిఘంటువునే చూచి వ్రాసికొనియే యున్నచో కాండ విభాగము విడిచి సంకీర్ణముగాఁ బదములు గ్రహించుటయు, తెలుఁగర్థములు లేకపోగా నల్లాన్ చక్రవర్తుల శేషాచార్యులు తెలుఁగర్థములు వ్రాయుటయు నెట్లు పొసఁగును ? తెలుఁగర్థము లేకుండ వేంకటార్యుఁడొక ప్రతిని రచించి యున్నయెడల దానికిఁ బ్రత్యంతరము ముడుంబవారు వ్రాసికొని రనవచ్చును. కాని యట్టిది యున్నట్లు వ్రాఁతప్రతి వలనగాని పరిష్కర్తల భూమికాదుల వలనఁ గాని నిశ్చయింప నాధారములు కనఁబడవు. కాన మూలగ్రంథము ముడుంబవారిది కాని మామిడివారిది కానేరదని వ్రాసినారు.

భూమికాదులందు పరిష్కర్తలు ముడుంబవారి నిఘంటువున్నట్లు స్మరింపక పోవుటచేత వారాగ్రంథము సంగతినే యెఱుఁగరేమో యని వారియొక్కయు, మీయొక్కయు దృష్టిలోనికిని దెచ్చుచున్నాను. సశేషా మరకోశాది నిఘంటువుల రచియించిన వేంకటార్యుఁడితరుల గ్రంథములను దన పేర ప్రకటించుకొనునా ? "శబ్ద కల్పతరు కర్త మామిడి వేంకయ్య" అని బ్రౌను తన నిఘంటువునఁ బేర్కొనెను. కాని ముడుంబవారి దింకొక శబ్ద కల్పతరు వున్నట్లు వ్రాయ లేదు. ఉండేనేని వ్రాయక మానునా ? ముడుంబవారు వేంకటార్యుని గ్రంథమున నున్న తెలుఁగర్థములను విడిచిపెట్టి, సంస్కృతభాగము మాత్రమే లిఖించుకొనవచ్చును గాదా ? అట్లయినచో పువ్వాడ వేంకటరావుగారు శేషాచార్యులచే తెలుఁగర్థముల మరల ఏల వ్రాయించెను? అను శంక కలుగవచ్చును. ముద్రితము కాని వేంకటార్యుని మూలగ్రంథము లభింపక, ముడుంబవారి ప్రతిలో తెలుగర్థములు లేకపోవుటచే పువ్వాడ వేంకటరావుగారే యాంధ్రులకు సుగమ మగునట్లు ప్రచురింపఁ దలఁచి శ్రీ శేషాచార్యులచే మరలఁ దెలుగర్థములు వ్రాయింపవచ్చును గాదా ? కావున వేంకటార్యునిదే మూల గ్రంథమనియు, బహుశః ప్రత్యంతరము వ్రాసికొనిన లేఖకమాత్రుడగు తిరువేంకటాచార్యులు తన పేరు గ్రంథాదినో, తుదనో వ్రాసికొని యుండఁగా — కాలాంతరమున నాయన పౌత్రులును, అచ్చొత్తించిన పువ్వాడ వేంకటరావుగారును, కల్పతరు నిర్మాత తిరువేంకటాచార్యులే యని తలంపవచ్చును గాదా?

పువ్వాడవారు "అంకితము"అను శీర్షిక క్రింద 1.శబ్దార్థ కల్పతరువును ముద్రింప బ్రౌను దొరగారు తన్ను ప్రేరేపించిరను వాక్యమును, 2. ఏకాక్షరాది కాండములుగా విభాగింపఁబడియున్న వేంకటార్యుని నిఘంటువు చూచి ప్రత్యంతరము వ్రాసికొనునప్పుడు ముడుంబవారా విభాగము మాని ఏక, ద్వి, త్రి, చతురక్షర క్రమము పోవునట్లు సంకీర్ణ మొనర్చి వ్రాసుకొని రను నూహయును, వేంకటార్యుఁడే మూల గ్రంథకర్త యను నా యభిప్రాయమునకుఁ బ్రతికూలములుగాఁ గనఁబడుచున్నవి.

1. 'బ్రౌనుదొరగారీదేశమును వదలి విదేశమున కరిగిన పిదప వేంకటరావుగారు శబ్దకల్పతరువు కొఱకు ప్రయత్నించి ముడుంబవారి ప్రతి సంపాదించియుందురు. అది ముడుంబవారి రచనమే యని ఈయన యనుకోవచ్చును. బ్రౌనుదొర "ముద్రితము కావలె" నన్నది వేంకటార్యునిదే యనుట కాయన నిఘంటువున వ్రాసిన వ్రాఁతయే సాక్షి. ముద్రాపకులగు వేంకటరావుగారా విషయ మెఱుగరా ? బ్రౌనుగారు "ఫలానావారు రచించిన కల్పతరువు" అని వేంకటరావుగారితో చెప్పరా ? అను ప్రశ్నయు పుట్టవచ్చును. కాని, ముద్రణము ప్రధాన వృత్తిగాఁ గల పువ్వాడవారంతదాఁక విమర్శించిరో లేదో ? తమకు దొరికినది దొరకినట్లు ముద్రించియుందురనుకోవలెను.

2. కాండములుగా విభక్తమై యున్న వేంకటార్యుని గ్రంథమును అనియతముగా కలిపివేసియు, పదాద్యంతాక్షర నియమముతో మాత్రమే తిరువేంకటాచార్యుల వ్రాసికొనియుందు రను విషయము, వేంకటార్య కర్తృత్వవనకుఁ బ్రతికూలముగానే కన్పట్టుచున్నది. కాని తెలుఁగర్థములం చేర్చకయు, కాండ విభాగ మొనర్పకయు, వేంకటార్యుఁడు తొలుత నొక ప్రతిని నిర్మించియున్నట్లు నిదర్శనము లభించుచో ఆ ప్రతికే ప్రత్యంతరము ముడుంబవారు వ్రాసికొని రనవచ్చును. పిదప వేంకటార్యుఁడు అక్షరసంఖ్యా నియమముతో తన ప్రతినే సంస్కరించుకొని యుండు ననవచ్చును..

మఱియు వ్రాఁత ప్రతియందు "అహంవైశ్య కులాంబోధి సోమః ..... ఇత్యాదికమే కాక, తుట్టతుదిని లేఖకుఁడైన (ల)క్ష్మయ్య "ఈ గ్రంథకర్తయైన మామిడి వెంకయ్య .... క్ష్మయ్య వ్రాసెను" అని వ్రాసిన గద్యమునుబట్టి మామిడి వెంకయ్య గ్రంథకర్త యని స్పష్టమగుచున్నది. కాన వెంకయ్య యను వేంకటార్యుఁడే కల్పతరు స్రష్ట యని నా యాశయము.

—నారాయణమూర్తిగారా ! ఈవిధమగు తుల్య బల విరోధముగల వాద ప్రతివాదములు తలయెత్త కుండునట్లు పరిశీలించి వాస్తవమును ప్రకటించి, వేంకటార్యుని కీర్తిని నిష్కళంక మొనర్చి వాఙ్మయాకాశమున నిలుపుటకై పరిష్కర్తలును, మీరును యత్నింపవలెనని నా కోరిక. "నా చేతనైనంతలో నేనును యత్నింతును" అని మనఃపూర్వకముగాఁ దెలుపుచున్నాను" "సహనావవతు .... మావిద్విషావహై" ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.

(ఈ విషయమై ఇక చర్చను సాగించదలచలేదు భా. సం.)

క్షేత్రయ్య - క్షేత్రజ్ఞ

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు

ఆకాశవాణి ప్రసారాలయమూలంగా జరిగిన క్షేత్రయ్య త్రిశత వార్షికోత్సవ సందర్భములో ఆలిండియా రేడియోవారు ప్రకటించిన వివరణ సూచికలో: Tricentenary of Kshetragnya అని ప్రకటించియున్నారు. అనూచికలో కార్యక్రమముల యందు 'క్షేత్రజ్ఞ' అనియే అన్నిచోట్ల ముద్రితమై యున్నది. కాని తెలుగులోమాత్ర మిదివఱకు క్షేత్రయ్యనుగూర్చి వ్రాసినవారు గాని, నేడు వ్రాయుచున్నవారు గాని యెవ్వరును 'క్షేత్రజ్ఞ' అని వ్రాయుటలేదు. తెలుగున 'క్షేత్రజ్ఞ' అనే వ్యవహారము లేకపోయినను, అది యేవిధముగా, క్షేత్రయ్యకు పర్యాయపద మైనదో తెలిసికోవడము మనకు అవశ్యకము.

ఇంగ్లీషు భాషలో సంగీతమును గూర్చి, పదకర్తలను గూర్చి వ్రాయబడిన గ్రంథములు, వ్యాసములు—విని యన్నింటిలోను క్షేత్రజ్ఞ 'Kshetragna' అనియే యున్నది. కాని నేడుప్రకటితమైనసూచికలో 'Kshetragnya' అని వర్ణక్రమ మున్నది. ఈ విపర్యాసమునకు కారణమేదో తెలియరాలేదు.

ఇంగ్లీషులో నెట్లుంటేనేమి—తెలుగులో సరిగా నున్నది గదా యని కొంతమంది వాదింపవచ్చును. కాని, ఆ వాద మెంత మాత్రము సరికాదు. నేడు జాతీయముగా కాక అంతర్జాతీయముగా వ్యవహరించుటకు, ఇంగ్లీషు భాష ముఖ్యమైన ఆధారము. 'క్షేత్రయ్య' అనే శుద్ధమైన తెలుగుగా భాసించే పేరు ఇంగ్లీషులో 'క్షేత్రజ్ఞ' అని చెలామణి అయితే, రాష్ట్రేతరుల కేమి పాశ్చాత్యుల కేమి యీతడు తెలుగువాడని తెలియుట యెట్లు ? క్షేత్రయ్య తెలుగువాడని యూహయే తట్టదు.

ఇక యెప్పటికైనా త్యాగయ్య కంకితముగా తపాలా బిళ్లలు ముద్రించినట్లుగా, క్షేత్రయ్యకు అట్టి మహాభాగ్యము కల్గినట్లయితే, అప్పు డింగ్లీషులో నున్న వర్ణక్రమాన్నిబట్టి వారు 'క్షేత్రజ్ఞ' అని ముద్రిస్తే—అప్పుడు తెలుగువారేమి చేయవలెనో ? క్షేత్రయ్య పేర తపాలాబిళ్లలు కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు ముద్రించి గౌరవించేరని సంతోషించడమా, లేక 'క్షేత్రజ్ఞ 'అని ముద్రిస్తే విచారించడమా ?—వారి కింగ్లీషులో పరిచితమైన పేరును బట్టి గదా వారు వ్యవహరిస్తారు.

ఇక ఇంగ్లీషు భాషలోనికి యీ 'క్షేత్రజ్ఞ' అనే పదము ఏరీతిగా వచ్చినదో పరిశీలించినట్లయితే పై విషయము స్పష్టపడుతుంది.

తంజావూరు, మద్రాసు, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారాల్లో ఉన్న క్షేత్రయ్య పదాల వ్రాత ప్రతు లన్నింటిలోను 'క్షేత్రయ్య' అనే ఉన్నది. నేటి ముద్రిత ప్రతులలో, వ్యాసాలలో క్షేత్రయ్య యనియే వాడుక. ఇక క్షేత్రయ్య క్షేత్రజ్ఞగా మారిన రీతి వివరిస్తాను.

ఈ 'క్షేత్రయ్య' పదాన్ని 'క్షేత్రజ్ఞ' అను వ్యవహారములోనికి తీసికొని వచ్చినది సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని[1]. గ్రంథకర్తలునూ, సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారులునూ అయిన సుబ్బరామ దీక్షితులవారని చెప్పవచ్చునేమో ? ఆ గ్రంథమున వాగ్గేయకారకుల చరిత్రము'' శీర్షికలో (8, 9, 10 పుటలు) క్షేత్రయ్యను గూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

క్షే త్ర జ్ఞు లు

ఇతడు త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణుడు. ఇతని యునికి మువ్వపురి. ఆంధ్రభాషలో మిక్కిలి ప్రజ్ఞ గలవాడు. సంగీత సాహిత్య జ్ఞానము గల గొప్ప పండితుడు. ఈతడు బాల్యదశలో నొక మహాయోగి వలన గోపాల మూలమంత్ర ముపదేశింపబడి మువ్వపురిలో నుండు గోపాలాలయములో నుండి బహుకాలము భక్తితో మంత్రావృత్తి జేసుకొనియుండునపుడు శృంగార రసాధి దేవతయైన గోపాలుడు దర్శనమిచ్చి యనుగ్రహించిన తోడనే,

> ''శ్రీపతి సుతుబారికి నే నోపలేక నిను వేడితే కోపాలా
> మువ్వ గోపాలా.''

అని వాగే య రూపమున పదములు చెప్ప ప్రారంభించెనట. ఇతని పద్యములవలె శృంగారరసము లొలుకునట్లు కైశికీరీతిగాను, మృదుపదములు గలదిగాను, నాయికీ నాయక లక్షణములు దప్పకను, అర్థపుష్టిలోను, సందర్భ రసములకు దగి

1. సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని—సంగీతశాస్త్ర విద్వాంసులకు, విద్యార్థులకు కల్పతరువు వంటిది. నేటి సంగీత శాస్త్ర పరిశోధకుల కందరకు నిదియే మూలాధారము. లోకోత్తరమైన యీ గ్రంథ మిప్పటి కరువదేండ్ల క్రిందటనే ముద్రితమైనది. ఇప్పుడీ ప్రతు లలభ్యములు. మొట్టమొదట వాగ్గేయకారుల చరిత్రమును తెలిపినది సుబ్బరామ దీక్షితులవారే. అందు క్షేత్రయ్య చరిత్రము నామమాత్రముగా, యథాతథముగా నీయకుండుటచేత యిక్కడ దాని నిచ్చుచున్నాను.

నట్లు రాగములతోను, ధాతువులతోను, ఇతనికి మునుపు గాని వెనుకగాని పదములు చూడదగినవా రెవరును లేరని నిశ్చయముగా జెప్పవచ్చును. ఈతని పదములు శబ్దార్థముల చక్కగా చెఱిగిన రసానుభవముతో నెవడు (చౌకముగా) విళంబముగా పాడుచున్నాడో ఆ పదములు దారుచించును. ధాతువులను వ్రాసి చూపితే వచ్చినదే వచ్చినట్లుండును. ఇట్లుండుటయే పద సాహిత్యముల శయ్య. ధాతువులు వచ్చినది రాకయుండుట కీర్తనముల శయ్య. ఈ క్షేత్రజ్ఞులు మధుర, తంజావూరు, గోలకొండ యీ సంస్థానాధిపతుల సభలలో యున్నేసి యున్నేసి పదములు చెప్పియున్నా నన్నందుకు దేశియ దేవ గాంధారి రాగమున 'వేడుకతో నడచుకొన్న విటరాయడే' అనునొక పదము చెప్పియున్నారు. ఇదిగాక తంజావూరు విజయ రాఘవ నాయక భూపాలుని ప్రార్థనచే యీ రాజాంకితముగా క్షేత్రయ్య పంచరత్నమని యైదు పదములు జెప్పియున్నారు. ఇతని పదము లనేకములు మువ్వగోపాల ముద్రలతో నుండును. కొన్ని పదములు 'కంచి వరదుడు' 'చెవ్వందిలింగడు' అని యుండినప్పటికి మువ్వగోపాల ముద్ర లేక నుండవు.

రసికాగ్రేసరుడైన విజయరాఘవ భూపాలుడు యితనికి సేయునట్టి బహుమానా ద్యుపచారముల జూచి ప్రబంధ రచనా ధురంధరులైన కవీంద్రులు యీసున మహారాజా! ఆదేమి? ఏరా, రారా పోరా యని జెప్పెడి క్షేత్రయ్యమీద నింత మోహమా? ఇతనికి నింత బహుమానా ద్యుపచార గౌరవమా? అనిన పలుకు లాలకించి క్షేత్రయ్య వచ్చినతోడనే యీ సంగతులు జెప్పెను. క్షేత్రయ్య విని వారు చెప్పినది సరిదా ననెను. పిమ్మట కాంభోజీ రాగమున 'పదరకపోవే' అను పల్లవి, అనుపల్లవి రెండు చరణములు చెప్పి మూడవ చరణమున "భామరో శకునము లడిగితి మువ్వ గోపాలుడు వచ్చునని కామించినాథుల కలయు చెలుల జూచి కరగి చింత నొందితి" ఇంతవఱకు చెప్పి యీ చరణము యొక్క కడపటి ఖండము మాత్రము కవీంద్రులు పూరింపవలెను, అని రాజు వద్ద తెలియజేసి సేతు యాత్ర పోయివచ్చెదనని వెడలెను. కవీంద్రులు సభకు వచ్చినతోడనే "కడపటి ఖండము మాత్రము పూర్తిసేయుడీ" అని రాజు చెప్పెను. ఆ కవీంద్రు లందఱును జేరి, క్షేత్రయ్య తిరిగి వచ్చువఱకు యోజించియును, ఆ కడపటి ఖండమునకు దగిన వ్యవహారము దోచక చింతిల్లుచుండిరి. క్షేత్రయ్య వచ్చినతోడనే కవీంద్రు లందఱును క్షేత్రయ్య వద్దకి బోయి ప్రార్థించినారట. క్షేత్రయ్య

"రామరామ యీ మేనితో వాని
మోము జూడవలెనా, మొదటి
పొందే చాలు" అని పదమును పూర్తిచేసినది

విని కవీంద్రు లందఱును, నీవు సాక్షాద్గోపాలుడవే యని కొనియాడి రాజువద్దకు బోయి యీ సంగతిని తెలియజేసి పొగడిరట.

మావద్దనుండు ప్రాచీన పుస్తకములో పై జెప్పిన పంచ రత్నముల జేర్చి ఏ నూరు పదము లున్నవి. ,ఇప్పుడు గల అచ్చు పుస్తకములో బహు పదముల శబ్దములు మార్చబడి యున్నవి. ఇవిగాక అర్థముల రస సందర్భములు తెలియని నవీన గాయకులు రాగములను మార్చియున్నారు. ఇతడు పై జెప్పిన విజయభూపాలుని కాలమే."

క్షేత్రయ్యను గూర్చి సంప్రదాయసిద్ధముగా, ప్రామాణికముగా దెలిపిన మొదటి రచన గావున సంపూర్ణముగ నిచ్చితిని. పై యుదహరించిన భాగమున "క్షేత్రజ్ఞులు" అని శీర్షిక యున్నను, సుబ్బరామ దీక్షితులవారే, 'క్షేత్రయ్య' అని వాడిన పట్టులు గమనింపదగి యున్నది.

క్షేత్రజ్ఞపదము - ఆంధ్రకౌముది

సుబ్బరామదీక్షితులవారికి ముందుగనే, క్షేత్రయను క్షేత్రజ్ఞ' అని వ్యవహరించినవారు లేకపోలేదు. వారిలో 'ఆంధ్ర కౌముది'2 అను వ్యాకరణ లక్షణ గ్రంథము రచించిన—మండ లక్ష్మీనరసింహకవి యొకడు. ఈతడు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమువాడు. ఈతని ఆంధ్ర కౌముది సంస్కృతభాషలో నున్నది. ఈతడే తొలుత క్షేత్రయ్య కాల నిర్ణయమునకు తోడ్పడిన లాక్షణికుడు. ఆంధ్రకౌముదిలో క్షేత్రయ్య ప్రశంస యిట్లు కలదు. 3

"మువ్వ గోపాల భక్తేన క్షేత్రజ్ఞ కవినా ఉక్తత్వాచ్చ'

క. తము దామె వత్తు రర్థులు
క్రమ మెఱిగిన దాత కడకు రమ్మన్నారా
కమలంబు లున్నచోటికి
భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా."

పై యుదాహృతివలబట్టి విజయరాఘవ నాయకుని కాలమునందే కాక యాతని తండ్రి రఘునాథనాయకుని కాలములోనే క్షేత్రయ్య యున్నాడని మనకు తెలియుచున్నది. రఘునాథ నాయకుని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1600—1631. రఘునాథనాయకుని క్షేత్రయ్యయెపుడు దర్శించెనో మనకు తెలియదు కాని, క్రీ. శ. 1610 ప్రాంతమున తంజావూరు వెడలినచో, అప్పటికి క్షేత్రయ్యకు, కనీస పక్షము 25 లేక ముప్పదేడులైన నుండవలెను. అట్లయిన నాతని జననకాలము 1570 ప్రాంత మగును.

కాలనిర్ణయము మాట యటుండనిచ్చి 'క్షేత్రజ్ఞ' పదము మొదట ప్రయుక్తమైన విషయము చూడుడు. ఇచ్చట మువ్వగోపాల భక్తేన' అని యుండుటచే 'క్షేత్రజ్ఞ కవి' క్షేత్రయ్యయే కాని వేఱు కవి కాడు. అయినచో లక్ష్మీనృసింహకవి—క్షేత్రయ్య అని యెందుకు పేర్కొనలేదని ప్రశ్న కలుగవచ్చును. దానికొకటే ప్రత్యుత్తరము ఆంధ్ర కౌముది సంస్కృతభాషలో వ్రాయబడినది. కావున 'క్షేత్రయ్య'

2. అముద్రితము—మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములో నున్నది.

3. దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము. పుట 162. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటితము.

అని తెలుగుపేరందు ప్రయుక్తమగుటకు వీలులేదు కావున 'క్షేత్రజ్ఞ' అని యా పేరును సంస్కృతీకరించినాడు. దీని ననుసరించి, ఆ కాలమున పండితలోకమున క్షేత్రజ్ఞ పదమే ప్రచారములోనికి వచ్చినది. సుబ్బరామ దీక్షితులవారు గౌరవార్థము క్షేత్రజ్ఞులని వాడిరి.

ఈ క్షేత్రజ్ఞ పద సృష్టికర్త ఆంధ్ర కౌముదీకారుడు.

'క్షేత్రజ్ఞ' శబ్దము క్షేత్రయ్య పదము యొక్క సంస్కృతీకరణమని మనకు తెలియకపోవుటచేత, సంస్కృత శబ్దము ననుసరించి, ఉత్పత్తుల నెఱుగుట ప్రారంభమైనది. క్షేత్రయ్య తొలిపేరు వరదయ్య యనియు నా వెనుక నాత డనేక క్షేత్రములు సేవించుటచేత, నాతడు క్షేత్రజ్ఞుడయ్యెనని యొక యైతిహ్యము. దీనిని క్షేత్రయ్య గుఱించి వ్రాసిన యీ తరువాతివా రందఱు గ్రంథస్థము చేసిరి. కాని సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో సుబ్బరామదీక్షితులవారీ విషయమై యేమియు వ్రాయలేదు. దీనికి కారణమేదో తెలియదు.

ఇక క్షేత్రజ్ఞ శబ్ద విచారణ చూడుడు:

క్షేత్రజ్ఞ శబ్దవిచారణ

సంస్కృతమున క్షేత్రజ్ఞ శబ్ద వివరణ మిట్లున్నది.

1. క్షేత్రజ్ఞః—అ. పు. జీవః.

2. క్షేత్రజ్ఞః—అ. త్రి. ఛేక—2 ప్రవీణః తె. 1. పెంపుడు మృగ పక్షులు. 2. నేర్పరి. (త్రి. అనగా త్రిలింగముల వర్తించునది.)

ఈ రెండే గాక,

క్షేత్రియ—అను మఱియొక పదము గలదు.

క్షేత్రియః—అ. పు. పారదారకః. 2. ప్రేషణః. 3. చికిత్స్యార్హః. 4. అన్యదేహ సాధ్యరోగః. తె. 1. పరస్త్రీరతుఁడు. సర్వశబ్ద సంబోధిని. పుట. 227.

అమరమున—పుంస్యాత్మని ప్రవీణేచ క్షేత్రజ్ఞో వాచ్యలింగకః. (త్వ. కాం. నానార్థ. 738 పుట.)

క్షేత్రియ—అనఁగా పారదారికుడు విటుడు. ఈ క్షేత్రయ్యయు 'విటరాయని' గా గోపాలుని సంబోధించి యున్నాడు, అని వేఱొక కొందఱూహించిరి.

క్షేత్రజ్ఞ—అనగా ప్రవీణుడు. పద కవిత్వమునందు ప్రవీణుడు—అని మఱికొందఱు.

ఇవి యన్నియు, మన పాండిత్యమును, నూహలను మాత్రమే ప్రదర్శించును. ఈ క్షేత్రజ్ఞ పదము దక్షిణ దేశముననే వ్యాప్తమై ఆవెనుక దాక్షిణాత్య సంగీత విద్వాంసుల మూలమున నాంగ్లేయ భాషలోని కెక్కినది.

తెలుగున సర్వే సర్వత్ర వ్యాప్తమైన, త్యాగయ్య, అన్నమయ్య నామములవలె క్షేత్రయ్య నామమును అజరామరమైనది. కాబట్టి తెలుగుఁవాడగు క్షేత్రయ్యను 'క్షేత్రజ్ఞ' అను పేరితో నాంగ్లభాషలో వ్యవహారము సాగింపక, 'క్షేత్రయ్య' యని నిసర్గమైన తెలుగుభాషా నామముచేత వ్యవహరింపబడవలయును.

రేడియోశాఖవారే గాక యితరాంగ్లభాషా రచయితలును నీ విషయమును గుర్తించుట యత్యవసరము. అప్పుడుగాని క్షేత్రయ్య ఆంధ్రత్వము ప్రవ్యక్తము కాదు.

క్షేత్రయ పదములు సంస్కృత ముద్రణము

కడచిన భారతిలో 'శ్రీవాత్సవ' గారు వ్రాసినట్లుగా నీవఱకు ముద్రించిన విస్సావారు, వావిళ్లవారు, పిఠాపురము మహారాజావారు, ఏయే వ్రాతప్రతుల, పూర్వ ముద్రణ ప్రతుల నాధారముగా గొని ముద్రించిరో ఆ విషయము విస్మరించిరి. ఇది యెంతయు శోచనీయము.

శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులుగారే, అరవైయేండ్ల క్రిందటనే, క్షేత్రయ్య పదములలో శబ్దముల మార్పున్నట్లు వ్రాసినారు. క్షేత్రయ్య భాషను శబ్దరత్నాకర కారులు ప్రమాణముగా నంగీకరించిరి, ప్రయోగముల నిచ్చిరి. నేనును, దాని గూర్చి పరిశ్రమచేసి నూతన శబ్దములను పెక్కింటిని సేకరించి ప్రకటించితిని.

క్షేత్రయ్య పదములను, వ్రాతప్రతులతో పరిశీలించి[4] సుపరిష్కృతమైన ప్రతి ప్రకటింపవలసి యున్నది. ఈ పదముల విశిష్టతను తొలుత గుర్తించినది బ్రౌను దొరవారు. వారు సేకరించిన ప్రతుల నుండి, తంజావూరినుండి, ఇతర ప్రాంతముల నుండి పాఠములు సేకరించి, అభినయ వివరణలతో అది ప్రకటితము కావలెను.

కవితా విషయమున చేమకూర వెంకటకవి విజయ విలాసమునకు, క్షేత్రయ్య కవితకు పోలికలు కన్పట్టుచున్నవి. ఇట్టి వానిని మనము పరిశీలింపవలసి యున్నది.

ఉపలబ్ధములైన క్షేత్రయ్య పదములు చాలవఱకు తమ వద్దనున్న ప్రాచీన లిఖితపుస్తకమున నున్నవని సుబ్బరామ దీక్షితులుగారు వ్రాసియున్నారు. ఆ ప్రతి నేడు, ఎట్టియాపుర సంస్థానమునందున్నదేమో పరిశోధన జరుగవలసి యున్నది.

క్షేత్రయ పదముల సంస్కరణకు సాహిత్య విద్వాంసులే కాక, సంగీత విద్వాంసులును తోడ్పడవలయును. ఆ పదములు సర్వాంగసుందరముగ వెలువడినప్పుడే, క్షేత్రయ్యకు సంగీత ప్రపంచమున గల విశిష్టస్థానము వ్యక్తము కాగలదు. ఈ పదములను గూర్చిన సంపూర్ణ విమర్శన వెలువడనేలేదు. అట్టివి జరిగిననాడే యిట్టి త్రిశతాబ్ది వారి కోత్సవములు సార్థకములగును.

---

4. క్షేత్రయ పదాభినయ సంచిక.

'లోపడు' సాధువు కాదా?

శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి

నాకృతిని 'ఆత్మకథ' ను విమర్శించుచు:

"క. మా పొత్తున కల్లల్లన లోపడిరి .....

క. నాపైఁ బఱపిన యానకు లోపడవలె ....

ఇత్యాది స్థలములలో " 'లోఁబడు' అనుటకు 'లోపడు' ప్రయుక్తమైనది. ఇది ప్రామాదికము." అని ఒక పత్రికలో ఒకరు విమర్శించిరి.

మఱియు వా రొకచో ధూర్జటి రచించిన 'శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము' నందలి లోపడని, లోపడి—అను ప్రయోగము లపరూపము లని మూదలింపఁగా దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు "ఇవి లోఁబడని, లోఁబడి—అని సవరింపఁబడఁ దగును" అని 1962 జూలైనెల భారతిలో వ్రాసిరి.

ఇంతేకాక 1962 జూన్ భారతిలో నా రచన 'తెనుఁగు నీతి' ని ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తిగారు సమీక్షించుచు అందలి 'లోపడి' అనునది "ఏ వ్యాకరణమునకైనను లొంగని ప్రయోగము" అనిరి.

కాఁగా ధూర్జటియు, నేనును అంగీకరించిన 'లోపడు' అను ధాతురూపము అసాధు వని, దానిని 'లోఁబడు' అని సవరించుట ఆవశ్యకమని పైనచెప్పిన విమర్శకులు, పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు, శ్రీరామమూర్తిగారును నమ్మినట్లు తేలినది. వీరుముఫ్ఫురును సామాన్యులు కారు. విశేషించి పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు జగమెఱిగిన సారస్వత విమర్శకులు. అయినను తెలిసిన సత్యమును వెల్లడించుట ధర్మమని యెంచి యీ సందర్భమున నాల్గు ముక్కలు వ్రాయుటకు సాహసించితిని. వాదమును పెంచుట నా కభిమతము కాదు. నా శక్తియు పరిమితమే! కాన సుప్రసిద్ధ లాక్షణికులు, పండితులు ఇప్పట్ల వెలువరించిన యభిప్రాయములు, పాటించిన రూపములు కొన్ని పెద్దల యెదుట నుంతును. చిత్తగింతురుగాక.

1. వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు. (సులభ వ్యాకరణము—సంధి, పుట 121)

" 'లోపడు'—ఈ శబ్దమును సీతారామాచార్యులవారు—డొకారము సొచ్చు, అడఁగు, మస్తరించు లోనగు శబ్దంబుల కడ లక్ష్యంబులలో 'లోపడు' అని వ్రాసియు వానిని మరల సవరింపకయు శబ్దమును 'లోఁబడు' అనియే వ్రాసిరి. దీనికి గారణము వారు "తే. గీ. కినిసి పాణి నాళీకంబు సొనుపుట యును, నంతలోఁబడ కదియు" (అంతలోన్+పడక, అంతన్+లోఁబడక అని చేదము. హన. 2 ఆ) అని వ్రాయుటగాఁ దోఁచెడి. రెండర్థములందును 'లోపడు' శబ్దమే యేల గ్రహింపరాదో. లోను+పడు=లోపడు అని యయ్యెను. ఈ 'లోను' ద్రుతప్రకృతికము గాదు. ఇది దేశ్యము—విశేష్యము అనియు, విశేషణము అనియు వారే వ్రాసియున్నారు. భారతము—విరాట 1 ఆ 328 ప. "లోను పఱుపక" యనియే ముద్రింపఁబడి యున్నది. చిన్నయసూరిగారి నీతిచంద్రికయందు "లోపడు" అనియే ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. (కాబట్టి లోభమునకు, బుద్ధిమంతుఁడు లోపడుఁడు) లోచేయి, లోచూపు, లోకడుపు లోచేసికొను, లోతక్కువ—లోనగు శబ్దంబులం దరసున్న గానరాదు. పైన్+పడు, చేన్+పడు—పైపడు., చేపడు అని యేక శబ్దములగుచో ద్రుతములకే లోప మగుచుండ లోను+పడు=లోపడు ఏల కానేరదు. అట్టులే యగును గాని మఱియొక విధముగాఁ గానేర దని తోఁచెడి. 'వాఁడు నీళ్లలోఁ బడెను'—ఇచ్చట 'లోన్' షష్ఠీ విభక్తి ప్రత్యయము, ద్రుతాంతము—'పడు' ప్రత్యేక క్రియ. 'వాఁడు నాకు లోపడె' ననుచో నట్టి విధములు గానరావు. 'నాపతులగు గంధర్వుల చేపడి'—'ఒరు చేపడ వెన్నఁడును'—ఇత్యాది తిక్కన ప్రయోగములుజూచిన నిట్టి శబ్దంబుల రూప నిష్పత్తియందు సందేహముండదు."

2. మద్గురువులు దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారి లేఖనుండి:

"లోపడు—అన్నదే నాకు సమ్మతమయిన రూపము. లోన్+పడు=లోఁబడు—అనునది అర్థము కుదురుపాటునకు అంతగా అనుకూలించు మార్గము కాదు.

'లోను'—అని ప్రత్యేకముగా విశేష్య రూపము, ఔప విభక్తికము సుప్రసిద్ధముకదా! లోనన్, లోనికిన్—ఇత్యాదులు ప్రచురములు కదా!

ఇంద్రుఁడు లోనగు దేవతలు, ఇంద్రుఁడు లోనుగాఁ గల దేవతలు, కన్మొగిచి లోని చూపున—ఇత్యాదులందు 'లోను' ప్రసిద్ధము. లోనిచూపు=లోచూపు. ఇట్టివే లోచేయి, లోతక్కువ—ఇత్యాదులు."

3. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులుగారు.

"సంస్కృతభాష నాయూయి దేశపు జనులు .... వారి లక్షణంబులకు లోపడని లౌకిక ప్రయోగములు వృగ్యములుగా నుండును."

(శబ్దరత్నాకరము మొదట "భాషాప్రశంస" అను తలబంతి క్రింద.)

4. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

"నాఁటి రోజులలోఁ బ్రఖ్యాతులు వీరు. మఱికొందఱు చిఱుతదొరతనము వెలిపువారు నున్నారు. కాని వారు వంయి వారికి లోపడినవారే! (శృం. శ్రీ. పుట 4)

"భీమఖండ రచనా కాలము క్రీ. 1428 కిఁ బైవడియు, 1435 నకు లోపడియు నుండును." (శృం, శ్రీ పీఠిక 12)"

5. తిక్కనగారు.

"అడరిన దానవుండు గరుడాకృతిఁ గైకొని మాయతోడ, లోపడభుజంగంబులన్ బొదివిపట్టి....." (భీష్మ.3-105వాళ్ల)

6. ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య—అకాడమీవారు. వీరు ప్రచురించిన "పదబంధ పారిజాతము" నందును 'లోపడు' రూప మున్నది. ఉదాహృతికి తిక్కనగారి పై ప్రయోగమే చూపఁబడినది.

జిజ్ఞాసువు లీ సందర్భమున లోచిక్కు, లోచెడు— మున్నగు శబ్ద పల్లవములను, లోతట్టు, లోపిఁతికి—మున్నగు సమాసములను పరిశీలింతురుగాక!

శబ్దపల్లవములకు సమాస ధర్మము కొంత (వర్ణ లోపము, ద్రుతలోపము) కలదని గుర్తింతురుగాక!

శబ్దపల్లవముల మొదట ధాతువు—లేక—నామ వాచకము మాత్రమే నిల్చునని (చూ. దూసివారి బా. వ్యా. వ్యాఖ్య. క్రియ 108) గ్రహింతురుగాక.

తోఁబాటు, లోఁబడు—ఒక జాతిలోనివని యెఱుంగుదురు గాక!

కానాల నరసింహాకవి

శ్రీ వి. ఎ. కె. రంగారావు

భారతి జూలై సంచికలో శ్రీ టి. మోహనరావుగారు కానాల నరసింహాకవి గురించి కలగూరగంపలో వ్రాసినారు. వారు తలపెట్టని కవికాల నిర్ణయం చేయ ప్రయత్నించారు ఒక పరిశోధకులు ఆగస్టు భారతిలో. అచటనే శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారి అభిప్రాయము ప్రకారము కానాల కవి కాలము క్రీస్తుశకం పదిహేడు వందల యాభైగా తెల్పినారు.

పై ఇరువురి దృష్టిలో ఈ క్రింది వస్తువు పడ లేదని వూహించుటకు సాహసించుచున్నాను. జూలై భారతిలోనే శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు "మొల్ల కవయిత్రి కాల" మనే వ్యాసములో ఒక పద్యమును ఉదహరించినారు:

"సురసన్నుత జ్ఞాను సువివేకి వాల్మీకి
నఖిల వేదాగమాభ్యాసు వ్యాసు,
ఘోరాంధకార ప్రభారవి భారవి,
సత్కాంతి హిమకర శ్లాఘు మాఘు,
వివిధ కళాన్విత విఖ్యాతి భవభూతి,
ప్రకట కార్య ధురీణు భట్టబాణు,
మానినీలోక సమ్మదముద్రు శివభద్రుఁ,
గవితా రసోల్లాసుఁ గాళిదాసు,
స్తుత గుణోద్దాము నాచన సోము భీము,
నవ్య మంజుల వాగ్ధుర్య నన్నపార్యు,
రసికుఁడై నట్టి శ్రీనాథ రంగనాథుఁ,
దిక్క కవిరాజును నుతించి ధీనిమించి."

మోహనరావుగారి క్రింది పద్యము కానాల కవిదిగా నుడివినారు.

"లలిత చిత్రకౌశల విచారు మయూరు తాకిన్
ఓదు మహోద్దండ దండి
పటుతర కావ్య సంభవ భూతి భవభూతి,
కలిత రసోల్లాసు కాళిదాసు,
విద్య జనాచార్యు నన్నపార్యు
సుజన గణమాని సోత్వల సోముసోము
సురుచిరాలంకృత భాజి సోమయాజి
కవిసనాథు శ్రీనాథు."

పరిశీలించిన ఈ రెండు పద్యములలో పలుకు భావ, శబ్దములలో పోలికలు కొన్ని ప్రస్ఫుటము గాకపోవు. ప్రత్యేకించి "కవితా రసోల్లాసుఁ గాళిదాసు", "కలిత రసోల్లాసు కాళిదాసు", "నవ్య మంజుల వాగ్ధుర్య నన్నపార్యు", "విద్య జనాచార్యు నన్నపార్యు", "స్తుత గుణోద్దాము నాచన సోము భీము', "సుజన గణమాని సోత్వల సోముసోము" అను పాదములలో.

భావ, శబ్ద సాన్నిహిత్యము మొల్ల కవయిత్రికి, కానాల నరసింహకవికీ మరొకవిధమైన సాన్నిహిత్య ముండెడిదని సూచించుచున్నది. ఇది ఎటువంటి సామీప్యమో, కేవలము కాల సామీప్యమో, లేక మరొక విధాన మైనదో పెద్దలు పండితులు తేల్చవలసిన విషయము. పై రెండు పద్యములలో పోలికలు యెత్తి చూపుటకు కారణము పరస్పర కాల నిర్ణయము సేయుట కది తోడ్పడవచ్చుననియే.

మరొకమాట. ఒక పద్యములో ఒకరి పేరు చెప్పినంత, కవి వారి తరువాతి వాడని గ్రహించవచ్చును. ఎన్ని ఏండ్ల తరువాత అనునది తరువాతి ప్రశ్న. కాని ఒకరి గూర్చి వ్రాయనంతమాత్రమున వారికి పూర్వుడని నిర్ధారణ సేయుట సబబెంత? ఆ పద్యములో పెద్దన ప్రసక్తి లేక పోవుటకు కారణము పాదములు లేకపోవుటయే కావచ్చును. ఇంతకు ఆది సీసమాల కాదు. పైగా పెద్దన యెడల ఈనాటి మనకున్న భక్తి ప్రపత్తులు ఆనాటి నరసింహాకవికి లేకపోవచ్చును. శ్రీ శాస్త్రిగారి కాలనిర్ణయము కూడను కొంత ఈ పద్ధతిలోనే జరిగినది.

ఈ పద్ధతి ఎంతవరకు సమంజసమో విపులీకరించవని పీ రిరువురనూ సవినయముగా ప్రార్థించుచున్నాడను.

ఉదంకోపాఖ్యానము

శ్రీ వై. సీతారామశర్మ

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతమునం దాదిపర్వమున నుదంకోపాఖ్యానము చెప్పబడినది. ఆ కథను ప్రవేశపెట్టుటలో ముఖ్యోద్దేశము జనమేజయునకు సర్పయాగము—నందానక్తిఁ గలిగించుట. అతనికా యుద్దేశమును గలిగించుటలో నీ క్రింది హేతువులు మనకుఁ గనఁబడును.

(1) "పరీక్షితున్ భుజంగజాల్మఁ దసహ్యవిషోగ్ర ధూమకేతనహతిఁ జేసి కృతాంతనికేతనాతిథిన్ జేయుట, అందుచే తక్షకునిపై జనమేజయునకు ప్రతీకారా కాంక్షాపూరిత నిర్భర క్రోధము జనించిన దనుట. (2) ఉదంకునకుఁ దక్షకుడు చేకూర్చిన కష్టపాటు. అందుచే నతఁడు "తక్షకుఁడొనర్చిన యపకారంబునకుఁ బ్రతీకారంబు సేయఁ" దలపెట్టుట. తత్కార్యాప్తికై నతఁడు జనమేజయు నర్థించి పురిగొల్పుట; ఏ తద్ద్వయమే జనమేజయు సర్పేష్టికి ప్రధాన హేతు భరితమని తెలియనగును.

కథాంశము లిట్లుండఁ గథలోఁ బ్రతిపాదితాంశములు కొన్ని యర్థముఁ గాకుండ నున్నవి.

(1) ఉదకుండు గుర్వర్థ మర్థియై పౌష్యుని పాలికేగి తద్ధర్మపత్ని కుండలములఁ దెచ్చును. వాని యవసరము "గురుపత్ని (ఉపాధ్యాయుని) చేయు 'పుణ్యకవ్రతమునకై'" యని మూలము. ఆంధ్రీకృతిలో "నిజసంకల్పిత మహాత్మ్యవ మని" కలదు. ఈ వ్రతమునకో లేక మహాత్మ్యవమునకో కుండలము లవసరమా ? అందును పౌష్యమహాదేవి కుండలములే అవసరమా ? చేసినవా రందరును (సాత్రాజితి ప్రముఖ కాంతలు) పౌష్యమహాదేవి కుండలములతోనే జేసిరా ? అవి వారి కెట్లు లభ్యంబులయ్యె ? (2) తక్షకుడు పౌష్యదేవి కుండలము లపేక్షించుచుండునని యభివర్ణితము. అందులకు కారణము చెప్పఁబడి యుండలేదు. అతనిని కూడ నింట నెవ్వరో పుణ్యకవ్రత మనుష్ఠించు తలంపున వేడియుండిరేమో ? తక్షకుఁడా కుండలము లపహరించుటలో పై యుద్దేశమే గమ్యమానమా ? హేత్వంతర మున్నదా ?

ఆంధ్రమహాభారతమున తక్షకస్తవమున నుదంకుఁడు కోర్కెల నెరవేర్చుకొనుటకు సంబంధమును గల్పించి నుతించుట చక్కఁగాఁ గానఁబడదు. మూలమున తక్షకుఁ డిరావత జ్యేష్ఠభ్రాత యనియు, ఇక్షుమతీ తీరమునఁ గురుక్షేత్ర మందశ్వసేనునితోఁ గలసి కొంతకాల ముండియుండె ననియు, నందుచే దప్పక నార్యావర్తవాసియగు బ్రాహ్మణునితోఁ గొంత నివాసావాప్త పరిచయ ముండకపోదనియు తదభిమానమును బురస్కరించుకొని కుండలము లిమ్మనియుఁ గోరుట ధ్వనితము.

ఉదంకునకుఁ దక్షకాపహృతమైన పౌష్యదేవి కుండలములు తిరిగి తెచ్చుకొనుటకు తోడ్పడినవాఁ డొక దివ్యపురుషుఁడు. వాడే ఇంద్రుఁడు. అతఁ డట్లుదంకునకుఁ దోడ్పడుటకుఁ దగిన హేతువులు మూలమందును మృగ్యములు.

(1) ఇంద్రుఁ డవ్యాజముగా నుదంకునకుఁ దోడ్పడెనా? అట్లు తోడ్పడుటలో నాశించిన పరమార్థ మేమో ? తక్షకునిపైఁ బగయా ? లేక బ్రాహ్మణభక్తియా ? ఇందును దైవకార్యమో, దేవరహస్యమో కలదా?—ఇవి తెలియరాకున్నవి.

కాగా, నొక చిన్న కథలో నిన్ని చిన్ని సందియములు పొడముచున్నవి. వీనినిఁ దెలిసిన పెద్దలు జిజ్ఞాసువుల చిత్తములకు హత్తుకొనుటకు చక్కఁగా ప్రతి పత్రికా ముఖంబునఁ దెల్పఁగలరని యాశించుచున్నాను.

మన రచనలపై ప్రధాని అభిప్రాయం

మన దేశం ఒక మహా పోరాటం సాగించి, విజయం సంపాదించింది. మెరికల్లాంటి వ్యక్తుల్ని కొందరిని తయారు చేసింది. అయినప్పటికి మొత్తంమీద చూస్తే దేశంలో ఆలోచనాశక్తి ప్రమాణం చాలా తక్కువ స్థాయిలో ఉంటున్నది. మనలో చాలామంది పాత నినాదాలను, పాత భావాలనూ వాటి అర్థం కూడా గ్రహించకుండా ఊరికే వల్లిస్తూ ఉంటారు. ప్రజలలో ఆలోచనాస్థాయి పెరగకపోతే ప్రజాస్వామ్య సాంఘిక వ్యవస్థ చక్కగా ప్రవర్ధమానం కావడం సాధ్యపడదు.

మన దేశంలో పుస్తకాల ప్రచురణ చాలా వెనుకబడి ఉంది. ఒకటవరకం పుస్తకాలు రావడమే లేదు. ఏ ఒక్క వారంలోనైనా, ఏ ఇతర దేశంలోనైనా ప్రచురణ అయిన వాటిని పోల్చి చూస్తే, తేడా ఎంతగా ఉందో తెలుస్తుంది.

మన దేశంలో ప్రచార ప్రకటనల స్థాయి కూడా చాలా తక్కువస్థితిలోఉంది. ప్రజలలో ఆలోచనలు పురికొల్పే ప్రయత్నం ఏదీ వాటిలో కనిపించదు. దర్పం మాత్రమే కనపడుతుంది.

జీవిత చరిత్రల విషయంలో కూడా మనం ఎంతో వెనుకబడి ఉన్నాము. మనం ప్రచురించే జీవిత చరిత్రలు వాస్తవికాలుగా ఉండవు. చదవాలనే కుతూహలాన్ని పుట్టించవు. ఒక్కొక్కరిని గురించి వ్రాసిన చరిత్ర చూస్తే ఆ వ్యక్తిలో మానవత్వమే లేదా అని అనిపించేటంత ఘోరంగా ఉన్న సందర్భాలు కూడా ఉన్నవి.

పెద్దల శిలావిగ్రహాలు నెలకొల్పడ మనేది కూడా ఈ ధోరణిలోనే ఉంది. ఈ విగ్రహాలను చూస్తూవుంటే ఒక్కొక్కప్పుడు చాలా అసహ్యం వేస్తుంది. అందులో అసలు మనిషి పోలిక ఉండదు. వీనిని చూచినప్పుడు అసలు విగ్రహాలు నెలకొల్పే ఉద్దేశ్యాన్ని ప్రోత్సహించరా దనిపిస్తుంది. ఒక విగ్రహాన్ని నెలకొల్ప దలచినప్పుడు అందుకు మంచి ఛాయా చిత్రం సంపాదించి, చక్కని విగ్రహం చేయించాలి. అంతేకాని, బజారులో ఏ అర్థరూపాయికో ఒక ఫోటో కొని స్మృతి మందిరాలలో పెట్టకూడదు. విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించేముందు యోగ్యులైనవారి ఆమోదాన్ని కూడా పొందడం అవసరం.

(ఢిల్లీలో లాలా లజపతిరాయ్ శతాబ్ది ఉత్సవ నిర్వాహక సంఘ సమావేశానికి ఆగస్టు 18 న అధ్యక్షత వహిస్తూ ప్రధాని నెహ్రూ పైవిధంగా అన్నారు. వా రన్నది రచయితలను, పఠితలను కవ్వించి, కదలించితీరాలి. వారి, వారి అభిప్రాయాలను ఆహ్వానిస్తున్నాము. భా. సం.)

స్వర్ణ నియంత్రణ విధానములు

శ్రీ ఆర్. బి. షినాయ్

భారతదేశం స్వర్ణసమస్యలను నాలుగు ప్రధాన శీర్షికల క్రింద పరిశీలించవలసి ఉంటుంది. (1) స్వర్ణ సమస్య అంటే ఏమిటి ? (2) అది ఎప్పుడు తల ఎత్తింది? (3) దానిని పరిష్కరించడానికి మనం తీసుకున్న చర్యలు ఏమిటి? అవి ఎలాంటి ఫలితాన్ని ఇచ్చాయి? (4) ఈ చర్యలు జయప్రదం కానప్పుడు, ప్రత్యామ్నాయంగా తీసుకొనవలసిన చర్యలు ఏమిటి ? అనేవే ఆ నాలుగు శీర్షికలు.

1. స్వర్ణ సమస్య

ఇదొక సమస్యగా ఉందని ఆర్థికమంత్రి ఆమధ్యను పదే పదే చెబుతూ వచ్చారు. 1963 జనవరి 9 వ తేదీ రాత్రి రేడియోలో ప్రసంగిస్తూ స్వర్ణ నియంత్రణ విధానాన్ని వివరించారు. 1963 జనవరి 10 వ తేదీన అందుకు సంబంధించిన నిబంధనలను ప్రచురించారు. సూక్ష్మంగా ఇది ద్విముఖ సమస్య. ఒకటి: స్వర్ణం దొంగ రవాణా. రెండు: స్వర్ణంపట్ల భారత ప్రజల మక్కువ. స్వర్ణం దొంగరవాణా వల్లను, స్వర్ణంపట్ల భారత ప్రజల మక్కువవల్లను ఆర్థిక మంత్రికి రెండు విధాల చిక్కులు వచ్చాయి. ఒకటి: స్వర్ణం దొంగరవాణావల్ల విదేశ ద్రవ్యం హెచ్చుగా వృధా కావడం, అయితే దేశంలోకి దొంగతనంగా ఎంత స్వర్ణం రవాణా అవుతుందనేది కేవలం ఊహించవలసిందే కాని ఖచ్చితంగా అంచనా కట్టడానికి వీలుపడదు. దొంగరవాణాదార్లు కస్టమ్సు రసీదులు దాఖలు చేయరు. దిగుమతి సుంకం కూడా చెల్లించరు. చివరకు ఈ దొంగరవాణా వ్యాపారంవల్ల తమకు వచ్చే ఆదాయం వివరాలు ఆదాయంపన్ను అధికారులకు కూడా అందజేయరు.

దొంగరవాణాచేసిన స్వర్ణాన్ని, అది తీసుకొని వచ్చిన రూపంలో బహిరంగంగా విక్రయించడానికి వీలుపడదు. దానికి మామూలు ప్రతి 1000 కి 999 వన్నె ఉంటుంది. భారత స్వర్ణశుద్ధి కర్మాగారాలలో లభించేదానికి 995 లేదా అంతకు తక్కువ వన్నె ఉంటుంది. దక్షిణాదిని ఉపయోగించేది సావరిన్ స్వర్ణం. దానికి 917 వన్నె ఉంటుంది. అందువల్ల దొంగ రవాణాదారులు తాము తెచ్చే స్వర్ణంలో కొట్టవచ్చినట్లు కనిపించే నిగనిగను భారతదేశంలో లభ్యమగు దానికి అనువుగా తగ్గించడానికి ఆదుర్దా పడతారు. అందువల్ల కరిగించడం, మూసపోయడం అనేది, విదేశాలనుంచి ఎంత స్వర్ణం వస్తున్నదని అంచనా వేయడానికి పరోక్ష సాక్ష్యంగా ఉంటున్నది. నా ఊహ ఏమంటే, సాలుకు 12 లక్షల 30 వేల ఔన్సుల స్వర్ణం వస్తున్నదని. దీని కిమ్మతు 36 కోట్ల రూపాయలు ఉంటుంది. చట్టా వ్యాపారాల కమీషన్‌వారి నివేదికలో కూడా సాలుకు 30—40 కోట్ల రూపాయల కిమ్మతుచేసే స్వర్ణం దొంగరవాణా అవుతూ ఉండవచ్చునని ఉదాహరించారు. ఈ అంకెనే ఆర్థికమంత్రి కూడా పేర్కొంటూ ఉంటారు. కాని, కొంతమంది ఈ అంకెను 50 కోట్ల రూపాయలుగా ఉదాహరిస్తారు. ఈనాడు ఈ అంకె తరుచుగా వినబడుతూ ఉంది.

అసలు సంగతి ఏమంటే తగినంత స్వర్ణం సాలీనా దేశంలోకి దొంగ రవాణా అవుతూ ఉంది. అది సాలుకు 50 కోట్ల రూపాయలదిగా ఉండవచ్చునని ఊహ. ఇది ఇంతకు సమానమైన విదేశ ద్రవ్యాన్ని స్వాహా చేస్తున్నది. ఇది మనం భరింపలేని మొత్తం. స్వర్ణం దిగుమతిని నిషేధించారు. స్వర్ణం దిగుమతికి అవసరమైన విదేశ ద్రవ్యాన్ని రిజర్వు బ్యాంకి నుంచి గాని లేదా విదేశ ద్రవ్య వ్యాపారంచేసే కమ్మర్షియల్ బ్యాంకుల నుంచి గాని, అధికారం పొందిన డీలర్ల నుంచి గాని పొందడానికి వీలుపడదు. అయినప్పటికీ, దేశానికి వచ్చే ప్రతి తులం స్వర్ణం బహుమతిగా వచ్చేది కాదు. ప్రతి తులానికి సొమ్ము, అందులోను విదేశ ద్రవ్యంలోను చెల్లిస్తారు. ఇలా చెల్లించే విదేశ ద్రవ్యాన్ని, సాలీనా దేశానికి నిల్వపడే విదేశ ద్రవ్యనిధి నుంచి చెల్లిస్తారు. ఇందులో దొంగ రవాణా దారులు ఎలా విదేశ ద్రవ్యాన్ని సంపాదించగలరనేది వివరంగా దర్యాప్తు జరగవలసిన వ్యవహారంగా ఉంది. అందువల్లనే స్వర్ణం ఎంత మొత్తం దొంగ రవాణా అవుతున్నదో ఊహించిన విధంగానే, దీనికి విదేశ ద్రవ్యం లభించడాన్ని గురించి కూడా ఊహించుకోవలసిందే. దీనిని గుర్తించిన స్థూలస్వరూపం మనకు తెలిసిందిది. మిగిలినదంతా ఖాళీగా ఉన్న గళ్లు నింపే పని. ఇందుకు సంబంధించిన వివరాల సంగతి ఎలా ఉన్నా, ఈ అంచనా కూడా ఉజ్జాయింపుగా వాస్తవానికి దగ్గరగా మనం కట్టవచ్చు. ఆర్థికమంత్రికి సంబంధించినంతవరకు దొంగ రవాణా జరిగే స్వర్ణంవల్ల వచ్చే నష్టాన్ని అరికట్టడమనేది ప్రధాన సమస్య. "ఏమైనా సరే" దానిని అరికట్టాలనే నిశ్చయానికి ఆయన వచ్చారు.

ఆర్థికమంత్రిని ఎదుర్కొన్న రెండవ సమస్య: భారత ప్రజలకు సాంప్రదాయసిద్ధంగా స్వర్ణంపట్ల మక్కువ ఉండడం. మనది పేద దేశం—బహుశా ప్రపంచం మొత్తం మీద పేద దేశాలలో పేద దేశం— అయినప్పటికీ, మనది

స్వర్ణ ప్రీతిగల జాతి. దక్షిణ ఆఫ్రికాలోని బంగారు గనుల పరిశ్రమకు సంతోషం కలిగించే విధంగా సాలీనా దాని స్వర్ణంలో చాలా భాగం మనం తీసుకుంటూ ఉంటాము. రైతులకు మంచి పంటలు పండినప్పుడు, వారి చేతుల్లో కొంత సొమ్ము మిగులుతుంది. దానిని వారు స్వర్ణ రూపంలో గుప్తరుచుకుంటారు. అంతర్జాతీయ వాణిజ్యంలో మిగులు కానవచ్చిన కొలది, మన కుటుంబాల బడ్జెట్లలో కాన వచ్చే మిగులు పెరుగుతూ ఉంటుంది. పంటలు బాగా ఉంటే, ఎగుమతులూ బాగా ఉంటాయి. వ్యాపారంలో వచ్చే మిగులుకు స్వర్ణరూప మివ్వడం అలవాటు. అందుకు బొంబాయి లోని వెండి—బంగారం మార్కెట్, దేశం నలుమూలల ఉన్న అనుబంధశాఖలు ఇందుకు అందుబాటులో ఉన్నాయి. దిగుమతి చేసుకున్న స్వర్ణాన్ని వివిధ కుటుంబాలకు, వాని పంటలలో ఉండే మిగులును బట్టి అందుబాటు చేస్తాయి.

ఇలా మనం స్వర్ణాన్ని నిల్వ చేసుకుంటూ వస్తున్నాము. ఎంతకాలంగా ఇది జరుగుతున్నదో ఎవ్వరికీ తెలియదు. గత శతాబ్దం మధ్యలో అంకెల సేకరణ ఆరంభమైన నాటినుంచి, మనకు స్వర్ణం దిగుమతుల వివరాలు తెలుసు. అయితే 1931 నుంచి పది సంవత్సరాలు ఈ స్థితిలో మార్పు వచ్చింది. ఆ పదేళ్లలోను (1931—41) మనం స్వర్ణాన్ని ఎగుమతిచేస్తూ వచ్చాము. దక్షిణ ఆఫ్రికా గనులలో ఉత్పత్తి అయినదాని కంటె వేగంగా ఎగుమతి చేశాము. అవి ఆర్థిక మాంద్యం ఏర్పడిన సంవత్సరాలు. అప్పుడు జరిగిన యీ పనికీ భారత రైతుల కుటుంబ బడ్జెటుల స్థితికి సంబంధం ఉంది. అప్పుడు పంటల ధరలు పడిపోయాయి. పారిశ్రామిక వస్తువుల ధరల కంటె తగ్గాయి. తత్ఫలితంగా రైతు కుటుంబాల ఆదాయం తగ్గింది. తగ్గిన ఆదాయాన్ని భర్తీ చేయడానికి రైతు కుటుంబాల వద్ద స్వల్పంగా నగల రూపంలో ఉన్న స్వర్ణాన్ని కరిగించివేశారు. ఈవిధంగా ఆకలితో ఉన్న కుటుంబాలు, తమ కుటుంబ పోషణకు లేదా అప్పులు తీర్చడానికి మక్కువపడి కొనుక్కున్న స్వర్ణాన్ని ఇచ్చివేయడమనే దృశ్యం విషాదకరమైనట్టిది. ఇలా వీరినుండి స్వల్ప మొత్తాలలో స్వర్ణప్రవాహం బొంబాయి నగరానికి ఆ పదేళ్ళు చేరింది. ఇలా ఎగుమతిచేసిన స్వర్ణంవల్ల వచ్చిన లాభాలతోనే బొంబాయిలోని మెరీన్ డ్రయివ్ (సముద్రపు ఒడ్డు) మొదటి శ్రేణి భవనాల నిర్మాణం జరిగిందని ప్రతీతి.

ఇది రైతు కుటుంబాలకు కష్టకాలమే కావచ్చు. అయినా ఢిల్లీలో ఉన్న పాలకులకు ఇది ఎంతో కొంత సంతోషాన్ని కలిగించింది. పంటలు ధరలు తగ్గినందున రైతు కుటుంబాల ఆదాయం పడిపోయిన ప్రతిఫలం వర్తక వాణిజ్యాలలో కూడా కానవచ్చింది. విదేశ చెల్లింపుల కాతాలో లోటు వచ్చింది. దానిని భర్తీ చేయడమనేది ఆర్థికమంత్రికి తలనొప్పి తెచ్చింది. స్వర్ణం ఎగుమతి అనేది దివ్య ఔషధంగా వినియోగపడింది.

1940—41 లో దేశంనుంచి స్వర్ణం ఎగుమతి నిలిచిపోయింది. తిరిగి పంటల ధరలు పెరిగిపోవడంతో, రైతు కుటుంబాల చేతులలో సొమ్ము మిగలడంతో, వారికి అవసరమైన స్వర్ణం దిగుమతి తిరిగి ఆరంభమైంది. 1939 సెప్టెంబరులో భారత రక్షణ నిబంధనల కింది స్వర్ణం దిగుమతి నిషేధించారు. అయినా స్వర్ణం దిగుమతి ఆగలేదు. ప్రజలలో స్వర్ణానికి గిరాకీ హెచ్చింది. వారి అవసరాలను మార్కెట్ తీర్చింది. బహిరంగంగా దిగుమతి సాధ్యపడదు కనక రహస్య రవాణా హెచ్చింది. అప్పుడది తలనొప్పి కలిగించలేదు. యుద్ధకాలంలోను, యుద్ధానంతర సంవత్సరాలలోను పెరిగిన వర్తక వాణిజ్యాలవల్ల దేశానికి విదేశ ద్రవ్యనిధులు పెరిగి నిల్వ ఉన్నందున ఇదొక సమస్యగా రూపొందలేదు. ఇలా, దేశం మొత్తంమీద 4100 కోట్ల రూపాయల స్వర్ణం (మార్కెట్ ధర ప్రకారం) నిల్వ ఉన్నట్టు ఆర్థికమంత్రి అంచనా వేశారు. అధికార రేటు ప్రకారం అయితే దాని కిమ్మతు 1800 కోట్ల రూపాయలు. దేశంలో సాలుసరి మిగులు 1100 కోట్ల రూపాయలు అని అంచనా వేస్తున్నారు కనుక, సుమారుగా నాలుగేళ్ల మిగులు సొమ్ము స్వర్ణం రూపంలో దేశంలో నిల్వ ఉందని టూకీగా చెప్పుకోవచ్చు. స్వర్ణమనేది రాబడి నివ్వని ఆస్తి. కనుక ఇంత సొమ్ము ఇలా నిరుపయోగం కావడం భారతదేశం వంటి పేద దేశానికి శ్రేయస్కరం కాదు. ఇలా నిరుపయోగమైపోతున్న మిగులు సొమ్మును ఫ్యాక్టరీలకు, వ్యవసాయానికి పెట్టుబడిపెడితే, దేశం ఆర్థికాభివృద్ధికి శాశ్వత సహాయం జరుగుతుంది. అందువల్లనే స్వర్ణంపట్ల ప్రజలకు మక్కువ అనేది ఆర్థికమంత్రికి పెద్ద చిక్కు అయింది. ఆయన సిద్ధాంతీకరించేది ఏమంటే స్వర్ణం దొంగరవాణాను అరికడితే (1) పెద్ద మొత్తాలలో విదేశ ద్రవ్యాన్ని పొదుపు చేయవచ్చు. (2) ప్రజలు పొదుపు చేసిన సొమ్మును ఆర్థికాభివృద్ధికి పెట్టుబడిగా అందుబాటు చేయవచ్చు అని. ఆయన చేసే సిద్ధాంతానికి కీలకం దేశంలో నిల్వవున్న స్వర్ణం విదేశాల నుంచి వచ్చి ఉండాలని. స్వర్ణానికి ఉన్న గిరాకీతో పోల్చి చూస్తే ఈ దేశంలోని గనులలో ఉత్పత్తి అవుతున్నది స్వల్పం. 1961 లో అధికార రేటు ప్రకారం దాని కిమ్మతు 260 లక్షల రూపాయలు మాత్రమే. 1958 జూన్ నుంచి భారతదేశపు గనుల నుంచి లభించే స్వర్ణం అంతటినీ ప్రభుత్వమే తీసుకుంటున్నది.

స్థూలంగా చెప్పుకోవాలంటే ఇదీ భారత ప్రభుత్వానికి ఏర్పడిన స్వర్ణ సమస్య—స్వర్ణం దొంగరవాణా, భారత ప్రజలకు స్వర్ణం పట్ల మక్కువ.

2. ఎప్పుడు, ఎలా ఏర్పడింది

అసలు స్వర్ణ సమస్యలు అనేవి ఎలా ఏర్పడినవి. వీనిని రెండు రకాలుగా పరిశీలించవలసి ఉంది. ఒకటి: స్వర్ణం దొంగ రవాణా ఎందుకు, ఎలా జరుగుతున్నది. రెండు: భారత ప్రజల స్వర్ణ ప్రీతికి ఆర్థిక కారణం ఏమిటి.

ముందు స్వర్ణం దొంగరవాణా సంగతి పరిశీలిద్దాము. స్వర్ణం దొంగరవాణా చేస్తే పెద్ద శిక్షలు విధించడం, పట్టుబడిన స్వర్ణాన్ని ప్రభుత్వం తీసుకొనడం అనేవి కూడా ఉన్నాయి. అయినప్పటికి ఇంకా స్వర్ణం దొంగ రవాణా జరగటానికి కారణం—ఆ వ్యాపారంవల్ల విపరీతంగా రాగల లాభం. మార్కెట్ ధరకు, స్వర్ణం చేర్చడానికి అయిన వ్యయానికి మధ్య విపరీతంగా ఉన్న వ్యత్యాసంవల్ల పెద్ద లాభాలు వస్తున్నాయి. అమెరికా—బ్రిటన్‌లలో స్వర్ణం ధర 10 గ్రాములకు 53—58 రు. ఈ స్వర్ణం కొనడానికి అవసరమైన విదేశ ద్రవ్యాన్ని విదేశాలలో స్వేచ్ఛగా లభించే చోట్ల నుంచి కాని, లేదా భారతదేశంలో బ్లాక్‌మార్కెట్ నుంచి గాని దొంగ రవాణాదారులు పొందవలసి ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్లలో విదేశ ద్రవ్యం పొందడానికి భారత కరెన్సీని నూటికి 35 వంతుల ప్రీమియంతో వీరు చెల్లించాలి. ఈ లెక్కను భారతదేశానికి చేరేసరికి స్వర్ణం ధర 10 గ్రాములకు 65 రూ. లు అవుతుంది. (రూ. 53.58 + రు. 18.94 ప్రీమియం మొత్తం + రు. 2.50. రవాణా ఖర్చు చేరి) ఇక భారతదేశంలో మార్కెట్ ధర 1962 ఆగస్టు 31 నాటికి తారాస్థాయిని అందుకున్న రేటు రు. 129.90. అంటే 10 గ్రాముల స్వర్ణంమీద రు. 65 పెట్టుబడి పెట్టి, దొంగతనంగా భారతదేశానికి చేర్చినప్పుడు రు. 65 లాభం, అంటే నివృత్తిలో చెప్పుకుంటే నూటికి నూరుపాళ్లు లాభం రాగలదన్నమాట.

ఇలా సాలుకు ఎంత లాభం రాగలదని తెలుసుకొనడానికి, దొంగ రవాణాదారు ఎన్ని దఫాలు ఈ వ్యాపారం జరుపుతాడో ఆ దఫాల అంకెతో ఈ లాభం రేటును హెచ్చిస్తే, సరిపోతుంది. ఇలా ఒక వ్యాపారి డబ్బును స్వర్ణంగాను స్వర్ణాన్ని డబ్బుగాను సాలుకు ఆరు దఫాలు మార్పుచేసి వ్యాపారం చేశాడనుకుంటే, రు. 65 లు పెట్టుబడి మీద సాలుకు నికర లాభం 390 రూ. ఉంటుంది. శాతంలో సాలుకు నూటికి 600 వంతులు లాభం అన్నమాట.

బొంబాయిలో ఇప్పుడు ఒక డీలరు మరొక డీలరుకు ఇచ్చే రేటు 10 గ్రాములకు 105 రు. అంటే 65 రూ. ల పెట్టుబడికి వచ్చే లాభం 40 రూ. సాలుకు ఆరు దఫాలు వ్యా వ్యాపారం జరిగితే వచ్చే లాభం 240 రూ. అంటే సాలుకు, నూటికి లాభం రు. 370. ఇంత విపరీతమైన లాభం ఇచ్చే వ్యాపారం భారతదేశంలో మరొకటి ఉందో లేదో నాకు తెలియదు. కనుక భారతదేశంలో స్వర్ణ సమస్యకు కీలకం—స్వరానికి దేశంలో పలుకుతున్న ధరకు, విదేశాల నుంచి స్వర్ణం దిగుమతి అవుతున్న ఖర్చుకు మధ్య ఉన్న తేడాలో ఉంది. ఈ తేడా ఉన్నంతకాలం స్వర్ణం దొంగ రవాణా తథ్యం. దొంగరవాణాను అరికట్టాలంటే, ధరలో ఉన్న ఈ తేడాను తొలగించడం ఒక్కటే మార్గం.

అయితే స్వర్ణం ధరలో ఈ తేడా ఎందుకు వచ్చింది? దానిని ఎవరు సృష్టించారు ? 1940—41 లోనే ఈ తేడా ఏర్పడింది. 1939 సెప్టెంబరులో ఈ తేడా లేదు. అప్పుడు స్వర్ణం అధికార రేటు 10 గ్రాములకు రు. 37—22. మార్కెట్ ధర కూడా అంతే ఉంది. 1940—41 లో మార్కెట్ ధర పెరిగినందున పెద్ద తేడా వచ్చింది. యుద్ధకాలపు ద్రవ్యోల్బణం (కరెన్సీనోట్ల హెచ్చు చెలామణీ) వల్ల మార్కెట్ ధర పెరిగింది. అన్ని ఇతర వస్తువుల ధరల వలెనే స్వర్ణం ధర కూడా, ద్రవ్యోల్బణానికి ప్రతిఫలంగా పెరిగింది. ద్రవ్యోల్బణంతోపాటు ధరలో కూడా తేడా పెరిగి 1949 ఫిబ్రవరి నాటికి రు. 67 ల వద్ద నిలిచింది. 1949 సెప్టెంబరులో స్వర్ణం అధికార ధరను రు. 37.22 నుంచి 53.58 లకు పెంచారు. దీనితోపాటు ద్రవ్యోల్బణాన్ని కూడా అదుపులో ఉంచడంతో, ధర తేడా 1954 జూన్ నాటికి 18 రూ. లకు తగ్గింది. 1955—56 లో ద్రవ్యోల్బణం పెరగడంతో, తిరిగి స్వర్ణం ధర పెరిగి 1962 ఆగస్టు 31 నాటికి తారస్థాయిని అందుకొని 76 రూ. ల తేడాగా నిలిచింది.

దీనినిబట్టి, స్వర్ణం అధికార రేటుకు మార్కెటు రేటుకు తేడా అనేది (1) ద్రవ్యోల్బణం, (2) అధికార రేటు స్థిరంగా ఉంచడం అనే రెండు కారణాలవల్ల ఏర్పడుతున్నదని చెప్పవలసి ఉంది. ఇది నిజమైతే, దానికి పూర్తి బాధ్యత ప్రభుత్వానిదే కాగలదు. ఎందుచేతనంటే స్వర్ణానికి అధికార రేటును నిర్ణయించేది ప్రభుత్వం. కరెన్సీనోట్ల చెలామణీ ద్వారా ద్రవ్యోల్బణం తెచ్చేది ప్రభుత్వం. ద్రవ్యోల్బణం లేకపోతే స్వర్ణం ధరలో తేడా అనేది ఉండదు. ఒకవేళ ద్రవ్యోల్బణం అనేది తప్పనిసరి అనే పరిస్థితి ఉన్నా మార్కెట్ ధరకు అనువుగా స్వర్ణానికి అధికార రేటును కూడా పెంచితే చిక్కు ఉండదు. తేడా అనేది పెద్దగా ఏర్పడదు. ఈ రెండింటిలో ఏది జరిగినా స్వర్ణం దొంగరవాణాకు అవకాశం ఏర్పడదు. కనుక స్వర్ణం దొంగరవాణా అనేదానికి పూర్తి బాధ్యత ప్రభుత్వానిదే కాగలదన్నమాట. ఇంటికప్పు నుంచి నీరు కారుతూవుంటే, అందుకు బాధ్యత కంట్రాక్టరుదే కాగలదు. కప్పులో లోపం ఉన్నప్పుడు, అందులోంచి నీరు కారడానికి సంబంధించిన భూమ్యాకర్షణ శక్తిని నిందించి ఎలా లాభంలేదో స్వర్ణం దొంగరవాణా జరుగుతున్నందుకు వెండి, బంగారం మార్కెట్టును, చట్టా వ్యాపారులను, దొంగ రవాణాదారులను స్వర్ణకారులను నిందించి లాభంలేదు. స్వర్ణానికి ఉండే అధికార రేటుకు—మార్కెట్ రేటుకు మధ్య తేడా అనేది ఉన్నంత కాలం—స్వర్ణం దొంగరవాణా జరుగుతూనే ఉంటుంది.

ఇక స్వర్ణంపట్ల భారత ప్రజలకు గల మక్కువను గురించి పరిశీలిద్దాము. స్వర్ణానికి గల ఆకర్షణ శక్తి, అందచందాల సంగతి అలా ఉంచి, ప్రజలకు దీనిపట్ల గల మక్కువకు ఆర్థికమైన కారణం కూడా ఉంది. దీనిని తేలికగా త్రోసివేయడానికి వీలులేదు. ఆర్థిక కారణాలలో మొదటి సంగతి: ప్రజలు పొదుపు చేసుకొనే మొత్తాలు స్వల్పం. జాతీయంగా సగటున, సాలుకు ప్రతి కుటుంబం పొదుపుచేసే మొత్తం రు. 120 లు. ధనికులు మధ్యమ తరగతులలో

పై స్థాయివారు పొదుపుచేసే సొమ్ము కూడా దీనిలో చేరి ఉంది. స్వర్ణం పట్ల హెచ్చుగా మక్కువ చూపే రైతు కుటుంబాలలో పొదుపు జరిగే మొత్తం ఈ అంకె కంటె తక్కువగా ఉంటుంది. ప్రజలు పొదుపుచేసే సొమ్ము యావత్తు స్వర్ణానికి పెట్టుబడిగా రాదు. అందులో కొంత పొలాల మరమ్మతుకు, తదితర పెట్టుబడులకు పోతుంది. దీనినిబట్టి కుటుంబాల వారీగా స్వర్ణానికి పెట్టుబడి పెట్టగల సొమ్ము స్వల్పంగా ఉంటుందని భావించాలి. ఒకవేళ ఈ సొమ్ము స్టాక్ మార్కెట్టుకు చేరాలనుకున్నా, అక్కడ విక్రయానికి అందుబాటు అయ్యే కంపెనీ షేర్ల కనీసపు సంఖ్య కిమ్మతుకు కూడా ఈ సొమ్ము సరిపోదు. పోతే ఈ సొమ్మును తపాలాఫీసులలోనో లేదా స్మాల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికేట్స్ రూపంలోనో ప్రభుత్వానికి అప్పుగా ఇవ్వవచ్చు. రైతులు ఈ మార్గాలను అనుసరిస్తే వచ్చే లాభమేమిటి ? 1939 ఆగస్టు (యుద్ధ ప్రకటనకు ముందు నెల) నెలలో స్వర్ణం మీద పెట్టిన ప్రతి 100 రు. ల పెట్టుబడి 1962 ఆగస్టు నాటికి రు. 401 లుగా పెరిగింది. అదే తేదీలలో అదే సొమ్ము స్మాల్ సేవింగ్స్‌గా వినియోగిస్తే ఆ నూరు రూపాయలుగానే ఉంది. పైగా స్వర్ణంలో పెట్టుబడి పెట్టినప్పుడు అవసరాలు తీర్చుకొనడానికి ఉన్నన్ని అవకాశాలు తపాలా ఆఫీసులలోను, స్మాల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లలోను పెట్టుబడి పెట్టినప్పుడు ఉండవు. మరొక రకంగా చెప్పుకోవాలంటే 1939 ఆగస్టులో స్వర్ణంమీద రూ. 100 లు పెట్టుబడి పెడితే, 1962 ఆగస్టు నాటికి 401 రూ. వచ్చిందంటే అసలు సొమ్ముకు నూటికి 6.02 చొప్పున చక్రవడ్డీ కూడా కలిసిందన్నమాట. స్మాల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్స్‌లో అయితే రు. 300 లకు లోపుగా (అసలు మొత్తానికి నూటికి 4.5 చొప్పున చక్రవడ్డీ చేర్చి) పెరిగేది. ఈమధ్య జాతీయ సేవింగ్స్ సర్టిఫికేట్లకు పెంచిన రేట్ల దృష్ట్యా చూచినా, పెట్టుబడి ప్రతి 12 సంవత్సరాలకు గాని ఒకటిన్నర రెట్లు పెరగదు.

ఈ కారణాలవల్లనే భారత ప్రజలకు స్వర్ణంమీద మక్కువ హెచ్చు. ఇందులో మొదటి అంశం: స్వల్ప మొత్తాల పొదుపు. గ్రామాలలోని లక్షల కొలది కుటుంబాల ఆదాయాలను, పొదుపరితనాన్ని పెంచినప్పుడు కాని, వారివద్ద మిగిలే సొమ్ము, షేర్ మార్కెట్‌లో లభ్యమయ్యే కంపెనీ వాటాల కనీసపు సంఖ్య విలువకు అందదు. ఈ పరిణామం సంభవం కావడానికి చాలాకాలం పడుతుంది. రెండవ అంశం. పెట్టుబడిమీద రాగల ప్రతిఫలం సంగతి. ఇందుకు రూపాయి విలువ, స్థిరత్వం మీద ప్రజలకు నమ్మకం కలిగించాలి. ఇది ప్రభుత్వం చేతుల్లో ఉన్న పని. సత్వరం అనుసరించదగినది. కరెన్సీనోట్ల చెలామణిని పెంచి, డబ్బు విలువను తగ్గించ (అంటే ద్రవ్యోల్బణాన్ని పెంచ) రాదనే దృఢ నిర్ణయానికి ప్రభుత్వం రావాలి. ఈనాడు రూపాయికి ఉన్న విలువ—యుద్ధపూర్వపు విలువతో పోలిస్తే, మూడున్నర, నాలుగు అణాలు మాత్రమే. ఇందుకు పూర్తి బాధ్యత ప్రభుత్వానిది. రూపాయి విలువ స్థిరంగా ఉంటే కాని, ప్రజలు స్వల్పంగా పొదుపు చేసుకొనే మొత్తాలు స్మాల్ సేవింగ్స్ ద్వారా ప్రభుత్వ ఖజానాకు జమ పడవు. ప్రజలు గతంలో పొందిన దారుణమైన అనుభవాల ఫలితమే—స్వర్ణం పట్ల ప్రజలకు మక్కువ పెరగడం.

3. ప్రభుత్వం తీసుకున్న చర్యలు

స్వర్ణం దొంగ రవాణాను గురించిన ఆందోళన చాలా కాలంగా ఉంది. దొంగరవాణా నిరోధానికి వరుసగా అనేక చర్యలు తీసుకున్నారు. కాని ఫలితం లేకపోయింది. అయినా ప్రభుత్వం తీసుకున్న నాలుగు చర్యలను గురించి తెలుసుకొనడం అవసరం. ఆ నాలుగు చర్యలు ఇవి: (1) కస్టమ్స్ కట్టుదిట్టాలు, హెచ్చుగా పెనాల్టీల విధింపు, (2) సముద్ర కస్టమ్స్ చట్టానికి 1955 ఏప్రిల్‌లో జరిగిన సవరణ. (3) పర్షియా, సింధు శాఖలో చెలామణికి గాను 1959 మే—జూన్‌లో ప్రత్యేకంగా రూపాయి కరెన్సీ నోట్ల జారీ (4) 1963 జనవరి 10 వ తేదీన స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనల ప్రకటన.

కస్టమ్స్ కట్టుదిట్టాల వల్ల ఎలాంటి ఫలితాలు పైకి కనిపించలేదు. పైగా అవినీతి హెచ్చింది. స్వర్ణం దొంగ రవాణా వల్ల వచ్చే లాభాలు విపరీతంగా ఉన్నందున బలహీన మనస్కులను, అధిక ఖర్చుల అలవాట్లు కలవారిని కొనివేయడం సులభమైంది. రూపాయి విలువ తగ్గినందున ఆఫీసర్లకు జీతాల రూపంలో వచ్చిన ఆదాయం వారి పెద్ద కుటుంబాల పోషణకు, అధికంగా ఖర్చులు కాగల అలవాట్లకు సరిపోదు. జీవితంలోని అన్ని రంగాలలోను ఈ రకం మనుష్యులు ఉంటారు. అలాగే కస్టమ్స్ అధికారులలోను ఉంటారు. లొంగిపోవడానికి వీలైన ప్రలోభాలు అనేకం వారి కళ్ల ముందు ఉంటాయి. తలాబ్ దొంగ రవాణా కేసు ఈ విషయాన్ని బయట పెట్టింది. దొంగరవాణా చేయడంలో తనకు ఆసరాగా ఉన్నవారిలో ఉన్నత పదవులలోని వారు కూడా కలరని తలాబ్ వెల్లడించాడు. చివరకు విదేశాల నుంచి వచ్చే పెద్దలు, వీరి సిబ్బంది విదేశ ప్రతినిధులు, వైమానికులు, నౌకా వాణిజ్య సంస్థల సిబ్బంది వగైరాలు దొంగ రవాణా కేసులలో చిక్కుకున్న ఉదాహరణలుకూడా విన్నాము. రాజస్థాన్ సరిహద్దుల నుంచి స్వర్ణం దొంగరవాణాను నివారించడానికి పెట్టె పోలీసులను వారానికొకదఫా మార్పు చేయవలసి వచ్చిందని, అలా కాకపోతే దొంగ రవాణాదారులకు వీరికి సన్నిహిత సంబంధం ఏర్పడవచ్చుననే భయం ఇలా చేయడానికి కారణమని నేను విన్నాను. ఇదంతా శోచనీయంగా కనిపించినా, దీనిలో ఆశ్చర్యపడవలసినదేమీ లేదు. ఎందుచేతనంటే దొంగ రవాణా జరిగిన ప్రతి 100 తులాల స్వర్ణంలోను 16 తులాల ఖరీదు దొంగ రవాణా ఖర్చుల క్రింద పోగా 84 తులాలు దొంగ రవాణాదారు అమ్ముకొనడానికి మిగులుతుంది. ఇందువల్లనే విమానాశ్రయాలలో స్వర్ణం అనరా తీసే యంత్రాలను పెట్టినా, ప్రయోజనం లేకపోయింది.

చివరకు పట్టుబడిన స్వర్ణాన్ని పూర్తిగా ప్రభుత్వం తీసుకుంటూ వచ్చినా ప్రయోజనం లేకపోయింది. ప్రతి మూడుసార్లు జరిగే దొంగరవాణాలో ఒకసారి పట్టుబడినా, పైన అంకెలలో వివరించిన నికర లాభం దృష్ట్యా, దొంగ రవాణాదార్లు ఇంకా తమ చర్యలు కొనసాగించి, లాభాలు పొందగలరు. వాస్తవానికి స్వాధీనపరచుకుంటున్న స్వర్ణం కూడా చాలా తక్కువగా ఉంటున్నది. ఇందుకు సంబంధించిన అంకెలు కొన్ని ఉన్నాయి. 1958 తో ఆఖరైన మూడేళ్లలోను సగటున సాలుకు 175 లక్షల కిమ్మతు గలది పట్టుబడింది. దొంగ రవాణా జరిగేదానికి ఊహమీద వేస్తున్న అంచనాతో పోలిస్తే, ప్రతి 17—20 దఫాలు జరిగే దొంగ రవాణాలో ఒక దఫా మాత్రమే పట్టుబడుతున్నట్లు చెప్పుకోవచ్చు. కనుక ఏవిధంగా చూచినా ఇది కఠినమైన చర్యకాబోదు.

పట్టుబడిన దొంగరవాణా స్వర్ణాన్ని కైవశం చేసుకొనడ మనేది ఆ రవాణాలను అరికట్టలేదనేది, భీమా కంపెనీ వారు (దొంగ రవాణాదారుల అనుబంధ శాఖ) వసూలుచేసే భీమా ప్రీమియం మొత్తాన్ని బట్టి కూడా ఋజువు అవుతున్నది. స్వర్ణం కంట్రోలు బోర్డు అధ్యక్షుడు శ్రీ జి. బి. కోటక్ 1963 ఫిబ్రవరి 20 న అహమ్మదాబాదు రోటరీ సమావేశంలో ప్రసంగిస్తూ విచిత్రమైన ఈ భీమా వ్యవహారాన్ని గురించి ప్రస్తావిస్తూ, దొంగరవాణా చేసే స్వర్ణం కిమ్మతులో నూటికి 10—15 వంతులు చొప్పున భీమా ప్రీమియం రేటు తీసుకుంటున్నట్లుగా ఉదాహరించారు. కస్టమ్సు అధికారులు స్వర్ణాన్ని పట్టుకున్న 24 గంటలలో భీమా చేసిన దొంగ స్వర్ణం కిమ్మతును దొంగ రవాణాదారులు పొందుతున్నారట. దొంగరవాణాలలో 7 నుంచి 10 దఫాలు జరిగే రవాణాలో ఏ ఒక్కటి పట్టుబడినా, స్వర్ణం కైవశమైనా ఈ భీమా కంపెనీదివాలా తీస్తుంది. కాని ఇలా జరగడం లేదనడానికి వసూలు చేస్తున్న ప్రీమియం రేటు సాక్ష్యంగా ఉంది. దొంగ రవాణాలలో పదింటికి ఒకటి కూడా పట్టుబడి, స్వర్ణం స్వాధీనం కావడంలేదు. బహుశా ఏ 17—20 దఫాల కొక దఫాయో పట్టుబడవచ్చునని పైన చెప్పుకొన్న దానిని నిజమని తలంచవచ్చు. అలాంటప్పుడు భీమా కంపెనీ తాను వసూలుచేసే ప్రీమియం సొమ్ములో నూటికి 41 నుంచి 50 వంతులను తన ఖర్చులకు, లాభాలకు లకు మిగుల్చుకొన గలదన్నమాట.

ఈవిధమైన భీమా ఏర్పాటు స్వర్ణం దొంగరవాణాదారులకు మంచి విలుగా ఉంది. భీమా సూత్రాల ప్రకారం దొంగ రవాణాలు పట్టుబడగల అవకాశాలను దొంగ రవాణాదారుల మధ్య ఇది పంచుతూ ఉంది. ప్రతి దొంగ రవాణాదారు భీమా పొందితే, అదృష్టంతో అవసరం లేకుండానే, దొంగ రవాణా చేసిన ప్రతి 100 తులాల స్వర్ణంలోను 10 తులాలు భీమా ప్రీమియంకు, 16 తులాలు రవాణా ఖర్చులకు పోగా మిగిలిన 74 తులాలు నికర లాభం కింద దొంగ రవాణాదారుకు మిగులుతుంది.

1878 నాటి సముద్ర కస్టమ్సు చట్టం ప్రకారం, అనుమానంమీద పోలీసులు స్వర్ణాన్ని పట్టుకుంటే, వారు కోర్టువారి ముందు తాము పట్టుకున్నది దొంగ రవాణా స్వర్ణమని ఋజువు చేయవలసి ఉంది. ఇలా వారు నిరూపించలేనప్పుడు ఆ స్వర్ణాన్ని దానికి సంబంధించిన వారికి అప్పగింత పెడతారు. వారిని విడుదల చేస్తారు. ఈ ఏర్పాటువల్ల తాము జాగ్రత్తగా కాపలా కాయడానికి దొంగ రవాణాలను నిరోధించడానికి చిక్కులు కలుగుతున్నవని పోలీసు అధికారులు విజ్ఞప్తి చేశారు. దీనితో సముద్ర కస్టమ్సు చట్టాన్ని సవరించి, స్వర్ణం ఎవరినుంచి పట్టుకున్నారో, వారే అది దొంగ రవాణా స్వర్ణం కాదని ఋజువు చేసుకొనవలసిన ఏర్పాటు చేశారు. దీనివల్ల స్వర్ణాన్ని కలిగివున్నవారు అది దొంగ రవాణా సరుకు కాదని కోర్టులో ఋజువు చేసుకొనవలసి ఉంటుంది. ఇలా చట్టబద్ధమైన ఏర్పాట్లు మార్పుచేసినందున స్వర్ణ వ్యాపారుల సివిల్ హక్కులు కుంచింపబడినవే కాని కలిగిన ఫలితమేమీ లేదు. స్వర్ణానికి మార్కెట్‌లో ఉన్న ధరకు, దేశానికి చేర్చేసరికి కాగల ఖర్చుకు మధ్య పెద్ద వ్యత్యాసం ఇంకా ఉన్నందున, దొంగ రవాణా అనేది ఈ చర్యవల్ల కూడా ఆగిపోలేదు.

ఇప్పుడు మన దృష్టిని స్వర్ణం దిగుమతికి పెట్టుబడులు ఎలా పెడతారనే దానిమీదికి ప్రసరించాలి. రిజర్వు బ్యాంకువారు జరిపిన పరిశోధనలవల్ల పర్షియా సింధుశాఖ ప్రాంతాలలో భారత కరెన్సీ చెలామణి ఉన్నందున స్వర్ణం దిగుమతికి పెట్టుబడులు లభ్య మవుతున్నట్లు తెలియవచ్చింది. స్వర్ణాన్ని భారతదేశంలో రూపాయలలో విక్రయించి, తద్వారా లభించిన కరెన్సీ నోట్లను దేశంనుంచి దొంగతనంగా బయటకు తీసుకుపోయి, పర్షియా సింధుశాఖ ప్రాంతాలలో స్వర్ణం కొనడానికి వినియోగిస్తున్నారు. ఇలా పర్షియా సింధుశాఖ ప్రాంతాలకు చేరిన భారత కరెన్సీనోట్లు, స్థానికావసరాలకు మించినప్పుడు, అక్కడి బ్యాంకులలో నిల్వ పడుతున్నవి. అక్కడి బ్యాంకులు ఆ కరెన్సీ నోట్లను భారత రిజర్వు బ్యాంకికి అందజేసి, నాటి మూల్యానికి తగిన విదేశ ద్రవ్యాన్ని తీసుకుంటున్నవి. దాని అర్థం ఏమంటే, పర్షియా, సింధుశాఖ ప్రాంతాలలోని బ్యాంకుల ద్వారా స్వర్ణం దొంగ రవాణాకు అవసరమైన సొమ్ము పరోక్షంగా భారత రిజర్వుబ్యాంకి నుంచే లభిస్తున్నదన్నమాట. అందువల్ల రిజర్వు బ్యాంకి నిపుణులు ఏమని భావించారంటే, పర్షియా సింధుశాఖ ప్రాంతాలలో చెలామణి అయ్యే కరెన్సీనోట్లు, భారతదేశంలో చెలామణి అయ్యే నోట్లు వేర్వేరుగా ఉండేటట్టు చేస్తే సరిపోతుంది. స్వర్ణం దిగుమతి ఆగిపోతుంది. దొంగ రవాణా దారులకు సులభంగా విదేశ ద్రవ్యం లభించదనుకున్నారు. ఆ ప్రకారం 1959 మే—జూన్‌లో పర్షియా సింధుశాఖ ప్రాంతంలోని భారత కరెన్సీ నోట్లను ఉపసంహరించి కొత్తరకం రూపాయినోట్లు ఎర్ర రంగు వేసి చెలామణిలో పెట్టారు. అయినప్పటికి స్వర్ణం దిగుమతి ఆగలేదు. ఎలాగంటే, ఇంతవరకు స్వర్ణ వ్యాపారులు రూపాయినోట్లను దేశం బయటికి తీసుకు వెళ్లేవారు. పర్షియా

స్వర్ణ నియంత్రణ విధానము

సింధుశాఖ ప్రాంతాలలోని బ్యాంకుల ద్వారా ఆ కరెన్సీనోట్లు భారత రిజర్వుబ్యాంకి చేరేవి. కొత్త ఏర్పాటువల్ల ఇలా చేయు డానికి వీలుపడదు. అందువల్ల డీలర్లు విదేశ ద్రవ్యం రూపంలో ఈ నోట్లను అక్కడికి తీసుకు వస్తున్నారు. అవసర మైన వస్తువులు విదేశద్రవ్యానికి కొంటున్నారు. దీనివల్ల భారత కరెన్సీ నోట్లకు "డిస్కవుంట్" రేటు పెరిగింది. అందు వల్ల స్వర్ణం దిగుమతులమీద లాభాల రేటు స్వల్పంగా తగ్గింది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ డిస్కవుంట్ రేటు నూటికి 11 కావచ్చు. అయినప్పటికి సగటున సాలుసరి లాభం నూటికి 370 నుంచి 600 వంతుల వరకూ ఉన్నప్పుడు డిస్కవుంట్ రేటు నూటికి 35 ఉన్నా వచ్చే నష్టం పెద్దగా ఉండదు. అదీ కాక మరొక లాభం కూడా ఉంది. ద్రవ్యోల్బణం వల్ల మార్కెట్‌లో స్వర్ణం ధర పెరుగుతూ ఉంటుంది. అధికార రేటుకు, మార్కెట్ రేటుకు ఉన్న తేడా హెచ్చిన కొలదీ లాభాలు పెరుగుతూ ఉంటాయి.

1963 జనవరి 10 వ తేదీన స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనలు జారీచేశారు. అవికూడా స్వర్ణ వ్యాపారంమీద పెద్దగా ప్రభావాన్ని చూపినట్లు కనిపించదు. ఈ నిబంధనల వల్ల తాత్కాలికంగా బంగారం మార్కెట్ చిందర వందర అయింది. బంగారం మార్కెట్ అనేది సన్నిహిత సంబంధాలు గల వ్యవస్థ కాదు. ఈ మార్కెట్టుకు మూలస్థానం బొంబాయి. బొంబాయి "కొటేషనుల" ను బట్టి దేశంలోని ఇతర కేంద్రాలలో స్వర్ణం ధరలు స్వల్పంగా మారుతూ ఉండేవి. ఇప్పుడు స్వర్ణం ధరలలో విపరీతమైన వ్యత్యాసం కానవస్తున్నది. బొంబాయిలో డీలరు—డీలరు మధ్య ప్రస్తుతం ఉన్న ధర రు. 105. మార్కెట్ ధరవరులలో ఇది చాలా తక్కువనే చెప్పాలి. దేశంలోపలగా ఉన్న కేంద్రా లలో ధర రు. 125 లు, అంతకు మించి ఉంది. నగల రూపంగా ఉండని స్వర్ణంలో వ్యాపారాన్ని ఈ నిబంధనల ద్వారా నిషేధించిన ఫలితమే ఈ ధరల వ్యత్యాసం. నగలు రూపంలో లేని స్వర్ణంలో బహిరంగ వ్యాపారం నిషేధం కనక, అది చీకటిబజారు కెక్కింది. మామూలు పద్ధతులలో స్వర్ణం రవాణాకు చిక్కులు ఏర్పడ్డాయి. దానిని వ్యాపారులు స్వయ ముగా మోసుకువెళ్ళాలి. లేదా నమ్మకస్తులైన తమ ఏజెంట్ల ద్వారా రవాణా చేయించాలి. ఇలా రవాణా ఖర్చులు పెరి గాయి. దానికి తోడు పోలీసులు పట్టుకుంటే రాగల నష్టం భర్తీకి భీమా ఖర్చులు ఉన్నాయి. వాటినిబట్టి స్వర్ణం ధరలు ప్రాంతాల వారీగా ఎందుకు మార్పుగా ఉన్నదీ మనం అర్థం చేసుకోవచ్చు. ఇలా మార్కెట్టును విచ్ఛిన్నం చేయడం, స్వర్ణం పొందడానికి ఖర్చులు పెంచడం మినహా స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనలవల్ల కలిగిన సత్ప్రయోజనం మరేదీ లేదు. త్వరలోనే ఈ నిబంధనలకు కూడా మార్కెట్ అల వాటు పడడంతో, మామూలుగా వచ్చే లాభాలు హెచ్చు స్థాయిలో ఎలాగూ ఉంటాయి కనుక, స్వర్ణం దొంగ రవా ణాకు వీనివల్ల కలిగే ఆటంకం ఉండదు. కాకపోతే అధికారులు స్వర్ణమార్కెట్‌ను కాతాలలో ఎక్కిన వ్యాపార వివరాల ద్వారా కొంతవరకు అదుపాజ్ఞలలో ఉంచుకొనడానికి ఈ నిబంధనలు సహాయపడవచ్చు. అయితే దొంగ రవాణాలో వచ్చే సరుకు వివరాలు కాతా పుస్తకాలలో ఉండవు. ఉండడానికి వీలు లేదు. దొంగతనాన్ని నివారించడానికిగాను దొంగ లందరూ పోలీసు సౌకర్యం కోసం ఒకచోట పేరు రిజిస్టరు చేయించు కున్న తర్వాతనే బజారులో ప్రవేశించాలని నిబంధన చేస్తే దొంగతనం జరగడ మనేది ఎలా నివారణ కాదో, అలాగే స్వర్ణం దొంగరవాణా నిరోధానికిగాను, స్వర్ణ వ్యాపారు లందరూ పేర్లు రిజిష్టరు చేయించుకొని స్వర్ణ నియంత్రణ బోర్డుకు తోడ్పడాలనే నిబంధనవల్ల కూడా స్వర్ణం దొంగ రవాణా ఆగదు.

ఇలా స్వర్ణం దొంగ రవాణా నిరోధానికి ఇంతవరకూ తీసుకున్న చర్యలన్నీ విఫలమైనాయి. ఇందుకు సర్వత్రా కాన వచ్చే కారణం—ఈ చర్యలవల్ల స్వర్ణం మార్కెట్ ధరకు, దేశంలో చేరడానికి కాగల ఖర్చులకు మధ్య ఉన్న తేడా తొల గక పోవడం. అధికార ప్రకటనలలో హెచ్చరికలు ఎన్ని జరి గినా స్వర్ణం ధర రు. 86 ల కంటె తక్కువకు ఎన్నడూ తగ్గ లేదు. అది కూడా 1962 నవంబరు 24 న తాత్కా లికంగా సంభవించింది. ఆ తర్వాత ధర పైముఖం చూడ నారంభించింది. బొంబాయిలో రు. 105 లు పలికింది. దేశంలోపలి కేంద్రాలలో ఇంకా హెచ్చింది.

చివరకు అధికార వర్గాలు ఎన్ని చెప్పినప్పటికీ, స్వర్ణం దొంగ రవాణా కూడా ఆగలేదు. ఇప్పటి మార్కెట్ రేటును బట్టి దొంగ రవాణాదార్లు సాలుకు నూటికి 370 వంతులు లాభంతీసే అవకాశం ఉండడమే ఇందుకు కారణం. అయినప్ప టికి ఆర్థికమంత్రి 1963 జనవరి 24 న లోకసభలో ప్రసం గిస్తూ, విదేశాలలో భారత రూపాయి విలువకు వచ్చిన స్థిరత్వం అనేది స్వర్ణం దొంగరవాణా నిలిచిపోయిం దనడానికి స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనల ఫలితం ఉందనడానికి నిదర్శ నంగా ఉదాహరించారు. ఈ వాదననే స్వర్ణ నియంత్రణ బోర్డువారు, అధికార వ్యాఖ్యాతలు ఆ తర్వాత పునశ్చరణ చేస్తూ వచ్చారు.

ఈ వాదనకు ప్రాతిపదికగా ఉన్న అంశాలు ఏవంటే— దొంగ రవాణాదారులు స్వర్ణాన్ని భారతదేశంలో విక్రయించి, తద్వారా లభించిన రూపాయలను దేశం బయటకు తీసుకొని పోవడం, విదేశ మార్కెట్లలో వానిని విక్రయించి, ఆయా దేశాల విదేశ ద్రవ్యాన్ని సంపాదించడం, అలా లభించిన విదేశ ద్రవ్యంతో స్వర్ణం కొని భారతదేశానికి దొంగ రవాణా చేయడం. ఇలా దొంగ రవాణాదారులు చురుకుగా వ్యవహరిస్తే, రూపాయలు యిచ్చి విదేశ కరెన్సీ పొందేవారు పెరుగుతారు. తత్ఫలితంగా విదేశ మార్కెట్లలో రూపాయి బలహీనపడే అవ కాశం కూడా ఉంది. ఇలా కాక దొంగరవాణా నిలిచిపోతే, రూపాయలు యిచ్చి విదేశ కరెన్సీ పొందదలచేవారు తగ్గుతారు. ఆ పరిస్థితులలో రూపాయలకు విదేశ ద్రవ్యానికి మధ్య ఉన్న మారకం రేటు పెరగనూ వచ్చు. తరగనూ వచ్చు. రూపా

యుకి మారకం రేటు పెరిగినప్పుడు ఇది స్వర్ణం దొంగరవాణా అదుపులోకి వచ్చిందనడానికి సూచనగా భావించవచ్చు.

అయితే విదేశ మార్కెట్లలో రూపాయికి—విదేశ ద్రవ్యానికి మధ్య ఉన్న మారకం రేట్లకు, స్వర్ణం దొంగ రవాణాకు మధ్య సంబంధం కలదనే వాదన సహేతుకమనిపించదు. ఎందువల్లనంటే (1) విదేశ మార్కెట్లలో రూపాయలు ఇచ్చి విదేశ ద్రవ్యాన్ని పొందడానికి గిరాకీ అనేది కేవలం స్వర్ణం దొంగ రవాణాదారుల వల్లనే పెరగదు. కెమెరాలు, నకిలీ శిల్కు వస్త్రాలు, సిగరెట్లు, సిగరెట్టు కేసులు, వజ్రాలు, విద్యుత్‌సామానులు, ఫౌంటెన్ పెన్నులు, ఫోటోగ్రాఫ్ సామానులు, రేజరు బ్లేడులు, సుగంధ ద్రవ్యాలు, ట్రాన్సిస్టర్ రేడియోలు, చేతి గడియారాలు వగైరాలు దొంగతనంగా రవాణా చేసినవారి వల్లను, విదేశాలలో పెట్టుబడులు ఖాతాను, సాలునరి ఖాతాను చట్టవిరుద్ధమైన చర్యల ద్వారా సొమ్ము చేర్చేవారి వల్లనూ కూడా గిరాకీ పెరగవచ్చు. అందువల్లనే స్వర్ణం దొంగ రవాణాను అరికట్టినప్పటికి రూపాయలు యిచ్చి విదేశ ద్రవ్యం పొందడానికి గిరాకీ తగ్గకపోవచ్చు. అయితే అన్ని సరుకుల దొంగ రవాణా ఆగిపోయిందని, విదేశాలలో చట్టవిరుద్ధమైన చర్యలకు నిధుల గిరాకీ తగ్గిందని నిరూపించినప్పుడు మాత్రమే భారత ప్రభుత్వం చేస్తున్న వాదన చెల్లుతుంది. కాని, వారు ఇంతవరకు అలాంటిది చేయలేదు. (2) విదేశమార్కెట్లలో రూపాయి మారకం రేటు పెరిగినప్పుడు, అది స్వర్ణం దొంగ రవాణా నిరోధానికి సూచనగా కాక, స్వర్ణం దొంగరవాణాను పెంచడానికి సూచన అని కూడా సమర్థించడానికి వీలున్నది. ఎందుచేతనంటే మారకం రేటు ఎంతగా పెరుగుతుందో, అంతగా స్వర్ణం దిగుమతులమీద వచ్చే లాభం హెచ్చుతుంది. భారతదేశానికి చేర్చడానికి కాగల ఖర్చు పది గ్రాములకు రు. 53.58. దీనికి నూటికి 12.1 వంతున విదేశ ద్రవ్యానికి ప్రీమియం కింద కలపాలి. అదనంగా రవాణాచార్జీలు కూడా చేర్చాలి. విదేశ ద్రవ్యపు ప్రీమియం రేటు తగ్గినపుడు, భారతదేశానికి స్వర్ణం చేరడానికి కాగల ఖర్చు తగ్గుతుంది. మరికొందరు చెప్పేది ఏమంటే, భారతదేశపు బ్లాక్‌మార్కెట్‌లోను, విదేశాలలో స్వేచ్ఛగా జరిగే విక్రయాలలోను, రూపాయి మారకం రేటులో ఈమధ్య కానవచ్చిన పెరుగుదల భారతదేశంలో స్వర్ణం ధరలలో వచ్చిన తగ్గుదలకు సమానమైపోయింది. అందువల్లనే దేశంలో స్వర్ణం ధర తగ్గినా, స్వర్ణం దొంగ రవాణా మాత్రం ఆగలేదు.

స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనలవల్ల స్వర్ణం దొంగ రవాణా ఆగలేదని స్వర్ణ వ్యాపారులకు తెలుసు. దేశంలో స్వర్ణం ధర నానాటికి పుంజుకుంటున్న కొలదీ, రూపాయి మారకం రేటు మెరుగుపడుతున్నకొలదీ, దొంగరవాణా జరిగే స్వర్ణం మీద వచ్చే లాభాలు విపరీతంగా ఉంటాయి. ఉదాహరణకు: బొంబాయి మార్కెట్టులో ధర 10 గ్రాములకు రు. 105 లు. ఉన్నదనుకుంటే, సాలుకు ఆరుసార్లు దొంగ రవాణా సరుకుతో వ్యాపారం జరిగినప్పుడు సగటున నూటికి 370 వంతులు లాభం వస్తుంది. స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనలు ఈ లాభాల "మార్జిన్" జోలికి పోలేదు కనుక స్వర్ణం దొంగ రవాణా సాగుతూనే ఉంది. కస్టమ్సు అధికారులు అప్పుడప్పుడు దొంగరవాణాదారను పట్టుకున్నట్టు పత్రికలలో వస్తున్న వార్తలు ఇందుకు నిదర్శనంగా ఉన్నాయి.

4. కొత్త విధానాలు

ఇంతవరకూ జరుపుకువచ్చిన పరిశీలననుబట్టి చూడగా—స్వర్ణానికి మార్కెట్‌లో ఉన్న ధరకు, అధికారరీత్యా చెలామణీ చేస్తున్న ధరకు మధ్య హెచ్చుగా ఉన్న తేడాను తొలగిస్తే తప్ప స్వర్ణం దొంగ రవాణాను నిలిపివేయడం దుస్సాధ్యమవుతున్నది. ఒక వస్తువునకు ఒకే సమయంలో విపరీతమైన తేడాతో రెండు రకాల ధరలు పలుకుతున్నప్పుడు, ఆర్థిక సుస్థిరత్వం సాధించాలంటే, ఈ తేడాను తొలగించివేయడం మినహా మరొక మార్గం లేదు. ఇందుకుగాను మార్కెట్‌లో హెచ్చు రేటున ఉన్న ధరను తగ్గించాలి లేదా, అధికారరీత్యా చెలామణీ చేస్తున్న తక్కువ రేటును పెంచాలి. కాని ప్రభుత్వం మాత్రం ఇలా చేయక, అధికారరీత్యా చెలామణీ చేస్తున్న ధరను ఇంకా తగ్గించడంద్వారా ఈ తేడాను భర్తీ చేయుదలుస్తున్నది. ప్రణాళికకు అవసరమైన నిధులకోసం ప్రయివేటు స్వర్ణాన్ని సమీకరించే చర్యలను ప్రభుత్వం పరిశీలిస్తున్నదని ఆగస్టు 21 న ఆర్థికమంత్రి చేసిన ప్రకటన జాతీయ రక్షణ నిధికి విరాళాలను స్వర్ణం, నగల రూపంలో ఇవ్వాలని ఆగస్టు 26 న ఆర్థికమంత్రి చేసిన విజ్ఞప్తి, నవంబరు 12 న స్వర్ణబాండుల విడుదల, ఈ బాండులకు వచ్చే స్వర్ణానికి ప్రతి పది గ్రాములకు 53.58 రూ. లుగా అధికార ధరను నిర్ణయించడం, స్వర్ణం తనఖామీద కమర్షియల్ బ్యాంకులు అప్పులు ఇవ్వరాదని రిజర్వుబ్యాంకి పెట్టిన ఆంక్ష, స్వర్ణంలో చట్టా వ్యాపారాన్ని, నిర్ణీత గడువులో డెలివరీ కంట్రాక్టులను నిషేధించడం, స్వర్ణం ధరను పది గ్రాములకు 60 రు. లుగా ఉండేటట్టు చేసే లక్ష్యంతో నెల రోజులలోనే తీవ్రమైన చర్యలు ప్రభుత్వం తీసుకొనగలదని నవంబరు 20 న అధికార ప్రకటన, డిశంబరు 2 న దాని పునరుద్ఘాటన, 1963 జనవరి 10 న స్వర్ణ నియంత్రణ నిబంధనల జారీ, వగైరాలన్నీ స్వర్ణం ధరను పడగొట్టడానికి తీసుకున్న చర్యలుగా ఉన్నాయి. ఇవి ఇందుకే అని మార్కెట్ వర్గాలు వ్యాఖ్యానించాయి.

అయితే ఈ చర్యలన్నీ గమనార్హమైన ఫలితాలను ఇవ్వలేదు కాని, వీనిలో కొన్ని స్వర్ణం ధరలను తాత్కాలికంగా బెదరగొట్టాయి. 1962 అక్టోబరు 26 న ఆర్థికమంత్రి జాతీయ రక్షణ నిధికిగాను స్వర్ణాన్ని విరాళాలుగా ఇవ్వాలని ప్రకటించడంతో ఒక్కరోజులో స్వర్ణం ధర రెండు రూపాయలు తగ్గింది. దేశంలో ఏర్పడిన అత్యయిక స్థితికి, స్వర్ణ

నికి ముడి పెట్టడంవల్ల, స్వర్ణ సమస్యల పరిష్కారానికి ప్రభుత్వం తీవ్రమైన చర్యలు తీసుకొన గలదని ప్రజలు, వ్యాపారులు తలంచారు. కాని, గతంలో వలెనే తగ్గిన ఈ ధర తిరిగి పెరిగింది. కాని, 1962 నవంబరు మూడున స్వర్ణం బాండుల విడుదల మార్కెట్‌ను గందరగోళ పరచింది. రెండు రోజులు స్వర్ణం కొనేవారే లేకపోయారు. స్వర్ణం ధర 1962 నవంబరు 3 న ఉన్న 121.50 రూ. ల నుంచి నవంబరు ఆరుకు 102.75 రూ. లకు పడిపోయింది. అయితే దీనివల్ల పెట్టుబడులూ పెరిగాయి. స్పెక్యులేషన్స్ హెచ్చాయి. నవంబరు ఎనిమిది నాటికి ధర పుంజుకొని 108.75 రూ. లలో నిలిచింది. కాని నవంబరు 20 న ఆర్థికమంత్రి "నెల రోజులలో తీవ్ర చర్యలు" అంటూ చేసిన ప్రకటన తిరిగి మార్కెట్‌ను తలకిందులు చేసింది. ఇదివర కెన్నడూ లేనంత గందరగోళం ఏర్పడింది. పక్షం రోజుల కిందట 106 రూ. లుగా ఉన్న ధర నవంబరు 21 నాటికి 86 రూ. లకు పడిపోయింది. 1956—57 నుంచి ఇంత తక్కువ ధర ఎన్నడూ లేదు. ఇలా స్వర్ణం ధరలు తరుగుతూ—పెరుగుతూ వచ్చినా, చివరకు పైముఖం చూస్తూ నిలిచిపోతూ వచ్చాయి.

స్వర్ణానికి మార్కెట్ ధర అనేది, మామూలు ఇతర వస్తువుల ధరలకువలెనే గాక, గతంలోను, వర్తమానంలోనూ ఉండే ద్రవ్యోల్బణాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది. 1949 సెప్టెంబరులో నిర్ణయించిన అధికార రేటుకు ఈనాటి మార్కెట్ రేటును తగ్గించాలంటే, బంగారం మార్కెట్‌లో ద్రవ్యోల్బణం స్థాయిని కూడా ఆనాటి స్థాయికి తీసుకురావాలి. జలం వలెనే డబ్బు అనేది కూడా సర్వత్రా సమతలంగా ఉంటుంది. ఒక చెరువులోని నీటిని ఒకవైపున ఒక మట్టంలోను మరొక వైపున మరొక మట్టంలోనూ ఉంచడానికి వీలుపడదు. అందువల్ల మార్కెట్‌లో అన్ని వస్తువుల ధరలు నూటికి 30 వంతులు హెచ్చుగా ఉన్నప్పుడు బంగారం మార్కెట్ ధరలను 1949 స్థాయిలో ఉంచడానికి వీలుపడదు. కేవలం స్వర్ణానికి మాత్రమే నూటికి 50 వంతులకు పైగా ధరల తగ్గింపు అనేది ఆర్థికంగా ఆచరణసాధ్యం కాదు.

స్వర్ణానికి మార్కెట్‌లో పలుకుతున్న రేటుకు, అధికారరీత్యా నిర్ణయిస్తున్న దానికి మధ్య ఉన్న తేడాను తగ్గించాలంటే రెండు చర్యలు తీసుకోవాలి. ఒకటి: ద్రవ్యోల్బణానికి స్వస్తి చెప్పాలి. దానివల్ల స్వర్ణం ధరలు మరి పెరిగిపోగల అవకాశం తగ్గుతుంది. రెండు: స్వర్ణానికి అధికార ధరను మార్కెట్‌లో పలుకుతున్న ధరతో సమాన స్థాయికి పెంచాలి. మార్కెట్ ధరను తగ్గించడం ద్వారా తేడాను తొలగించలేనప్పుడు, అధికార రేటును పెంచడ మొక్కటే తేడా తగ్గింపుకు మిగిలిన మార్గం. అయితే మన అదుపులో లేని పరిస్థితులవల్ల ద్రవ్యోల్బణం పెరిగినప్పుడు, స్వర్ణానికి అధికారరీత్యా నిర్ణయించే ధరను మార్కెట్ పరిస్థితులకు అనువుగా మార్పుకు అవకాశ మివ్వాలి. అలా చేసినప్పుడు కాని స్వర్ణానికి జాతీయంగాను, అంతర్జాతీయంగాను ఉన్న ధరలలో వ్యత్యాసం తొలగదు. స్వర్ణం దొంగరవాణా నిలిచిపోతుంది. ఇంతకు మినహా దాని పరిష్కారానికి మరొక మార్గంలేదు.

ఇలా ద్రవ్యోల్బణాన్ని తగ్గించి, రూపాయి మారకం రేటులోని అవాస్తవికతకు స్వస్తి చెప్పినప్పుడు, త్వరలోనే ప్రజలకు రూపాయి విలువ స్థిరత్వంమీద విశ్వాసం కలుగుతుంది. తాము పొదుపు చేసుకున్న మొత్తాలను ప్రతిఫల మివ్వని స్వర్ణంలో కాక, లాభాలు రాగల ఇతర మార్గాలలో పెట్టుబడి పెట్టడాన్ని ప్రోత్సహిస్తుంది. అయితే చిరకాలంగా రూపాయి విలువమీద అపనమ్మకం ఏర్పడినందున, రకరకాల పన్నులు విధించడంవల్ల, కంపెనీల వాటాల ధరలు షేర్ మార్కెట్‌లో పడిపోయినందున స్వర్ణంపట్ల సంప్రదాయ సిద్ధంగా వస్తున్న మక్కువ తగ్గడ మనేది అనుకున్నంత సులభం కాదు. ప్రజల దృక్పథంలో ఇందుకు సంబంధించిన మార్పు తీసుకురావడానికిగాను 22 వన్నెలు, 24 వన్నెల బంగారపు నగలు నిషేధిస్తూ శాసనం చేసినా లాభంలేదు. దీనివల్ల అలభ్యంగా ఉన్నందున స్వర్ణానికి ఇంకా పెరిగిన విలువకు తోడు, హెచ్చు వన్నెల స్వర్ణం పట్ల ఉన్న మోజు కూడా చేరినందున, ఇప్పుడు కాకపోయినా మరొకప్పుడు హెచ్చు వన్నెల బంగారపు నగలు చాటుగా చేయించుకొనడ మనేది పెరిగిపోగలదు. అంతేకాదు. స్వర్ణంపట్ల ప్రజలకు గల మక్కువ తగ్గించడానికి 14 వన్నెలకు మించిన బంగారపు నగలు చేయించుకొనరాదని నిషేధించడం సవ్యమైన మార్గం కాదు. హెచ్చు వన్నెల నగలు చాటుగా చేయించుకొనడం సాధ్యపడనప్పుడు, తక్కువ వన్నెల నగలు హెచ్చుగా సేకరించడానికి ప్రజలు అలవాటు పడతారు. ఇందువల్ల స్వర్ణం వాడకం అందుకు సంబంధించిన అలవాట్లు పెరగగలవే కాని తగ్గవు. "బ్లాక్ మనీ" ని స్వర్ణంలో దాచుకొనడానికి సంబంధించినంత వరకు, స్వర్ణం వన్నెలను కంట్రోలు చేయుడ మనేది దానికి వర్తించదు. ఇలాంటి గుప్త నిధులు గుప్తంగానే ఉంటాయి. కనుక స్వర్ణ నియంత్రణ విబంధనలకు అవి అంతుపట్టవు.

కనుక స్వర్ణ నియంత్రణ విధానం ఫలించాలంటే, పైన పరిశీలించిన మార్గాలేవీ కాక స్వర్ణానికి మార్కెట్‌లో పలికే రేటు మేరకు అధికారరీత్యా చెలామణీ చేయిస్తున్న రేటును పెంచడం ఒక్కటే సవ్యమైన మార్గం కాగలదు. ఆశించిన సత్ఫలితాలను ఇవ్వగలదు. (1963 మార్చి 31 న బెంగుళూరులో ఫోరం ఆఫ్ ఫ్రీ ఎన్‌టర్‌ప్రైజెస్‌వారి ఆధ్వర్యాన జరిగిన సభలో చేసిన ఆంగ్ల ప్రసంగానికి అనువాదం ఈ వ్యాసం.)

బాలమేఘము

శ్రీ జి. వి. కృష్ణారావు

మింటి మేడలోపలివారు కంటగూర్కి-
నట్లు కనరాదు రేయి రేయంత ఒకటె
మూల్గొకటె యేడ్పొకటె పెడబొబ్బ వారి
పాప కేదో కడుపునొప్పి వచ్చెనోయి.

బల్లిదపు గొండతెలి నీలిపాగ జుట్టు
కొనియె పెనుమోపు తలకెత్తుకొనునో కాక
గరువై జెట్టితో చేయి కలుపునేమొ
ఈ దురుసుచేత తగున ? వారింపవమ్మ !

ఆకతాయమై మొయిలు పారాడిపోయి
యేదియో మ్రింగ లేకున్న నిట్టులేల
బొళుకు బొళుకున తా వెళ్ళబోసికొనును?
వచ్చె కాలుసేతులు దీన వదలరాదు.

కట్టివైచిరి కాబోలు పట్టికొండ
కొమ్ములకు మత్తదంతావళమ్ము లవిగొ
ఘీంకరించుచున్నవి చెవులో గింగురనగ
కడుపులో చుఱ్ఱుమనెనేము విడిచిపుత్తు.

విచ్చుకత్తులాడును వినువీథిలోన
మొదలుపెట్టిరి కాబోలు బొమ్మలాట
రామ రావణ యుద్ధమ్మొ కామితమ్మొ
భారత రణమ్మొ నేత్రపర్వతముగ గాంతు.

కావురులు గ్రమ్మె దిక్కులేకమ్ముగాగ
చిచ్చువెట్టిరి గగనాన మ్రుచ్చులెవరొ
నీటి బిందియలందిమ్ము నెగడులెగసి
యగడు సేయకమున్న చల్లార్పవలయు.

కొదమపొట్టేళ్ళ రేచి ఢీకొల్పి రెవరొ
ఫెళిలు ఫెళిలుమన్న ధ్వనులు వినగనయ్యె

బాలమేఘము

తలలు వ్రస్సె కాబోలు· రక్తమ్ము పడియ
గట్టె చూడుమా పడమటి కనుమలందు.

కడగి యెటగన్న ఒక్కరిక్కయును గాన
బడదు సుడిగాలి వానకు జడిసిపోయి
తల్లి వెనుకమాటున కేగి దాగికొనెనో
ఇంత పిరికివారెట్లు మిన్నెక్కినారు?

వేనితోగాలి పందెమ్ము వేసినాడొ
వ్రేళ్ళతో గూడ వ్రాకుల పెళ్ళగించు
కొనుచు దూకె అంధనృపతి కొడుకు తొడలు
సురుముగొట్టిన భీముండు చుట్టమేమొ?

వింత విల్లెవ్వడే యెక్కువెట్టినాడు
లక్ష్యమేమొ తాగోరు ఫలమ్ములేమొ
వన్యవేదండ తండము వధ్యమనుచు
చదువడా యేమి యీపాటి చక్కనయ్య!

గుండెలీవెంతగ నవియగొట్టుకొన్న
మండి చావదు మనప్రొయ్యి మొండికెత్తి
ముమ్మరమ్ము లీ క్రొంబొగల్ పుడమిగ్రమ్మ
యుద్గమింప ఏ రాకాసి యూదెనమ్మ?

ధరణి ధరములు తమ బాహు దండములను
వైచుకొన్న జరీకండువాలు గనుము
వెదకి వెదకి యే యంగళ్ల విలిచికొనెనో
అట్టి దొరకటున్న తలపాగ చుట్టుకొనవె?

మింటగోరాడు నవలీల మేఘములకు
పుడమిపైనెట్లొ కాలమ్ము పుచ్చునీకు
ఏటి సంగాత మిదివట్టె నీటివ్రాత
వారి గర్జలు నీకేల బర్హిరాజ!

క్రూర ముష్టిమూర్ధమ్మున గ్రుద్దినట్లు
కొంప లెన్నియో గాలికి కూలబడియె
చెక్కు చెదరలే దీతాడు చిట్టచివర
పిచ్చుకమ్మగట్టిన వెడ పీచుమేడ.

బర్హి — దీనిపై వారు వ్రాస్తారు. బరిహి శబ్దం
బరిహి — బర్హికి రూపాంతరమనీ పైగా నన్నె
బర్హి — చోడుడు దీనిని ప్రయోగించాడనీ—
బరిహి — అది నేను చూడలేదనీ

అందుచే పై ప్రాస ఒప్పే! ఇది వాదం. నే నా కవి ప్రయోగం చూడలేదట. వీరికి తెలిసింది. అసలు సందర్భ మేమిటి? ఏది ప్రసక్త విషయం—ప్రాస. రూపాంతరంకాదు. వారి వాదం ఎక్కడైనా ఇంతే. "నారాయణ శబ్ద భవం నన్నయ కాదు" వా రీ సిద్ధాంతంచేసి ఉపపత్తి "నేడు సత్యనారాయణ అన్న పేరును సత్య నన్నయ అనుట లేదుగదా. పై సిద్ధాంతాని కిది ఉపపత్తి. ఇదెలా ఉందంటే—వెంకయ్య, ఎంకయ్య, ఎంకన్న వెంకోజి—ఇత్యాది శబ్దాలకు "రావు" చేర్చుట సహజంగా లేదు. అందుచే నివి వేంకట శబ్ద భవములుకావు అన్నట్లుంది. బరిహి శబ్దం నన్నెచోడుడు ప్రయోగించా డన్నది తెలియక పోవటానికి కదేమైనా పిలక—పాకవాదమా? పిలుపాక వాదమా?

2. ప్రాస ప్రకరణము:—పైన చూపిన పద్యంలోని ప్రాస దోషమంటే రూపాంతరం కాబట్టి తప్పు లేదంటారు పరిశోధకులు. కాల్బలము—కాలుబలము—నొవ్వు, నోవు ఇత్యాదులు ప్రాసలుగా వాడవచ్చునని లాక్షణికు డెవడైనా చెప్పినాడా?

3. యతి ప్రకరణం:—నేను 15 పద్యాలలో (2 గీతాలు 13 కందాలు) 22 యతి దోషా లున్న వన్నాను. వారు "చాల చోట్ల యతి పాటించబడిన" దంటున్నారు. చాలచోట్ల అంటే మిగిలిన 12 చోట్లలోనా?

"ప్రాణవు డన భార్య లేని వానికి పేరున్" ఇది తప్పని నా మతం. వారి మతం ఒప్పని. ఎందుచేత ? ఇది సంభావన వడియట! అప్పకవి దీన్ని సంభావించాడో, అసంభావించాడో అప్పకవీయం మళ్ళా ఒకసారి చూడాలి. ఈ యతి రెండు రకాలుగా ఒప్పు అని వా రనవచ్చు.

1. బూకరింపు 2. అప్పకవీయం మరచిపోవటం.

రెండవది కాకపోవచ్చునేమో. ఏ పద్యం ఉదాహరించి అప్పకవి ఈయతిని తృణీకరించాడో ఆ పద్య పాదమే వీరూ ఉదహరించారు కాబట్టి. పోతే మొదటిదే అయియుండవచ్చు. ఈయతిని అప్పకవి అగ్రాహ్య యతుల్లో చేర్చాడు. కాబట్టి ఇది ఒప్పనటం అసమంజసంగా వుంది. పాఠకుల సౌకర్యంకోసం అప్పకవీయంలోని వాక్యా లుద్ధరిస్తున్నాను.

"ధర పఫబ భమాక్షరములు—
పరువడి ఈ యేనుగూడి వాతో జెల్లున్
సరి సంభావన వడియన—
మరుదీపము లేమ కీరవాణి యనంగన్—

పంచ వర్గాక్షరము లైదింటిలోను పబల కభేదయతి గాన ప్రథమ ద్వితీయ చతుర్థ వర్ణములు వకారమునకు నభేద యతులుగాన నవి నిలుచును.

మకారము నడవదు. ఇది విచారింపక చెప్పినాడు గాన నిదియు నయుక్తమని తెలిసికొనునది."

4. శబ్ద ప్రకరణము—శాబ్దిక దోషాల క్రింద శత్రుల్ కాదు శత్రులని ఉండాలన్నాను. వారు పూర్వులట్లా వ్రాసే వారనీ, మహాప్రసిద్ధి చెందిన అప్పకవియే ధృవ— ధృత— ఇట్లు వ్రాయుట దోషమని తానే మూడు చోట్ల వ్రాయక తప్పలేదని మూడుదాహరణలు చూపించారు. ప్రథమాశ్వాసంలో ఇట్లా వ్రాయుటం తప్పని చతుర్థాశ్వాసంలో తానే తప్పన్న విషయం— లక్షణ గ్రంథంలో ఎందుకు వ్రాస్తాడు? దీనినిబట్టి అది పొరపాటు. అప్పకవిది కావచ్చు— లేఖకునిది కావచ్చు. వారిచ్చిన ఉదాహణలు.

1 దివిషద్వంద్యా— ధృవ నన్నుతా.
2 తేజశ్శ్రీ— ధృవముగ.
3 ధృత చక్రధర— ధృవ శోభి.

మొదటి దాని పాఠం నాదగ్గరున్న ప్రతి (ఇది శ్రీ పురాణం సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు పరిష్కరించినది)లో ధృవ అనే ఉంది. ఐతే యతితప్పు గదా. ఔను తప్పే. ఇలాంటి వాయన చాల చోట్ల వేశాడు.

కమలనగీతి — మిగుల వెలయుచుండ— గృతుల

ఖచరప్లుతము— ర్యమ—స్వత్వేలయన్ (ఇది పరిష్కర్తలే సూచించారు.) అసలీ ఆశ్వాసం ప్రారంభిస్తూనే అప్పకవి—

నేను రచించిన వృత్తవి—
తానములో నొకటి రెండు దప్పుండినవి
ద్యానిధులు కడమ పదముల,
లోనారసి యతులు గణములును దెలియదగున్.

అని వ్రాసుకొన్నాడు. ఏం చేస్తాడు మరి, ప్రమాదో ధీమతామపి కదా. కావున యతి దోషమే.

ఇందులో ధృవముగ బదులు నా దగ్గరి ప్రతిలో ధృఢముగ అని ఉంది. అపుడు ఒప్పే.

మూడవదీ యతిదోషంగా అంగీకరించటమే సమంజసం. ఎందుచేత నంటే అసలీ ధృ—ద్రు— దీని ఉచ్చారణలో చాల దగ్గరతనమున్నది. కవులు వ్రాసేటప్పుడు యత్యక్షరములను ఉచ్చారణ సాదృశ్యమునుబట్టి గాని—లేక పొరపాటున గాని క్వాచిత్కముగా వ్రాయడం దోషంకాదు. ఐనా శత్రులు అనే వ్రాయాలిగాని శత్రు అని వ్రాయరాదు. అని అప్పకవే ప్రథమాశ్వాసంలో సిద్ధాంతం చేశాడుగదా. ఇంకా రగడ ఎందుకు ?

నిఘంటువుల్లో యతి దోషాలు దోషాలు కావని వారి వాదం. "తెన్గు భాషకు ముఖ్యాతి ముఖ్యములు యతి ప్రాసలు" అని వారే మార్చినెల భారతిలో 74 వ పేజీలో వ్రాశారు. ఇక్కడ అక్కఱలే దంటారు. అది ప్రబంధమని వ్రాశా ననవచ్చు. అక్కడా అక్కఱలే దనవచ్చు భావ సౌందర్యాదిక ముంటే. అసలు యతిప్రాసలు పద్యానికి కావలసినవి. ఆ పద్యం నిఘంటువులోనిదైనా—ప్రబంధంలోనిదైనా ఒకటే. అవి పాటించకపోతే పద్యందాకా ఎందుకు ? ఐనా దోషం దోషంగా చెప్పినప్పుడు అంగీకరించటం మంచిదిగదా.

5. వ్యర్థ శబ్ద ప్రయోగ ప్రకరణం:—ఆ నిఘంటువులో మానుగ వంటి వ్యర్థ శబ్దా లున్నవని నా వ్రాత. వారి వ్రాత "నన్నయలో నున్న మానుగలకు వేరే అర్థా లున్నవి కాబోలు" నని ఆశ్చర్య ప్రకటన చేశారు. ఈ వాక్యం నేను చెప్పిన మాటకు పోషకమే గాని ఖండన కాదుగదా. ఆ నిఘంటు పద్యాలకు విద్యాదయితుని అమృత ప్రవాహానికీ పోలిక ఎందుకు గాని ప్రస్తుతం వ్యర్థ శబ్ద ప్రయోగా లంగీకరించినట్లే గదా. మా కదే పదివేలు.

"ఈ నిఘంటువు పరిష్కరణ దుస్సాధ్యంలాగా ఉంది" నా వ్రాత. "అపరిణత బుద్ధులకు—ఆంధ్రభాషా పరిజ్ఞాన శూన్యులకు నిది దుస్సాధ్యం. తక్కినవారికి సుసాధ్యమే" వారి వ్రాత. 'ఔను ఎవరు కాదన్నారు. నేనూ అదే అర్థంలో వ్రాశాను. జాగ్రత్త కలవాళ్లు దాన్ని పరిష్కరించగలరు. అలాగే చేయాలనీ.

ఐనా వారి వాక్యమే ఉదహరిస్తాను.

"ప్రాచీన గ్రంథ పరిష్కరణ దుష్కరమగు కార్యము" ఈ శ్రీ సూక్తి వీరిదే (మార్చి భారతి 73 వ పేజీ) "సంపృక్తం బయ్యెను బుద్ధి మాంద్యము."

శబ్దతత్త్వం—భాషా సంప్రదాయం ఎవరికీ తెలియదు. వీరికే తెలుసు. వారి శబ్దతత్త్వ పరిజ్ఞానమునకు ఒండు రెం డుదాహరణలను వారీమధ్య పరిష్కరించిన శబ్ద రత్నాకరమున అన్య దేశ్యముల నుండి ఉద్ధరిస్తున్నాను.

శబ్ద తత్త్వము.

సిపాయి—ఇంగ్లీషు.
టోపీ—ఉర్దూ.
కాగ —చైనా భాషాపదము.

శబ్దస్వరూపము

ఉలిపాకు—హిందీ ఉల్కా.

అర్థజ్ఞానము.

శ్రేణి=వెదకు—అర్థమట.
అతిపూర్ణేందుభితిః దదశ్మశాల

శ్రేణి—(ఆముక్త 5—146)—అభినవ మల్లినాథుల టీక చూడాలి. (కీ. శే. వేటూరివారీ శబ్దానికి ఇంకా కొన్ని అర్థాలు చూపించారు. అవిందులోని కెక్కలేదు).

వారికి తెలిసిన శబ్ద తత్త్వము ఇలా ఉన్నది. ఐనా తామే ఈ భాషా సముద్రానికి అగస్త్యుల మన్నట్లు వ్రాస్తారు.

"తత తమోగుణక భూతముల....వలన,—అఖిల జగములు సంభవించె"—పరమ యదార్థము.

ఆర్యా !

జూలై నెల భారతి 79, 80 పుటలలో పై శీర్షికతో శ్రీ కస్తూరి విశ్వనాథ్ (తిరుపతి) గారి లేఖ ప్రకటితమైనది. అందు వారు 'మార్చి భారతి యందు గల "అముద్రిత ఆంధ్ర నానార్థ నిఘంటువు" అను వ్యాసమును పేర్కొనుచు, తెలుగుభాషలో సరియైన నానార్థ నిఘంటువు లేకపోవడంచేత నెన్నియో యుత్కృష్ట కావ్యముల యందు గల మారుమూల పదములయందు గల శబ్దముల కర్థములు తెలియకపోవుటయు, సాహితీవేత్తలు వానిని సంస్కరించి పాఠాంతరములు కల్పించుట జరుగుచున్నది. కాన నిట్టి నిఘంటువులను సత్వరమే ముద్రించినచో నాంధ్రభాష కెంతయో సహాయకారిగా నుండగలదని వ్రాయుచు, నిటీవల నాయొద్ద 84 పద్యములు గల నొక నానార్థ నిఘంటువు కాగితపు వ్రాతప్రతి లభ్యమయినదనియు తెల్పిరి.'

ఆ ప్రతిలో చాలా కాగితములు చినిగిపోవుట వలన 84 పద్యములు మాత్రమే దొరికినవట. అందు 81 కందములు 2 ఆటవెలదులు 2 సీసపద్య పాదములు గలవట. వాటి యందు గల ఛందో దోషములు, చాలావరకు లేఖక దోషములే యనుచు, కొన్నింటిని నిరూపించి చూపించు కొరకు వారు 8 పద్యముల నుదహరించిరి. లేఖాకర్త నేను చూపిన పద్యములు తమ ప్రతితో పోల్చి చూచినాడట. అందులో నా పద్యములు లేవట. అందుచేత నొకే కవిచే వ్రాయబడినవో ? కావో ? యని తమ సందేహమును వ్యక్తపరచిరి. కాన నేనీ లేఖ వ్రాయుట సంభవించినది.

నేను శ్రీ కస్తూరి విశ్వనాథ్ గా రుదాహరించిన పద్యముల నన్నింటిని నా యొద్దగల వ్రాత ప్రతితో పోల్చి చూచితిని. కాని వా రుదహరించిన పద్యము లిందును లేవు. అందువల్ల వారియొద్ద గల పద్యములు వేరొక కవిచే వ్రాయబడి యుండవచ్చును. ఇట్టి యుత్తమ నిఘంటువు సంపూర్ణంగా లభ్యముగాకపోవడం చింతించవలసిన విషయమే. దీని ప్రత్యంతరములకొన మాంధ్రదేశము యత్నించుగాత !

ఏది ఏమైనను దొరికినంతవరకు భద్రముగా నుంచి బైటపెట్టినందుకు సాహితీ జిజ్ఞాసువులు సంతసించవలసినదే. ఉత్తమ సాహిత్యము వెలువడవలయునన్న, శబ్ద స్వరూపమును, దాని నానార్థములను గ్రహించుట ముఖ్యాతి ముఖ్యము. నిర్దుష్టమయిన యర్థములు తెలుపవలసినవి పద్యమయ నిఘంటువులు. కాన నిట్టి నిఘంటువులను సంస్కరించి ముద్రించడ మత్యవసరము. అనుకూల సాహాయ సంపత్తి

లభించిన 'ఆంధ్ర నానార్థ నిఘంటువు' ను ముద్రింపజేసి ఆంధ్రమహాజనుల కందజేయగలరని విన్నవించుచున్నాను.

సాహిత్యప్రియులకు ముదావహముగా నుండునని యందలి పద్యముల కొన్నింటి నీ క్రిందఁ జూపుచున్నాను.

1. క. భీయనగ రాజులకు దగు
భీ యనగను భయము నయము భీకర మొప్పన్
భీయన శత్రుల పేరును
భీయన రణమునకు పేరు భీయన కోపమ్.

2. క. గోత్రంబన దాయాదులు
గోత్రంబన పర్వతములు గోరెంకనుమీ
గోత్రంబన గోవులు నగు
గోత్రంబన భూమి పేరు గురుతుగ వినుమా.

3. క. భావంబన మనసుకు దగు
భావంబన బుద్ధి పేరు భావము తెలివౌ
భావమన చిత్తదుఃఖము
భావంబన చంచలంబు బాగుగ జూడన్.

4. క. కుడ్యంబనగ గవాక్షులు
కుడ్యంబన గోడకున్ను గండ్లకు పేరున్
కుడ్యం బనగను చూరులు
కుడ్యంబనగనుల పేర్లు గురుతుగ వినుమా.

5. క. మఖమన యాగము పేరును
మఖమన ఇంద్రునకు పేరు మామిడి పేరున్
మఖమన పార్వతి పేరును
మఖమన బల రక్కసియును మరి మరి చూడన్.

6. క. గాంగేయము బంగారును
గాంగేయము వెండి రాగి కంచుకు పేరున్
గాంగేయ మనగ ఇత్తడి
గాంగేయము తేనె వెయ్యి గౌరవ ముఖ్యా.

7. క. కరవీర మనగ బలునును
కర వీరము కంద జీడి కాకరచెట్టున్
కరవీరము పెద తంగెడు
కరవీరము జీడిపలుకు గురుతుగ వినుమా.

హస్నాబాద నాగలింగశివయోగి
(మహమ్మదాబాద్)

బ్రౌన్ నిఘంటు పునర్ముద్రణ

ఆర్యా !

1963 ఆగస్టునెల భారతి పత్రికలో బ్రౌన్ నిఘంటువు పునర్ముద్రణపై ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమి కార్యదర్శి శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు, నాల్గవ సంపాదకులు శ్రీ నిడదవోలు వెంకట్రావు (మద్రాసు) గారు వ్రాసిన లేఖలు రెండూ చదువగా రెంటికీ ఉత్తర దక్షిణాలంత సన్నిహితంగా ఉన్నది. ఇరువురి ప్రకటనలూ పునర్ముద్రణ ఎందులకు నిలుపబడిందో, ఏలా నిలుపవలసి వచ్చిందో తెలుపకపోగా వీ రిరువురికే భేదాభిప్రాయాలు ఉన్నట్లు మనకు తెలిసేలా చేసుకున్నారు. ఇంతకీ 1962 ఫిబ్రవరి 21 వతేదీ సమావేశం జరిగిందో లేదో కూడా సందేహం కలిగించారు. సమావేశం జరిగి భేదాభిప్రాయాలు వచ్చియుంటే ఎందుకు వచ్చాయో ? యేలా వచ్చాయో కార్యదర్శిగారు ప్రకటించాల్సింది. వారు ప్రకటించలేదు. వెంకట్రావుగారు సమావేశమే జరుగంది భేదాభిప్రాయాలు యేలా వస్తాయి, వ్రాతమూలకంగా కూడా ఏమీ తెలియజేయలేదు, అని అనడంతో మరియు ప్రధాన సంపాదకులు ఈ విషయమై యేలాటి ప్రకటనా చేయకపోబట్టిపై యిరువురి వ్యవహారాలు గమనిస్తే ఇందులో ఏదో గొప్ప గూడుపుఠాణీ జరిగే ఉండాలని, దీనిని అందరూ కప్పిపుచ్చడానికే ప్రయత్నిస్తున్నారని అనుకోవాల్సి వస్తుంది. వీరి కథ లేలా ఉన్నా అసలు ముద్రణ జరుగుతుందా ? జరగదా ? అనే సంకోచం హెచ్చయింది. లేకలేక వేట కెళ్లితే లేడిపిల్ల కరువైనట్లు యేదో శుభమా అని బ్రౌన్ నిఘంటువు పునర్ముద్రణ జరుగుతుం దనుకొంటే దానికీ భేదాభిప్రాయాలే మిగిలా యన్నట్లుంది మన వ్యవహారం. ఇదే నిజమైతే మనకు ఇంతకంటే శోచనీయం మరేదీ లేదు.

ఎస్. గోపాలరెడ్డి,
సామిరెడ్డిపల్లె.

గ్రంథ విమర్శనము

మధుపాళిక

(ఉమరు ఖయ్యాము రచనకు స్ఫూర్తిశ్రీ యనువాదము. మూల్యము: రెండు రూపాయలు. ప్రతులకు : టి. భాస్కరరావు, ఏ. సి. కాలేజి, గుంటూరు.)

"మధుపాళిక" యను నీ కావ్యము "స్వామి గోవింద తీర్థ సంకలించి యాంగ్లములోనికిఁ గూడ ననువదించిన "The Nector of grace" అను గ్రంథమున కనువాదము. ఉమరు ఖయ్యాము రుబాయీలకు నిటీవల వచ్చిన యనువాదమిది. "దానియందు వెయ్యి రుబాయీలకుఁ బైఁబడి యున్నవి. విమర్శనాత్మక మయిన పెద్ద పీఠిక యున్నది. అందలి కొన్ని పద్యములను మాత్ర మేరుకొని, కొన్ని యితర సంపుటముల నుండి కూడఁ గొన్నింటి నెన్నుకొని యనువాదము చేసితిని. ఈ యనువాద విషయమున నా కాదర్శముగా నిల్చినవారు భర్తృహరి సుభాషితముల ననువదించిన ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి, కృష్ణకర్ణామృతము ననువదించిన వెలఁగపూడి వెంగన. మూల పద్యము లక్షర క్రమములో నుండును. నేను వానిని విషయానుగుణముగా విభాగించి, వేర్వేరు శీర్షిక లుంచితి" నని గ్రంథకర్తగారు పేర్కొనిరి.

నవ్యాంధ్ర సాహిత్యమందు ఉమరు ఖయ్యాము రుబాయీల కనువాదము లనేకము లున్నవి. గ్రంథకర్తగారి గణనము ప్రకారము పదేనుగురు కవు లనువాదకులు గలరు. వారిలో పెక్కురు ఫిట్ జెరాల్డు ననుసరించిరి. ఆ యనువాదములలో కొన్ని భావానువాదములు. కొన్ని యథా మూలానువాదములు. కొన్ని స్వతంత్రానువాదములు. పారశీక భాషానువదితములగు వానిలో బరువును బట్టి యుమరాలీషా కవి కావ్యము పెద్దది. కాని రామిరెడ్డిగారి "పానశాల" కు వచ్చిన ప్రతిష్ఠ మఱిదేనికిని రాలేదు. రామిరెడ్డిగారికి కూడ పానశాల ప్రతిష్ఠ వలన చిరకీర్తి లభించినది. వారికి స్వామి గోవిందతీర్థ సంకలనము తెలియును.

స్ఫూర్తిశ్రీ గారి కావ్య పరిమాణము 249 పద్యములు. ఉమరుఖయ్యాము గూర్చి యొక "భూమిక" యిరువది యొకటి పుటలకు పరిమిత మయినది కావ్యాంతమున కలదు. ఈ భూమికలో వైపుల్య మెక్కువ. గ్రంథకర్త బహు పుస్తక పరిజ్ఞానము చాటున దది. అనువాదము కత్తి మీది సాము. అనువాదకు డొకవైపు మూలముపై కన్నుంచి మఱొకవైపు కావ్యగుణ సౌందర్యమునకు చిక్కము వేయవలయును. శ్రీ స్ఫూర్తిశ్రీ యీ విషయములో నొకకొంచెము నెగ్గలేకపోయిరేమో యని యనిపించును. అనువాదమునందుండవలసిన జీవశక్తి కొఱవడినట్లున్నది. భావముల బిగింపు మంద మగుటయే కాక మాటల సడలింపు కూడ ప్రాప్తించినది. కావ్య ప్రారంభమున కాక పోను పోను చిక్కదన మున్నది. కొన్నిచోట్ల భావము చెప్పవలసినపు డుపయోగించిన శబ్దముల మితి యెక్కు వయినది. అందుచే పద్య బంధము లుప్త మయినది. "తారలు పాఱిపోవ నలుదారుల "వేకువ" రాత్రి పాత్రలో జోరుగ వైచె రాయి గొని". "నీ యన్వేషణమందు లోకమున మందీభూతమై పోయె వాలాయ మ్మామ్మధిషణా ప్రభావము". "కోవిదులైనవారు "నీ—నా" లకుఁ దారతమ్యము తృణమ్మన కన్న గణింప రెన్నడున్" మున్నగు పట్టు లిందులకు తార్కాణము. జిగి బిగి తక్కువైనదని సారాంశము. ఒక్కొక్క పద్యమునఁ బెక్కు వాక్యము లుండుటచే నదియొక సొగసు కన్పించును. ఈ సొగసు వెలయించుటలో స్ఫూర్తిశ్రీ రచనము రాటుతేలినది. మొత్తము మీఁద మధుపాళిక పాఠకులకుఁ బారవశ్యము కల్గింపలేకపోయినను సంతోష పెట్టగలదు.

స్ఫూర్తిశ్రీ రచనా పద్ధతి వారి పద్యమును రామిరెడ్డి పద్య మొకదానితో పోల్చి చూచిన తేటతెల్లము కాగలదు. స్ఫూర్తిశ్రీగారి పద్య మిది:

"రేలుఁబవళ్లు గళ్ల నమరించిన యీ చతురంగపాళిపై
లీలగు బావులట్లు కదలింపఁగ నా విధి మానవాళిచే
వీలునుబట్టి నెట్టుకొని వియ్యములై కవగూడి యంతలో
జాలిదొఱంగి చంపుకొని సందుక మందున విశ్ర మించెడిన్.

మఱి రామిరెడ్డిగారి పద్యమును జదువుడు :

"ఇల చదరంగ; మందు జనులెల్లరు పావు; లహస్సులున్ నిశల్
దెలుపును నల్పుగళ్లు; కదలించును రాజును బంటుఁ దక్కు పావుల విధి యాటకాఁడు పలుపోకలఁ ద్రిప్పును గళ్లుమార్చు; నవ్వల నొకటొక్కటిం జదిపివైచు నగాధ సమాధి పేటికన్."

స్ఫూర్తిశ్రీ గారు "సుందరి పొందుగోరి మనసుంబడి" యని యన్నారు. "మనసు పడు" ననుటకు మాఱుగా "మనసుంబడు" ననుట విచిత్రముగనే యున్నది. "ప్రేమికు" లనుట గూడ నిట్టిదే.

ఋతుఘోష

(కర్త : గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ. మూల్యము: రెండు రూపాయలు. ప్రతులకు : జి. ఎస్. రాజశేఖరము. రాజా మెడికల్ స్టోర్సు, ట్రంకురోడ్డు, నెల్లూరు.)

"ఋతుఘోష" యందు రెండు భాగము లున్నవి. ప్రథమ భాగములో ఋతువు లారు నను క్రమముగా వర్ణింపబడినవి. ద్వితీయ భాగములో ప్రణయ కవిత్వము సమృద్ధిగా నున్నది.

గ్రంథవిమర్శనము

"ఋతు సంహారము" కాలమునుండి యీనాటి వఱకు ఋతుశోభ కవుల నెందఱనో పరవశింప జేసినది. కవు లెందఱో ఋతుగానము చేసిరి. ప్రాచీన కావ్యములలో వసంతర్తు శోభావర్ణనము, శరదృతు వర్ణనము బహుళ ములు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు చేసిన, ఋతువర్ణనము అనన్య సాధారణము. నవీన కాలమున ప్రణయ కవితోపాసన చేసినవా రెల్లరు నంతయో యింతయో ఋతువర్ణన మొనర్చిరి. మఱి విశ్వనాథవారు తెనుగు ఋతువుల సొగసు నెత్తి చూపిరి. ఇతరులా మార్గమున పోయిరి. ఈనాడు శేషేంద్ర శర్మగారి "ఋతుఘోష" మన చేత నున్నది. ప్రాయికముగా ఋతువర్ణనము ద్వివిధములుగా కొనసాగును. ఆయా ఋతు పరిణామమునుబట్టి ప్రకృతి పొందు నామములను స్వదేశీయ ములను వర్ణించుట యొక పద్ధతి. ఋతుచక్ర గమనమును బట్టి వైయక్తికముగా తా ననుభవించు లేక సంపాదించు ననుభూతిని బహిర పుచ్చుట రెండవ పద్ధతి. ఋతుఘోష ద్వితీయ పద్ధతితో ముడివడినట్టిది. ఇందు కవి పొందిన యనుభూతి యనుడు, వేదన యనుడు, ఎక్కువ. ఎడనెడ ప్రకృతి పరిణామ వర్ణన మున్నది యత్యల్పము. తన యను భూతిని, దీనుల యనుభూతిని వర్ణించినవారు శేషేంద్ర శర్మగారు. శర్మగారి యనుభూతి కొన్నిచోట్ల తత్త్వ మయమై పెక్కు పట్టులలో వలపుతో దువాళించినది. దీనానుభూతి లేనిచో నవీన కవిత్వము లేదు గనుక యదియు "ఋతుఘోష" లో నిండియున్నది. కాగా శర్మగారి కవన ములో రెండు నవీన కవితోద్యమముల ప్రభావ మున్నది. భావ కవిత్వము, అభ్యుదయ కవిత్వము నననవే యవి. వీనికి సహజముగా నున్న తత్త్వ జిజ్ఞాస తోడయినది. ఈ ముప్పే టల పోహళింపే "ఋతుఘోష."

తెనుగు పద్యము రచించుటయే యొక కళ. పద్య మును మొదలుపెట్టుటలో, ముగించుటలో, విశేష్య విశేషణ సంయోజనములో, ఆయా గణముల కడ విరామము ప్రద ర్శించుటలో, క్రియాపద నిర్వహణములో, పదముల కూర్పులో ఎన్నేని సొగసులు చూపించవచ్చును. ప్రాచీన కావ్యములలో తదితర కావ్యగుణము లెట్లున్నను శయ్యా సౌభాగ్య మాశ్చర్యావ హముగా నుండును. ఈ గుణము సాధింపలేక యుత్తమ కావ్యములలో నిది యప్రధానమే యనువారు నే డున్నారను విషయమీ సమీక్షాకారునకు తెలియును. శర్మగారి కవిత్వము శయ్యా సౌభాగ్యము కలది. శ్రీనాథుని ప్రభావ మిందు స్పష్టముగా గోచరించును. ఈ కావ్యము నందలి పద్యము లలో ప్రాచీన పద్యచ్ఛాయ లెక్కువ. క్షోదక్షమముగా ప్రాచీన కావ్యములు పఠించి తదనుభూతితో శర్మగారి కావ్యములు పలికిరి. శ్రీనాథుని ప్రభావ మధిక మన్నాడను. అందుచే పద్య ములు అబ్బురపు నడకల హొయలు చిమ్మును. శయ్య బిగింపే కాని యర్థపు సొంపుండదు. ఈ యుదాహరణములు చూడుడు : "నా కళ్యాణ హృదంతరాళ కల కంఠ స్వైర ఘంటాపథ వ్యాకీర్ణ స్వర మాధురీ లహరులై". "బాల కోమల దళవ్యాలోల డోలావళీ కేళీ మంజుల లీలలన్." "హృద యాగ్ని పర్వత మహా నిర్వోష రోషానల జ్వాలాజాల కరాళ జిహ్వికలు." "వర్షాగర్త దవోఘ ...... కాలము ద్వేలమై". శ్రీనాథుని సీసపద్యముల పోకడ పుణికి పుచ్చుకొన్న పద్యము లనేకములు. శర్మగారు పద్యరచనా కళ యెక్కువగా కలవారు. దీనికి కావ్యమంతయు సాక్షి. శర్మగారి యూహా వైభవమునకు "ఎవడో చాకలి ఆకలిన్ మరచి" యన్న పద్యము పరమోత్త మోదాహరణము.

భాషాచ్ఛందో విషయములో శర్మగా రెంతయో స్వేచ్ఛ చూపిరి. ఇది యంతగా—నియమబద్ధమగు ఛందస్సు స్వీక రించినపుడు— ప్రశంసనీయముగాదు. వీరు వాడిన యతులు విచిత్రములు. "లడయోర భేదః" "రలయోర భేదః" యను వానికి లక్ష్యము లిందున్నవి. ఈ క్రింది యతులు బహు విచిత్రములు.

'ఇది వాసంత రసస్రవంతి, యిది ధాత్రీ జీవకాలంబులన్'
'ఏ యనురాగమోహలహరీ మహిమాతిశయమ్మొ కాని'
'ఒక కంటన్ దుహినాంశు మండలము రెండో కంట
నుష్ణాంశువుల్'
'హేమంతంబున రెక్క విప్పిన గులాబీపువ్వులా గున్నదే'
'అల్లిన గాథగా నవలగా కలగా కనుపించునంతయున్.'

ఋవళి, ఋత్వ సంబంధవళి, ఋత్వసామ్యవళి యను నవి యప్పకవి చెప్పిన యతులలో కలవు. శర్మగారు మొదటి రెంటిని మేళగించినారు. ఋవళిలో "ఋ—ఎ=రి. రీ. రె. రే మిత్రములు" ఋత్వసంబంధవళిలో "వట్రసుడికి—ఇ. ఈ. ఋ. ౠ, ఎ, ఏ లను కేవల స్వరములు చెల్లును" స్వాతం త్ర్యము వహించిన శర్మగారు తర్కము నుపయోగించి కాంబోలు "ఇ, ఏ—రీ" లకు యతి వేసిరి. ఇట్టివానికి ప్రాచీన కవి ప్రయోగము లున్నవా ? మిగిలిన యుదాహర ణము లెట్లు సమర్థనీయములో దురవగాహముగా నున్నది. ఈ కావ్యములో నింక అఖండయతు లున్నవి.

శర్మగారు శయ్యా సౌభాగ్యము పట్ల చూపిన శ్రద్ధ భావము వెలార్చు శబ్దముల పట్ల చూపలేదు. "కోవెల వంటి నా హృదయకుంజము", హృదయము ముందు కోవెల, తర్వాత కుంజ మన్నమాట. "నా మనో మధుర లతాలవాలముల మంజులభావ తుషారపూర వాక్సుధలను గుమ్మరించు", భావతుషారము, వాక్సుధ—వీని పొత్తేమి ? తుషార మనగా తుంపర యనియా ? "జీవిత యెడారు" అనుట దోషము మాట యటుంచి శ్రుతి కటువుగా నున్నది. 43 వ పుట సీసపద్యమందలి వ్యావహారికాభాషాప్రయోగమువలన నే కవితా శిల్పసృష్టి జరిగినదో యర్థ మగుటలేదు. త్రివిధము లయిన భాష యుపయోగించుట నవీన కవితాలక్షణ మగు నేమో కాని యుదాత్త కావ్యలక్షణము కాదు. "కూలీవాడు— కూలీజనుల్" కూలి హ్రస్వాంతము. దీర్ఘాంతము కాదు. భాషా స్వాతంత్ర్యమువలన కవితాకళ యూరు ననుకొన్నచో చెప్పవలసిన దేమియు లేదు.

రచనాశక్తి సంపన్నులగు శర్మగారొక కొంత సమాహిత చిత్తముతో కావ్య మల్లినచో అది రసవంతముగా నుండునని "ఋతుఘోష" చాటుచున్నది. అభిమానము మొహమోటము రెండు నేకమయినచో విమర్శ యెట్లుండునో "ఋతుఘోష" పీఠికలు చాటుచున్నవి. విమర్శ వ్యాఖ్యాతృ మేధానిష్ఠముగదా!

దేవరకొండదుర్గము

(కర్త : ముకురాల రామారెడ్డి. వెల: రెండు రూపాయలు. ప్రతులకు : నవోదయ సమితి, హైదరాబాదు.)

ఇది ఖండకావ్యము. దీనిలో సాబాలు పద్య ఖండములు. శేషభాగము గేయములు. ఈ గేయములలో ప్రధానమై పాఠకులను పరవశింప జేయునది "దేవరకొండ దుర్గము". భావానుకూలమైన లయతో, ఊహావైచిత్రితో, చరిత్రగతావేశముతో ఈ ఖండ మానందము కల్గింపగలదు. అందుచేతనే కాబోలు ఈ కావ్యఖండ నామమునే యీ ఖండకావ్యమున కుంచిరి.

పద్య కృతులలో ప్రకృతియందు వైచిత్రి కలదు. కళా ప్రపంచమును గూర్చి, హాలికుల యాచారమును గూర్చి, ప్రకృతిని గూర్చి, ప్రాచీన కావ్యగత పాత్రములను గూర్చి రామారెడ్డిగారు చక్కని చిక్కని పద్దెములు రచించిరి. అంత ర్ముఖ చింతనము గల, రవీంద్రోపహారముగా నున్న, వ్యాజస్తుతి నిందలు గల కవితా ఖండములు గలవు. గేయ కృతులలో "దేవరకొండ దుర్గం", "కవితా ప్రశస్తి" ప్రశస్తములు. కొన్ని యభ్యుదయ గేయములు. మఱికొన్ని లోకము నందలి మంచిసెబ్బఱలను చూపునవి.

తూరుపు గవని తునాతునకలై
కిరకిరమని
ఒరిగింది
కేకలు వెట్టుచు
చీకటి దయ్యము
పడమటి మొగమై
పారింది.

వంటి వర్ణనములు గలవు.

రామారెడ్డిగారిలో కవితాశక్తి సమృద్ధిగా గలదు. శయ్య, యూహా, రసభావము గల శక్తి యది. పాఠకులకు స్వానుభవము కల్గించు దక్షత గలవారు రామారెడ్డిగారు. అయిన నొకమాట. కావ్యకారణములగు మూడిటిలో రామారెడ్డిగారియందు ప్రతిభాభ్యాసము లున్నంతగా వ్యుత్పత్తి లేదు. వ్యుత్పత్తియే తగినంత లేదని, సమాధి గుణ మలవఱచుకొనవలయుననని, ప్రయత్నించినచో వారు వానిని సంపాదింపగలరని యీ ఖండకావ్యము ప్రకటించుచున్నది. ఒక్కొక్కచోట తెలగాణము మాండలికము లుపయోగింపబడినవి.

ఒక ప్రత్యేక ప్రణయసిద్ధాంతమునుబట్టి నూరనశాలీనుని సృష్టించెను. రామిరెడ్డిగారు దాని, పొంత పోకశాలీనుని కేవలము ఇల్లటపు టల్లునిగా చూచిరి. ఇది యంత సమంజసముగా లేదు. బహుశః ఇది కావ్యములో నెడనెకన్పించు వారి హాస్య ప్రియతకు తార్కాణము గావచ్చును. రెండు మూడు చోటులలో భాష గ్రామ్య స్థాయికి దిగజారి పోయినది. అల్పదోషముల కేమిగాని దేవరకొండ దుర్గము పాఠకుల నలరింప గలదు. దీనిని పఠించి పాఠకుడు—

స్తబ్ధతాభరమున కృశించెడి
సత్వహీనుల గాన మిచ్చట
చేతనా నికేతనము లెత్తిన
నేతలే యెల్లెడల్లనిచ్చట.

యను కవిగారి మాట వారికే యప్పగింపగలడు.

—శాక్యసింహ.

నా గేయాలు

(రచన : వెన్నం. వెల : ఒక రూపాయ. ప్రతులకు : వెన్నం బసవయ్య, పెదగాదెలవఱ్ఱు. వయా తెనాలి.)

"పూవులన్నీ మా వాసమే
తావులన్నీ మా కోసమే
వెన్నెలంతా మా హాసమే
వన్నెలంతా మా భాసమే."

ఎక్కడో ఒకచోట భావానికీ అర్థానికీ సమన్వయం కుదిరే శైలి కల్పించకపోదీ గేయాలలో.

"ఆకాశతిత్తులను" అధిగమించి, "వివిధ రాగ ఈనెలను" అర్థంచేసుకొని, "హీన చూపులు" ను తప్పుకొని, "గతము రాని రేయిలు" ను దాటుకొని, "రాలే పోతలు" ధాటికి ఆగి, "వరాలు వడికినది" "కనులు పూచినది" ఘట్టములందు భ్రమించక, "అనుభూతౌందు" సంధులలో కలిసిపోక, "ధూళి కలుసునందాక" ఈ కావ్యమనే మహారణ్యమున పయనించినపుడు "పూలు" కన్పించగలవు. "తావులు" స్ఫురించగలవు. "వెన్నెల" "వన్నెలు" చూడగలరు.

కవిగారి ఉత్సాహము ప్రశంసనీయము. గానము, చిత్రము, శిల్పము, కవిత్వము ఇత్యాదు లన్నియును "సాధన ముల మీద సమకూరు" నన్న పెద్దల సలహాను వారు మన్నించి ఈ గేయములనే పునఃపరిశీలన చేసి చక్కగా మలిచి ప్రచురించగల్గిన బాగుండును. ఆవిధంగా తయారైనపుడు వారి గేయాలలో,

"కోయిల గానం
మురళీనాదం."

అన్నీ విన్పించి కన్పించి పాఠకులకు సంతృప్తిని చేకూర్చగలవు.

ఆనాడు కవిగారు "మా లేఖినికి రావేమొ సుశ్రుతులు" అనే నిస్పృహను విసర్జించవచ్చును.

కె. సభా.

రాఘవరెడ్డి రచనలు

ఖండకావ్య సంపుటి. వెల: రు. 2. ప్రచురణకర్తలు : సచ్చిదానందాశ్రమము, హనుమకొండ, వరంగల్లుజిల్లా.

"సావిత్రి", "రతివిలాపము", "గోపికా వల్లభ", "పరిదేవనము" అనేవి ఈ సంపుటిలో సున్నాయి. మొదటివి రెండు పౌరాణికాలు. మిగిలినవి రెండును శతకతుల్యాలు.

"సావిత్రి" ఖండకావ్యం. కవియొక్క శిల్ప కల్పనకి మచ్చుతునక. ఇతివృత్తం, ఎత్తుగడ, శిల్పపోషణ, భావం, భాష, ఉదాత్తంగా ఉన్నాయి. భారతంలోని సావిత్ర్యుపాఖ్యానం ఆధారమై యున్నట్లూహింపవలసి యున్నది. "సావిత్రీయమ సంభాషణ" తో కావ్య మారంభ మవుతుంది. ఈ ఎత్తుగడ రసవత్తరంగా ఉంది. ప్రణయబంధుర మూర్తిగా, పశ్యతో హరుడుగా, ఆఱవ ప్రాణముగా, అభీష్టదాతగా, సత్యవంతుని గూర్చి సావిత్రి సంభాషణ ఆరంభించడంలో భర్తయొక్క శీలాన్ని యముని ప్రసన్నతా సంపాదన యత్నంలో పాత్ర మైనదాన్నిగా చేసి కవి కృతకృత్యు లౌతారు. "సతికి పతియే ఆశ్రయం" అనేదాన్ని ధృవపరుస్తూ "నిరాశ్రయానశోభన్తే కవితావనితా లతాః" అనేదాన్ని సందర్భసమన్వయంగా పొందు పరుస్తున్నారు. సాధుమూర్తిగా యముని వర్ణిస్తూ చేసిన ప్రశంస యమ ప్రసన్నతా సంపాదనంలో మరొక మెట్టు ముందుకు పోయినట్లు సంభాషణా విధానాన్ని రూపొం దిస్తారు. "శమనుడు" "సమవర్తి" అనే పదాల నిర్వచనం చేస్తూ "సర్వసముండవై తనరు కతన పరఁగితివి సమవర్తివై పావనాత్మ !" అని సమవర్తి పద నిర్వచనంలో కవి స్వతంత్రత చూపారు. కాని, భారతంలోని "సమబుద్ధితోడఁ దత్తత్సముచిత కర్మఫల మఖిల జంతు తతులకున్ సమకూర్చుట నీకయ్యెను సమవర్తి యనంగఁ బేరు జగదభినుతమై. భా. అర. 7. ఆ. 230 ప.

న్యాయనిష్ఠతో, యుక్తాయుక్త వివేకంతో, ఏయే కర్మల కెంతెంత ఫలితమో ! నిర్ణయించు ధర్మపదవీ పరి రక్షణ భారము యముడు వహించినప్పుడు సమాన ఫల భోక్తృత్వం అందఱికీ కల్పించడం అధర్మమే అవుతుంది. అసమాన నారీమణిగా, దేవతారూపిణిగా, పాఠకులకు సాక్షాత్క రింపజేసే సావిత్రీసాధ్వి "స్వార్థ తత్పరమతి" గా చిత్రిం చడం కవిలోటనక తప్పదు. భారతంలో "ప్రకట ధర్మ విశేష తత్పర" గా యముని మనస్సులో సావిత్రి బలపడు తూండగా, సముచిత నిర్ణయార్థం యముడు ఆమెను పరీ క్షించడం జరుగుతుంది. ఆ పరీక్షా ఫలితాన్ని భర్తృప్రాణ దాన రూపంలో యముడు సావిత్రికి ప్రసాదిస్తాడు. మిత్ర త్వము, పాతివ్రత్య గరిమ, సావిత్రీ సంభాషణలో ప్రోది చేసి కొని యముని ప్రసన్నతలో ప్రముఖపాత్ర వహిస్తున్నాయి. ఈవిధమైన సావిత్రీ పాత్ర శ్రీ రాఘవరెడ్డిగారి చేతిలో "సాధారణ" అయి యమునితో వాదానికి దిగి "శాస్త్ర చర్చకు దిగుచుంటి సారసాక్షి !" "అనధికార చేష్టిత మిది" అని యముని చేత ననిపించబడి, సాధ్వీలక్షణాన్ని దూరం చేస్తుంది. "ఎందరిందు వక్త్రలు హృదయేశులన్ దొంగి కాలము బుచ్చుటలేదు ? నీ తలన్ మొలిచెనె పైడికొమ్ములు? సాగదీసినన్ ఫల మదియేమి ?" అని యమునిచేత వినుగు మాటలు పల్కించడం యముని గాంభీర్య పరిరక్షణను దూరం చేశాయి. మద్రేశ్వరునికి పుత్రశతలాభము కోరినట్లు కాకుండా తనకే పుత్రులను కోరినట్లు మార్చడం సమంజసంగా లేదు. ఆనెపాన తన భర్తను ప్రసాదింపమని "నిర్బంధంలో" పెట్టడం సావిత్రీ పాత్రని కించపరచినట్లే చెప్పవలసి ఉంది. న్యాయనిర్ణయ దృష్టితో నచ్చజెప్పి న్యాయమార్గాను సారి ణిగా ధర్మవిదురాలినిగా, మహాసాధ్విగా యముని దృష్టిలో రూపకల్పన చేయించి, యమప్రసన్న ప్రసాదంగా భర్త నివ్వడం, చిత్రించడం మిన్నగా గన్పిస్తుంది.

ఈవిధంగా యమ సావిత్రీ పాత్రలో చిత్రింపబడినా "ఎవని స్మరియింప మిత్తి దవ్వేగు ఎవరి, వచనముల వెను వెంబడి వచ్చు శుభము, లా యలౌకికు సమవర్తి యముని శమను, అధికమగు బత్తి దళుకొత్త నంజలింతు" అన్న పద్యమువలన మహామహునిగా పోషింపబడటం జరిగింది. విశ్వ స్త్రల ఈసడింపు సహజాతి సహజంగా చిత్రింపబడింది. సందర్భానుగుణంగా లోకోక్తులు, అర్థాంతరన్యాసములు శోభా వహంగా సాగాయి. "తపోవన దర్శనోత్సు కత్వవశత" వంటివి పద్యరచనలో సహజతను కుంటుపరుస్తున్నాయి. "నా ఏమి తపములు" "జ్ఞానవహ్ని సాత్కృతము" "వాకొనగరాను" మొదలైనవి కవి పాండిత్యాన్ని స్పష్టం చేస్తున్నాయి.

రతివిలాపము కాళిదాస నన్నెచోడ కవుల రచన లాధా రంగా రచితమైందనుకోవచ్చు. ముక్కంటి కంటి మంటలో మదనుడు భగ్నుడు కావడంలో వివేకశూన్యతయే కాని వేఱొకండు కాదని ముక్కంటి గాంభీర్యాన్ని చిత్రించడం అందంగా ఉంది. ఒకవైపున శివుని లలనాలాలసునిగా చిత్రిస్తూ తపోనుష్ఠానము, తరుణీసంగము సాధనంగా విశదీకరిస్తూ, మరొకవైపున శివుని మహామహునిగా చిత్రింపబూనడం హాస్యాస్పదంగా ఉంది. "అంటిన గందినట్టి" "ఎవ్వరి నేమి యన్న" "దేవారాధ్యుడు" అనే పద్యాలు శివుని మహత్త్వాన్ని స్పష్టం చేస్తున్నాయి. ఆకాశవాణి రతీమరణాన్ని అడ్డగించి నట్లు చెప్పబడిన కాళిదాస, నన్నెచోడ కవుల భావాన్ని దిద్ది అర్ధనారీశ్వరుడై శివుడు ప్రత్యక్షమై సాంత్వనవచః ప్రదాన నము చేయుట చక్కగా కుదిరింది. మనోజ్ఞత నాపాదిం చింది. "తప మెంతో తపియించి" అని మునివృత్తిని వర్ణించి మరల "ఎందఱో వొనిచంద్రులు" అనే పద్యంలో పున రుక్తి చేస్తారు కవి. "చంపక చంపు" "నిటాలవహ్ని" మొద లైనవి కవికి గల "అధికారాన్ని" బుజావు చేస్తున్నాయి. "మూత్రద్వారము" అనే పద్యము జుగుప్సావహంగా ఉంది. "పొగ కన్నున్ పులితోలు" "అంటినగందునట్టి" మొదలైన పద్యాలు నన్నెచోడుని కుమారసంభవములోని "రతీమదన" సంవాద ఘట్టాన్ని తలపుకు దెస్తున్నాయి. "ఈలాటిదే" మొదలైన పదాలు పేలవంగా ఉన్నాయి. "రతి విలాపము" చివరలో అగజచే చెప్పించిన సందర్భము ప్రస్తుతానికి దూరంగా

కనిపిస్తుంది. శివుని "సోముని" గా పేర్కొన్నారు కవి. అష్ట మూర్త్యాత్మకుండు కావున సరిపోతుందేమో! కాని, కవి సమ యము లేదు. చక్కని చిక్కని శైలిలో కవి లేఖిని సాగుతుం దనడానికి క్రింది పద్యము చాలు.

> తాపసులన్న వా రమిత తామసచిత్తులు—ముక్కు మీదనే
> కోపము—వారి నాలుకలకున్ బదునెక్కుడు—మాట మాటకున్
> శాపము—లోపికల్ మిగుల సన్నము—లిన్నియు నుండి భూమి భృ
> చ్ఛాపున కగ్గి కన్నిగులు, సౌమ్యములింక వచింప జెల్లునే ?

ప్రాచీన శతక రచన ననుకరించే పద్ధతిలో రచిత మయాయి "గోపికా వల్లభా !" "పరిదేవనము" అనే ఖండి కలు. "గోపికా వల్లభా" అనే శతకమే ముందుగా రచిత మైందని గ్రహింపవలసి ఉంది. గోపికావల్లభుని శృంగార చేష్టలు మనోజ్ఞంగానే సాగినాయి. ప్రాచీన శతకములలోని భావాలుగల కొన్ని పద్యాలు అక్కడక్కడా కనిపిస్తాంటాయి. బ్రాహ్మణుల చదువులు, వారి యువన్యాసాలు మొదలైన వాటిపై కవి కొన్ని అభిప్రాయాలు వెలిబుచ్చినారు. "విని యుంటిన్ గరమున్ బురాణ కథలన్—వేమారు వానిన్ దలంచిన యాశ్చర్యముగల్గ—వానగల వాసిన్ వీసమంతైన గైకొనలే నైతిని" అని తమ పాండిత్య పాటవాన్ని తెలుపుకుంటూ "లబ్ద వర్ణకుల వాకుల్ పచ్చి బొంకుల్" అనుట దుస్సాహస మనక తప్పదు. మొత్తంమీద శతకం అనవుపూర్ణంగానే భాసి స్తుంది. భావం, భాష, శైలి మొదలైన వాటిపై గల అధికా రము, వైరాగ్య సంపూర్ణ భక్తి భావ మాధుర్యమూ "పరి దేవనం" లో గోచర మవుతాయి. సావిత్రి వరప్రసాద లబ్ద కవితాఝురియే అంతభావౌన్నత్యం ప్రదర్శింప చేయడంలో కారణం కావచ్చు. "అభ్యుదయరాశీభూత తత్తన్న కిం గురు కోటీ చరణారవింద వితతా గోభార నిర్వాపణీకరణ ప్రౌఢ వివేక పుణ్యఫల సంఘాత ప్రధాన క్రియాభరణారూఢ రజః కణంబు" వంటి సమాసాలు సహజతను కోల్పోయి ప్రయత్నపూర్వక రచనను సూచిస్తున్నాయి.

"స్వీయకృతానుగుణ్యము" వంటి దొసగులు దొర్లి యున్నాయి. "అపిమాసం మపంకుర్యా" అన్నట్లు "నాటం గోశ" "కూల కుంజము" వంటివి గణబంధితా లయాయి.

మొత్తంమీద కవికి భాషపై గల అధికారాన్ని యీ నాలుగూ స్పష్టం చేస్తున్నాయి. ఈ శతకాలలో కవి వ్యక్తిత్వం స్పష్టమవుతుంది. హృద్యమైన రచన, శైలి, ఈ పుస్తకాన్ని ఆసాంతం చదివిస్తాయి. పునరుక్తులు కొన్ని జరిగినా సృష్టీ కరణ యత్నంగా భావింపవచ్చును. సహృదయులు చదువదగిన కావ్యసంపుటి.

— ఎస్. టి. పి, వి. రామానుజాచార్యులు.

జాతీయభారతి: జయభారతి

(రచయిత: శ్రీ పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి. వెల: రు. 3. ప్రతులకు: భారతీ నికేతన్, మారుతీనగర్, విజయవాడ.)

శ్రీ శాస్త్రిగారు 1942 నుండి 1957 వరకు వ్రాసిన జాతీయ గీతాల సంపుటి ద్వితీయ ముద్రణం యిది. ఇందులో 'జాతీయ భారతి'. గీతాలు డాక్టరు రాధాకృష్ణన్ గారికీ, 'జయభారతి' గీతాలు కీ. శే. కాశీశ్వరరావుగారికీ అంకి తాలు. శ్రీ బూర్గులవారి 'తొలిపలుకు', శ్రీ రంగాగారి 'మలి పలుకు', శ్రీ గోపాలరెడ్డిగారి అభినందనలు, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారి అభిప్రాయం, వివిధ పత్రికాభిప్రాయాలూ, కవిగారి బిరుద ప్రదానాన్ని గూర్చిన వార్తాపత్రికల రిపో ర్టులూ, దాని తాలూకు ఫోటోలూ, వగైరా కూర్పులతో పుస్తకం నిండుగా ఉంది. ఇందులో బుద్ధుడు, తిలక్, గాంధి, బోస్, పటేల్, రాజేంద్రప్రసాద్, నెహ్రూ, రవీంద్రుడు, భావే, పొట్టిశ్రీరాములు, ఆంధ్రరత్న, గరిమెళ్ల, టంగు టూరి ప్రకాశం, సుబ్రహ్మణ్య భారతి మొదలయిన వారిని గురించి (వారి ఫోటోలతో సహా) అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను గురించి (వనమహోత్సవం, భూదానం, పొదుపు, చేనేత వగైరా) మొత్తం 65 గీతాలు ఉన్నాయి. ఏ నాయకుని జయంతి వచ్చినా, ఏ 'వారం' ('చేనేతవారం' వగైరా) వచ్చినా, ఎప్పుడు సభలో పాడటానికైనా అనువైన గీతం కోసం వెతుక్కోకుండా, అవసరానికి పనికివచ్చేటట్లు తయారైన గేయసంపుటి యిది.

నండూరివారి ధోరణిలో 'జాజిపాటలూ', 'గాథా సప్తశతి' వరుసలో ముక్తకాలూ, విశ్వనాథవారి 'ఋతు సంహారము' ను తలపిస్తూ 'ఋతు ప్రబంధమూ', యిలా పలు త్రోవలు త్రొక్కి చూడటం శ్రీ శాస్త్రిగారి కవిత్వ లక్షణంగా కనిపిస్తుంది. అదే యీ గీతాల్లోనూ పద గుంఫన ములో వ్యక్త మౌతోంది. మొదటి గేయం: 'జన్మ హక్కు.'

> "శ్రీఖండమును సువా
> సించు భారతభూమి
> నీ జన్మహక్కురా
> నీ జీవగడ్డరా
> పాడుకోరా పురా
> ప్రభ మూడువేళలా
> వేడుకోరా నేడె
> వేలుపుల ముక్తికై."

రాయప్రోలువారి గీతంలోని ముక్కలు ఏరి కూర్చిన ట్లుంది .... అలాగే "కనకదుర్గ కలకత్తా కాళీ కామాక్షి మీనాక్షి" లో శ్రీ శ్రీ పలుకుబడి ప్రతిధ్వని .... "నీ వలువే కొల్లాయీ నీ వెలుగే బ్రహ్మాండం" అని గాంధీని గురించి అంటుంటే "కొల్లాయి గట్టితే నేమి" ప్రసిద్ధ గీతం జ్ఞాపకం వస్తోంది. "ఎగరాలీ ఎగరాలీ మన జెండా" అన్న గీతం ప్రారంభించగానే "ఎగరాలి ఎగరాలి మన ఎర్రజెండా"

అనే పాత గేయం, "వడకవే వడకవే కదురా ?" అనగానే "వడకు వడకు కదుర వడకవే కదురా" అన్న గేయం గుర్తు వస్తున్నాయి. "కాశికా విశ్వేశు కనుతుదల సంపదల" అంటే "కాశికా విశ్వేశు గలసె వీరారెడ్డి" జ్ఞాపకం రాకమానదు. ఒక కవి వ్యక్తిత్వపు ముద్రతో ఇదివరకే ప్రసిద్ధమైనవీ, లేక నలుగురు నోళ్లలో నానటంతో శక్తివిహీనమైనవీ (Cliches) పదబంధాల్ని వాడుకోవటం స్వీయ ప్రతిభకు తప్పకుండా అవరోధమే అవుతుంది. రోజూ పత్రికల్లో చదివీ, సభల్లో వినీ వినుగెత్తిపోతూన్న భావాల్ని కవిత్వంగా రూపొందించటం భగీరథ యత్నమే కాదు, కేవలం దుస్సాధ్యం. అందుకే ఈ గీతాలు దేశీయతాభావ ప్రచారానికి అనుగుణంగా వికసించిన కుసుమాలే అయినా కవిగారి సహజ కవితా ప్రతిభ వాసించని విగ్గంధ కుసుమాలే అయ్యాయి.

అంకితం

(రచయిత : శ్రీ పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి. రు. 1.50. ప్రతులకు : భారతీ నికేతన్, మారుతీనగర్, వెల : విజయవాడ.)

శ్రీ సుబ్బరామశాస్త్రిగారు యీ ఆఱు అంకాల నాటకాన్ని "జాతీయ రూపకము" అన్నారు. శాస్త్రిగారికి ప్రచారంమీద నమ్మకం ఎక్కువ. "ఇంత విశాలమైన దేశంలో ఏమూల ఏం జరుగుతోందో, నిత్యం చెబుతూఉంటే తప్ప ఎల్లా జ్ఞాపకం ఉంటుంది ?" రచయితే స్వయంగా 'తొలి పలుకు' లో వివరించినట్లుగా యీ నాటకంలో 'ఖద్దరు, చేనేత, కుటీర పరిశ్రమలు, వ్యవసాయంలో సహకారం, సహకారోద్యమం, పంచాయతీ ఉద్యమం, ఎన్నికలు, భారత రాజ్యాంగ విధాన పరిజ్ఞానం, కట్నాలు, పొదుపు, శాంతి, సత్యం, అహింస మొదలైన సిద్ధాంతాలూ, రేడియో .... ఇంకా ఎన్నో .... ' దేశాభివృద్ధి కార్యక్రమాలను గురించి ఇందులో పాత్రలు మాట్లాడుకుంటారు. ఆ ధోరణి రోజూ 'రేడియో గ్రామస్థుల కార్యక్రమం' లో వినవచ్చే బావగార్ల ధోరణి, అంతకుమించి విశేషం ఏమీలేదు. ప్రభుత్వ ప్రణాళికా ప్రచార శాఖకు బాగా ఉపయోగిస్తుందీ నాటకం.

—ఆర్. ఎస్.

ఉర్దూసాహిత్య చరిత్ర

మూలం : డా. ఎహతేషామ్ హుసేన్, అనువాదం : శ్రీ ఎస్. సదాశివ, ప్రచురణ : ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, వెల : ఆరురూపాయలు.

ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీవారు భారతీయ భాషల సాహిత్య చరిత్రలను ప్రకటించవలెనని నిర్ణయించి, ఉర్దూ విషయంలో ఒక ప్రామాణికమైన చరిత్రను తెలుగులోకి అనువాదం చేయించి ప్రచురిస్తే బాగుంటుందని అనుకొని ఈ అనువాదాన్ని ఆంధ్రపాఠక లోకమునకు అందజేశారు. ఇదే 'ఉర్దూ సాహిత్యకా ఇతిహాస్' అను పేరుతో హిందీలో మొదట వెలువడింది. మూల రచన 1951 సంవత్సరాంతాన జరిగిందట. అంటే ఒక పుష్కరం క్రింద వ్రాయబడ్డ సాహిత్య చరిత్రను ఇప్పుడు మన అకాడమీవారు మనకు అందించారు. ప్రామాణికమైన చరిత్ర అన్నప్పుడు 'అది యేది ?' అన్న ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. దీనికి ముందు ఆర్. బి. సక్సేనా రచించిన 'ఏ హిస్టరీ ఆఫ్ ఉర్దూ లిటరేచర్', హెరిటేజి ఆఫ్ ఇండియా సీరీస్‌లో టి. గ్రాహం బెయిలీ రచనగా వెలువడ్డ 'ఉర్దూ లిటరేచర్', ఇంకా తదితర చరిత్రలు కొన్ని ఉన్నాయి. కాని అవి యేవీ ఆదర్శప్రాయమైన చరిత్రలు కావని మూల రచయిత భావించినట్లే అకాడమీవారు కూడా అభిప్రాయపడి, ఇదే ప్రామాణికమైన చరిత్ర అని మనకు లభ్యం చేశారు.

ఉర్దూ సాహిత్య చరిత్ర రచన అంటే చాలా సంకీర్ణ విషయం. ఇది మహమ్మదీయుల గృహభాష. అయినప్పటికీ ఇది కేవలము వారి భాష మాత్రమే కాదు. భాషరీత్యా, సాహిత్య రీత్యా ఒక వంక ఫారసీ, అరబ్బీలతోనూ, మరొకవంక సంస్కృతము, హిందీ దాని వివిధ మాండలిక ప్రాంతీయ భేదములతోనూ దీనికి సంబంధం ఉంది. చారిత్రకంగా చూస్తే గోల్కొండ, లక్నో, మొగలు మున్నగు మహమ్మదీయ రాజరికాలు దీని సాహిత్య వ్యాప్తికి దోహద మిచ్చాయి. ఇక సాంస్కృతికంగా పరిశీలిస్తే అటు ఇరాన్, టర్కీ, అరేబియాలతోనూ, ఇటు హైందవ సంస్కృతితోనూ, సూఫీ తత్వంతోనూ దీనికి సన్నిహిత సంబంధం ఉంది. ఇది ఒకప్పుడు సంఘర్షణకూ తావిచ్చింది.. మరొకప్పుడు సమైక్యతకూ సాధనమైంది. వైవిధ్యాన్నీ చూపింది, వ్యక్తిగత ధోరణులలోనూ సాగింది. ఎంతో ప్రతిభ ఉంది. ఎన్నో బలహీనతలు ఉన్నాయి. ఇట్టి నానాగుణ సమేతమైన సాహిత్య చరిత్రను వ్రాయు వ్యక్తి సమదర్శియై, సమ్యగ్దృష్టి కలవాడై ఉండాలి. కాని, ఈ రచయిత అట్టివాడు కాడు. ఒక పక్షానికి చెందిన దృక్పథం గలవాడు. గ్రంథం చివరన తన్ను గూర్చి తానే వ్రాసుకొంటూ "మార్క్స్ వాదమే సర్వ శ్రేష్ఠమైన దర్శనమని భావింతును .... సాహిత్యమును అర్థము చేసికొనుటలో మార్క్సిస్టు దృక్పథమే అన్నిటికంటె ఉపయోగకరమైనదని నా విశ్వాసము" అని స్పష్టంగా చెప్పుకున్నాడు. సాహిత్యాన్ని పరిశీలించడానికీ, వివేచన చేయడానికీ ఈదృశమైన దృక్పథములు ఎంతగా ఏకపక్షమైనవో, అసలు ఒక్కొక్కప్పుడు అసమగ్రమై ఎలా పనికిరావో కొన్నేండ్ల క్రింద తెలుగులో వెలువడ్డ "కావ్యజగత్తు" ను ఈనాడు మరొకమారు చదివినవారికి విశదము కాగలదు. ఆ పుస్తకం రచయితే ఈనాడు ఆ అభిప్రాయాలు కొన్ని పొసగనివని అనుకున్నా ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు. మరి ప్రస్తుతపు ఈ సాహిత్య చరిత్ర మార్క్సిస్టుచే వ్రాయబడినది. కనుకనే తరచు గ్రంథమంతటా వర్గముల ప్రసక్తి ఉంది. సంఘాన్నీ, సాహిత్యాన్నీ వర్గపరంగా చూచిన సందర్భాలున్నాయి. ఎవరో కవి ఏదో కవిత వ్రాసుకుంటే అతనిలో వర్గ చైతన్యం ఉందా లేదా అని ఈచరిత్ర రచయిత మీమాంస

చేసుకున్నాడు. అంతేకాదు, ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సమర మనబడ్డ 1857 సిపాయీల తిరుగుబాటును 'సామ్రాజ్య కాలపు అవశేష శక్తులు .... ఆంగ్ల ప్రభుత్వము నుండి విడి వడుటకై చేసిన సాయుధ యత్నము' అని వర్ణించాడు. ఝాన్సీరాణి, నానాసాహెబ్, తాంతియాతోపే భారతప్రజలకు స్వాతంత్ర్య ప్రతీకలన్న సంగతే విస్మరించాడు. రష్యా, చైనా, ఇరాన్, టర్కీ విప్లవాలు మన భారత స్వాతంత్ర్య సమరాన్ని ఉత్తేజం కలిగించాయని అన్నాడు. ఫ్రెంచి విప్లవం ప్రస్తావనే లేదు. కాని మానవోద్యమం పుట్టి వ్యాప్తి చెందడానికి ఫ్రెంచి విప్లవం ఎంతగా హేతువైనదో ప్రపంచ సాహిత్యాన్నీ, ముఖ్యంగా పాశ్చాత్య సాహిత్యాలనూ అధ్యయనం చేసినవారికి బాగా తెలుసు.

ఉర్దూభాష పరిణామాన్ని చర్చిస్తూ ఉత్తరాన ఖడీ బోలీ భాషయే రానురాను పార్సీ అరబ్బీ పదములను కలుపుకొని, పంజాబీ ప్రభావము వలన, ఢిల్లీ పరిసరముల భాష పలుకుబడి వలన ఉర్దూగా మారినదని రచయిత తెల్పాడు. అసలు హిందీ, ఉర్దూలు రెండు సాహిత్యములు, ఒకేభాష అని ఈయన నిశ్చితాభిప్రాయము. 18వ శతాబ్ది దాకా ఈ భాషకు ఉర్దూ అన్న పేరే రాలేదు. పదిహేనవ శతాబ్ది అంతములో రచనలు చేసిన షాహమీరాన్‌జీ సైతం తన భాష హిందీ అని చెప్పుకున్నాడు. కాని, అతనివి ఉర్దూ రచనలని ఈ రచయిత వాదం. కొందరు సూఫీ రచయితలు తమ భాష దక్కన్ అన్నారు. ఉర్దూ భాషలో ప్రథమ మహాకవి అని రచయిత చెప్పిన ఖులీ ఖుతుబ్‌షా (గోలకొండ రాజు) భాష కూడా హిందూస్తానీయే. సుప్రసిద్ధ ... కూడా తన భాష హిందీ అనే తెలుపుకున్నాడు. ఏమైనను ఉర్దూ చారిత్రక భూమికను చర్చించడంలో ఉర్దూ భాషకూ, మతాలకూ సంబంధంలేదని నిరూపించడంలో రచయిత హెచ్చు పరిశ్రమ చేశాడు. అయితే దక్షిణదేశపు ఉర్దూ అధికముగా ముసల్మానుల భాషయేననీ, ముసల్మానుల జీవితము, వారి ఆచార వ్యవహారములు ఉర్దూ సాహిత్యంవల్ల తెలుసుకోవచ్చునని అంగీకరిస్తూ, అది సాంస్కృతికంగా హిందూ ముస్లిం సమైక్యతకు ప్రతీకగా నిలిచిన భారతీయ భాష అని అభివర్ణించాడు.

ఈ సాహిత్య చరిత్రను రచయిత చారిత్రక సంబంధమైన అధ్యాయాలుగా విభజించి రచన చేశారు. గాని, సాహిత్య యుగాలుగా విభజన చేయలేదు. ఆంగ్లంలోనూ, తెలుగు, తదితర సాహిత్యాలలోనూ ఒక్కొక్క మహా వ్యక్తికి సంబంధించిన యుగంగా పరిగణించి ఆ యుగపు కవులను, వారి ధోరణులను చర్చించడం పరిపాటి.కాని ఈచరిత్రరచన చారిత్రక సంఘటనలను ముఖ్య సంఘటనలుగా పెట్టుకొని సాగిపోయినది. ఉదాహరణకు ఉర్దూ సాహిత్య చరిత్ర మొత్తంలోనే అద్వితీయుడైన గాలిబ్ మహాకవిని గూర్చి 'ఢిల్లీ అంతిమ ప్రతిభ' అన్న అధ్యాయంలో వ్రాయడం జరిగింది. నిజం చెప్పాలంటే అది గాలిబ్ యుగం. ఆయన అప్పటి మొగలు చక్రవర్తికే గురువు. పతనావస్థలో ఉన్న వాటి సభ్యత కతడు ప్రతీక. కాని మొగలురాజ్యక్షయంపై రచయిత దృష్టి నిలిచిపోవడం చేత దీనిని 'గాలిబ్ యుగము' అని రచయిత చెప్పలేకపోయాడు. మరి అంతకుపూర్వం నజీర్ అక్బరాబాదీని గూర్చి ఒక అధ్యాయమే ప్రత్యేకంగా వ్రాశాడు. ఉర్దూ గద్య వికాసానికి డా. జాన్‌గిల్ క్రాయిస్టు ప్రోత్సాహమున కలకత్తా పోర్టు విలియం కాలేజిలో జరిగిన కృషిని ప్రస్తావించాడం ఆధునిక యుగమును సర్ సయ్యద్‌యుగమని అన్నాడు. కాని అతడు జాతీయోద్యమానికి సుముఖుడు కాడు. కేవలం ముసల్మానుల అభ్యుదయానికి పాటుపడ్డవాడు. ఆ పిలుపు ఇచ్చినవాడు. ముస్లిములకు, క్రైస్తవులకు సఖ్యత నెరపాలని చూచాడు. అందరి సమైక్యత అన్నవాడా? పోనీ సాహిత్యకంగా చూస్తే నవ్యసాహిత్య రూపాలన్నిటినీ ఉర్దూలో ఆరంభించినవాడా అంటే అదేమీ కాదు. అతడు గొప్ప వ్యాసకర్త మాత్రమే. ఆ వ్యాసాలు కూడా ఒక మతంవారి అభ్యుదయాన్ని ఉద్దేశిస్తూ వ్రాసినట్టివి. అటువంటప్పుడు ఉర్దూ సాహిత్య చరిత్రలో ఆధునిక యుగమును సర్ సయ్యద్ యుగమని దేని ఆధారంగా అన్నట్లు? ఇక్బాల్‌ను గూర్చి వ్రాయుటలో రచయిత అతని వ్యక్తిత్వమును ఒకవైపే విస్తారంగా చూపాడు గాని 'సారే జహాసె అచ్ఛా హిందుస్తాన్ హమారా' అనీ, 'హిందీ హై హమ్ వతన్ హై హిందుస్తా హమారా' అనీ అన్న ఆ కవి తుది రోజుల భావాలు భారతదేశ విభజనకు కొంత వరకు కారకమైనవా లేదా అన్న అంశాన్ని ప్రస్తావించనే లేదు. కాని "రాను రాను అతడు ప్రతి క్రియావాదులగు (Reactionaries) ముసల్మానుల నాయకుడుగా భావింపబడె ననియు, అతని ఆలోచనలు ముసల్మానులను ఏదో విధముగా భారతదేశములోని ఇతర జాతులకు వేరుచేసి అన్యదేశీయులగు ముసల్మానులతో సంబంధింప జేయునట్టివిగా తోచె" నని రచయితే ఒకచోట వ్రాశాడు. ఉర్దూ గద్య నిర్మాతలలో కీ. శే. మౌలానా అబుల్‌కలాం ఆజాద్ పేర్కొనదగ్గవాడు. ఈ రచయిత ఈయనను 'కొత్తరకపు పత్రికా రచనకు జన్మదాత' అన్నాడు. కాని, రాజకీయ సంబంధమైన ఆంగ్లభాషా వ్యావహారికముల కెన్నిటికో ఆజాద్ ఉర్దూ పద ప్రయోగాలు చేశాడు. ఉర్దూ రచయితలు నేటికీ వాటినే వాడుతున్నారు. తక్కిన కవులు, కథకులు, నవలాకారులు వ్యాసకర్తలు, విమర్శకులను గూర్చి ఈ చరిత్రకారుడు సంక్షిప్తంగా నైనా తగు భోగట్టా కూర్చాడు. ముఖ్యంగా అభ్యుదయ రచయితల ప్రస్తావన వచ్చినప్పుడు వారి సంఘాలు ఏర్పడుట గొప్ప పరిణామమనీ, ఆ రచయితలు జీవితాన్ని, సాహిత్యాన్ని సమీపమునకు తెచ్చుటకై ప్రయత్నించారనీ వ్రాశాడు. అట్లయితే 1936 కు పూర్వపు రచయితలు జీవితానికి దూరంగా ఉన్నారని దీని అర్థమా? ప్రేమ్‌చంద్ మొదలగువారు అంతకు పూర్వమే రచనలు చేసినవారు కదా! ఈ రచయిత విమర్శకులనుగూర్చి వ్రాయునప్పుడుకూడా మార్క్సిస్టు దృక్పథం కలవారినే అతిగా ఉగ్గడించాడు. వారి విమర్శనా పద్ధతే సక్రమమట!

గ్రంథ విమర్శనము

ఇక ఈ గ్రంథానువాదమును గూర్చి కొంత చెప్పవలసి ఉన్నది. అనువాదకులు శ్రీ సదాశివ ఉర్దూ భాషలో మంచి పరిజ్ఞానము కలవారు. అనువాదము కూడా గ్రాంథికమైనా సాఫీగా సాగిపోయింది. ఆయా కవుల కవితలను ఉదహరించినప్పుడు పేజీ దిగువననే వాటికి చక్కని తెనుగు తాత్పర్యములు వ్రాసి మూలంలోని భావాలను చక్కగా అందించారు. అనువాద కాలమునకు ఆయా కవులు ఎక్కడ ఉన్నదీ కూడా తెలిపారు. కాని హిందీ నుంచి సాహిత్య గ్రంథమును తెలుగులోకి అనువదించునప్పుడు హిందీ పదాలనే, ఆ ప్రయోగాలనే యథాతథంగా వాడినందువల్ల విశాలాంధ్రలోని పాఠకుల కందరకూ అర్థంకావు. అట్టి వానిలో లోకప్రియము (ప్రజాదరణకుపాత్రమైన), రాష్ట్రీయత (జాతీయత), అంతర్రాష్ట్రీయత (అంతర్జాతీయత), శిక్షణ (విద్య), సాహిత్యధార (సాహిత్యధోరణి), లోకసాహిత్యము (జానపద సాహిత్యము), లోక గీతములు (పల్లె పాటలు), కృషి (వ్యవసాయము), చేతన (భావుకత లేక ప్రేరణ), నవ్యధార (నవ్యరీతి), విద్రోహులు (తిరుగుబాటుదారులు), ఔద్యోగిక విప్లవము (Industrial Revolution) ప్రతిక్రియావాదులు (Reactionaries), క్రాంతి (విప్లవము), రూఢివాదులు (సంప్రదాయవాదులు) మొదలైన కొన్నిటికి—అలాగే బక్షీ పదవి, రోమానీ ఆకృతి వంటి వాటికి వివరణలిస్తే బాగుండేది. జనతంత్రమునకు బదులు ప్రజాస్వామ్యమనీ, రచనాత్మక సాహిత్యమునకుగాను సృజనాత్మక సాహిత్యమనీ అంటే తెలుగు పత్రికలు చదివేవారికి సులభంగా అర్థమయ్యే వీలుండేది. 21 పుటలో 'ఔరంగజేబుచే ఒకే కాలమున శాశ్వతముగా వశించినవి' అనీ, 31 పుటలో 'అతని కవితా వస్తువ వివిధము' అనీ ఉంది. రెండవదానికి కవితా వస్తువులో వైవిధ్యం ఉంది అని చెప్పదలిచారు కాబోలు. అల్లే 22 వ పుటలో 'ఉద్దేశ్యములను ప్రచారము చేయుటకు' అని ఉంది. అంటే భావాలో లేక అభిప్రాయాలో కావచ్చు. 'మొన్న మొన్ననే జాడ పడినది (అంటే Traced Recently) అనీ, 'సాగదీయుచున్నాడు, అనగా కొనసాగించుచున్నాడనీ మనం అర్థం చేసుకోవాలి.

ఈ ప్రచురణలో అచ్చు తప్పులు మహా జాస్తిగా ఉన్నాయి. ఎన్నోచోట్ల జఫర్ అని ఉండవలసింది, జపర్ అని ఉంది. ఇంకా ఎన్నో పేర్లు, వాక్యాలు తప్పుగా పడ్డాయి. నవలలు, కథానికలు, విమర్శ మొదలగు పేరాలు ఆరంభమగు చోట్ల ఉపశీర్షికలు పెట్టవలసినది. పుస్తకం చివర ఇండెక్సు ఇస్తే బాగుండేది. ఆంధ్ర అకాడమీ వారికి వ్రాతప్రతులను ఎడిట్‌చేసి ప్రెసు కి ఇచ్చే పద్ధతి ఏర్పడాలి.

ఏమైనా తెలుగులో ఉర్దూ సాహిత్య చరిత్ర ఒకటి సంక్షిప్తంగానైనా విశదమైనది తెలుగు పాఠకులకు లభించిందని సంతోషించుదాము.

—'కావ్యప్రియ.'

బ్రతికిన దినాలు:

కథలసంపుటి—రచన: తూలికాభూషణ్.

1/8 క్రౌను సైజులో 146 పుటలు. వెల: రెండు రూపాయలు. ప్రచురణ : దేశికవితా మండలి, విజయవాడ—2.

ఈ సంపుటిలో తూలికాభూషణ రచించిన తొమ్మిది కథలు సంకలనం చేశారు. మొదటి కథ బ్రతికిన దినాలు 91 పుటలు ఆక్రమించిన కారణంచేత అదే ఈ పుస్తకం పేరుగా సూచించారు. ఈ పుస్తకంలో కథలన్నీ సగటు మనిషి సామాన్యమైన గుమాస్తా జీవితమే. ఒకానొక యువకుడు, సవతి పోరు పడలేక మద్రాసు వచ్చి, ఒక స్నేహితుని సాహాయ్యంవలన స్టెనోగ్రాఫర్ ఉద్యోగం సంపాదించి, ఆ మహా పట్టణంలో ఇల్లు సంపాదించడానికి పడిన పాట్లు, ఇల్లు వసతి సంపాదించిన తరువాత ఆ పట్టణవాసంలో పొందిన యిక్కట్లు, చివరికి ఒక కుమార్తెను కోల్పోయిన విషాద గాథతో ఎదురుతిరిగిన వేంకటరావు ఉన్న ఇంటిలో నిద్రపట్టక మేల్కొన్న సోమేశం జీవితం యీ పెద్ద కథలో రచయిత వర్ణించారు. ఈ విషాద సంఘటనతో ప్రారంభమైన యీ పెద్ద కథలో ఉత్కంఠ లేకపోయినా మొదటి నుండి చివరి వరకు యీ గుమాస్తా బ్రతుకుపైన జాలి కొలిపేటట్లుగా ఉన్నది. ఇంకొక కథలో రైలు ప్రయాణంలో తటస్థించే దాంపత్యగాథే అయినా దీనికి 'కుక్కపిల్ల' కథ ఒకటి జోడించి రచయిత 'మాంటేజ్' సాధించారు. 'నా సంగీతం చదువు', 'నా మొదటి నవల', 'ఇది నా కథ' వంటివి ఆత్మనే పదంలో చెప్పిన స్వీయానుభవాలు. "నేను సామాన్య మానవుణ్ణి—నాలాంటి మానవు లెందఱెనో నే నెరుగుదును. నన్ను గురించి చెబితే వారిని గురించి చెప్పినట్లే అవుతుంది. నా కథలో కథ లేదు. నా కథలో ఆనందంలేదు. విరసాన్ని సరసంచేసే రసం లేదు." అన్న నిర్వచనం ఈ కథలన్నిటికీ సరిపోతుంది. ఆంధ్రదేశంలో కమ్యూనిస్టుల గురించి చెప్పినా అదే. ఆంధ్రస్త్రీ జీవితంలో లక్ష్మి చరిత్ర చెప్పినా అదే. బస్సు ప్రయాణంలో రెండణాల చిల్లర లేక నోటిచ్చి చిల్లరకోసం కండక్టర్‌చేత చీవాట్లుతిన్న ప్రయాణికుడి కథ చెప్పినా అదే. కథకాని కథలు. ఇవి ఎవ్వరిని మెప్పించగలవో చూడాలి.

తాను వెలిగించిన దీపాలు

కథల సంపుటి—రచన: మధురాంతకం రాజారాం, ప్రచురణ : గోదా గ్రంథమాల, ముసునూరు, కృష్ణా జిల్లా. 1/8 క్రౌను సైజులో 114 పుటలు—వెల: రెండు రూపాయలు.

ఈ రచయిత కథలు ఎన్నో పత్రికలలో వెలువడి యీకథకుని ప్రతిభను పాఠకలోకానికి ఇదివరకే పరిచయం చేశాయి. సంపుటిలో తీసుకొన్న మూడు కథలూ బడిపంతులు జీవితాన్ని వ్యక్తపఱచేవే అని చెప్పవచ్చును. మొదటి కథ అలాంటి బడిపంతులు తెలుగు మాష్టారు కృష్ణశర్మ ముప్పై అయిదేళ్లు ఒక పాఠశాలలో పనిచేసి, తిరిగి అక్కడికే వెళ

నప్పుడు కలిగిన అనుభవం వర్ణించిన కథ యిది. ఇన్నియేండ్ల తర్వాత తొలి పాఠశాల దర్శించి తిరుగు ప్రయాణంలో టిక్కెట్టు లేనందుకు పట్టుబడి, ఆయినస్పెక్టరులో తన ప్రాత శిష్యుణ్ణి చూచి, ఆ పరిచయం తో ఆనందం పొందుతాడు ఈ శర్మగారు. తనకు బడిపంతులు జీవితంమీద మమకారం పోలేదు సరిగదా, మనుమరాల్ని కూడా పంతులమ్మగా జీవితం ప్రారంభం చేయమని ఉద్బోధిస్తాడు. "పిల్లలు భగవత్ స్వరూపులు. వాళ్ల మధ్యన ఉండటమంటే భగవత్ సన్నిధానంలో ఉన్నట్లు. అంతకంటే ఆనందకరమైన వ్యాసంగం మఱొకటి లేదు." అంటాడు. ఈ భావనలో రాజారావుగారి స్వీయానుభవాలు ప్రతిఫలిస్తున్నాయి. ఆయన ఉపాధ్యాయుడుగా ఉండి, ఉన్నత జీవిత ప్రమాణాలు చవిచూచినవాడు. భవిష్యత్తులో భాగ్యమును చూడగల ఆశాజీవి. ఆయన కథ లందుకే నిరాశలో ఆశను చూస్తాయి. నిరుత్సాహంలో ఉత్సాహాన్ని చూస్తాయి. నీలకంఠం కథలో—ఆతడు పొందలేని విజయం, కొడుకు ప్రకాశంలో చూపి, కథకుడు జీవిత విజయంమీద చిత్రమైన వ్యాఖ్య. రబ్బరు గాజులు చూచి రక్తి పొందే ప్రకాశంవంటి కుర్రవాళ్ల వివాహం గురించి వింత కలలు కంటూవుంటే అటువంటివాళ్లని దివినుండి భువికి దింపిన రాధాపతి మాష్టారు ఉపదేశం రమ్యంగా ఉంది. ఈ మూడు కథలు మూడు ముత్యాల వెలుగులు.

పచ్చతోరణం

ఖండకావ్య సంపుటి—రచన : దేవులపల్లి రామానుజరావు. ద్వితీయ ముద్రణము. దేశికవితా మండలి, విజయవాడ 2. 1/8 క్రౌను సైజులో 79 పుటలు. వెల : రెండు రూపాయలు.

దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు రచించిన ఈ ఖండకావ్య సంకలనం పదేళ్ల క్రితం తొలిసారి అచ్చయింది. పలువురు పండితులు దీనినిగూర్చి సదభిప్రాయాలు ప్రకటించారు. రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు 'ఉపసేచని' పేరున పీఠిక వ్రాశారు. దానిలో వా రన్నమాటలు: "పచ్చతోరణము అంతా పచ్చగా లేదు. అక్కడక్కడ కట్టెఱ్ఱని రేకులున్నవి. అకలంక ధవళములైన పత్ర పుష్పాదులును కలవు. కదంబ కల్పనలో ఇలాంటి మిశ్రరూప రామణీయకం తప్పదేమో ! ఎందుకంటే ఆయా వర్తమాన సంనివేశ సంపర్కాలనుబట్టి కవికంఠము ఉన్ముక్తమై ప్రమోగింది. అంతేకాని, ఏకవస్తు విన్యస్తంగా కావ్యరచనకు శ్రుతి కాలేదు. అందుకే యీ కావ్య సంపుటిలో కాపుకన్నె ఉన్నది. పేదకాపు ఉన్నాడు. సంక్రాంతి ఉన్నది. ఉగాది ఉన్నది. ప్రేమగీతము లున్నవి. వీరపత్ని యున్నది.ఆముక్తమాల్యద ఉన్నది. అనార్కలి ఉన్నది. మహాత్ము డున్నాడు, కస్తూరిబా ఉన్నది. విజయనందు డున్నాడు. రాయప్రోలువా రున్నారు. వీరి పద్యాలలో తెనుగుతనము, దేశభక్తి తెనుగుతోపు, ఆంధ్ర ప్రశస్తిని తలపించు చుండును. సీసపద్యము వీరికి మూసలు పోసినట్లు జాలువాఱును. తొలికరియను శీర్షికను ఈ పద్యము మచ్చుగా తీసికొనవచ్చును.

హృదయ ముప్పొంగగా నుఱిమినచో నీకు
పూజ యొనర్తుము పొన్నపూల
మిఱుమిట్లు గొలుపగా మెఱసిన నియ్యదే
అరటాకు దొన్నెలో యలరు దేనె
చెఱువులు నిండించి స్వీకరింపుము కాన్క
దోరబండిన మేరి దోసపండ్లు
పైరులు చక్కగా పండిన నిత్తుము
పండుటాకులలోన పచ్చివెన్న
ధాన్యలక్ష్మి ప్రసన్నయై తనరు కొఱకు
వరము వేడుదు జోడించి కరయుగంబు
వరుణ, మావంక జూడుము కరుణతోడ
శబలితంబైన యీ రమ్య సమయమందు.

ఈ చిన్ని పుస్తకములో తెలిసియో, తెలియకయో, ముద్రణవల్లనో, అశ్రద్ధ వల్లనో జాఱిన గణదోషములు, యతి ప్రమాదములు చాల కలవు. మఱొక ముద్రణములో వానిని సవరించుకొందురు గాక !

"కాని యీ దేవదేవున కవ్వానికన్న"
"ఏమియును దోచ కట్టులే యొసంగు నపుడు"
"మధురస్మృతి అయ్యయో ఏల మఱపురాదు."
"స్వచ్ఛ స్వాతంత్ర్యదేశాన సంచరించు."
"ఆప్తుల బంధులముందు నతనితో నేనెట్లు"
"ఎప్పుడో పాడుచు నేగుదెంచె"

"ఎన్నిదినంబుల కే తల్లి నిన్నుజూడ" ఇట్టి వానిలో కొన్ని అచ్చుతప్పులు కావచ్చు. కొన్ని యతిభంగము లున్నవి.

"నడుము కొడ్డాణ మొకవింత పొలుపుగూర్ప"
"అరసి తన కష్ట సుఖముల మఱచిపోయి"
"జలకమాడగ నేగును చెఱువునందు"
"హృదయ మింకొక వ్యక్తిపై నుంచుకొనుచు"
"హృదయములు దూర మొనరింపనోపు దొక్క"
". . . . . వదనార
విందాన దోచు విచారముద్ర"
"కలికి నీ చక్కదనమున కలరియేమొ"
"మృత్యుదేవతకున్ గూర్చు ముదు చెప్పి"
ఇట్టి వెన్నయినా చూపవచ్చును.

శిక్ష

నవల—ఎన్. ఆర్. చందూర్. ప్రచురణ : దేశికవితా మండలి. విజయవాడ—2. 1/8 క్రౌను సైజులో 176 పుటలు. వెల : రెండు రూపాయలు.

ఈ నవల పునర్ముద్రణము. హరిశ్చంద్రరావు జీవితంలో తటస్థపడిన స్త్రీలలో అభాగిని హారిణి తరువాత అతని

పైన మక్కువగొన్న ఊర్మిళ, వసంతలలో వసంతను పెళ్లి చేసుకోవడం, ఊర్మిళకు శిక్ష విధించడముగా భావిస్తాడు హరి. ఊర్మిళ దానిని చిరునవ్వుతోనే స్వీకరిస్తుంది. ఈ మూడు స్తంభాల ఆటలో ఎవరు గెలిచినా, ఎవరు బయట ఉడిం పోయినా, అందరూ సమానంగానే జీవితం ఒక వినోద హేతువుగా స్వీకరిస్తారు.

ఇదివరకు చదువనివాళ్లకి ఇది ఆహ్లాదం కలుగ జేస్తుంది. కథలో సంఘటనలు, సంభాషణలు చకచకా నడిచి పోయి మంచి సంఘర్షణతో పాఠకుల దృష్టిని ఆకర్షిస్తాయి. ఎన్. ఆర్. చందూర్ ఏది చెప్పినా ఖులాసాగా, క్లుప్తంగా చెప్పగలిగిన నేర్పరి. ఈ నవల ఆయన రచనా శైలికి ఒక మచ్చుతునక.

రక్తస్పర్శ

కథల సంపుటి—రచన: కీ. శే. 'శారద'. ప్రచురణ: దేశి కవితా మండలి, విజయవాడ, 1/8 క్రౌను సైజులో 170 పుటలు. వెల: రెండు రూపాయలు.

ఇది కూడ పునర్ముద్రణ. హోటలు సర్వరుగా తెనాలిలో పనిచేసి అచ్చాఫీసు ఆవరణలోను, అభాగినుల పూరి కొంపలలోను జీవిత పాఠాలు నేర్చుకొని వాటిని కథలలోకి, నవలలోకి సమగ్రంగా అనువదించకుండానే అర్ధాయుష్కుడుగా చనిపోయిన 'శారద' పేరుతో వ్రాసిన నటరాజన్ కథల సంపుటం ఇది. రక్తస్పర్శలో ఒక సున్నితమైన సంఘటన. సులలితంగా చెప్పాడు. ఈ కథలన్నీ జాలిగొల్పేవిగా పాఠకుల్ని చదివించేవిగాను ఉన్నవి.

ఆనందం: జీవనది

వచనకవితా సంపుటి—రచన : గోపాల చక్రవర్తి. ప్రచురణ : స్నేహాంజలి. 234—3— ఆర్. టి. విజయనగర కాలనీ, హైదరాబాదు—28, 1/8 రాయల్ సైజులో 48 పుటలు. వెల: రూపాయి ఇరవై నయాపైసలు.

గోపాల చక్రవర్తి కొత్తగా సరిక్రొత్తగా వచన కవిత్వరంగంలో ప్రవేశించిన పెద్దమనిషి. అయినా శ్రీ శ్రీ, ఆరుద్ర మార్కు 'అర్ధాన్నపు అడవి' లో అర్థాన్ని విడిచిపెట్టలేదు. ఛందో బందోబస్తులు చటప్‌టమని త్రెంచినా, 'లయ' విడలేదు. గతి తప్పలేదు. అందుచేత అతడు శ్లైఫాయిడ్‌గీతాలు రచించినా 'ఇబ్బంది ప్రయాణం' చేసినా ఆశతో ఆనందిస్తాడు. అందుకే అతని యీ వచన గీత సంపుటికి 'ఆనందం—జీవనది' అని పేరు పెట్టుకొన్నాడు. అంతా చేస్తే 48 పుటలలో నాలుగు పెద్ద పద్యాలు, నాలుగు చిన్న పద్యాలూ కంటె చెప్పలేదు. ఆ చెప్పినవి మరొకరు చెప్పినట్లు కాక తాను స్వంత గొంతుకతో తర్జించి చెప్పినట్లు ధాటీగా, ఘాటుగా చెప్పివేశాడు. దానిలో చిత్తశుద్ధి శంకించడానికి వీలులేదు. చెప్పవలసినది సూటిగా మోమోటం లేకుండా చెప్పడంలో ఒక పలుకుబడి వచ్చింది. ఒక శైలి వచ్చింది. ఛందస్సు లేని యీ పద్యాలకు కూడ ఒక ముక్త ఛందస్సు ఏర్పడింది. యతిప్రాసలు వాటంతట అవి వచ్చాయి. దానితో మధురమైన లయ, మందమైన గతి స్ఫురించి మనోరంజనంతోపాటు, మన శ్శాంతి కూడా కలిగిస్తున్నాయి. తాడు, బొంగరంలేక తచ్చాడుతూ ఉన్న మన యువకలోకానికి యిలాంటి కంఠం విని పించడం, బుజంమీద చేయివేసి భరోసా యిస్తున్నట్లుగా ఉంటుంది ఈ పద్యాలు చదువుతూ ఉంటే. ఈ యువకునికి భవిష్యత్తులో మంచి విశ్వాసం ఉన్నది— అందుకే అంటాడు,

ఎల్లలు చెరిగిపోయి, ఎల్లరు ఒకటయ్యే వేళ
నేటి నగటు సంతోషాన్ని కోటిపెట్టి హెచ్చించేరోజు
నిత్యం వసంతంగా ఉండే సీజను,
అదే కనిపిస్తున్నది మనస్ టెలివిజన్‌లో.

"శైక్షికుడు", "క్రిటిక్ మిత్రుడి" వంటి శబ్దముల కల్పనలోనే కాదు, అహాన్ని గ్లాసులో డిపాల్వు' చేసిన దేవదాసుకి 'శరీరం సూపర్‌సానిక్ జెట్‌లా తిరుగుతున్నప్పుడు" కలిగిన అనుభవాల వంటివి క్రొత్త "ఇమేజరీ" వర్ణించేటప్పుడు, రచయిత ప్రదర్శించిన ప్రత్యేకమైన 'ఉపజ్ఞ' ప్రతి పంక్తిలోను ప్రతిధ్వనిస్తుంది. క్రొత్త కంఠం, క్రొత్త బాణి, క్రొత్త మాటలు. ఉదాహరణకు రిక్షావాడు యూసఫ్‌ని చూచి కవి నేర్చుకున్న పాఠంలో ఎంత ధైర్యం, ఎంత నమ్మకం ?

ఒంటరితనం శత్రువులా వెంట తరుముతున్నప్పుడు
నిన్ను చూస్తే హృదికథక్ నృత్యం చేస్తుంది.
నీ నిర్మోహత్వం, బతుకు పట్ల నీ నమ్మకం
నా యెడద యెడారిలో నేను కాస్సేపు
ఆగడానికి రెండు ఒయాసిస్సులు.

నేటి జీవితపు ఎడారిలో ఇలాంటి ఒయాసిస్సులు చూడ గల గోపాలచక్రవర్తిలాంటి రచయితల ఆనందజీవనదులు తెనుగు కవితా కేదారాన్ని పుష్పింపచేయడానికి ఎన్నయినా అవసరం !

కళ్లులేని కబోది :

(పరిశోధక నవల. రచన : బేతంబొర్ల గుండాచార్లు ప్రకాశకులు: జనవాణి పబ్లికేషన్స్, మధ్వాచారిగేటు 1/118

సి. కోట, కర్నూలు. పాకెట్ సైజులో 115 పుటలు. వెల: ఒక రూపాయి.)

ఒక 70 వేల జనాభా ఉన్న పట్టణంలో యాభై ఏళ్ల వ్యక్తి ఒక బిచ్చగాడు వచ్చి హత్యచేయడం, ఆ యపరాధాన్ని కాడిలాక్ కారులలో తిరిగే డిటెక్టివ్, అతని వెంట కాడిలాక్ కారులో తిరిగే 'పారూ' అనే అమ్మాయి పరిశోధన చేయడం—ఇందలి కథ. ఇంతకూ హత్యలో 'కళ్లులేని కబోది' వేషంలోని ఒక సినిమా యాక్టర్ నళినిచంద్, దీనివెనుక 'జగదీశ్వరి' అనే కులట విషప్రయోగం పనిచేసిందనీ కథలో చెప్పబోయాడు. డిటెక్టివ్ కథలో రావలసిన ఉత్కంఠ' కాని, కథలోని జిగి కాని రచయిత తేలేదు. నవల రచనలో ఏవిధమైన ప్రత్యేకత లేదు సరిగదా ! పుస్తకం అట్టమీద వేసిన అర్థనగ్న శరీరంతో అద్దం ముందు కూర్చున్న అలంకరణ దృశ్యం అసభ్యంగాను పుస్తకానికి దిష్టిబొమ్మలాగ పనిచేస్తున్నది. ఇలాంటి పుస్తకాలు కొనేవారున్నారేమో.. డిమాండును బట్టి సప్లై, అంతకు మినహా ఈ రకం పుస్తకాలలో సాహిత్యపు విలువల కొరకు ఆశింప నక్కరలేదేమో !

—శ్రీ వాత్సవ.

ఉత్తరదేశ సంపూర్ణ క్షేత్రయాత్రాదర్శిని

(గ్రంథకర్త : కొల్లూరి వేంకటరావు. పుటలు : 256 వెల : 3.00.)

ఇందు భారతమున ప్రసిద్ధములైన కాశీ, గయా, ప్రయాగ, బదరీ, హృషీకేశ, కేదారాది క్షేత్రములేకాక, పశ్చిమమునగల ద్వారక, ఉజ్జయిని నాసికాత్ర్యంబకాది క్షేత్రములు వర్ణితములైనవి. నేడు ఒరిస్సా రాష్ట్రమందుగల పూరీ, జగన్నాథముతో నిది ప్రారంభము. కాని తెలుగు దేశమునగల శ్రీ కూర్మము సింహాచలము హర్షవల్లి (అరసవెల్లి) అన్నవరం వీని వివరము లిందున్నవి.

గ్రంథము చివఱ ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగ చరిత్ర సంగ్రహముగా గలదు. ఆయా క్షేత్రములను దర్శించువారికిది 'గైడు' —మార్గ దర్శిని—కావున యాత్రికులకు మిక్కిలి యుపయుక్తము. ప్రతులకు : కొల్లూరు వెంకటరావు, కాకర్లవీధి, రాజాంపోస్టు, శ్రీకాకుళంజిల్లా.

రా మ దా సు

కర్త : కంచర్ల పాండురంగశర్మ. ఇందు మహా భక్తుడగు భద్రాచల రామదాసు చరిత్ర సులభ వచన రూపమున రచింపబడినది. రామదాసు చరిత్రయందలి కీర్తనలు పద్యములు అచ్చటచ్చట గలవు. పుటలు: 44, వెల : 0—75 న.పై., ప్రతులకు : గ్రంథకర్త, జిల్లాపరిషత్తు హైస్కూలు వినుకొండ.

వి ద్రో హం

బి. గోపయ్య రచితము. చైనా దురాక్రమణను గూర్చిన నాటకము. అయిదు అంకములు అయిదు రంగములు గలవు. పద్యములతోపాటు పాటలు గలవు. నాటక ప్రదర్శనము సులభముగాదు. చదువుటకు మాత్రముపయుక్తము. పుటలు : 76. వెల: 2.00 ప్రతులకు: బి. రాఘవయ్య రాఘవ విలాస్. రామగిరి పోస్టు నల్లగొండ.

రా ధి కే శ

రచయిత: ఆవుల పురుషోత్తము. ఇది 'రమ్మ నీ దర్శన మిమ్మమ్మ రాధికేశ.' అను మకుటముగల గీతపద్యశతకము. రాధాస్వామి సంప్రదాయమునకు సంబంధించినది. గీతములు భక్తి యుతములు పుటలు: 28. వెల: ఈ 25. న.పై., ప్రతులకు: ఆవుల పురుషోత్తము. బహుళార్థసాధక పాఠశాల, ఖమ్మం.

విజయభారతి-గేయములు

ఆకాశవాణి ప్రసారితాలైన మనదేశం మొదలగు జాతీయ గీతములేగాక, వల్లభోల్, బంకించంద్రు, మంగిపూడి, దాశరథి మొదలగు జాతీయగీత రచయితల ప్రశంసలు గలవు. ఆంధ్ర రాష్ట్ర ప్రధానామాత్యున కంకితము. పుటలు : 69, వెల: 2.00.

వి క్ర మ భా ర తి

ఇదియును గేయకృతియే. నేటి అత్యవసర పరిస్థితి కనుకూలముగ, యువకులనుద్బోధించు గేయము లిందుగలవు. పుటలు : 64. వెల: 2.00. ఇది యస్. వి. ఆర్. అప్పారావు గారికి అంకితము.

దివ్వటీలు

పద్యకృతి. అనంత శయనం అయ్యంగారి కంకితము, నాదేశము, క్రొత్త స్వర్గము, శ్రీరామరక్ష, ఆగస్టు పదునైదు. జనవరి ఇరువదియారు అను శీర్షికలున్నవి. పుటలు: 28 వెల: 75 న. పై.,

పై మూడు కృతుల ప్రతులకు శ్రీ పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి, భారతీ నికేతనము, విజయవాడ—4 అని వ్రాయవలెను.

హంస కిరణావళిః

శ్రీ పరిపూర్ణ ప్రకాశానంద నాథవిరచితమ్. సంస్కృత భాషారచన— ఇది రెండు భాగములుగా నున్నది. మొదటిది కల్యాణానందనాథ శిష్యులగు పరిపూర్ణ ప్రకాశానందనాథ కృతము. రెండవది, బాభ్రవ్యస్మరదర్శనము. విలాసినీ వ్యాఖ్యా సహితము ప్రకాశ— విమర్శ—ప్రకృతి— సమన్వయ

ములను నాలుగు పాదములకు వ్యాఖ్యగలదు. ఇది శ్రీ వైద్య వల్లభ సర్వతంత్ర శ్రీ రాజ్ఞీ వెంకటాచలపతి ప్రసాద మహోగ్ని చిద్వ్యాకృతి. ఈ గ్రంథము శ్రీ విద్యాసంప్రదాయజ్ఞులగు సాధి కారులకు మాత్రమే గాని ఇతరులకు గాదు. వెల : 5.00, పుటలు : 65. ప్రాప్తి స్థానము. విద్వాన్ భువనగిరి చెంచు పున్నయ్య, ఆంధ్రోపాధ్యాయులు, జిల్లా పరిషత్ హయ్యర్ సెకెండరీ స్కూలు, కందుకూరు నెల్లూరు జిల్లా.

కుమతీ శతకము

కర్త : 'మతిశ్రీ' నివేదన—ఇతిశ్రీ సంపాదన— తెలుగున ప్రసిద్ధమగు సుమతి శతకమునకు, హేళనగా రచింపబడిన 113 కంద పద్యముల శతకము. 'వినోద బుద్ధిని కావాలని' వ్రాసినది. ఇట్టి శతక మీ పేరితో ఏభయి యేండ్ల క్రింద టనే ఒకటి రచితమైనది. పుటలు : 23. వెల 40 న. పై. వలయువారు: యం. సూర్యనారాయణమూర్తి కేర్ ఆఫ్ యూని వర్సల్ బుక్ సెంటర్, అమలాపురం.

సహస్రచరణ శివగీతమాలిక

కర్త : క్రొవ్విడి రామం. ఇందు శివమహిమ, శివక్షేత్ర ములు, శివకవులు, హరిహరభక్తి, చెంచుతిన్నని కథ, శివ ప్రశస్తి, శివాలందలహరి భావములు, ఫలశ్రుతి యను శీర్షి కలు గలవు. అన్నియు గీతములే. సులభశైలిలో శివభక్తిని ప్రస్ఫుటము చేయుచున్నది. 44 పుటలు. వెల : 50 న. పై. ప్రతులకు : కౌముదీ పరిషత్తు, విజయనగరం—2.

కళాతరంగిణి

కర్త : ఎం. ఎస్. రామాచారి. ఇందు 64 కళల నిర్వచ నము, కళాసాధన, కళారక్షణ, జీవకళ, కళాసంపత్తి మొద లైన శీర్షిక లున్నాయి. కళలను గూర్చి సులభముగా తెలుసు కొనుట కుపకరించును. గ్రంథాదిని సుప్రసిద్ధాంధ్ర సినీ నటీ నటకుల చిత్రము లున్నవి. పుటలు—89. వెల : 1—50 ప్రతులకు : ఎం. ఎస్. రామాచారి 1—8—283, చిక్కడ పల్లి, హైదరాబాదు—20.

శివపురాణ మాహాత్మ్యం

కర్త : బొగ్గవరపు బుచ్చయ్యశాస్త్రి. స్కాందపురా ణాంతర్గతమైన శివపురాణ మహాత్మ్యము వ్యావహారిక శైలిలో జెప్పబడినది. పుటలు : 32. వెల : రూపాయి. పుస్తకమున విశేషము వెల యధిక మగుటయే. ప్రకాశకులు : పి. రాధా కృష్ణమూర్తి. ఆధ్యాత్మ ప్రచారక సంఘము, విక్రమహాలు, రాజమండ్రి.

పుష్పమాల

కర్త : కోగంటి దుర్గా మల్లికార్జునరావు. ఇందు రచ యిత ఆయా సందర్భములలో కొంతమంది ప్రముఖులను గూర్చి, సమావేశములను గూర్చి చెప్పిన పద్యము లొక్కచో ముద్రి తము లైనవి. సరస ప్రస్తావిక రచన—చివర శివస్తుతి గలదు. పుటలు : 48. వెల : 75 న. పై. ప్రతులకు : గ్రంథకర్త : భారతీ సమితి, పామర్రు.

భావతరంగాలు

కర్త : తంగెళ్లపాడు రంగశర్మ. ఈ చిన్న సంపుటిలో దేశకాల పాత్రానుగుణముగా, 26 శీర్షికలలో, విజయ భేరి మొదలు వందన సమర్పణ వరకు గేయము లున్నవి. రచన మనోజ్ఞముగా నున్నది. పుటలు: 64. వెల 1—00. ప్రచురణ: శర్మ పబ్లికేషన్సు, 10/70, పార్కురోడ్డు, విజయవాడ—1.

అగస్త్యేశ్వర సుప్రభాతము

సంస్కృతము. కృతికర్తలు : వేదాంతపారీణ కవితా మహేశ్వర మిన్నకంటి గురునాథశర్మగారు.. 'శ్రీ వేంకటేశ్వర సుప్రభాతము' ప్రజాలోకము ప్రతిదినము వినుచున్న సంగతి యందఱకు విశదము. ఆ రీతినే కొల్వలూరున వెలసిన అగస్త్యే శ్వరుని గూర్చి గురునాథశర్మగా రీ ప్రశస్త ప్రభాతస్తవమును రచియించిరి. ఇందు స్తుతి, ప్రభాతము, ప్రార్థనము, మంగళాశాసనము అను నాలుగు భాగము లున్నవి.

పుటలు : 24. వెల లేదు. ప్రతులకు : గ్రంథకర్త, బ్రాడీపేట—5 వ లైను, 15 అడ్డరోడ్డు, గుంటూరు.

శ్రీ వైశాఖ వేంకట ప్రభూదయము

రచయిత్రి : శ్రీమతి బుర్రా కమలాదేవి. ఇది యొక పద్య కృతి. విశాఖపట్టణమున హార్బరువద్ద కొండపై తురకల మసీదు, క్రైస్తవుల చర్చి, హైందవుల వేంకటేశ్వర దేవా లయము నొకేచోట గలవు. అందు వేంకటేశ్వర దేవా లయము నౌకాశ్రయపు కార్యముల వలన నున్మూలితమైన స్థితికి రాగా భక్తులు దానిని ఉద్ధరించిరి. శ్రీ అన్నవరము వీరవెంకట సత్యనారాయణస్వామి దేవస్థానమువారు పదివేల రూప్యముల నొసగిరి. నేడా దేవాలయమున వేంకటేశ్వరుఁడు నిత్యా ర్చన భోగము లందుచు, భక్తులకుపాస్యుడగు చున్నాడు. ఆ దేవాలయ పునరుద్ధరణ సమయమున శ్రీమతి బుర్రా కమలాదేవిగారీ ప్రశస్త పద్య కావ్యమును రచించి, శ్రీ వేంక టేశ్వరునికి నివేదించిరి. గ్రంథ మమూల్యము. 56 పుటలు

ప్రతులకు : శ్రీమతి బుర్రా కమలాదేవి, మహారాణిపేట, విశాఖ పట్టణము.

నీ రా జ న

ఇదియొక త్రైమాసిక పత్రిక. శ్రీ అరవిందుల యొక్కయు, శ్రీమాత యొక్కయు సందేశములను ప్రచారము చేయుటయేగాక, అరవింద వాఙ్మయము నంతయు నాంధ్రభాషలోని కందించుటకు కృషి సేయుచున్నదీ పత్రిక. ఇది 1962 ఆగస్టులో వెలువడినది. దీనితోపాటు మఱి మూడు సంచికలు ప్రకటితము లైనవి. ఇవి వేఱుగా నున్నను నిందు అరవిందుల "పూర్ణయోగ సిద్ధాంతము" సంపూర్ణముగ వివరింపబడినది. అరవిందుల భగవద్గీతాను వాదము, ప్రశ్నోత్తరములు, యోగశాస్త్రము, ప్రార్థనలు, ధ్యానము మొదలైన యాధ్యాత్మిక విషయములు, సులభ శైలిని అందఱ కందుబాటులో నుండునట్లు రచితమైనవి. ఈ పత్రిక జయపురము నుండి శ్రీ అరవింద పఠన కేంద్రము వారిచే ప్రకటిత మగుచున్నది. సంవత్సర చందా 2 రూపాయలు. విడి ప్రతి : 50 నయాపైసలు.

మన్మథస్తుతి

మన ప్రాచీన కావ్యములలో ,ఇష్టదేవతాస్తుతిలో, నితర దేవతలతోబాటు మన్మథుడు స్తుతింపబడుట విశేషము. ఉపలబ్ధములైన వానిలో కొన్ని ప్రకటించు చున్నాము: భా. సం.]

1. క. హరుఁడాదిగ సకలచరా
చరమయు జీవాళి నెల్ల సతతముఁగామా
తురులుగ వశఁ గతి జేసిన
మరుఁడీవుత మఖిలవశ్యమతి మత్కృతికిన్.

—నన్నెచోడ కవి:కుమార సంభవము. (1—9)

2. మ. తన దుర్వార తర ప్రతాపమును జిత్తస్నేహ మునన్ గట్టిసీ
యునితండెంత విదగ్ధుఁడో తలప 'హాహా' యంచు లోకంబుగో
సన పుష్పం గరమొప్పు దర్పకుఁడు రాజత్పుండ రాకారుతో
భవ సంపన్నుఁ గృతీశ్వరున్ బ్రచుర సౌభాగ్యా న్వితుం జేయుతన్.

—కేతన దశకుమార చరిత్ర. (1—7)

3. చ. గొనయము తమ్మినూల్, చెఱకు గోల ధను ర్లత, పూవులమ్ములే
టును వొక మాటు, తానతడునున్ మును న్మగు బయొంచి జీవరా
శినాడుచుటేమి చెప్పనని చేయు నతుల్ తగు, మోహనప్రప
ర్తన గల కాముఁడీవుత ముదంబున మీ కిలు గాను సౌఖ్యముల్.

—చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుఁడు. విక్రమసేనము.

4. చ. పరిజనకోటి తుమ్మెదలు, పాటకవర్గము కోకి లాళి, చం
దురుఁడు సితాత పత్రము, వధూతను మధ్యము విల్లు, పింగముల్
శరములు, గంధ సింధురము చల్లని వాయువు గాఁగ లోకముల్
బరిగొని గెల్చు మన్మథుడు శైరవ మల్లని బ్రోచు గావుతన్.

—కూచిరాజు ఎఱ్ఱన కొక్కోకము. (1—3)

5. ఉ. ఎవ్వని యాజ్ఞమౌళిఁ బ్రియమెప్పుడు దాల్చిన వాఁడు శంకరుం
డెవ్వని మాయఁ జిక్కువడ కెక్కటి ఇంద్రుడ కైనఁ దోపరా
దెవ్వని పేర్మి వర్ణనల కెక్కు జగత్రితయైక ధన్వినా
నవ్వడ విల్తు గొల్తు కృతినాది కవిత్వ మహత్త్వ సిద్ధికిన్

—వారన సూరన— ఉదయనోదయము (1—5)

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras—1. Editor : S. Sambhu Prasad.